

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

ΠΜΣ: Δημοσιογραφία και Νέα Μέσα

Διπλωματική Εργασία

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ρόη Παναγιωτοπούλου

Η «κοινή γνώμη» στο Facebook:

Αυθόρμητη έκφραση ή κατασκευή;

Η περίπτωση της Συμφωνίας των Πρεσπών

Αναστασία Ντούμα

A.M.: 9983201838112

Σεπτέμβριος 2020

*«Έκαστος τόπος έχει την πληγήν του, η Αγγλία την ομίχλην, η Αίγυπτος
τας οφθαλμίας, η Βλαχία τας ακρίδας και η Ελλάς τον πατριωτισμόν».*

*Εμμανουήλ Ροΐδης, Ασμοδαίος, 11/7/1876
(Παρατίθεται στο Λιάκος, 1992: 9)*

Φωτογραφία εξωφύλλου: Νίκος Εγγονόπουλος,
«Μέγας Αλέξανδρος και Παύλος Μελάς», 1977.

Ευχαριστίες

Σε ένα διάστημα σοβαρών δοκιμασιών για εμένα, το παρόν ΠΜΣ υπήρξε σανίδα σωτηρίας και πηγή έμπνευσης, θέλω να πιστεύω και πυξίδα προσωπικής εξέλιξης.

Οφείλω θερμές ευχαριστίες στην Αθηνά Σκουλαρίκη για το πλούσιο υλικό που με προθυμία με προμήθευσε, καθώς και σε έναν προς έναν τους καθηγητές μου, τον Στέλιο Παπαθανασόπουλο, τη Μαρίνα Ρήγου, τον Αθανάσιο Τσεβά, τον Αντώνη Αρμενάκη, την Αικατερίνη Σταυριανέα, για τη γνώση και την έγνοια που μοιράστηκαν.

Θα τρέφω όμως αιώνια ευγνωμοσύνη και αγάπη στη δασκάλα μου Ρόη Παναγιωτοπούλου για την επιμονή, την αφάνταστα άπειρη υπομονή και κυρίως για το γεγονός ότι με έμαθε να αμφισβητώ τις βεβαιότητές μου και μου φώτισε τη γοητεία που έχουν τα πιο δύσβατα μονοπάτια.

Χρωστάω ένα μεγάλο ευχαριστώ στον Δημήτρη για τη στήριξη σε αυτή τη διαδρομή αλλά και γιατί μ' έκανε να καταλάβω ότι είναι καθημερινός ο αγώνας να γινόμαστε καλύτεροι άνθρωποι.

Δεν θα είχα φτάσει όμως ποτέ ως εδώ χωρίς τον πιο πολύτιμο άνθρωπο στον κόσμο, τη μάνα μου, που το πίστεψε και μου έφερε έτοιμο τον φάκελο της υποψηφιότητάς μου: «Κάτι λίγα έχεις να κάνεις εσύ, φτιάξε το βιογραφικό σου και τα κείμενα που σου ζητάνε μόνο, τα χαρτιά σου σ' τα μάζεψα όλα εγώ», μου είπε πάνω-κάτω και ξέρω τώρα ότι πάντα ήταν το εφελτήριό μου για να ανοίγω φτερά και να φεύγω μακριά.

Αφιερώνω αυτή την προσπάθεια στη μνήμη του Γιάννη, που του διάβαζα Gellner στο νοσοκομείο και σκεφτόμουν ότι αν γινόταν το θαύμα και γινόταν καλά θα το πλήρωνα πολύ ακριβά, και στη μνήμη του Ρίζου, που μου ετοίμασε συστατική επιστολή για το ΠΜΣ, δυστυχώς όμως δεν πρόλαβε να διαβάσει αυτή την εργασία και να με πηξει στις παρατηρήσεις και το τρολάρισμα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
-----------------------	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 *Το Μακεδονικό ζήτημα - Ιστορική επισκόπηση*

1.1. Οι ρίζες του σύγχρονου Μακεδονικού ζητήματος.....	11
1.1.1. Ο σταδιακός εγκλωβισμός σε μια ατελέσφορη θέση.....	14
1.1.2. Από την αναγνώριση στη διπλωματική αδράνεια.....	21
1.1.3. Η Ενδιάμεση Συμφωνία και το ελληνικό «βέτο» στο Βουκουρέστι.....	23
1.1.4. Μια «βολική» εκκρεμότητα επί πρωθυπουργίας Σαμαρά.....	25
1.2. Επανέναρξη και ευόδωση των διαπραγματεύσεων Ελλάδας - ΠΓΔΜ.....	28
1.2.1. Η Συμφωνία των Πρεσπών νόμος του ελληνικού κράτους.....	34

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 *Διαδίκτυο και Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης*

2.1. Το διαδίκτυο ως κομμάτι της κοινωνικής πραγματικότητας.....	37
2.2. ΜΚΔ: Η ανάδυση της νέας δημόσιας σφαίρας.....	42
2.3. Εμπορευματοποίηση και χειραγώγηση.....	48
2.4. Η «κοινή γνώμη» στα ελληνικά ΜΚΔ.....	50

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 *Το ελληνικό Facebook ως πλατφόρμα διαλόγου*

και πολιτικής επιρροής: Το παράδειγμα της Συμφωνίας των Πρεσπών

3.1. Μεθοδολογία της έρευνας.....	57
3.1.1. Ερευνητικά ερωτήματα.....	58
3.1.2. Η «γραμματική» του Facebook.....	59
3.1.3. Συλλογή ερευνητικού υλικού: Διαδικασία και δυσχέρειες.....	61
3.1.4. Θεματολογία και πλαισίωση της δημόσιας συζήτησης.....	63
3.2. Το κυρίαρχο «κλίμα» στην πλατφόρμα: Νέος «Εθνικός Διχασμός»;.....	66
3.2.1. Οι κυρίαρχες αντιλήψεις δημοσκοπικά.....	74

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 *Η «μάχη» για τη συναίνεση στο Facebook*

4.1. Ελληνική εξωτερική πολιτική και «εθνικά θέματα».....	76
4.1.1. Οι σχεδιασμοί των ισχυρών κρατών.....	79
4.1.2. Οι διεθνείς συσχετισμοί και η θέση της Ελλάδας.....	87
4.1.3. Οι δεσμεύσεις της χώρας έναντι των εταίρων της.....	92

4.1.4. Οι προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης.....	96
4.2. Όροι αξιολόγησης της διμερούς διευθέτησης Ελλάδας - ΠΓΔΜ.....	106
4.2.1. Κέρδη και απώλειες από τη Συμφωνία των Πρεσπών.....	113
4.2.2. Πρόσληψη και αντιμετώπιση του «Άλλου»	118

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 Συμπεράσματα

<i>Η εθνική ταύτιση σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον.....</i>	124
5.1. Η επόμενη μέρα.....	130

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ, ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ, ΕΓΓΡΑΦΩΝ, ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ.....	135
--	-----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	138
--------------------------	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Μέρος 1: Σελίδες και κοινότητες στο Facebook κατά της Συμφωνίας των Πρεσπών.....	154
Μέρος 2: Οι όροι του δημόσιου διαλόγου για το Μακεδονικό το 2016	
1.1. Η «απαγορευμένη» λέξη.....	168
1.2. «Επίσημη πρώτη» για το Μακεδονικό στο Facebook.....	173

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ραγδαία ανάπτυξη του διαδικτύου, μαζί με τις σημαντικές μεταβολές που έχει επιφέρει σε σειρά τομέων της ανθρώπινης δραστηριότητας, συνοδεύτηκε από συχνά υπεραισιόδοξες προσδοκίες ως προς την αναζωογόνηση της δημοκρατίας. Σε ένα προηγούμενο περιβάλλον ασφυκτικά ελεγχόμενης ενημέρωσης και απομάκρυνσης του ατόμου από τα κοινά, η απελευθέρωση της πληροφορίας από τα χωροχρονικά δεσμά της, όπως και από τους δυνητικούς πομπούς της, καλλιέργησε την πεποίθηση ότι η τεχνολογική «επανάσταση» θα μπορούσε να ταυτιστεί με την κοινωνική «επανάσταση» με καταλύτη την πληροφορία, ως την κινητήρια δύναμη της μεταβολής και της προόδου (Παναγιωτοπούλου, 2013: 29).

Από τις εικονικές/δύνητικές κοινότητες έως την μπλογκόσφαιρα, το διαδίκτυο άνοιξε δρόμους ανεξάρτητης και ελεύθερης πληροφόρησης, ενώ ταυτόχρονα, ως πεδίο δυναμικής αμφίδρομης επικοινωνίας, επέτρεψε κοινωνικές συσπειρώσεις στη βάση κοινών αρχών, αξιών και αιτημάτων, που έχει αποδειχτεί ότι μπορούν να παράγουν αποτελέσματα και στον φυσικό κόσμο. Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (εφεξής: ΜΚΔ), με 3,8 δισεκατομμύρια ενεργούς χρήστες τον Ιανουάριο του 2020 (“Digital 2020: Greece”: 7), υπερπηδώντας το εμπόδιο του κατακερματισμού στις χαώδεις «λεωφόρους του κυβερνοχώρου», σταδιακά συγκρότησαν μια νέα δημόσια σφαίρα και φάνηκε ότι θα επέτρεπαν η απείρως αυξημένη γνώση να μετουσιωθεί σε πολιτική δράση (Ρήγου, 2003: 264).

Μήπως όμως «όταν μιλάμε για την επιρροή των τεχνολογιών στη δημοκρατία και σε ορισμένους κοινωνικούς θεσμούς και παραδόσεις, μερικές φορές συμπεριφερόμαστε σαν οι αλλαγές που θα γίνουν να ήταν αναπόφευκτες: σαν οι άνθρωποι να μην έχουν κανένα ρόλο να διαδραματίσουν» (Postman, 2003: 585-586); Μήπως στη διελκυστίνδα μεταξύ της παγκοσμιοποίησης και της συγκρότησης ταυτοτήτων οι εγγεγραμμένες εικόνες του ατόμου, που επισημαίνει ο Lippmann, αποδεικνύονται πιο ισχυρές από τις κοινωνικές μεταβολές που προοιωνίζεται το μέσο; Είναι όντως ελεύθερος ο μετέχων στην κατά Castells «δικτυακή κοινωνία» να αμφισβητήσει παραδοσιακούς κοινωνικούς θεσμούς τόσο του πολιτισμού όσο και της συλλογικής ταυτότητας (Παπαθανασόπουλος, 2011: 88);

Στη σκιά της «επαναφεουδαρχοποίησης» της νέας αυτής δημόσιας σφαίρας που καταγράφει ο Habermas (1991: 206-207), πόσο αποδυναμωμένος είναι τελικά ο έλεγχος των εγκαθιδρυμένων πολιτικών ελίτ; Πόσο ελεύθερος είναι ο δημόσιος

διάλογος που αναπτύσσεται στις πλατφόρμες αυτές και κατά πόσο μπορεί να εμβολίζεται και να κατευθύνεται από ενίοτε ασαφείς πηγές και κίνητρα; Και πόσο συνειδητά προκύπτουν τα αιτήματα που καταλήγουν, στο πλαίσιο της δημόσιας διαδικτυακής επικοινωνίας, να εμφανίζονται με ένταση τέτοια ώστε να πρέπει να εκληφθούν ως «κοινή γνώμη»; Είναι τελικά η «κοινή γνώμη» όπως απορρέει από τα ΜΚΔ –και έχει εξασφαλισμένη την προσοχή τόσο των ΜΜΕ όσο και της πολιτικής τάξης– προϊόν αυθόρμητης έκφρασης ή κατασκευή ενισχυτική των θέσεων του όποιου ρητού ή υπόρρητου συμφέροντος επιθυμεί να την επικαλεστεί για την εξυπηρέτηση ιδιοτελών σκοπών;

Επιθυμώντας να ανιχνεύσουμε κατά πόσο παρακάμπτονται ή όχι στην πράξη τα παραδοσιακά –πολιτικά και δημοσιογραφικά– φίλτρα ελέγχου στον δημόσιο διάλογο που αναπτύσσουν οι πολίτες στις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης συναρθρώνοντας συλλογικά αιτήματα, στην παρούσα εργασία ανατρέχουμε στο Facebook και στις ζυμώσεις που έγιναν μεταξύ ιδιωτών χρηστών του με αντικείμενο τη Συμφωνία των Πρεσπών, τη συνθήκη επίλυσης του Μακεδονικού ζητήματος στη σύγχρονη εκδοχή του. Δηλαδή ως διμερούς διαφοράς μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της έως τότε επισήμως αποκαλούμενης Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ) με επίκεντρο την ονομασία του γειτονικού κράτους, η άρση της οποίας θα του επέτρεπε την ένταξη στους ευρωπαϊκούς θεσμούς, απεγκλωβίζοντας παράλληλα τις «βαλκανικές δυνατότητες» για την ελληνική εξωτερική πολιτική (Βαλντέν, 2018).

Δεδομένου ότι «[κ]άθε εξουσία δημιουργεί τους μύθους και τα στερεότυπά της, και οι μύθοι επιτελούν μια διπλή λειτουργία, να φυσικοποιούν τις αποφάσεις και να συσκοτίζουν τη διαδρομή» (Λιάκος 2018α: 59), η ανακήρυξη, το 1991, ανεξάρτητου έθνους-κράτους με το όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας» έθιξε στον πυρήνα του τον καταστατικό μύθο της κυρίαρχης εθνικιστικής ιδεολογίας, που αναγνωρίζει την υπεροχή του ελληνικού έθνους στην αδιάλειπτη συνέχειά του από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα (Δοξιάδης, 2014: 62-63). Έτσι, το σύνθημα «Η Μακεδονία είναι μία και ελληνική» βρήκε τότε σχεδόν καθολική αποδοχή, με την Ελλάδα να αρνείται τη διεθνή αναγνώριση του γειτονικού κράτους εφόσον διατηρούσε τη μακεδονική αναφορά. Περαιτέρω, η έννοια του έθνους αποδεσμεύτηκε από τον ιστορικό - λειτουργικό λόγο ύπαρξής της και άρχισε να φορτίζεται η ίδια ως αξία (Χαραλάμπης, 1998: 367). Η εθνική ταύτιση, και σε επίπεδο πολιτικής αλλά και σε επίπεδο ΜΜΕ και κοινωνίας, δεν επέτρεψε την ορθολογική αξιολόγηση του ζητήματος. Ως αποτέλεσμα, οι εξελίξεις στη

διεθνή πολιτική αγνοήθηκαν και η χώρα βρέθηκε παγιδευμένη σε στερεοτυπικές ελληνοκεντρικές αντιλήψεις, που συντέλεσαν στη διαιώνιση της εκκρεμότητας και στη διπλωματική απομόνωσή της (Παναγιωτοπούλου, 1996β: 491).

Παραπάνω από μισό τέταρτο του αιώνα μετά και με την πρόοδο στις διμερείς διαπραγματεύσεις να έχει διακομματική συναίνεση (μόνο μικρές ή/και περιθωριακές δυνάμεις ενέμεναν στη θέση περί εξάλειψης του όρου «Μακεδονία» και όλων των παραγώγων του από την ονομασία του γειτονικού κράτους), παρατηρήθηκε να επιμένει το παράδοξο ο εθνικισμός και ο «διεθνισμός» να εκδηλώνονται και να ανθούν ταυτοχρόνως (Αρμενάκης κ.ά., 1996: 189). Στο χρονικό όμως διάστημα από την υπογραφή της Συμφωνίας των Πρεσπών (17 Ιουνίου 2018) έως τη θέση της σε ισχύ, με την επικύρωσή της και από το ελληνικό κοινοβούλιο (25 Ιανουαρίου 2019), η επιχειρηματολογία των πολιτών στο Facebook που κατήγγελλε τη «μειοδοσία» της τότε ελληνικής κυβέρνησης έτεινε να εμφανίζεται όχι απλώς πλειοψηφική, αλλά ταυτοχρόνως εξαιρετικά φορτισμένη συναισθηματικά. Η εντύπωση που σχηματίζεται παρακολουθώντας τον διάλογο προσιδιάζει σε κατάσταση πολιορκίας. Η «εθνική αφύπνιση» προέβαλλε έτσι ως όρος «επιβίωσης του έθνους» (Λιάκος, 1992: 25).

Το «εθνικό θέμα» εκλαμβάνόταν πράγματι ως υπαρξιακής σημασίας ή η συζήτηση εμβολίστηκε συν τω χρόνω από νεφελώδη συμφέροντα, που συνειδητά πυροδότησαν «εν υπνώσει» ευαισθησίες και φόβους και υποδαύλισαν τον φανατισμό και τη μισαλλοδοξία σε ένα δεκτικό συλλογικό φαντασιακό, που, έχοντας πληγεί από μια δεκαετή οικονομική ύφεση, ήταν ήδη αποκομμένο από τη λογική της ασφάλειας; Το αίτημα που έτεινε να εμφανίζεται ως πάνδημο απηχούσε πράγματι μια παλλαϊκή, δημοκρατική επιθυμία ή ήταν ένα ακόμα μέσο άντλησης πολιτικής κυριαρχίας από τους φορείς απόρριψης της Συμφωνίας των Πρεσπών;

Επιχειρώντας να δοθεί απάντηση στα ερωτήματα αυτά, η παρούσα εργασία χωρίζεται σε έξι μέρη. Στο πρώτο μέρος γίνεται η εισαγωγή στο υπό εξέταση αντικείμενο –κατά πόσο τα ΜΚΔ λειτουργούν ως πεδία εκπομπής μαζικών κοινωνικοπολιτικών αιτημάτων αδιαμεσολάβητα από τους πολίτες, συνιστούν επομένως εργαλεία διεύρυνσης της δημοκρατίας–, το οποίο προσεγγίζεται με βάση τον διάλογο που αναπτύχθηκε από ιδιώτες χρήστες του Facebook με άξονα τη συμφωνία επίλυσης του Μακεδονικού. Δεδομένου ότι πρόκειται για ένα ζήτημα επί του οποίου η ελληνική κοινωνία τροφοδοτήθηκε για δεκαετίες με στερεότυπα και προκαταλήψεις από τις επίσημες πηγές ενημέρωσης και το πολιτικό σύστημα, παρουσιάζει ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον να φανεί κατά πόσο είναι απαλλαγμένοι ή, έστω,

προστατευμένοι οι πολίτες στη δημόσια διαδικτυακή επικοινωνία τους από ποικιλώνυμους μηχανισμούς που επιδιώκουν την άσκηση κοινωνικού ελέγχου. Ακόμα, παρατίθενται η δομή της έρευνας και κάποια πρώτα συμπεράσματα.

Προκειμένου να γίνουν κατανοητές οι ιδιαίτερες διαστάσεις που προσέλαβε το Μακεδονικό για το εγχώριο κοινό, στο δεύτερο μέρος γίνεται ιστορική αναδρομή στα γεγονότα που οδήγησαν τη χώρα στο διπλωματικό αδιέξοδο από το οποίο την έβγαλε η Συμφωνία των Πρεσπών, η οποία, ενώ πληρούσε τα κριτήρια που λογικά θα συνεπάγονταν τη θερμή υποδοχή της (πλειοψηφικά τουλάχιστον), τελικά κατέστη αντικείμενο της κομματικής διαμάχης, αποτρέποντας τη ρεαλιστική αποτίμησή της.

Στο τρίτο μέρος αναλύονται το διαδίκτυο και τα ΜΚΔ ως εκείνη η δημόσια σφαίρα που επαναδέσμευσε τους πολίτες στην πολιτική, προσφέροντάς τους βήμα και «φωνή» χωρίς αποκλεισμούς, αλλά και οι τρόποι με τους οποίους αποπειρώνται τον έλεγχο της οι διάφορες εξουσιαστικές δομές του «φυσικού» κόσμου. Επιπλέον, εξετάζεται η προσπάθεια να αποσπαστεί συναίνεση μέσω των ΜΚΔ στη διαρκή «μάχη» μεταξύ των (δυνάμει) αυτονομημένων πολιτών του διαδικτύου και των φορέων που επιδιώκουν τη χειραγώγησή τους.

Στο τέταρτο μέρος μελετάται το ελληνικό Facebook ως πλατφόρμα διαλόγου και άσκησης πολιτικής επιρροής. Αναλύονται οι λόγοι που επιλέχθηκε το συγκεκριμένο μέσο για την παρούσα εργασία, οι δυσχέρειες στη συλλογή του ερευνητικού υλικού, καθώς και οι όροι υπό τους οποίους αναπτύχθηκε η δημόσια επιχειρηματολογία αναφορικά με τη Συμφωνία των Πρεσπών στο πλαίσιο του μέσου. Περαιτέρω, καταγράφονται τα ερευνητικά ερωτήματα και ορίζεται η μεθοδολογία που ακολουθείται για την εξαγωγή συμπερασμάτων.

Στο πέμπτο μέρος εγκύπτουμε στον διάλογο που έλαβε χώρα στην πλατφόρμα. Ειδικότερα, διαχωρίζεται σε θεματικές η επιχειρηματολογία που επιστρατεύτηκε, υπέρ ή κατά της Συμφωνίας των Πρεσπών, και εξηγούνται οι στερεοτυπικές αντιλήψεις πάνω στις οποίες επιχειρήθηκε να γίνει πειστική η κάθε θέση.

Στο έκτο μέρος εξάγονται τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε η παρούσα έρευνα, ενώ περιγράφεται και η «επόμενη μέρα» της Συμφωνίας.

Όπως προκύπτει από την παρούσα έρευνα, αδιαμφισβήτητα τα ΜΚΔ συνιστούν πια μέρος της ατομικής αλλά και της κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας. Είναι τα μέσα που επέτρεψαν και επιτρέπουν ο πολίτης να απεγκλωβιστεί από τον ασφυκτικό έλεγχο και τη μονομέρεια που εκπορεύεται από τα εν πολλοίς κατευθυνόμενα από πολιτικοοικονομικά συμφέροντα ΜΜΕ, παρακάμπτοντας ή/και αποκαλύπτοντας

ενίστε μηχανισμούς προπαγάνδας και παραπληροφόρησής του. Την ίδια ώρα ωστόσο τα ΜΚΔ, με την (τύποις) έγκριση του χρήστη τους, αποτελούν πεδία απόλυτης επιτήρησης και συχνά υπόγειας χειραγώγησής του. Ο ρόλος που αποδείχτηκε ότι διαδραμάτισαν σε μείζονα ζητήματα παγκοσμίως –με πλέον εύγλωττα την περίπτωση του δημοψηφίσματος στο Ηνωμένο Βασίλειο για την παραμονή ή την αποχώρησή του από την ΕΕ αλλά και τις προεδρικές εκλογές στις ΗΠΑ το 2016– μαρτυρά την ευάλωτη θέση και την τρωτότητα του χρήστη τους, ατομικά αλλά και συλλογικά, στις δομές τους. Ιδιαίτερα ως προς την ελληνική εκδοχή τους, σε ένα κοινωνικό σώμα αφενός εκπαιδευμένο με ανθεκτικά εθνικά στερεότυπα, αφετέρου αντιμέτωπο με μια βίαιη πτώση του βιοτικού του επιπέδου από την οποία εξακολουθεί να μη βλέπει διέξοδο, η εθνικιστική προπαγάνδα είναι εμφανές ότι μπορεί να βρίσκει «ευήκοα ώτα».

Ο πανικός που καταγράφηκε εντούτοις στο Facebook ενόψει της διμερούς διευθέτησης με τη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας υπήρξε σε γενικές γραμμές τεχνητός. Ο διάλογος των πολιτών δεν διεξήχθη υπό όρους αμοιβαιότητας και ειλικρίνειας πάντα. Η μεταστροφή πολλών χρηστών ανάλογα με τις κομματικές οδηγίες είναι ενδεικτική του γεγονότος ότι η συγκεκριμένη πλατφόρμα λειτούργησε –πολλές φορές αδιόρατα– ως ένα ακόμα πεδίο απόσπασης συναίνεσης για την εξυπηρέτηση μικροπολιτικών σκοπιμοτήτων, άσχετων προς την εθνικά επωφελή εξέλιξη. Η αρνητική έναντι της Συμφωνίας των Πρεσπών «κοινή γνώμη» που εκπορεύτηκε από το Facebook ήταν κατά βάση μια κατασκευή που εξασφαλίστηκε χάρη σε υπάρχουσες μεν ευαισθησίες, οι οποίες ωστόσο μπορούσαν να μην είχαν αναζωπυρωθεί, τουλάχιστον όχι με τέτοια μαζικότητα και φανατισμό, εάν τα κομματικά γραφεία δεν αποφάσιζαν ότι το Μακεδονικό ήταν ένα ιδανικό πεδίο για την καλλιέργεια της αντικυβερνητικής προπαγάνδας τους. Οι πολίτες στο Facebook δεν αποδείχτηκαν αρκετά ισχυροί ώστε να απομονώσουν τις ψηφοθηρικές επιδιώξεις των κομμάτων και να τοποθετηθούν με γνώση, νηφαλιότητα και υπευθυνότητα έναντι του ζητήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Το Μακεδονικό ζήτημα - Ιστορική επισκόπηση

1.1. Οι ρίζες του σύγχρονου Μακεδονικού ζητήματος

Στις 17 Φεβρουαρίου 1991, όταν η Βουλή της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (ΣΔΜ), ομόσπονδου κρατιδίου στο πλαίσιο της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας του Τίτο, τροποποιούσε το όνομά της σε «Δημοκρατία της Μακεδονίας» και μερικούς μήνες μετά, στις 17 Σεπτεμβρίου 1991, προχωρούσε στην ανακήρυξη ανεξάρτητου έθνους-κράτους με το όνομα αυτό, τίποτα δεν προοιωνιζόταν τη διπλωματική εμπλοκή που θα ενέκυπτε με την Ελλάδα και θα διαρκούσε εντέλει περίπου 30 χρόνια. Αφενός, το εδαφικό status quo ήταν καθορισμένο ήδη από τον Αύγουστο του 1913, όταν η Διάσκεψη Ειρήνης του Βουκουρεστίου έθετε, μέσω της ομώνυμης Συνθήκης, τέρμα στους Βαλκανικούς Πολέμους διαμοιράζοντας τη γεωγραφική Μακεδονία σε τρία μέρη,¹ και, σε κάθε περίπτωση, οι –υπαρκτές– επεκτατικές βλέψεις του τιτοϊκού καθεστώτος είχαν λήξει με την εκδίωξη της Γιουγκοσλαβίας από την Κομινφόρμ το 1948 και τον τερματισμό, το επόμενο έτος, του Εμφυλίου στην Ελλάδα. Αφετέρου, το τμήμα της Μακεδονίας που είχε αποδοθεί στη Σερβία συνιστούσε από το 1944 επισήμως μακεδονικό έθνος, το οποίο είχε υπαχθεί ως Ομοσπονδιακή Λαϊκή (και μετέπειτα Σοσιαλιστική) Δημοκρατία της Μακεδονίας² στη Γιουγκοσλαβία, χωρίς ο όρος Μακεδονία στην ονομασία του να συνιστά εμπόδιο στις ομαλές διμερείς σχέσεις.³ Αντιθέτως, διαχρονικά οι ελληνικές αρχές χρησιμοποιούσαν τη γεωγραφική έννοια του

¹ Το 51,56% της γεωγραφικής Μακεδονίας που κατακυρώνει η Συνθήκη του Βουκουρεστίου στην Ελλάδα περίπου συμπίπτει με το αρχαίο Μακεδονικό Βασίλειο. Όπως σημειώνει η Σκουλαρίκη (2008α), για τη διεθνή διπλωματία η Μακεδονία νοείται όπως ορίστηκε το 1878 στο Συνέδριο του Βερολίνου, ως ευρεία γεωγραφική περιφέρεια. Με βάση αυτό τον χάρτη χωρίστηκαν τα εδάφη της μεζονος Μακεδονίας μεταξύ Ελλάδας (51%), Σερβίας (39%), Βουλγαρίας (9%) και Αλβανίας (1%) με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου το 1913. Εξάλλου, την κατανομή αναγνώριζε και ο Α. Σαμαράς ως ΥΠΕΞ.

² Στις 2 Αυγούστου 1944, κατά την επέτειο της εξέγερσης του Ίλιντεν, συνήλθε η Αντιφασιστική Συνέλευση της Λαϊκής Απελευθέρωσης της Μακεδονίας (ASNOM) σε σερβικό μοναστήρι του 11ου αιώνα και ανακήρυξε την ίδρυση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Μακεδονίας ως ίσης ομοσπονδιακής μονάδας με τις υπόλοιπες που συναποτελέσαν την Ομοσπονδιακή Γιουγκοσλαβία. Ο ηγέτης της ΕΣΣΔ, Ιωσήφ Στάλιν, είχε δώσει το έναυσμα για μια τέτοια εξέλιξη διευκρινίζοντας ότι «το δικαίωμα των Μακεδόνων στην αυτοδιάθεση δεν θα οδηγούσε κατ' ανάγκη στην απόσχιση, αλλά θα μπορούσαν να επιλέξουν την ένωση σε μια ομοσπονδιακή κοινότητα με άλλους λαούς» (Ηρακλείδης, 2019: 142).

³ Ήταν εξάλλου δεδομένη η αναγκαιότητα επιβίωσης της «αδέσμευτης» Γιουγκοσλαβίας ανάμεσα στους δύο αντίπαλους συνασπισμούς Ανατολής και Δύσης (Κωφός, 1994: 15) και η ΣΔΜ δεν συνιστούσε ευθεία απειλή για το ελληνικό κράτος. Όπως το συνοψίζει ο Μακρής (2018), η γειτονική χώρα «ως ομόσπονδος Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας εκκαλείτο, επί τέσσερις και πλέον δεκαετίες, απλώς “Μακεδονία”, χωρίς αυτό να έχει ποτέ διαταράξει ιδιαίτερες τις άριστες σχέσεις μεταξύ του Βελιγραδίου και των πολλών και διαφόρων πολιτευμάτων, καθεστώτων και κυβερνήσεων, νομίμων τε και μη, των Αθηνών».

όρου Μακεδονία, με την επισήμανση ότι δεν ήταν αποδεκτή η μονοπώλησή του από τη γειτονική, ομόσπονδη ακόμα Δημοκρατία.

Με τη «μακεδονική» πολιτική επικεντρωμένη έκτοτε στη διαμόρφωση μακεδονικής εθνικής ιδεολογίας, πολύ συχνά σε τροχιά σύγκρουσης με τις άλλες πληθυσμιακές ομάδες και εθνότητες της περιοχής (Κωφός, 1994: 14), μόνιμη εστία τριβής με την Ελληνική Δημοκρατία αποτελούσε το σταθερό από το 1950 αίτημα αναγνώρισης εθνικής μακεδονικής μειονότητας στη βόρεια Ελλάδα, στοιχείο που θεωρούνταν όχημα έγερσης εδαφικών διεκδικήσεων, πάγια, δε, έκλεινε κάθε σχετική συζήτηση με τον ελληνικό ισχυρισμό ότι το θέμα είχε λήξει με την αποχώρηση του «ξένου σλαβικού στοιχείου» μετά τον Εμφύλιο (Σκουλαρίκη - Εμπειρικός, 2008). Μιλώντας για «μειονότητα-φάντασμα»,⁴ η ελληνική θέση συνοψιζόταν στο ότι «[τ]ο “Μακεδονικό πρόβλημα” είναι ένα ανύπαρκτο ζήτημα. Η Μακεδονία είναι μια γεωγραφική έννοια και όχι εθνική» (Βαληνάκης - Ντάλης, 1994: 23-31).

ΕΓΓΡΑΦΟ 1: Τηλεγράφημα της 3/9/1991 του ΥΠΕΞ Αντόνη Σαμαρά προς όλες τις ελληνικές αρχές στο εξωτερικό

ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ					
ΜΕΤΕΒΙΒΑΣΘΗΚΕ			Βαθμός Ασφάλειας	ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΤΑΧΟΡΗΣΗΣ	
Ημερ.	Ωρα	Υπογραφή	K/T	Ημερομηνία	Στάθ. Καταχώρησης
			Βαθμός Προτεραιότητας	3-9-1991	
			ΕΙΣΑΚΤΗ ΕΠΑΦΗ ΑΜΕΣΗ ΕΠΙΔΟΣΗ		
ΑΠΟ: Δ.Γ.ΥΠΕΞ			ΠΡΟΣ: Όλες τις Αρχές μας στο εξωτερικό		
ΑΕΓ: K/T 446			ΗΜΕΡ: 3-9-91		
<p>Παραμαλούμε όπως ΜΕΜΟΡΑΝΔΥΜ ον ΥΓΟΣΛΑΒ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ οποιό, ως κοινοποιήθηκε με Α.Π 1132/Γ/200/ΑΕ 6144/2-9-91 από Α1 Δ.Π.Υ με δια- νεμηθεί ως NON PAPER ούτε δοθεί σε τύπο αλλά χρησιμοποιηθεί αποκλειστικά για δική σας ενημέρωση προς άντληση πληροφοριών.</p> <p style="text-align: right;">ΣΑΜΑΡΑΣ</p>					

Τηλεγράφημα του τότε υπουργού Εξωτερικών κ. Α. Σαμαρά την 3-9-1991 για το
 MEMORANDUM ON YUGOSLAV MACEDONIA

Πηγή: Σκυλακάκης, 1995: 41.

Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, επί πρωθυπουργίας του οποίου ανεξαρτητοποιήθηκε η γειτονική Δημοκρατία, όριζε ως «κλειδί» της «ελληνοσκοπιανής» (sic) διαφοράς το να

⁴ Από την ελληνική παρέμβαση στη ΔΑΣΕ για το «Μακεδονικό Ζήτημα», Κοπεγχάγη, 25 Ιουνίου 1990 (Βαληνάκης - Ντάλης, 1994: 29). Και ο Κ. Μητσοτάκης χρησιμοποίησε τη φράση «μειονότητα-φάντασμα» απαντώντας σε ερώτηση δημοσιογράφου στη ΔΕΘ του 1991 (Σκυλακάκης, 1995: 46).

δηλώσει η Δημοκρατία αυτή ότι δεν υπάρχει σλαβομακεδονική μειονότητα στην Ελλάδα και να δεσμευτεί με διεθνείς συνθήκες ότι θα σταματήσει κάθε αλυτρωτική προπαγάνδα σε βάρος της χώρας μας (Μητσοτάκης, 1995: 3), θέση ενδεικτική της σημασίας που απέδιδε η ελληνική πλευρά στο να κλείσει οριστικά το κεφάλαιο «μειονοτικό». Όσο για την ονομασία, το non paper του Αντώνη Σαμαρά, του υπουργού Εξωτερικών που πρώτος χειρίστηκε το θέμα, προς τους ομολόγους του της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με ημερομηνία 27 Αυγούστου 1991,⁵ όπου αναφέρεται σε «Γιουγκοσλαβική Μακεδονία» και «Σλαβομακεδόνες», και η αναφορά Μητσοτάκη σε «Μακεδονία των Σκοπίων» έναν μήνα νωρίτερα μαρτυρούν ότι η συμπερίληψη του όρου Μακεδονία για τον προσδιορισμό της γειτονικής χώρας ήταν σε επίσημη χρήση (Σκουλαρίκη, 2018β).

Με όλα αυτά τα δεδομένα, η ελληνική αντίδραση ενόψει του προγραμματισμένου για την 8η Σεπτεμβρίου 1991 δημοψηφίσματος για την ανεξαρτητοποίηση της ΣΔΜ από τη Γιουγκοσλαβία αιφνιδίασε τη διεθνή κοινότητα. Στις 4 Σεπτεμβρίου 1991 ο Αντώνης Σαμαράς ανακοίνωσε την αντίθεση της Ελλάδας στην αναγνώριση ανεξάρτητου κράτους που θα έφερε το «ιστορικό ελληνικό όνομα Μακεδονία», ενώ καθώς ο Πρόεδρος της γειτονικής Δημοκρατίας, Κίρο Γκλιγκόροφ, ετοιμαζόταν να υποβάλει αίτημα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα για την αναγνώριση του κράτους του ως «Δημοκρατία της Μακεδονίας», στις 17 Οκτωβρίου 1991 η ελληνική κυβέρνηση προανήγγειλε τη λειτουργία «Μακεδονικού Πρακτορείου Ειδήσεων» με έδρα τη Θεσσαλονίκη (σε αντιδιαστολή προς το γειτονικό Macedonian Information Agency). Μάλιστα, ξεκαθάρισε διά του κυβερνητικού εκπροσώπου (13 Νοεμβρίου 1991) ότι «η Ελλάδα δεν είναι διατεθειμένη να αναγνωρίσει κράτος ανεξάρτητο που θα φέρει το ιστορικό ελληνικό όνομα της Μακεδονίας» (Βαληνάκης - Ντάλης, 1994: 222· Ψαρράς, 2018).

Από το σημείο αυτό και μετά, το ονοματολογικό, που, κατά Μητσοτάκη (1995: 3), «συνδέεται με την ιστορική διάσταση του προβλήματος και έχει αξία κατά κύριο λόγο συναισθηματική και ψυχολογική», έμελλε να μονοπωλήσει την εξωτερική πολιτική της

⁵ Στο «Memorandum on Yugoslav Macedonia» του ΥΠΕΞ Αντώνη Σαμαρά της 27ης Αυγούστου 1991, το οποίο επιδόθηκε ως non paper στην έκτακτη σύνοδο των υπουργών Εξωτερικών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στη Χάγη, επισημαίνεται ότι «οι Έλληνες πιστεύουν ότι το όνομα της Μακεδονίας είναι μέρος της δικής τους ιστορικής κληρονομιάς και δεν πρέπει να χρησιμοποιείται για να προσδιορίζει –ως χαρακτηριστικό εθνότητας– ένα άλλο έθνος». Η φράση «should not be used to identify –in an ethnic sense– another nation» ερμηνεύθηκε τότε από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα ως προθυμία της Ελλάδας να έρθει σε συμβιβασμό, εφόσον ο όρος Μακεδονία στην ονομασία του έθνους που θα προέκυπτε είχε γεωγραφική διάσταση (Σκυλακάκης, 1995: 39).

χώρας, οδηγώντας σε «σκοπιανοποίησή» της, κατά τη χαρακτηριστική έκφραση του Μιχάλη Παπακωνσταντίνου. Η ελληνική κυβέρνηση έκτοτε υιοθέτησε μια «θυμική εξωτερική πολιτική» (Ροζάκης, 1994: 51) κι όσο κι αν το κρίσιμο ερώτημα, αν είναι εντέλει «ανεπιθύμητος» για την Ελλάδα ο βόρειος γείτονας, μπορεί για την πολιτική τάξη να είχε αυτονόητα αρνητική απάντηση,⁶ η ελληνική «κοινή γνώμη» εν τω μεταξύ καλλιεργούνταν με τρόπο που τίποτα δεν θα εξελισσόταν απρόσκοπτα.⁷

1.1.1. Ο σταδιακός εγκλωβισμός σε μια ατελέσφορη θέση

Το Υπουργικό Συμβούλιο που συγκλήθηκε στις 4 Δεκεμβρίου 1991 έθεσε, παρ' όλα αυτά, τρεις όρους για την αναγνώριση της γειτονικής Δημοκρατίας που συμβάδιζαν με την έως τότε πρακτική:

- την αλλαγή του ονόματος «Μακεδονία», η οποία έχει γεωγραφική και όχι εθνική υπόσταση,
- την αναγνώριση ότι δεν έχει εδαφικές διεκδικήσεις σε βάρος της χώρας μας και
- την αναγνώριση ότι δεν υπάρχει στην Ελλάδα «μακεδονική μειονότητα» (Σκυλακάκης, 1995: 48-49).

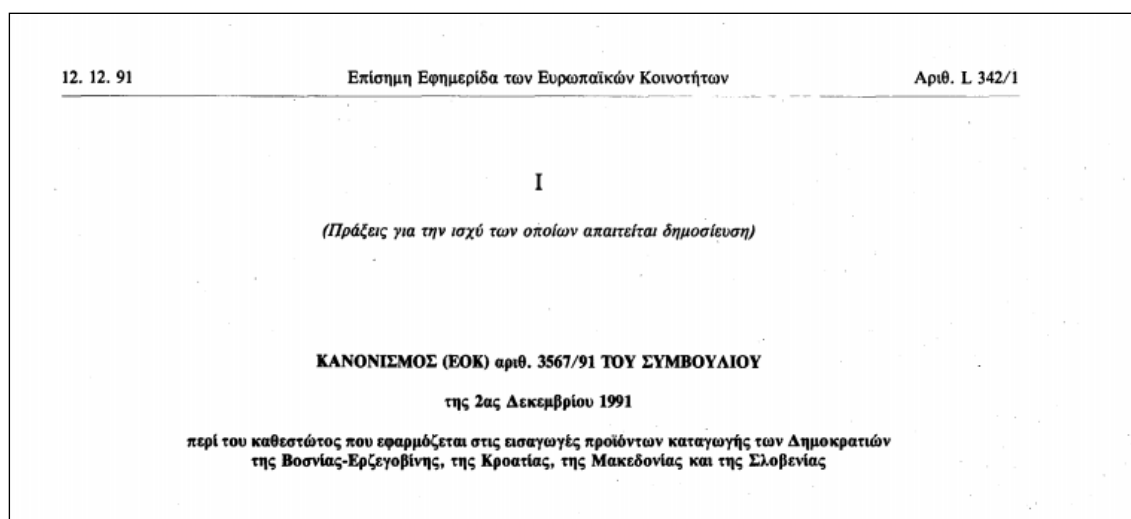
Διαχωρίζοντας τη γεωγραφική από την εθνική έννοια, η κυβέρνηση είχε έτσι περιθώρια συμβιβασμού, εφόσον η πλήρης αλλαγή του ονόματος δεν θα γινόταν εφικτή. Είχε προηγηθεί άλλωστε ένα έγγραφο (βλ. Έγγραφο 2) που στην πορεία θα δυσχέραινε σημαντικά την κατανόηση των αμετακίνητων ελληνικών θέσεων, προσωπικά δε ο Α.

⁶ «(...) κατ' ιδίαν αλλά και δημόσια πολλοί Έλληνες πολιτικοί και διπλωμάτες όταν συζητούν το θέμα εξομολογούνται ότι στην πραγματικότητα αν το ανεξάρτητο σκοπιανό κράτος δεν υπήρχε, θα έπρεπε να το είχαμε εφεύρει. Διότι γεωπολιτικά πρόκειται για ένα δώρο το οποίο πρόσφερε στην Ελλάδα η ιστορική συγκυρία» (Σκυλακάκης, 1995: 33): «θα έπρεπε αυτή τη νέα μικρή χώρα να την “νταντελούμε”, όχι να την κάνουμε εχθρό» (Παπακωνσταντίνου, 1994: 223).

⁷ «Ο μέσος Έλληνας», σημείωνε χαρακτηριστικά ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής, «για τον οποίο το θέμα των Σκοπίων είναι άμεσα συνδεδεμένο όχι μόνο με την ιστορία, αλλά και με την ασφάλεια της χώρας του», όπως τόνιζε, «προσπαθεί, μάταια, (...) να βρει ποια είναι τα στρατηγικά, πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα που μπορεί να έχουν ορισμένοι εταίροι μας στα Σκόπια, ώστε να ευρίσκονται προ δилήμματος όταν πρόκειται να επιλέξουν μεταξύ της κοινοτικής και συμμάχου Ελλάδος και των Σκοπίων. Των σλαβοαλβανικών Σκοπίων, που δεν έχουν ούτε εθνολογική ούτε ιστορική σχέση με τη Μακεδονία του Μεγάλου Αλεξάνδρου και τον Αριστοτέλη, που σφράγισαν την ιστορία του κόσμου με την ελληνική γλώσσα»⁷ (Βαληνάκης - Ντάλης, 1994: 108). Εξάλλου, πάλι κατά τον Καραμανλή, «η Δημοκρατία αυτή δεν έχει απολύτως κανένα δικαίωμα, είτε ιστορικό είτε εθνολογικό, να χρησιμοποιεί το όνομα Μακεδονία. (...) Είναι γνωστό ότι η Δημοκρατία αυτή, που αποτελούσε το νότιο τμήμα της Γιουγκοσλαβίας, ονομάστηκε Μακεδονία από τον Τίτο το 1944, τότε δηλαδή που εκείνος και η Μόσχα απέβλεπαν στην έξοδό τους στο Αιγαίο, διά του διαμελισμού της Ελλάδος. Και είναι βέβαια αδιανόητο σήμερα, μετά τη λήξη του ψυχρού πολέμου, να δοθεί μια ιστορική νομιμοποίηση σε όσους είχαν ή μπορεί να έχουν στο μέλλον τέτοιες βλέψεις»⁷ (Βαληνάκης - Ντάλης, 1994: 63). Σε γενικές γραμμές, οι αναφορές αυτές, διατυπωμένες μάλιστα από τον τότε αρχηγό του κράτους, συμπυκνώνουν τη στάση του ελληνικού κοινού επί του θέματος.

Σαμαράς θα δυσκολευόταν να εξηγήσει:⁸ ο δεσμευτικός ως προς όλα τα μέρη του και άμεσα ισχύων για κάθε κράτος-μέλος Κανονισμός της 2ας Δεκεμβρίου 1991, όπου αναγνωριζόταν ντε φάκτο από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα η μη ύπαρξη του κράτους της Γιουγκοσλαβίας, ενώ μάλιστα προσδιορίζονταν οι όροι υπό τους οποίους θα αναγνωρίζονταν ως χωριστές κρατικές οντότητες οι «Δημοκρατίες της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, της Κροατίας, της Μακεδονίας και της Σλοβενίας» με την υπογραφή και του Έλληνα υπουργού Εξωτερικών.

**ΕΓΓΡΑΦΟ 2: Ο Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 3567/91 της 2ας Δεκεμβρίου 1991
περί του καθεστώτος που εφαρμόζεται στις εισαγωγές προϊόντων καταγωγής
των Δημοκρατιών της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, της Κροατίας, της Μακεδονίας
και της Σλοβενίας**

Πηγή: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31991R3567&qid=1517188377656&from=EN>.

⁸ Όπως εξηγεί ο Θ. Σκουλακάκης (1995: 54-59), αν η ελληνική πλευρά την ημέρα εκείνη είχε δηλώσει ότι η απόφαση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας δεν αίρει το ενιαίο του γιουγκοσλαβικού κράτους, τότε το όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας» θα αφορούσε απλώς την εσωτερική ονομασία ενός ομόσπονδου κρατιδίου, ωστόσο ο ίδιος ο Κανονισμός αποδεικνύει ότι τόσο για την Κοινότητα όσο και για την Ελλάδα οι Δημοκρατίες αυτές δεν ανήκαν πλέον στην ενιαία Γιουγκοσλαβία. Η απάντηση Σαμαρά σε σχετική ερώτηση (συνέντευξη στον ANTI και τον Πάνο Παναγιωτόπουλο στις 17/6/1993), ότι «από της 16ης Δεκεμβρίου και μετά, εάν υπάρχει θέμα εγώ να είπα ποτέ τα Σκόπια Μακεδονία ας μου το αποδείξει οποιοσδήποτε. Πριν τη 16η Δεκεμβρίου ήταν μέσα στη διαδικασία την κανονική, όπου τα έλεγαν οι πάντες έτσι», είναι ενδεικτική αν μη τι άλλο της αμηχανίας. Ενδιαφέρον έχει και η κόντρα (2018) «κύκλων» του Α. Σαμαρά με τον υπουργό ΨΗΤΠΕ της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ, Νίκο Παππά, που δήλωσε με αφορμή τον εν λόγω Κανονισμό (*RealNews*: <https://mindigital.gr/old/index.php/interviews/1915-synentefksi-tou-ypourgoy>): «Ο Σαμαράς λοιπόν είχε δεχτεί το Μακεδονία σκέτο για την ΠΓΔΜ», με το «περιβάλλον Σαμαρά» να απαντά: «Τώρα άρχισαν να τον κατηγορούν (σ.σ.: τον Α. Σαμαρά) για το ακριβώς αντίθετο: ότι δήθεν “παρέδωσε το όνομα της Μακεδονίας” στα Σκόπια, πριν καν υπάρξουν ως ανεξάρτητο κράτος». προσθέτοντας ότι «κάνεις ποτέ δεν επικαλέστηκε τις δεκάδες τέτοιες συμφωνίες πριν από τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, ούτε καν οι ίδιοι οι Σκοπιανοί» («Αντεγκλήσεις Παππά - Σαμαρά για τον όρο “Μακεδονία”», *ΕφΣυν*, 28/1/2018, https://www.efsyn.gr/politiki/138378_antegkliseis-pappa-samara-gia-ton-oro-makedonia).

Ορόσημο πάντως για την τροπή που έμελλε να πάρει το ζήτημα αποτέλεσε η 16η Δεκεμβρίου 1991, όταν ο Αντώνης Σαμαράς συνυπέγραψε τη δήλωση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για την αναγνώριση των γιουγκοσλαβικών Δημοκρατιών που επιθυμούσαν την ανεξαρτητοποίησή τους. Εκεί πέτυχε να θέσει ως προϋπόθεση και τον –ελληνικής έμπνευσης (Ηρακλείδης, 2019: 173)– όρο η γιουγκοσλαβική Δημοκρατία να αναλάβει την υποχρέωση «να δώσει συνταγματικές και πολιτικές εγγυήσεις που θα εξασφαλίζουν ότι δεν έχει καμία εδαφική διεκδίκηση έναντι γειτονικής χώρας-μέλους της Κοινότητας και να μην προβαίνει σε εχθρικές δραστηριότητες προπαγάνδας κατά γειτονικής χώρας-μέλους της Κοινότητας, στις οποίες περιλαμβάνεται και η χρησιμοποίηση ονομασίας που συνεπάγεται εδαφικές διεκδικήσεις».⁹

Η δήλωση θεωρήθηκε από την κυβέρνηση διπλωματική επιτυχία, παρόλο που δεν συνιστούσε –πλειοψηφικά τουλάχιστον– ένδειξη κατανόησης των ελληνικών αιτημάτων: δεν ήταν παρά το αντάλλαγμα των «11» ώστε η Ελλάδα να μη θέσει βέτο στην αναγνώριση της Σλοβενίας και της Κροατίας αλλά και προκειμένου να απομακρυνθεί από την υποστήριξη της προς τον Μιλόσεβιτς – κάτι που δεν επιβεβαιώθηκε.¹⁰ Άλλωστε, ο Αντώνης Σαμαράς «υποτίμησε ή παρανόησε την πιθανότητα μια ονομασία όπως Άνω Μακεδονία ή Μακεδονία του Βαρδάρη να είναι τουλάχιστον συζητήσιμη, αν όχι αποδεκτή»¹¹ ακριβώς στη βάση της εν λόγω απόφασης.¹²

Την ξεχωριστή σημασία του όμως ως προς τις ράγες που θα έμπαινε έκτοτε η ελληνική διπλωματία έχει η υποδοχή της εξέλιξης από την αντιπολίτευση, ιδίως με το δεδομένο μιας κοινοβουλευτικά εύθραυστης κυβέρνησης Μητσοτάκη: το ΠΑΣΟΚ του Ανδρέα Παπανδρέου άρχισε να μιλά για υποχωρητικότητα και ενδοτισμό, ξεκαθαρίζοντας ότι η Αθήνα έπρεπε να είχε αποσπάσει δέσμευση για μη συμπερίληψη του όρου «Μακεδονία» ή παραγώγων αυτού στην ονομασία του νεοσύστατου κράτους (Ψαρράς, 2018). Στην ουσία, βρισκόμασταν μπροστά στην οριστική μεταστροφή της ελληνικής στάσης επί του Μακεδονικού. Το μειονοτικό πέρασε σε δεύτερο πλάνο, με κυρίαρχο

⁹ «Η απόφαση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για την αναγνώριση των γιουγκοσλαβικών δημοκρατιών» (Βαληνάκης - Ντάλης, 1994: 53).

¹⁰ Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα και ιδίως η Γερμανία, Ιταλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Δανία και Ολλανδία ήθελαν άμεση αναγνώριση ούτως ώστε να μην αποσταθεροποιηθεί η «Δημοκρατία της Μακεδονίας» και κατ' επέκταση συνολικά η Βαλκανική (Ηρακλείδης, 2019: 173).

¹¹ Τζιαμπήρης Αριστοτέλης, *Διεθνείς σχέσεις και Μακεδονικό Ζήτημα*, εκδόσεις ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα 2003, σ. 53, στο: Ψαρράς, 2018.

¹² Αργότερα ο Αντώνης Σαμαράς ισχυριζόταν ότι δεν χρειαζόταν ρητός αποκλεισμός του όρου «Μακεδονία» από την απόφαση των Ευρωπαίων υπουργών, εφόσον ο ίδιος διατηρούσε το δικαίωμα του βέτο.

πια «εθνικό θέμα» την ονομασία του νέου κράτους. Η Ελλάδα, όπου πλέον σταμάτησε κάθε αναφορά σε «Μακεδονικό», το οποίο εφεξής μετατράπηκε σε «Σκοπιανό» –με το στίγμα της «εθνικής μειοδοσίας» να συνοδεύει οποιαδήποτε αντίθετη ή ακόμα και μετριοπαθή φωνή (Ελεφάντης, 1992: 31)–, θα εγκλωβιζόταν έτσι σε μια εντυπωσιακά δημοφιλή μεν θέση στο εσωτερικό ακροατήριο, στοιχείο διόλου αμελητέο για το πολιτικό σύστημα, απομακρύνοντας ωστόσο την προοπτική της συνεννόησης και εντέλει της λύσης. Όπως αναφέρει ο Κωφός, για πολιτικούς λόγους «η “δεσπόζουσα αντίληψη” στο δημόσιο επίπεδο αλλοίωσε πάγιες θέσεις δεκαετιών, που προβάλλονταν σε επίσημο επίπεδο» (Κωφός - Βλασίδης, 2003: 161).

Την ίδια ώρα (18 Δεκεμβρίου 1991), ο πρωθυπουργός της γειτονικής χώρας δήλωνε: «Δεν πρέπει να γίνεται καν λόγος για την αλλαγή του ονόματος, όπως επιθυμεί η Ελλάδα», ενώ στις 20 Δεκεμβρίου η «Δημοκρατία της Μακεδονίας» ζητούσε την αναγνώρισή της από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα (Βαληνάκης - Ντάλης, 1994: 223). Οι συνομιλίες έτσι την 3η Ιανουαρίου 1992 στο ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών, κατά τη μία και μοναδική άτυπη συνάντηση εμπειρογνομόνων των δύο ενδιαφερόμενων μερών, οδηγήθηκαν σε αδιέξοδο. «Η Ελλάδα δεν θα εγκρίνει ποτέ ψευδεπίγραφη ταυτότητα που να πλαστογραφεί την Ιστορία και να προσβάλλει τους Έλληνες», τόνισε ανακοινώνοντας τη διακοπή των συνομιλιών ο εκπρόσωπος του ελληνικού ΥΠΕΞ, πρεσβευτής Μανόλης Καλαμίδας (Ηρακλείδης, 2019: 174). Σε ανάλογο πνεύμα, στις 12 Ιανουαρίου 1992 και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Κωνσταντίνος Καραμανλής, με επιστολή προς τους ηγέτες των κρατών-μελών της Κοινότητας, τους καλούσε να μην αναγνωρίσουν την «αυτοαποκαλούμενη “Δημοκρατία της Μακεδονίας”».¹³

Σε αυτό το πλαίσιο, η δημοσίευση της γνωμοδοτικής έκθεσης της Επιτροπής Διαιτησίας Badinter στις 14 Ιανουαρίου 1992, που τασσόταν υπέρ της αναγνώρισης της «Δημοκρατίας της Μακεδονίας» κρίνοντας ότι πληροί τα κριτήρια της Ευρωπαϊκής Κοινότητας,¹⁴ ήταν κεραυνός εν αιθρία στην Ελλάδα, καθώς γινόταν προφανές ότι τα ελληνικά επιχειρήματα δεν ήταν τόσο πειστικά. Δεδομένης της φύσης της Επιτροπής, οι αποφάσεις της οποίας στην ουσία πρόσφεραν νομική κάλυψη στις πολιτικές

¹³ Επιστολή του Προέδρου της Δημοκρατίας Κ. Καραμανλή προς τους ηγέτες των χωρών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, 3 Ιανουαρίου 1992 (Βαληνάκης - Ντάλης, 1994: 63).

¹⁴ Είχαν προηγηθεί, στις 6 Ιανουαρίου 1992, τροποποιήσεις στο Σύνταγμα της γειτονικής χώρας και, σε αντίθεση με την ερμηνεία Σαμαρά στον ελληνικό όρο της 16ης Δεκεμβρίου 1991, η Επιτροπή Badinter ισχυρίζεται ξεκάθαρα: «(...) Η Δημοκρατία της Μακεδονίας έχει επιπροσθέτως αποκηρύξει κάθε εδαφική διεκδίκηση, οιοδήποτε είδους, σε δηλώσεις σαφείς και δεσμευτικές κατά το διεθνές δίκαιο. Η χρήση του ονόματος “Μακεδονία” δεν μπορεί συνεπώς να υπονοεί καμία εδαφική διεκδίκηση έναντι άλλου κράτους» (Σκυλακάκης, 1995: 76).

προθέσεις της Κοινότητας, το ανησυχητικό μήνυμα για την κυβέρνηση ήταν αμιγώς πολιτικό: οι ελληνικές θέσεις για το Μακεδονικό συναντούσαν έντονα αρνητικές διαθέσεις και επομένως σε ευρωπαϊκό επίπεδο δύσκολα θα επιτυγχάνονταν ένας εθνικά ικανοποιητικός διακανονισμός. Όσο για την απόλυτη υποχώρηση της «Μακεδονίας», αυτό το ενδεχόμενο απομακρυνόταν οριστικά (Σκυλακάκης, 1995: 77). Ο Κ. Μητσοτάκης αναγκάστηκε να προχωρήσει γι' αυτό σε οδοιπορικό ανά τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες. Κι αυτό ενώ την αμέσως επομένη ήρθε η αναγνώριση από τη Βουλγαρία της γειτονικής χώρας με το συνταγματικό της όνομα.

Ακόμα όμως και σε αυτό το τοπίο, η συνέπεια της Ελλάδας, πάλι διά του υπουργού των Εξωτερικών της, στην πάγια μέχρι τότε θέση της ελληνικής διπλωματίας αντικατοπτρίζεται σε επιστολή του με ημερομηνία 17 Ιανουαρίου 1992 προς τους Ευρωπαίους ομολόγους του. Εκεί ο Αντώνης Σαμαράς αναγνώριζε τη «γεωγραφική περιοχή της Μακεδονίας» που «εκτείνεται διά μέσου τεσσάρων συνόρων. Στην Ελλάδα (51%), στη Βουλγαρία (9,5%), στην Αλβανία (0,5%) και στη Γιουγκοσλαβία (39%)», υποστήριζε όμως: «Έτσι, η υιοθέτηση του μακεδονικού ονόματος για τη μελλοντική Δημοκρατία εμπεριέχει το καθαρό μήνυμα ότι η δικαιοδοσία της Δημοκρατίας εκτείνεται και στις μακεδονικές επαρχίες των γειτονικών κρατών». Αφού απέδιδε στο γειτονικό κράτος εδαφικές βλέψεις με όχημα το όνομα, ο Έλληνας υπουργός καλούσε τους συναδέλφους του «να καταστήσουν σαφές στις αρχές των Σκοπίων ότι είναι ανάγκη να συμμορφωθούν πλήρως (...) με την υπουργική απόφαση της ΕΟΚ στις 16 Δεκεμβρίου» για την αναγνώριση της ανεξαρτησίας του κράτους τους (Βαληνάκης - Ντάλης, 1994: 80-81). Αντ' αυτού, το Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων της Κοινότητας προχώρησε στην επαναλειτουργία του εμπορικού καθεστώτος ΕΟΚ - Γιουγκοσλαβίας στις 5 Φεβρουαρίου 1992, ημέρα κατά την οποία και η Τουρκία αναγνώριζε τη γειτονική χώρα ως «Μακεδονία».

Λίγες ημέρες μετά, στις 14 Φεβρουαρίου, το μαζικότερο συλλαλητήριο που διοργάνωσε η Μακεδονική Επιτροπή στη Θεσσαλονίκη, με τη συμμετοχή σχεδόν 1 εκατομμυρίου διαδηλωτών, σφράγισε τις εξελίξεις (Ψαρράς, 2018). Πλημμυρισμένο σημαίες με τον ήλιο της Βεργίνας, το κέντρο της πόλης σείστηκε από συνθήματα όπως «Η Μακεδονία είναι μία και είναι ελληνική», «Στα όπλα, στα όπλα, να πάρουμε τα Σκόπια» και «Η λύση είναι μία, σύνορα με τη Σερβία», που πλαισίωναν την ομιλία του δημάρχου Ντίνου Κοσμόπουλου, ο οποίος είπε: «Ο λαός της Μακεδονίας και της Θεσσαλονίκης ζητά από τον υπουργό των Εξωτερικών να συνεχίσει αγωνιζόμενος και να μη δεχθεί την αναγνώριση του κράτους των Σκοπίων με όνομα ή ονομασία που θα

περιλαμβάνει τη λέξη “Μακεδονία”». Συντάκτης της ομιλίας ήταν ο Νικόλαος Μέρτζος, προσωπικός σύμβουλος του πρωθυπουργού, και το κείμενο είχε την έγκριση του ΥΠΕΞ, όπως και η ίδια η κινητοποίηση, την οποία ο Κ. Μητσοτάκης πληροφορήθηκε αφού έχει ανακοινωθεί, θα ήταν ως εκ τούτου αδιανόητο να την απέτρεπε. Εκεί άρχισε και η όξυνση στη σχέση του με τον Αντώνη Σαμαρά, ο οποίος πάντως την επομένη διένεμε τα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων με τις φωτογραφίες του μαζικού συλλαλητηρίου στους ομολόγους του στις Βρυξέλλες, υποδηλώνοντας ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν μπορεί να υποχωρήσει μπροστά στη λαϊκή πίεση (Σκουλαρίκη, 2018β· Σκυλακάκης, 1995: 156).

Στο μεταξύ, οι δημόσιες εκδηλώσεις, οι εκδόσεις, τα δημοσιεύματα για την «ελληνικότητα της Μακεδονίας» ολοένα πολλαπλασιάζονταν, ενώ ο ήλιος της Βεργίνας –που μάλιστα περίπου έναν χρόνο αργότερα, στις 16/2/1993, καθιερώθηκε ως εθνικό σύμβολο με σχετικό νομοσχέδιο (Βαληνάκης - Ντάλης, 1994: 238-239)– κοσμούσε γραμματόσημα,¹⁵ τηλεκάρτες, κυμάτιζε στα δημόσια κτίρια, την ίδια ώρα που ο κυβερνητικός εκπρόσωπος αναγκαζόταν να προβεί σε δήλωση (27/2/1992) ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν συμφωνεί με την πρακτικήμποϊκοτάζ κατά των ολλανδικών και ιταλικών προϊόντων από το ελληνικό καταναλωτικό κοινό, το οποίο αντιδρούσε έτσι στην «εχθρική» προς τη χώρα μας στάση των δύο εταίρων μας στην Κοινότητα (Βαληνάκης - Ντάλης, 1994: 226). «Δημιουργήθηκε», κατά Μητσοτάκη (1995: 4), «μια ανεξέλεγκτη δυναμική σε έναν λαό που επέδειξε για το συγκεκριμένο θέμα πολύ μεγάλη ευαισθησία. Σηκώθηκε ένα κύμα και μας σκέπασε. Η οριακή πλειοψηφία που είχα στη Βουλή οδήγησε και στη δική μου αναποτελεσματικότητα. Από ένα σημείο και πέρα δεν ήμουν κύριος του παιχνιδιού. (...) έγινα δούλος μιας απόφασης, την οποία δεν μπορούσα, παρά τις προσπάθειες που κατέβαλα, να μεταβάλω». Ταυτόχρονα, διεθνώς δημιουργούνταν «τετελεσμένα», με τη μία χώρα μετά την άλλη να αναπτύσσει διπλωματικές σχέσεις με τη «Δημοκρατία της Μακεδονίας».

Καθ’ ομολογία λοιπόν του τότε πρωθυπουργού, το πολιτικό κόστος ανάχθηκε σε πρώτιστο κριτήριο. Κι ενώ θα μπορούσε να επιδιωχθεί ένας έλλογος συμβιβασμός με τη γειτονική χώρα υπό όρους καλής γειτονίας και συνανάπτυξης, εφόσον και η αοριστία των μέχρι τότε διατυπώσεων επέτρεπε την κατάληξη σε μια αμοιβαία

¹⁵ «Την εποχή εκείνη (1992) το κρατικά ελεγχόμενο Ελληνικό Ταχυδρομείο εξέδωσε μια σειρά γραμματοσήμων που απεικονίζουν αρχαίους και βυζαντινούς πολιτιστικούς θησαυρούς της Μακεδονίας με την ένδειξη “Η Μακεδονία ήταν και θα είναι πάντα ελληνική”» (Κοφός, 1999: 3).

αποδεκτή σύνθετη ονομασία,¹⁶ η Ελλάδα απεμπόλησε μια πολύ σημαντική ευκαιρία. Την 1η Απριλίου 1992, η πορτογαλική προεδρία της Κοινότητας παρουσίασε στον Έλληνα υπουργό Εξωτερικών το λεγόμενο πακέτο Πινέιρο,¹⁷ με βάση το οποίο η γειτονική χώρα θα τροποποιούσε το Σύνταγμά της «απολύτως σύμφωνα» με τις ελληνικές προτάσεις και θα αποκήρυσσε κάθε εδαφική βλέψη σε βάρος της ελληνικής πλευράς. Μάλιστα, υπήρχαν ενδείξεις ότι τόσο το πακέτο όσο και η ονομασία «Νέα Μακεδονία» που προτεινόταν¹⁸ θα γίνονταν δεκτά από τα δύο μέρη, με τον Γκλιγκόροφ «θετικό» και τον Μητσοτάκη «όχι αρνητικό» (Ηρακλείδης, 2019: 180). Η άρνηση Σαμαρά, που ξεκαθάρισε ότι οποιαδήποτε χρήση του ονόματος αποτελούσε «μέγα εθνικό λάθος»,¹⁹ και η μη παρέμβαση Μητσοτάκη απομάκρυναν την προοπτική λύσης και άνοιξαν τον δρόμο για τη «μοιραία», όπως λέγεται, Σύσκεψη των Πολιτικών Αρχηγών υπό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή της 13ης Απριλίου 1992, ενώ μάλιστα αναπτυσσόταν ο φόβος πως η γειτονική χώρα θα αναγνωριζόταν από την Κοινότητα με τη συνταγματική της ονομασία. Εκεί ο ΥΠΕΞ, αφού επέμεινε ότι το όνομα της Μακεδονίας είναι «αδιαπραγμάτευτο υπό οιαδήποτε μορφή», αιφνιδίασε τους πάντες παρουσιάζοντας λεπτομερές υπόμνημα με επτά σημεία δράσης για την επιβολή της μη αναγνώρισης της γειτονικής Δημοκρατίας από τη διεθνή κοινότητα, αποσπώντας τη συμφωνία μόνο του Ανδρέα Παπανδρέου²⁰ και την αποπομπή του. Οι πολιτικοί αρχηγοί, πλην της γενικής γραμματέως του ΚΚΕ Αλέκας Παπαρήγα, συμφώνησαν ότι «η Ελλάδα θα αναγνωρίσει ανεξάρτητο κράτος των Σκοπίων μόνο εάν τηρηθούν οι τρεις όροι που έθεσε η ΕΟΚ, στις 16 Δεκεμβρίου '91, με την αυτονόητη διευκρίνιση ότι στο όνομα του κράτους αυτού δεν θα υπάρχει η λέξη Μακεδονία».²¹ Με δυο λόγια, ο Σαμαράς αποπέμφθηκε μεν από υπουργός, αλλά όλα τα κόμματα, πλην του ΚΚΕ, είχαν πια επισήμως υιοθετήσει τη γραμμή του. Και ο Μητσοτάκης, μπροστά

¹⁶ Πόσο μάλλον υπό το φως των αποφάσεων του πρώτου (18 Φεβρουαρίου 1992) Συμβουλίου Πολιτικών Αρχηγών υπό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, όπου υπήρχαν τα πρώτα σημάδια αισιοδοξίας για τη χάραξη μιας εθνικής στρατηγικής (Βαληνάκης - Ντάλης, 1994: 225).

¹⁷ Κατόπιν, μάλιστα, αιτήματος Σαμαρά, ο Πινέιρο δεσμεύτηκε να περιλάβει στο πακέτο προτάσεων, το οποίο θα πήγαινε στα Σκόπια ως συμφωνία «take it or leave it», τη διατύπωση «να καθιστά σαφή την εξάρτηση και την οικονομική συνεργασία των Σκοπίων (σ.σ.: με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα) από σχέσεις καλής γειτονίας με την Ελλάδα και να βρει τρόπο ώστε «η μελλοντική οικονομική βοήθεια προς τα Σκόπια να διοχετεύεται μέσω της Ελλάδας» (Σκυλακάκης, 1995: 118-119).

¹⁸ Υπήρχε διάθεση να συζητηθούν κι άλλοι επιθετικοί προσδιορισμοί – μπροστά πάντως από τον όρο Μακεδονία.

¹⁹ Επιστολή Σαμαρά σε Μητσοτάκη (Σκυλακάκης, 1995: 120).

²⁰ Την επομένη ο Α. Παπανδρέου είπε: «...οι θέσεις του ΠΑΣΟΚ είναι ανάλογες και θα έλεγα ότι περίπου συμπίπτουν ή οι θέσεις του κ. Σαμαρά συμπίπτουν με τις δικές μας» (Σκυλακάκης, 1995: 143).

²¹ Κοινό ανακοινωθέν από τη δεύτερη σύσκεψη των πολιτικών αρχηγών υπό τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, 13 Απριλίου 1992 (Βαληνάκης - Ντάλης, 1994: 93).

στο δίλημμα να προχωρήσει σε μια πολιτική που πίστευε ή να ακολουθήσει το ρεύμα της εποχής,²² από «ενδοτικός», κατά τον λόγο που άρχισε να κυριαρχεί στον δημόσιο διάλογο, έγινε κι αυτός μέσα σε λίγες μέρες «μαξιμαλιστής» (Ψαρράς, 2018· Ηρακλείδης, 2019: 182), επικαλούμενος γι' αυτό την εσωκομματική του αντιπολίτευση²³ (Ηρακλείδης, 2019: 180). Ο παράγοντας πολιτικό κόστος στάθηκε πιο ισχυρός από τον παράγοντα εθνικό κόστος.

1.1.2. Από την αναγνώριση στη διπλωματική αδράνεια

Αφού πια, κατά Μητσοτάκη «περάσαμε τον Ρουβίκωνα, τώρα δεν υπάρχει επιστροφή»,²⁴ πιστή στην αδιαλλαξία της η ελληνική πλευρά όχι μόνο απέρριψε το πακέτο Πινέρο, αλλά παραβίασε και το εμπάργκο στη Σερβία του Μιλόσεβιτς, προβαίνοντας σε εμπάργκο κατά της «Δημοκρατίας της Μακεδονίας», με πρόδηλο σκοπό να τη γονατίσει οικονομικά ώστε να αναγκαστεί να δεχτεί τις ελληνικές απαιτήσεις.²⁵ Με αυτά τα δεδομένα, ο μετριοπαθής Μιχάλης Παπακωνσταντίνου, ο οποίος διαδέχτηκε τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη στο υπουργείο Εξωτερικών τον Αύγουστο του 1992, δεν θα είχε να συναντήσει απλώς μια διεθνή κοινότητα όπου «μας είχαν όλοι βαρεθεί» (Παπακωνσταντίνου, 1994: 177), αλλά και το γειτονικό κράτος με μια στάση πολύ πιο άκαμπτη ως προς τα δικά του αιτήματα. Με τους εταίρους και συμμάχους της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των ΗΠΑ να ενθαρρύνουν την ελληνική πλευρά να υποχωρήσει από αυτή την αδιάλλακτη πολιτική,²⁶ η «Δημοκρατία της Μακεδονίας» αιτήθηκε στις 30 Ιουλίου 1992 την εισδοχή της στον ΟΗΕ,²⁷ όπου όντως

²² Χαρακτηριστική της επικρατούσας ατμόσφαιρας είναι η δήλωση Σαμαρά στις 23/3/1992 στον ΑΝΤ1: «Πράγματι υπάρχουν πολλοί οι οποίοι την ανυποχώρητη ελληνική θέση, το δικαίωμα φωνής της χώρας, το μεταφράζουν σε απομόνωση. Είναι οι ίδιοι οι οποίοι τον συμβιβασμό θα τον βαφτίσουν επιτυχία» (Σκυλακάκης, 1995: 117).

²³ Αντιδρούσαν συγκεκριμένα οι Μιλτιάδης Έβερτ, Αθανάσιος Κανελλόπουλος, Σταύρος Δήμας. Σημειωτέον πάντως ότι η ανάληψη του ΥΠΕΞ από τον ίδιο τον πρωθυπουργό ήταν ένα μήνυμα προς τις Βρυξέλλες ότι πλέον η υπόθεση τον αφορούσε προσωπικά και τυχόν απόρριψη των ελληνικών αιτημάτων θα ισοδυναμούσε με αποσταθεροποίηση της κυβέρνησής του, με απρόβλεπτες συνέπειες για την Ελλάδα και την ευρύτερη περιοχή (Σκυλακάκης, 1995: 156).

²⁴ Αποστροφή Μητσοτάκη προς τους συνεργάτες του στο Μέγαρο Μαξίμου στην πρωινή ενημερωτική σύσκεψη λίγες ημέρες μετά το Συμβούλιο Πολιτικών Αρχηγών (Σκυλακάκης, 1995: 117).

²⁵ Το εμπάργκο συμπεριελάμβανε τη μη διακίνηση πετρελαίου. Αυτή η εχθρική πράξη, που έπληξε δεινά τη γειτονική χώρα, όπως μαρτυρεί στα *Απομνημονεύματά* του και ο Κίρο Γκλιγκόροφ, δυναμίτισε το ήδη κακό κλίμα κατά της Ελλάδας στις Βρυξέλλες (Ηρακλείδης, 2019: 183).

²⁶ Εξάλλου, από διπλωματική σκοπιά η πλήρης αποδοχή των ελληνικών αξιώσεων από τη γειτονική χώρα ήταν νοητή μόνο ως υπαγόρευση όρων από τον νικητή στον ηττημένο πολεμικής αναμέτρησης κι όχι το αποτέλεσμα μιας διπλωματικής λύσης που απαιτεί από τα δύο μέρη αμοιβαίους συμβιβασμούς (Σκυλακάκης, 1995: 152).

²⁷ Επιστολή του Προέδρου της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας Κ. Γκλιγκόροφ προς τον γενικό γραμματέα του ΟΗΕ στις 30/7/1992, όπου αναφέρει μεταξύ άλλων: «(...) εκφράζω την ειλικρινή πεποίθησή μου ότι η εισδοχή της Δημοκρατίας της Μακεδονίας στα Ηνωμένα Έθνη ως

έγινε δεκτή στις 7 Απριλίου 1993 «προσωρινά (...) ως η Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, εφόσον εκκρεμεί η διευθέτηση της διαφοράς που έχει προκύψει γύρω από την ονομασία του κράτους»,²⁸ αλλά χωρίς δικαίωμα ανάρτησης της σημαίας της. Για τη γειτονική χώρα η απόφαση θεωρήθηκε απαράδεκτη, με την παρότρυνση όμως Κλίντον, Μπούτρος-Γκάλι και ΕΕ δέχτηκε τον συμβιβασμό που θα της εξασφάλιζε την ένταξη σε έναν διεθνή οργανισμό και άρα ευρύτερη αναγνώριση. Η πολυεθνική άλλωστε σύσταση του πληθυσμού της και η εύθραυστη εδαφική της ακεραιότητα καθιστούσαν την κοινωνική ειρήνη και τη διεθνή θωράκισή της πολύ σοβαρό διακύβευμα (Λιάκος, 2019: 560). Εξάλλου, τα κράτη-μέλη της Κοινότητας είχαν αποφασίσει (12/12/1992) ότι δεν δεσμεύονταν πλέον από τους κανόνες της κοινοτικής αλληλεγγύης στο Μακεδονικό έναντι της Ελλάδας, θα της δινόταν επομένως οικονομική βοήθεια. Η απώλεια της υποστήριξης στις ελληνικές αξιώσεις καθίστατο πλέον εμφανής.

Η ελληνική κυβέρνηση έφτασε μια ανάσα από τη λύση στις 14 Μαΐου 1993, όταν προτάθηκε το πακέτο Βανς - Όουεν, ένα προσχέδιο συμφωνίας για «Φιλικές σχέσεις και μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης», με συμβιβαστικές λύσεις και στο ονοματολογικό,²⁹ ο ΥΠΕΞ όμως κλήθηκε εσπευσμένα στην Αθήνα από τη Νέα Υόρκη, όπου διεξάγονταν οι διαπραγματεύσεις, καθώς σειρά βουλευτών της συμπολίτευσης είχαν προβεί σε «προνοντυσιαμέντο»³⁰ (Παπακωνσταντίνου, 1994: 405). Η τακτική υποχώρηση δεν έσωσε όμως την κυβέρνηση Μητσοτάκη από την πτώση. Μετά τη δημιουργία τον ίδιο Ιούνιο από τον Σαμαρά της εθνικιστικής Πολιτικής Άνοιξης, έχασε τη δεδηλωμένη και οι εκλογές της 13ης Οκτωβρίου 1993 ανέδειξαν πανίσχυρο το ΠΑΣΟΚ, με τον Ανδρέα Παπανδρέου, ακόμα πιο αδιάλλακτο, να διακόπτει κάθε συνομιλία σε επίπεδο ΟΗΕ για το όνομα και να κλείνει το ελληνικό προξενείο στα

κράτους-μέλους θα αποτελέσει ένα πολύ σημαντικό βήμα προς την ειρηνική επίλυση της κρίσης στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας» (Βαληνάκης - Ντάλης, 1994: 106-107).

²⁸ Απόφαση 817/1993 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ για εισδοχή των Σκοπίων στον ΟΗΕ (Βαληνάκης - Ντάλης, 1994: 147).

²⁹ Προτεινόταν η ονομασία «Δημοκρατία της Nova Makedonija» με την πλήρη υποστήριξη και της αμερικανικής πλευράς.

³⁰ Κατά τη μαρτυρία του Ευ. Κωφού, ο οποίος μετείχε στην ελληνική διαπραγματευτική ομάδα στον ΟΗΕ, στη Νέα Υόρκη: «Οι διαμεσολαβητές πρότειναν την ονομασία “Νιου Μασεντόνια”. Εμείς προτείναμε το σλαβικό “Νόβα Μακεντόνια” (...) Ο Γκλιγκόροφ αποδεχόταν καταρχάς την πρόταση (...) Την ώρα που εμείς ήμασταν ευτυχείς, χτυπάει το τηλέφωνο και ήταν ο Μητσοτάκης. “Μάζεψέ τα και γύρνα πίσω”, μου λέει. Είκοσι βουλευτές της ΝΔ είχαν απειλήσει με άρση της εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση και ένας από τους λόγους, εκτός από την πρόθεση πώλησης 10% του ΟΤΕ, ήταν ότι δεν ήθελαν σύνθετη ονομασία» (Πελώνη, 2012). Έχει ιδιαίτερο πάντως ενδιαφέρον ότι ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης (1995: 5) αναφέρει: «Η πρόταση της διεθνούς κοινότητας για την επίλυση της ελληνοσκοπιανής διαφοράς, όπως εκφράζεται στη συμφωνία Βανς-Όουενς του Μαΐου του 1993, ήταν απόλυτα ικανοποιητική για τις ελληνικές θέσεις».

Σκόπια, για να καταλήξει τον Φεβρουάριο του 1994 στο πλήρες εμπάργκο κατά της γειτονικής χώρας, σ' ένα, κατά Γκλιγκόροφ, «αδικαιολόγητο μέτρο τιμωρίας», το οποίο εμφάνιζε την Ελλάδα ως «έναν κοινωνικό παρία της Ευρώπης, που θύμιζε την εποχή των συνταγματαρχών», κατά Κωφό, επιφέροντας, φυσικά, διεθνή συμπάθεια στην ανίσχυρη και μικρή γειτονική χώρα, που είδε έτσι να μειώνονται κατά 40% τα τρόφιμα και κατά 85% οι εξαγωγές της (Ηρακλείδης, 2019: 188-189).

1.1.3. Η Ενδιάμεση Συμφωνία και το ελληνικό «βέτο» στο Βουκουρέστι

Με αυτή την ακραία πόλωση, κι αφού η Ελλάδα παραπέμφθηκε στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης και εξαναγκάστηκε να άρει τον αποκλεισμό (Λιάκος, 2019: 562), ο Σάιρους Βανς, αυτή τη φορά με τον Μάθιου Νίμιτς ως εκπρόσωπο του Προέδρου Κλίντον για το Μακεδονικό, κατάφεραν οι δύο πλευρές να υπογράψουν στις 13 Σεπτεμβρίου 1995 την Ενδιάμεση (ή Μεταβατική) Συμφωνία Ελλάδας - ΠΓΔΜ, η οποία προέβλεπε απαγόρευση των εχθρικών ενεργειών και της προπαγάνδας, αλλαγή του συμβόλου της σημαίας του γειτονικού κράτους, ενώ η Ελλάδα απαγορευόταν να εμποδίσει την ΠΓΔΜ να συμμετάσχει σε οργανισμούς και θεσμούς των οποίων η ίδια ήταν ήδη μέλος, εφόσον για την εισδοχή της σε αυτούς διατηρούσε την προσωρινή ονομασία που είχε συμφωνηθεί στον ΟΗΕ. Επίσης, κάθε διμερές ζήτημα θα μπορούσε να παραπεμφθεί στο Διεθνές Δικαστήριο, με την εξαίρεση του ονοματολογικού, που θα λυνόταν υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών.

Το εμπάργκο άρθηκε, η Ελλάδα αναγνώρισε την ΠΓΔΜ, η τελευταία άλλαξε τη σημαία της με τον ήλιο της Βεργίνας και από το 1996, με την κυβέρνηση Σημίτη, η διμερής συνεργασία αναπτύχθηκε ραγδαία σε όλα τα επίπεδα, ενώ από τις συζητήσεις για το όνομα είχε διαφανεί ότι η Ελλάδα ήταν διατεθειμένη να αποδεχτεί μια σύνθετη ονομασία με τον όρο Μακεδονία ή παράγωγά του *erga omnes*.³¹ Με το *Gorna Makedonija* (Άνω Μακεδονία) παρ' ολίγον να γίνει αποδεκτό το 2001,³² ο διάλογος συνεχίστηκε μεν, αλλά το ζήτημα παρέμεινε «παγωμένο» έως και το 2007, οπότε και αναπτύχθηκε κινητικότητα από πλευράς ΟΗΕ με μεσολαβητή πάλι τον Μ. Νίμιτς.

Βεβαίως, η αναγνώριση εν τω μεταξύ, τον Νοέμβριο του 2004, του γειτονικού κράτους από τις ΗΠΑ με το όνομα «Μακεδονία» αιφνιδίασε δυσάρεστα την κυβέρνηση

³¹ Η ελληνική πλευρά απέρριπτε την περίπτωση της διπλής ονομασίας – άλλης για διμερή χρήση και άλλης, της συνταγματικής, για όποια άλλη χρήση.

³² Υπαναχώρησε τότε ο Μακεδόνας πρωθυπουργός Λιούμπκο Γκεοργκιέφσκι, φοβούμενος το πολιτικό κόστος.

Καραμανλή,³³ ιδίως με δεδομένο ότι ο Πρόεδρος Μπους θεωρούσε πρωτοβουλία-σταθμό για την προεδρία του τη διεύρυνση του ΝΑΤΟ με την ένταξη της Κροατίας, της Αλβανίας και της ΠΓΔΜ, ακόμα και με εκκρεμείς τις διαφορές της με την Ελλάδα. Πράγματι, η υπουργός Εξωτερικών Ντόρα Μπακογιάννη στις αρχές του 2008 δέχτηκε σχετικό τηλεγράφημα από τον Έλληνα πρεσβευτή στην Ουάσιγκτον Αλέξανδρο Μαλλιά, ο οποίος μετέφερε επιπλέον την εκτίμηση ότι τυχόν ελληνικό βέτο «θα σήμαινε ατυχή επιλογή με συνέπειες». Η Σύνοδος Κορυφής του ΝΑΤΟ στο Βουκουρέστι ήταν η κατάλληλη συγκυρία και λίγες ημέρες πριν τη διεξαγωγή της η Αμερικανίδα ΥΠΕΞ Κοντολίζα Ράις ξεκαθάρισε τηλεφωνικά στην Ελληνίδα ομολόγό της ότι η «Μακεδονία» έπρεπε να ενταχθεί στο ΝΑΤΟ με την ονομασία FYROM, καθώς «αυτή είναι η επιθυμία των ΗΠΑ» (Σαραντάκος, 2018). Στις 2 Απριλίου, στο δείπνο των ηγετών την παραμονή της Συνόδου, ο Κώστας Καραμανλής, με την υποστήριξη χωρών όπως η Γαλλία, απέρριψε μια τέτοια προοπτική, τεκμηριώνοντας γιατί η ΠΓΔΜ δεν πληρούσε τα κριτήρια της καλής γειτονίας. Το θέμα δεν τέθηκε ποτέ κατά τις εργασίες της Συνόδου.

Ωστόσο, το «βέτο στο Βουκουρέστι»,³⁴ το οποίο ουδέποτε διατυπώθηκε επισήμως, εγγράφηκε με θριαμβευτικούς τόνους στην ελληνική ειδησεογραφία και στον εσωτερικό δημόσιο διάλογο, παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα, έστω στο περιθώριο της Συνόδου, παραβιάζοντας την Ενδιάμεση Συμφωνία καταδικάστηκε γι' αυτό με μια «απόφαση-ράπισμα» (Μαλλιάς, 2012) από το Διεθνές Δικαστήριο, όπου προσέφυγε και φυσικά δικαιώθηκε η ΠΓΔΜ, αφού η αίτηση ένταξής της είχε γίνει με την προσωρινή και όχι με τη συνταγματική της ονομασία. Ακόμα χειρότερα, ως απάντηση στον αποκλεισμό της χώρας του από τις δομές του Βορειοατλαντικού Συμφώνου, για πρώτη και τελευταία φορά μετά την ανεξαρτησία της χώρας, ο Νίκολα Γκρούεφски με επιστολή³⁵ (2008) προς τον Έλληνα ομολόγό του, Κώστα Καραμανλή, έθεσε ζήτημα αναγνώρισης μακεδονικής μειονότητας στο ελληνικό έδαφος, καθώς και επιστροφής περιουσιών στους πολιτικούς πρόσφυγες του Εμφυλίου (Σκουλαρίκη, 2018-2019: 63).

³³ Στις προγραμματικές δηλώσεις της κυβέρνησης Καραμανλή (30/9/2007) η ΥΠΕΞ Ντόρα Μπακογιάννη δήλωνε ότι «η Ελλάδα επιδιώκει την εξεύρεση αμοιβαία αποδεκτής λύσης στη βάση μίας σύνθετης ονομασίας» (<https://primeminister.gr/2019/01/21/21058>).

³⁴ «Στο Βουκουρέστι η Ελλάδα δεν διατύπωσε κανενός είδους βέτο, διότι δεν ετέθη καθόλου κάποιο ζήτημα που να επιβάλλει τέτοιου είδους συμπεριφορά», είπε από βήματος Βουλής τον Ιανουάριο του 2014 ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Σαμαρά και τότε ΥΠΕΞ Ευάγγελος Βενιζέλος, απαντώντας σε ερώτηση του προέδρου της Κ.Ο. των ΑΝΕΛ, Πάνο Καμμένο (10.41'-11.11'): <https://www.youtube.com/watch?v=fSsoxld2YvQ&feature=youtu.be>.

³⁵ Ολόκληρη η επιστολή παρατίθεται στην ιστοσελίδα της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών: http://media.ems.gr/to_makedoniko/makd_gruefski_letter_20080710.pdf.

Βεβαίως, η δεξιά - εθνικιστική κυβέρνηση του VMRO-DPMNE πράγματι προωθούσε μια επιθετική πολιτική «εξαρχαϊσμού», μια προσπάθεια δηλαδή να εμπεδωθεί στον γειτονικό λαό μια νέα εθνική ταυτότητα με αναφορά στην αρχαιότητα, με αφετηρία το 2006 και τη μετονομασία του εκεί αεροδρομίου σε «Μέγας Αλέξανδρος» – τάση μάλιστα που, μέσα από το σχέδιο «Σκόπια 2014», εξελίχθηκε σε κεντρική πολιτική μετά τον αποκλεισμό της χώρας από το NATO (Σκουλαρίκη, 2017α). Με αυτά τα δεδομένα, όλοι οι σημαντικοί σύμμαχοι είχαν επιφυλάξεις έναντι του καθεστώτος Γκρούεφσκι. Έτσι, στην Ελλάδα προσφέρθηκε μια παρατεταμένη περίοδος χάριτος υπέρ της θέσης της «καμία πρόοδος της γείτονος προς ευρωατλαντικές δομές πριν την οριστική λύση για το όνομα» (Βαλντέν, 2018), με τη διεθνή κοινότητα να αναμένει αλλαγή της πολιτικής της σκηνής έως ότου ετίθετο εκ νέου θέμα ενταξιακής υποψηφιότητάς της (Ηρακλείδης, 2019: 192-193).

Πάντως, με το θέμα ανοιχτό, «όλο και περισσότερο η ζωή έπαιρνε εκδίκηση από τη μη λύση του προβλήματος» (Κοτζιάς, 2018: 11): το όνομα «Μακεδονία» εδραιώθηκε διεθνώς για τη γειτονική χώρα σε όλα τα επίπεδα, με μόνο 17 κράτη³⁶ να μην την αναγνωρίζουν επισήμως ως «Δημοκρατία της Μακεδονίας», αλλά με την «περίεργη» (Αρμενάκης κ.ά., 1996: 196) ονομασία ΠΓΔΜ, σε ένδειξη αλληλεγγύης στην Ελλάδα, παρόλο που κι αυτά στην πραγματικότητα αναφέρονταν στη χώρα ως «Μακεδονία».

1.1.4. Μια «βολική» εκκρεμότητα επί πρωθυπουργίας Σαμαρά

«Όσον αφορά το ζήτημα του ονόματος της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (...) Προτείνουμε μια αμοιβαία αποδεκτή σύνθετη ονομασία (με γεωγραφικό προσδιορισμό πριν τη λέξη “Μακεδονία”) για κάθε χρήση, *erga omnes*» (Βενιζέλος, 2014). Το απόσπασμα από την ομιλία στις 27 Σεπτεμβρίου 2014 του αντιπροέδρου της κυβέρνησης Σαμαρά και τότε ΥΠΕΞ, Ευάγγελου Βενιζέλου, στην 69η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ αποδεικνύει ότι, συνειδητοποιώντας το αδιέξοδο της πολιτικής να μην υπάρχει ο όρος Μακεδονία στην ονομασία της γειτονικής χώρας, η ελληνική πλευρά είχε χαράξει πια ως εθνική γραμμή τη στρατηγική που υιοθετήθηκε το 2008 με τη συναίνεση όλων των κοινοβουλευτικών δυνάμεων πλην του ΛΑΟΣ: δηλαδή, σύνθετη ονομασία *erga omnes*, αναθεώρηση Συντάγματος, εξάλειψη αλυτρωτισμού κ.λπ. (Σφέτας, 2018α). Εξάλλου, και κατά τις προγραμματικές δηλώσεις

³⁶ Ελλάδα, Κυπριακή Δημοκρατία, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Βέλγιο, Ολλανδία, Δανία, Μάλτα, Αίγυπτος, Ιαπωνία, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία, Νότια Αφρική και Μεξικό.

της κυβέρνησης Σαμαρά (7/7/2012) ο ΥΠΕΞ Δημήτρης Αβραμόπουλος επεσήμαινε: «Η Ελλάδα, επιδεικνύοντας το απαιτούμενο εποικοδομητικό πνεύμα, προέβη σε ένα μείζον συμβιβαστικό βήμα, αποδεχόμενη σύνθετη ονομασία με γεωγραφικό προσδιορισμό και χρήση έναντι όλων».³⁷

Η σύγκρουση ωστόσο στη Βουλή τον Ιανουάριο του 2014 μεταξύ του ΥΠΕΞ και του προέδρου της Κ.Ο. των Ανεξάρτητων Ελλήνων, Πάνου Καμμένου, είχε δείξει ότι ο «μαξιμαλισμός» καλά κρατούσε: «Στο Βουκουρέστι ο Πρόεδρος Μπους πρότεινε στον τότε πρωθυπουργό της χώρας, Κώστα Καραμανλή, να γίνει δεκτή η ΠΓΔΜ στο ΝΑΤΟ με το όνομα “Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας” και η απάντηση του πρωθυπουργού της Ελλάδος ήταν “Όχι”! Αυτή είναι η πάγια θέση της Ελλάδος», ισχυρίστηκε ο Πάνος Καμμένος. Δήλωσε μάλιστα αντίθετος «με οποιαδήποτε χρήση του όρου Μακεδονία» και τάχθηκε κατά της αποδοχής εκ μέρους της Ελλάδας του γεωγραφικού προσδιορισμού, διότι «καταλήγει σε εθνικό προσδιορισμό και ουσιαστικά υπαναχωρεί η Ελλάδα από τις πάγιες θέσεις της» (Σταυρόπουλος, 2014).

Βεβαίως, προσωπικά ο Αντώνης Σαμαράς απέφυγε να τοποθετηθεί δημόσια επί του θέματος κι ενώ κινδύνευε επί πρωθυπουργίας του να τεθεί εκ νέου θέμα ένταξης της ΠΓΔΜ στο ΝΑΤΟ, εντέλει δεν συνέβη κάτι τέτοιο. Πάντως, με δεδομένη την καταδίκη από το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, από τις αποφάσεις του οποίου απορρέει το διεθνές δίκαιο, είναι χρήσιμη ως προς τη διαπραγματευτική θέση της Ελλάδας η επισήμανση του Νίκου Κοτζιά (2018: 10), ότι πλέον ένα πραγματικό ελληνικό βέτο στην ένταξη της ΠΓΔΜ θα αύξανε τον κίνδυνο νέας καταδίκης, αυτή τη φορά για παραβίαση του πνεύματος δικών του αποφάσεων, με αποτέλεσμα η γειτονική χώρα να μπορούσε να αιτηθεί ένταξη με το συνταγματικό όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας». Πράγματι, οι μακεδονικές Αρχές έκτοτε δήλωναν πρόθυμες για επίλυση του ονοματολογικού «στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών, της Ενδιάμεσης Συμφωνίας και της απόφασης του Διεθνούς Δικαστηρίου».³⁸

Για την ΠΓΔΜ ωστόσο η ένταξη στο ΝΑΤΟ και την ΕΕ ήταν «ζήτημα ύπαρξης, για να εξέλθουν οι πολίτες από την απομόνωση (...) αλλά και για την ασφάλειά τους. Διαισθάνονται τον αλβανικό κίνδυνο, αν υπάρξουν εξελίξεις στο ζήτημα του Κοσόβου. Επειδή πρόκειται για μια περικλειστο χώρα, η Ελλάδα είναι γι’ αυτούς η κύρια

³⁷ Ελληνική Δημοκρατία, Πρωθυπουργός (2019), «Μάθε την αλήθεια για τη Συμφωνία των Πρεσπών»: <https://primeminister.gr/2019/01/21/21058>.

³⁸ Στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ (2014) ο Πρόεδρος της ΠΓΔΜ, Γκιόργκι Ιβάνοφ, έκανε λόγο για «ανήθικο και παράνομο αποκλεισμό» της χώρας του από το ΝΑΤΟ («Βενιζέλος καλεί Σκόπια», 2014).

διέξοδος» (Σφέτας, 2018α). Σημειωτέον εξάλλου ότι για τα κόμματα της αλβανικής κοινότητας στο γειτονικό κράτος, που εκπροσωπούν περίπου το 20% του πληθυσμού του, εφόσον η ενταξιακή προοπτική εξέλιπε, δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί, κατά τη Σκουλαρική (2017β), ότι «η επιδίωξη κάποιου είδους ένωσης των κατά πλειοψηφία αλβανικών περιοχών (σ.σ.: της ΠΓΔΜ) με το Κόσοβο και την Αλβανία θα γινόταν προτεραιότητα».

Σε κάθε περίπτωση, με την Ελλάδα σε οικονομική ύφεση και με το ένα Πρόγραμμα Δημοσιονομικής Προσαρμογής (μνημόνιο) να διαδέχεται το άλλο, το ονοματολογικό έφυγε από την επικαιρότητα. Η χρεοκοπημένη Ελλάδα άρχισε να απασχολεί τη διεθνή κοινότητα ως ένα μεγάλο πρόβλημα, με τη διεθνή αξιοπιστία και εικόνα της να έχουν πληγεί βαρύτερα. Στην άλλη δε πλευρά των βόρειων συνόρων μας το καθεστώς Γκρούεφσκι, πέραν των προκλήσεων σε ό,τι αφορά στον αλυτρωτισμό και την αρχαιοκαπηλία του, είχε βυθίσει τη χώρα σε παρατεταμένη πολιτική κρίση, με την κυβέρνηση να αντιμετωπίζει κατηγορίες για διαφθορά, παρεκτροπή προς τον αυταρχισμό και παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων. Έτσι, πολλοί, και όχι μόνο στην Ελλάδα, έβλεπαν λογική την ελληνική εναντίωση σε ένα καθεστώς που πολλαπλασίαζε τις προκλήσεις προς τη χώρα μας, ενώ γκρέμιζε συστηματικά τη δική του δημοκρατία (Βαλντέν, 2017), με αποτέλεσμα το θέμα να «παγώσει» έως το 2018.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 1: Η στιγμή που «ξηλώνεται» η πινακίδα «Δημοκρατία της Μακεδονίας» στη Γευγελή, 13/2/2019

Πηγή: <https://sputniknews.gr/ellada/201902132236766-pinakida-gevgeli-voreia-makedonia/>.

© Φωτογραφία: Konstantinos Tsakalidis / SOOC.

Εν τω μεταξύ, ήδη το 2004 –τάση που ενισχύθηκε θεαματικά συν τω χρόνω– περίπου το 20% του ΑΕΠ της ΠΓΔΜ είχε σχέση με την ελληνική οικονομία: οι Έλληνες

επιχειρηματίες συμμετείχαν στο οικονομικό γίγνεσθαι του γειτονικού κράτους με επενδεδυμένα κεφάλαια που για τις 30 μεγαλύτερες ελληνικές εταιρείες ξεπερνούσαν το 1,1 δισ. ευρώ, με τη χώρα μας να καταγράφεται πρώτη στις άμεσες επενδύσεις εκεί, όντας από τους σημαντικότερους εμπορικούς εταίρους του, ο δεύτερος μεγαλύτερος προμηθευτής του και βασικός προορισμός των εξαγωγών του.³⁹ Όπως εύγλωττα το περιέγραφε ο Ευτύχης Μπιτσάκης (2004: 16): «Όμως μπορούμε να παρηγορηθούμε: το ελληνικό κεφάλαιο προχωρεί προς Βορράν αποκομίζοντας κέρδη τα οποία απαλύνουν τον πόνο της “εθνικής ταπείνωσης”».

Η οικονομική μάλιστα συνεργασία δεν εξαντλούνταν σε επίπεδο μεγάλων επιχειρήσεων. Ιδίως την περίοδο της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, δικηγορικά γραφεία της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης σε συνεργασία με αντίστοιχα της ΠΓΔΜ διαφήμιζαν σε ελεύθερους επαγγελματίες «τα πλεονεκτήματα σύστασης εταιρείας ή ατομικής επιχείρησης στα Σκόπια»: «Η μακροχρόνια οικονομική ύφεση και το συνακόλουθο ασφυκτικό επιχειρηματικό περιβάλλον που έχει διαμορφωθεί στην Ελλάδα με τις υπέρογκες οικονομικές επιβαρύνσεις που πλήττουν το επιχειρείν, έχουν στρέψει πολλούς στο να αναζητήσουν ένα πιο φιλόξενο επιχειρηματικό περιβάλλον στις γειτονικές μας χώρες. Μία εξ αυτών είναι και τα Σκόπια»,⁴⁰ διαβάζουμε, π.χ., σε σχετικές ιστοσελίδες. Στη γειτονική μας χώρα λοιπόν, τα «Σκόπια» (αφού η εθνική μας αφήγηση επέμενε κι επιμένει να την αποκαλεί με το όνομα της πρωτεύουσάς της), κατέφευγαν και καταφεύγουν επίσης πλήθος Βορειοελλαδιτών για τα ψώνια της εβδομάδας και είδη πρώτης ανάγκης, για βενζίνη, ιατρικές επισκέψεις και βέβαια για τα καζίνο της, σύμφωνα με σειρά ρεπορτάζ,⁴¹ προφανώς παραβλέποντας το γεγονός ότι οδηγώντας εισέρχονταν στη «Δημοκρατία της Μακεδονίας» (βλ. Φωτογραφία 1).

1.2. Επανάρξηση και ευόδωση των διαπραγματεύσεων Ελλάδας - ΠΓΔΜ

Από τον Ιούνιο του 2017, στην ΠΓΔΜ την εθνικιστική κυβέρνηση του VMRO-DPMNE είχε –ύστερα από μια μακρά περίοδο πολιτικής αστάθειας– διαδεχθεί ένας δημοκρατικός, μετριοπαθής συνασπισμός υπό τη Σοσιαλδημοκρατική Ένωση (SDSM) του Ζόραν Ζάεφ, διατεθειμένος να προχωρήσει σε συμβιβασμούς προκειμένου να

³⁹ Παπαϊωάννου, Γ., «Έντονη η ελληνική παρουσία στα Σκόπια», *Το Βήμα*, 14/11/2004: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/finance/entoni-i-elliniki-paroysia-sta-skopia/>.

⁴⁰ Ενδεικτικά, Καράγιαννης - Σταμάτιου & συνεργάτες, Δικηγορικά Γραφεία, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, «Τα πλεονεκτήματα σύστασης εταιρείας ή ατομικής επιχείρησης στα Σκόπια», <https://www.karagiannislawfirm.gr/news/ta-pleonekthmata-systashs-etairias-h-atomikhs-epicheirshs-sta-skopia>.

⁴¹ Ενδεικτικά, βλ.: EPT3, 2018· Κοντονίκα, 2014· Κουταλιανού, 2009.

βγάλει τη μικρή χώρα των 26.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων και των περίπου 2 εκατομμυρίων κατοίκων από την απομόνωση. Ο διορισμός ως υπουργού Εξωτερικών του Νικόλα Ντιμιτρόφ, εκπροσώπου της χώρας το διάστημα από το 2003 έως το 2008 στις διαπραγματεύσεις υπό την αιγίδα του ΟΗΕ για το θέμα του ονόματος, σηματοδοτούσε τη διάθεση άρσης της διαφοράς με την Ελλάδα, που εμπόδιζε την ευρωατλαντική ένταξη – προοπτική η οποία στην πραγματικότητα συνέιχε την πολυεθνική αυτή Δημοκρατία, καθώς η δημοκρατική στροφή είχε επιτευχθεί με εξωτερική ενθάρρυνση προς τον αλβανικό παράγοντα, πράγμα που εμπεριείχε κινδύνους αναβίωσης της εθνικής διαμάχης (Βαλντέν, 2018). Η ανάλογη διάθεση ήταν προγραμματική δέσμευση της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ - ΑΝΕΛ, στη βάση της «εθνικής γραμμής», μια και η εκπεφρασμένη διαφοροποίηση του κυβερνητικού εταίρου Πάνου Καμμένου δεν τον είχε εμποδίσει να παράσχει ψήφο εμπιστοσύνης (βλ. Παράρτημα, 2.1.).

Με την πρωτοβουλία επίλυσης να ανήκει στην ΠΓΔΜ –η οποία θα μπορούσε να είχε επαναπαυθεί με το ότι στην πράξη η παράταση της εκκρεμότητας λειτουργούσε υπέρ της (Ηρακλείδης, 2018: 202)–, στις 17 Ιανουαρίου 2018 πραγματοποιήθηκε η επίσημη επανέναρξη των διμερών συνομιλιών, με τη συνάντηση στην Ουάσιγκτον, στην έδρα του ΟΗΕ, των πρεσβευτών Αδαμάντιου Βασιλάκη για την Ελλάδα και Βάσκο Ναουμόφσκι για την ΠΓΔΜ υπό τον ειδικό διαμεσολαβητή Μάθιου Νίμιτς, ο οποίος τους διένειμε έναν κατάλογο με πιθανές ονομασίες. Βάση των συζητήσεων θα αποτελούσε το προηγούμενο που είχε δημιουργηθεί απ' όλες τις διαδοχικές κυβερνήσεις που είχαν χειριστεί το ζήτημα με αφετηρία τη 13η Σεπτεμβρίου 1995 και την υπογραφή της Ενδιάμεσης Συμφωνίας. Σε επίπεδο Ηνωμένων Εθνών λοιπόν, καταρχάς όλες οι προσπάθειες λύσης και οι προτάσεις της ελληνικής πλευράς αφορούσαν σε έναν συμβιβασμό με σύνθετη ονομασία: ουδεμία πιθανότητα για μη συμπερίληψη του όρου Μακεδονία υπήρξε ούτε έφτασε ποτέ προς διαπραγμάτευση. Η γλώσσα και η ιθαγένεια δεν συμπεριλαμβάνονταν στο πακέτο λύσης, επομένως οι ονομασίες τους θα έμεναν εκκρεμείς σε διμερές επίπεδο, αλλά διεθνώς ως είχαν: «Macedonian». Επίσης, ως επί το πλείστον οι λύσεις που δεχόταν να συζητήσει η άλλη πλευρά δεν αφορούσαν σε *erga omnes* χρήση της ονομασίας του κράτους, παρά μόνο σε διπλή ονομασία, ειδικά δηλαδή για τις σχέσεις του με την Ελλάδα και τους διεθνείς οργανισμούς (Σκουλαρίκη: 2018-2019: 60).

Επί της ουσίας, ήταν η πρώτη φορά από το 1991 και μετά που και στις δύο πλευρές των συνόρων το πολιτικό κόστος μιας συμφωνίας –προφανώς επί τη βάσει αμοιβαίων

συμβιβασμών– δεν εξωθούσε τις πολιτικές ηγεσίες στην αδράνεια και τη διαίωνιση της κρίσης, σε ένα πλαίσιο αντιπαράθεσης που είχε οδηγήσει στην αντίληψη ότι η νίκη της μίας πλευράς δεν θα μπορούσε παρά να ισοδυναμεί με ήττα της άλλης (Σκουλαρίκη, 2009). Έτσι, οι συζητήσεις συνεχίστηκαν σε επίπεδο πρωθυπουργών και εντατικοποιήθηκαν σε επίπεδο υπουργείων Εξωτερικών υπό τη διαμεσολάβηση Νίμιτς. Καρπός τους ήταν η υπογραφή στις 17 Ιουνίου 2018, στο συνοριακό χωριό Ψαράδες στη Λίμνη της Μεγάλης Πρέσπας, της Συμφωνίας των Πρεσπών μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της έως τότε επισήμως αποκαλούμενης Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας, με τα δύο μέρη εκπροσωπούμενα από τους υπουργούς Εξωτερικών Νίκο Κοτζιά και Νικόλα Ντιμιτρόφ, παρουσία των πρωθυπουργών Αλέξη Τσίπρα και Ζόραν Ζάεφ αντίστοιχα.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 2: Τσίπρας και Ζάεφ αμέσως μετά την υπογραφή της Συμφωνίας των Πρεσπών, 17/6/2018

Πηγή: Το Βήμα (<https://www.tovima.gr/2019/06/17/politics/symfonia-ton-prespon-enas-xronos-kai-to-twitter-den-ksexna/>)

Βάσει αυτής, καταργούνταν η προηγούμενη Ενδιάμεση Συμφωνία και η γειτονική χώρα θα άλλαζε το όνομά της σε Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας έναντι όλων, ενώ, μεταξύ των πολλών άλλων προβλέψεών της, στους πολίτες της θα αναγνωριζόταν ιθαγένεια «Μακεδονική/πολίτης της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας», με

παραδοχή της σλαβικής προέλευσης του μακεδονικού λαού,⁴² και επίσημη γλώσσα της θα οριζόταν η μακεδονική (Macedonian language). Για τη θέση της Συμφωνίας σε ισχύ το γειτονικό κράτος έπρεπε να προχωρήσει στις συμφωνημένες συνταγματικές τροποποιήσεις, να διοργανώσει δημοψήφισμα ούτως ώστε να λάβει λαϊκή έγκριση η μετονομασία του κράτους και κατόπιν το κοινοβούλιό του να επικυρώσει τη Συμφωνία. Εφόσον ολοκληρώνονταν οι διαδικασίες αυτές, η Συμφωνία των Πρεσπών θα ερχόταν προς επικύρωση και στο ελληνικό κοινοβούλιο, το οποίο θα κύρωνε επίσης το Πρωτόκολλο Εισδοχής της Βόρειας Μακεδονίας πλέον στο ΝΑΤΟ.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 3: Ενδεικτικό δημοσίευμα της υποδοχής της Συμφωνίας των Πρεσπών από τον διεθνή Τύπο (12/6/2018)⁴³

The New York Times

Macedonia Agrees to Change Its Name to Resolve Dispute With Greece

Πηγή: The New York Times

https://www.nytimes.com/2018/06/12/world/europe/macedonia-greece-name-dispute.html?fbclid=IwAR37ngRN6-yCdm0oEzpOO5SfWicJFDSqPGNDO_IoWKkFSnsZwYvUXXN8c8I

⁴² Όπως επισημαίνει η Σκουλαρίκη (2018-2019: 64), επί Γκρούεφσκι ο χαρακτηρισμός «Σλάβος» είχε φτάσει να θεωρείται προσβλητικός. Η επιστροφή των Σοσιαλδημοκρατών του Ζάεφ στη «σλαβικότητα» συνιστά μια αλλαγή προσανατολισμού στη συζήτηση περί εθνικής ταυτότητας, η οποία φαίνεται να υποστηρίζεται από την πλειονότητα του μακεδονικού λαού, που είτε δεν είχε πειστεί από το αφήγημα της αρχαίας καταγωγής του είτε είχε κουραστεί από τις υπερβολές του καθεστώτος Γκρούεφσκι.

⁴³ Ο τίτλος του δημοσιεύματος είναι: «Η Μακεδονία συμφωνεί να αλλάξει το όνομά της για να λύσει τη διαμάχη με την Ελλάδα».

Με την υπαναχώρηση της κυβέρνησης Ζάεφ από τη θέση για διπλή ονομασία –μια εξέλιξη που είχε καταλήξει να φαντάζει αναπότρεπτη (Λιάκος, 2018γ) και η οποία στη χώρα του ερμηνεύθηκε ως «ιστορική αυτοκτονία του κράτους»⁴⁴–, στην ουσία η συμφωνία αυτή ικανοποιούσε πλήρως την πάγια διαπραγματευτική «εθνική γραμμή» της ελληνικής πλευράς. Έτσι, κατά τον Βαλντέν (2018), η μη αποδοχή της θα σήμαινε μόνο διάθεση αποσταθεροποίησης και διάλυσης του γειτονικού κράτους, ενώ θεωρητικά υπήρχε εθνική συναίνεση ότι κάτι τέτοιο επ’ ουδενί θα συνέφερε την Ελλάδα.⁴⁵

Πράγματι, η εγχώρια αντιπολίτευση αρχικά συντάχθηκε με την ουσία της Συμφωνίας επικρίνοντας τις αντιρρήσεις του κυβερνητικού εταίρου, σε έναν ακραίο τυχοδιωκτισμό ωστόσο συνάρτησε τη στάση της με τη στάση που θα τηρούσαν οι Ανεξάρτητοι Έλληνες, ο πρόεδρος των οποίων ξεκαθάριζε ότι δεν θα ενέκρινε τη «μακεδονική προδοσία», ακόμα κι αν αυτό συνεπαγόταν πτώση της κυβέρνησης. Πολύ γρήγορα εντούτοις οι αιτιάσεις της αντιπολίτευσης άρχισαν να δομούνται γύρω από το επιχείρημα της «μυστικής διπλωματίας». Το επιχείρημα ήταν, βάσει του Συντάγματος, έωλο,⁴⁶ το αφήγημα συνοψιζόταν πάντως στο ότι, αποκλείοντας τα κόμματα της αντιπολίτευσης από τις διμερείς διαπραγματεύσεις, η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ έφερε μια «κακή» για τα εθνικά συμφέροντα συμφωνία, προχωρώντας σε υποχωρήσεις που συνιστούν «εθνική ήττα» και «εθνική μειοδοσία».

Δεν ήταν μόνο οι ενστάσεις αναφορικά με την εθνότητα/ταυτότητα (που συνιστά θέμα συνείδησης και όχι νομικής ρύθμισης, όπως η ιθαγένεια που προσδιορίζει η Συμφωνία των Πρεσπών) και τη γλώσσα ή το «πλήγμα» στο δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού των Ελλήνων Μακεδόνων και στα προϊόντα με ονομασία προέλευσης. «Όπως έχω ξαναπεί, τα Σκόπια θα μπορούσαν να λέγονται ακόμη και “Δημοκρατία της Κεντρικής Βαλκανικής”» («Ομιλία...», 2019), υποστήριξε από το βήμα της Βουλής ο τότε αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης, Κυριάκος Μητσοτάκης, αμφισβητώντας

⁴⁴ «Η Συμφωνία των Πρεσπών δίνει στην Ελλάδα την υπεροχή να επεμβαίνει στην πολιτική ανεξαρτησία της Μακεδονίας, παραβιάζει το δικαίωμα του αυτοπροσδιορισμού των Μακεδόνων και υποβαθμίζει την κυριαρχία του κράτους και του συντάγματός μας», ανέφερε στην 73η Γ.Σ. του ΟΗΕ ο Πρόεδρος της χώρας, Γκλόργκι Ιβάνοφ (Νέδος, 2018β).

⁴⁵ Βλ. εδώ, σ. 6 «(...) κατ’ ιδίαν αλλά και δημόσια πολλοί Έλληνες πολιτικοί και διπλωμάτες όταν συζητούν το θέμα εξομολογούνται ότι στην πραγματικότητα αν το ανεξάρτητο σκοπιανό κράτος δεν υπήρχε, θα έπρεπε να το είχαμε εφεύρει. Διότι γεωπολιτικά πρόκειται για ένα δώρο το οποίο πρόσφερε στην Ελλάδα η ιστορική συγκυρία» (Σκυλακάκης, 1995: 33). «θα έπρεπε αυτή τη νέα μικρή χώρα να την “νταντεύουμε”, όχι να την κάνουμε εχθρό» (Παπακωνσταντίνου, 1994: 223).

⁴⁶ Άρθρο 82 παρ. 1: «*Η Κυβέρνηση καθορίζει και κατευθύνει τη γενική πολιτική της Χώρας, σύμφωνα με τους ορισμούς του Συντάγματος και των νόμων*». Περαιτέρω, η διπλωματία προφανώς είναι μυστική.

έτσι τη μακεδονική αναφορά ακόμα και στην ονομασία του γειτονικού κράτους. Υιοθετήθηκε, με άλλα λόγια, στον πυρήνα του το καθεστώς συνολικής άρνησης της γειτονικής χώρας, που –θεωρητικά τουλάχιστον– είχε καταλήξει να απηχεί μόνο τον χώρο της εθνικιστικής ή/και εξτρεμιστικής ακροδεξιάς. Η υποστήριξη μάλιστα δεν περιορίστηκε σε επίπεδο ρητορείας: στα συλλαλητήρια όπου πρωτοστατούσαν στελέχη της Χρυσής Αυγής το «παρών» έδιναν κορυφαία στελέχη τόσο της ΝΔ όσο και της Δημοκρατικής Συμπαράταξης, με τα φιλικά τους ΜΜΕ να συντηρούν και να θρέφουν το ανάλογο κλίμα.

Η Συμφωνία των Πρεσπών, άλλοτε με τεχνικής φύσεως ενστάσεις και άλλοτε με καθαρά εθνικιστικά κριτήρια, εξελίχθηκε στο νέο επίδικο του κομματικού ανταγωνισμού. Για τους αρνητές της, ενσωματώνοντας αλλά και τροφοδοτώντας την αντίδραση σε αυτή, ήταν το μέσο για την εγκόλπωση της λαϊκής δυσαρέσκειας και την απονομιμοποίηση της κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ. Για τον τελευταίο πάλι, έχοντας μέχρι τότε βασιστεί στην ψήφο της αντιπολίτευσης για την έγκριση σειράς προοδευτικών νομοθετημάτων (ιθαγένεια, ταυτότητα φύλου, σύμφωνο συμβίωσης) που δεν υπερψήφισε ο κυβερνητικός εταίρος, χρησιμοποιήθηκε ταυτόχρονα ως «μέτρο υπευθυνότητας» για την ανακατάταξη των πολιτικών δυνάμεων στον άξονα «πρόοδος - συντήρηση», σε μια προσπάθεια σύμπληξης νέας, προοδευτικής κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Η ίδια η απομάκρυνση από το υπουργείο Εξωτερικών του «αρχιτέκτονα» της Συμφωνίας των Πρεσπών, Νίκου Κοτζιά, για τις ανάγκες της κυβερνητικής επιβίωσης είναι δηλωτική της πολιτικής ομηρίας του τότε κυβερνώντος κόμματος.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 4: Tweet του Πάνου Καμμένου στις 19 Οκτωβρίου 2018⁴⁷

Panos Kammenos
@PanosKammenos

Ποιός θα φανταζόταν ότι στην Ευρώπη των αξιών και της δημοκρατίας οποίος δεν ψηφίζει κατά τις εντολές προφυλακίζεται και οποίος συμμορφώνεται παίρνει μπόνους 2.000.000€ μαύρο χρήμα. Ντρέπομαι

[Translate Tweet](#)

10:34 PM · Oct 19, 2018 · [Twitter for iPhone](#)

Πηγή: <https://twitter.com/PanosKammenos/status/1053368702043873282>.

⁴⁷ Η ανάρτηση έγινε δύο ημέρες αφότου έγινε δεκτή η παραίτηση από τη θέση του υπουργού Εξωτερικών του Νίκου Κοτζιά.

Οι μετακινήσεις βουλευτών προς ΝΔ, ΣΥΡΙΖΑ ή Δημοκρατική Συμπαράταξη, η διάλυση της Κ.Ο. του Ποταμιού, η διαδικασία ανανέωσης της εμπιστοσύνης προς την κυβέρνηση μετά την αποχώρηση Καμμένου, χωρίς ωστόσο οι βουλευτές αυτοί να συνιστούν συμπαγή πλειοψηφία και με τη Συμφωνία των Πρεσπών να κινδυνεύει να καταρρεύσει – όλα αυτά δημιούργησαν ένα τοξικό κλίμα, που γιγάντωσε το κύμα αντιπολιτικής της περιόδου των μνημονίων, δαιμονοποιώντας επιπλέον τη διμερή διευθέτηση ως μια ακόμα, ιστορικά εγκληματική πράξη «εκχώρησης» των στοιχείων που συνέχουν την ελληνική ταυτότητα. Η συνωμοσιολογία έγινε καθεστώς στον δημόσιο διάλογο. Το γεγονός ότι το όνομα Σόρος και τα περί χρηματισμού όποιου βουλευτή ψήφιζε «ναι» στη Συμφωνία έφτασαν να ακούγονται και σε επίπεδο Υπουργικού Συμβουλίου⁴⁸ είναι δηλωτικό της εκτροπής της συζήτησης και σε θεσμικό επίπεδο.

1.2.1. Η Συμφωνία των Πρεσπών νόμος του ελληνικού κράτους

Ο δημόσιος διάλογος εκτυλίχθηκε σε ανάλογους τόνους και στην άλλη πλευρά των βόρειων συνόρων μας. Η κοινοβουλευτική διαδικασία έγκρισης της Συμφωνίας των Πρεσπών σημαδεύτηκε από απειλές και καταγγελίες περί χρηματισμού βουλευτών και το «ναι» στο δημοψήφισμα, παρόλο που συγκέντρωσε ποσοστό 91,46%, αφορούσε μόλις στο 36,91% του εκλογικού σώματος. Τα επίπεδα συμμετοχής δεν απέχουν αισθητά από τη συνήθη καταγραφή στις εκλογικές διαδικασίες στη γειτονική χώρα, δεν παύουν ωστόσο να συνδέονται με το επώδυνο της αποδοχής αλλαγής για κάθε χρήση του ονόματος που έφερε επί τρία τέταρτα του αιώνα (Ηρακλείδης, 2018: 202). Πάντως, με τις συνταγματικές τροποποιήσεις που ζητούσε ως εγγυήσεις η ελληνική πλευρά να έχουν ολοκληρωθεί, με τα χρονοδιαγράμματα του ΝΑΤΟ να πιέζουν και με την κυβέρνηση Ζάεφ να διευκρινίζει επίσης μέσω ρηματικής διακοίνωσης που εστάλη στο ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών (Ιανουάριος 2019) ότι ο όρος «nationality» αναφέρεται αποκλειστικά σε ιθαγένεια, ότι η ιθαγένεια δεν καθορίζει ούτε προκαθορίζει εθνότητα και ότι η μακεδονική εντάσσεται στη νοτιοσλαβική οικογένεια γλωσσών, πλέον εναπόκειται στην Ελλάδα η άρση της διαφοράς.

Η εισαγωγή του σχεδίου νόμου του υπουργείου Εξωτερικών «Κύρωση της Τελικής Συμφωνίας για την Επίλυση των Διαφορών οι οποίες περιγράφονται στις Αποφάσεις

⁴⁸ Ενδεικτικά, βλ.: <https://www.kathimerini.gr/1010706/article/epikairothta/politikh/mhnysh-kotzia-kata-kammenoy>

του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών 817(1993) και 845(1993), τη Λήξη της Ενδιάμεσης Συμφωνίας του 1995 και την Εδραίωση Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης μεταξύ των Μερών» έγινε το Σάββατο 19/1/2019, από τις 21/1/2019 θα συζητούνταν στο πλαίσιο της Διαρκούς Επιτροπής Εξωτερικών και Άμυνας της Βουλής και στις 25/1/2019 θα ψηφιζόταν από την ολομέλεια. Όλες οι κοινοβουλευτικές ομάδες πλην του ΣΥΡΙΖΑ είχαν ξεκαθαρίσει ότι θα καταψήφιζαν, η επίτευξη της απόλυτης πλειοψηφίας εξαρτιόταν άρα από τους ανεξάρτητους βουλευτές, στους οποίους ανήκαν και οι τέσσερις του Ποταμιού που πλέον δεν συγκροτούσαν Κ.Ο.

Το κλίμα βεβαίως είχε πολωθεί επικίνδυνα. Επώνυμες καταγγελίες αλλά και δημοσιεύματα σχετικά με τη διακίνηση στο διαδίκτυο από στελέχη της ΝΔ τηλεφώνων βουλευτών που είχαν δηλώσει δημόσια ότι θα υπερψήφιζαν τη Συμφωνία οδήγησαν την Εισαγγελία του Αρείου Πάγου να διατάξει ποινική προκαταρκτική εξέταση ώστε να διακριβωθεί εάν είχαν τελεστεί τα αδικήματα της παραβίασης προσωπικών δεδομένων και της παρακίνησης σε τέλεση κακούργημάτων. Η κυβέρνηση έκανε λόγο για «μηχανισμό της ΝΔ, προφανώς με πλήρη γνώση και καθοδήγηση του κ. Μητσοτάκη, [που] επιχειρεί να τρομοκρατήσει τους βουλευτές», με τη ΝΔ να απορρίπτει τις κατηγορίες, απαντώντας ότι «η δημόσια ζωή δηλητηριάζεται από τις παλινδρομήσεις και τις κωλοτούμπες των δύο τυχοδιωκτών συνεταιίρων», προσθέτοντας ότι «στο παρασκήνιο εκτυλίσσονται πρωτοφανή παζάρια με κάποιους γυρολόγους βουλευτές, “πρόθυμους” να μετατραπούν σε δεκανίκια μιας εξουσίας σε αποδρομή» (Λιβιτσάνος, 2019). Νωρίτερα βεβαίως ο αναπληρωτής εκπρόσωπος Τύπου της ΝΔ⁴⁹ είχε χαρακτηρίσει «υποχρέωση και όχι εκφοβισμό» τα τηλεφωνήματα σε βουλευτές προκειμένου να μην υπερψηφίσουν τη Συμφωνία.

Σε αυτό το τοπίο, την Παρασκευή 25 Ιανουαρίου 2019 η ιστοσελίδα της αντιπολιτευόμενης εφημερίδας *Πρώτο Θέμα* ενημέρωνε τους αναγνώστες της ότι «Με 153 “ναι” πέρασε το ξεπούλημα της Μακεδονίας»,⁵⁰ διευκρινίζοντας: «Οι 145 βουλευτές του ΣΥΡΙΖΑ με τη στήριξη 7 κοινοβουλευτικών “ρεταλιών” και ενός βουλευτή των ΑΝΕΛ⁵¹ ενέκριναν τη σύμβαση που παραχωρεί στα Σκόπια τον όρο

⁴⁹ <https://www.flash.gr/greece/1525480/anapliwrtis-ekproswpos-nd--den-einai-ekfobismos-ta-tilefwna-se-boyleytes>

⁵⁰ <https://www.protothema.gr/politics/article/858707/deite-live-i-psiiforia-gia-ti-sumfonia-ton-prespon/>

⁵¹ Υπέρ της κύρωσης ψήφισαν οι 145 βουλευτές του ΣΥΡΙΖΑ, ο βουλευτής των ΑΝΕΛ Θανάσης Παπαχριστόπουλος και οι ανεξάρτητοι βουλευτές Θανάσης Θεοχαρόπουλος, Έλενα Κουντουρά, Σπύρος Λυκούδης, Κατερίνα Παπακώστα, Σπύρος Δανέλλης, Γιώργος Μαυρωτάς και Σταύρος Θεοδωράκης.

“Μακεδονία”, αναγνωρίζει τη γειτονική χώρα ως “Βόρεια Μακεδονία”, τους πολίτες της ως “Μακεδόνες” και τη γλώσσα τους “μακεδονική”».

Την επομένη κιόλας πάντως η Συμφωνία των Πρεσπών δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ (με ημερομηνία μάλιστα 25/1/2019) και έκτοτε αποτελεί επομένως νόμο του κράτους (Ν. 4588/2019). Ανεξαρτήτως δε της εθνικιστικής έξαρσης που τη συνόδευσε και στις δύο πλευρές των συνόρων, η κατάληξη σε συμφωνία με όπλα τον διάλογο και τη διμερή συνεννόηση χαιρετίστηκε από τη διεθνή κοινότητα ως ιστορική στιγμή για την Ελλάδα και την ευρύτερη περιοχή, καθώς και ως ένα θαρραλέο βήμα για την ειρήνη και τη σταθερότητα στα Βαλκάνια. Από τη Ρωσική Ομοσπονδία και την Τουρκική Δημοκρατία δεν υπήρξε αντίδραση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Διαδίκτυο και Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης

2.1. Το διαδίκτυο ως κομμάτι της κοινωνικής πραγματικότητας

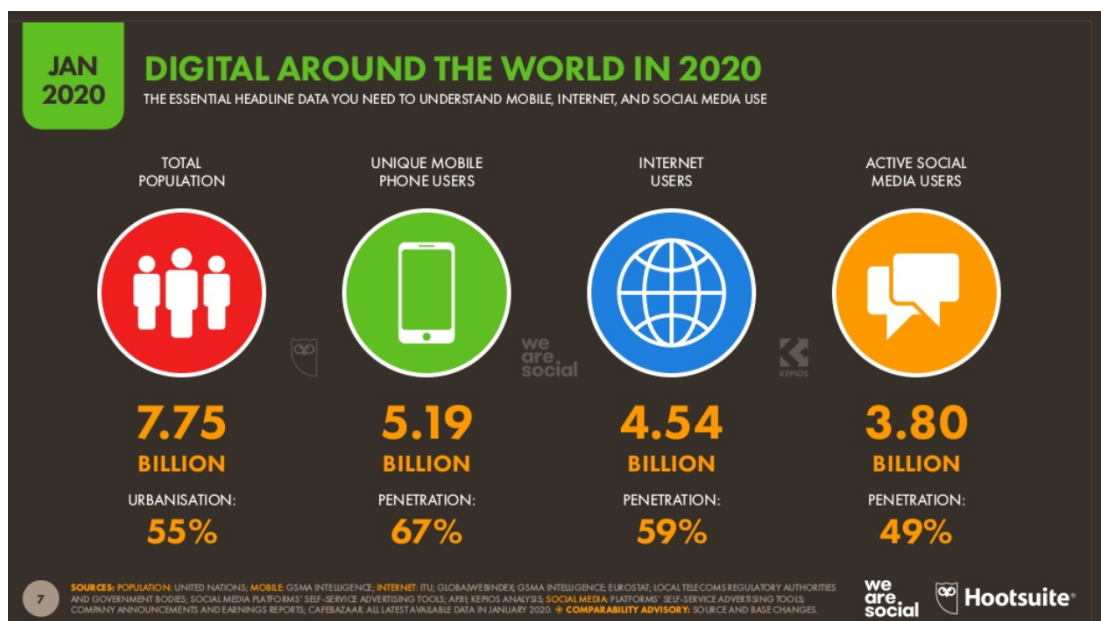
Η «επανάσταση» των τελών του εικοστού αιώνα που στο επίκεντρό της είχε τη σύγκλιση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας και επιτομή της υπήρξε η ραγδαία ανάπτυξη του διαδικτύου, έχει μεταβάλει σε εντυπωσιακά σύντομο χρονικό διάστημα, σε σύγκριση με κάθε άλλο προϋπάρχον μέσο, τον κόσμο όπως τον γνωρίζαμε πριν από την εμφάνισή της. Τον Ιανουάριο του 2020 οι χρήστες του διαδικτύου σε παγκόσμιο επίπεδο υπολογίζονταν σε περίπου 4,54 δισεκατομμύρια⁵² (“Digital 2020: Greece”: 7), όταν μόλις το 2011 εκτιμώνταν σε σχεδόν 2 δισεκατομμύρια (Παπαθανασόπουλος, 2011: 11), εξέλιξη καθόλου τυχαία. Τα τελευταία χρόνια, όπως παρατηρούν οι Δεμερτζής και Αρμενάκης (2003: 253), σχεδόν σε κάθε ενέργεια ατόμων και θεσμών έχει προσαρτηθεί ένα «e», το οποίο τη συνδέει με τον ψηφιακό - ηλεκτρονικό κόσμο. Πολυποίκιλες ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας εξυπηρετούνται πια εν πολλοίς ηλεκτρονικά, με το διαδίκτυο στην ανάπτυξή του να αντιπροσωπεύει «μια επέκταση της ζωής έτσι όπως αυτή είναι σε όλες της τις διαστάσεις και με όλες της τις ιδιότητες» (Castells, 2005: 150).

Μέσω των ηλεκτρονικά προσφερόμενων υπηρεσιών, οι χρήστες έχουν τη δυνατότητα να επιτελούν λειτουργίες οι οποίες θεωρούνταν έως αδιανόητες όταν, το 1991, ο παγκόσμιος ιστός (World Wide Web) έπαυε να περιορίζεται στις ανάγκες της αμυντικής θωράκισης των ΗΠΑ και διετίθετο στο παγκόσμιο κοινό εν είδει μιας τεράστιας «βιβλιοθήκης», που επέτρεπε την –όχι ακόμα εντελώς απρόσκοπτη– πρόσβαση σε αστείρευτες πηγές γνώσης και μια πρωτόλεια/στατική, με κριτήριο τα τρέχοντα δεδομένα, αμφίδρομη επικοινωνία (email και chatrooms). Οικονομικές συναλλαγές, εργασία, κατανάλωση, ιατρικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες, ψυχαγωγία, διασκέδαση –περίπου ό,τι σχετίζεται με τον ελεύθερο και μη χρόνο– μπορούν πλέον να πραγματοποιηθούν αποκλειστικά ψηφιακά και ολοένα πιο εξατομικευμένα, με τον εξοπλισμό που προϋποθέτει την πραγματοποίησή τους να έχει φτάσει να περιορίζεται απλώς στη χρήση ενός «έξυπνου» τηλεφώνου (smartphone), συσκευή στην οποία αντικατοπτρίζεται η ολοκλήρωση της σύγκλισης των μέσων, την

⁵² Στην ιστοσελίδα worldometers (<https://www.worldometers.info/gr/>), όπου παρουσιάζονται σε πραγματικό χρόνο ποικίλης φύσεως αριθμητικά δεδομένα, σε ό,τι αφορά στους χρήστες του διαδικτύου βλέπουμε ότι αυξάνονται με ιλιγγιώδη ρυθμό, μόλις σε κλάσματα του δευτερολέπτου.

οποία και χρησιμοποιούν 5,19 δισεκατομμύρια άνθρωποι στον πλανήτη (στοιχεία Ιανουαρίου 2020, “Digital 2020: Greece”: 7).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Η χρήση του διαδικτύου παγκοσμίως, Ιανουάριος 2020, στοιχεία σε απόλυτους αριθμούς και ποσοστά (%)

Πηγή: We Are Social, <https://datareportal.com/reports/digital-2020-greece>.

Η κορυφαία όμως τομή που έχει επέλθει αφορά στην πληροφορία, δηλαδή στο «θεμελιώδες συστατικό της σύγχρονης πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας, καθώς και τον de facto φορέα κοινωνικοποίησης στις κοινωνίες της ύστερης νεωτερικότητας» (Πουλακιδάκος, 2013: 14-24). Εκλαμβανόμενη ως η «κινητήρια δύναμη της κοινωνικής μεταβολής και της προόδου» (Παναγιωτοπούλου, 2003: 29), η πληροφορία μπορεί πλέον να παραχθεί από τον οποιονδήποτε χρήστη των νέων μέσων, είναι δε αστεϊρευτή – τόσο ώστε στη λεγόμενη «κοινωνία της πληροφορίας» όχι μόνο εγείρει ζητήματα ως προς την ποιότητα πληροφόρησης ενός κοινού εκτεθειμένου σε όγκο πληροφορίας που υπερκεράζει την ανθρώπινη ικανότητα παραλαβής και επεξεργασίας της (Παπαθανασόπουλος, 2011: 15-16), αλλά, επιπλέον, προκαλεί προβληματισμό με τον αναπόφευκτο συνειρμό σε ό,τι αφορά στη θεωρία της ναρκωτικής δυσλειτουργίας (narcotic dysfunction) των Lazarfeld και Merton, κατά την οποία η πληθώρα ενημέρωσης καταλήγει να δημιουργεί απάθεια (Αρμενάκης, χ.χ.: 8). Περαιτέρω, είναι άμεσα διαθέσιμη και ανταλλάξιμη, χωρίς να υπόκειται σε χωροχρονικούς περιορισμούς. Ως αποτέλεσμα αυτού, στον συμμετοχικό ιστό (Web

2.0), με τις δυνατότητες της διαδραστικότητας και της δικτύωσης, η επικοινωνία, μαζική και διαπροσωπική, έχει αλλάξει: τα «από έναν σε πολλούς» MME (one-to-many-media) έχουν μετατραπεί σε επικοινωνία «από πολλούς σε πολλούς» (many-to-many-communication), επιτρέποντας ένα πλήθος επικοινωνιακών συνδυασμών. Στο ψηφιακό περιβάλλον η επικοινωνία έχει καταστεί άμεσα αμφίδρομη και πολυεπίπεδη, ενώ παράλληλα η μαζικότητα των μέσων δεν περιορίζεται στο κοινό, αλλά σχετίζεται και με την παραγωγή περιεχομένου (Ρήγου, 2014: 180-181).

Στην εποχή των ευρυζωνικών συνδέσεων, το διαδίκτυο έχει εισαγάγει μια νέα δομή επικοινωνιακών σχέσεων, ένα πλέγμα πολλαπλών παραγωγών, διανεμητών και καταναλωτών με δυσδιάκριτα τα μεταξύ τους όρια, υπερβαίνοντας –τόσο όσον αφορά στην κυκλοφορία των πληροφοριών όσο και στο περιεχόμενο των μηνυμάτων– τα σύνορα του έθνους-κράτους (Πουλακιδάκος, 2013: 89). Το (φύσει προπαγανδιστικό) προνόμιο της μονόδρομης ενημέρωσης που διατηρούσαν τα παραδοσιακά μέσα –στοιχείο που τους επέτρεπε τον αποτελεσματικό κοινωνικό έλεγχο ως «πυλωρών» του περιεχομένου που κατέληγε στις μάζες, αλλά και ως του συνδετικού κρίκου μεταξύ πολιτικής και πολιτών–, στην ψηφιακή εποχή έχει περιοριστεί σημαντικά, με την προσαρμοστικότητα και την ευελιξία χρήσης του διαδικτύου να το καθιστούν ένα ιδανικό εργαλείο για όποιον επιθυμεί να περάσει τα μηνύματά του (Castells, 2005: 29). Καινοτόμα εργαλεία, όπως, σε πρώτη φάση κυρίως, τα ιστολόγια (blogs) και άλλες μορφές αδέσμευτου διαδικτυακού λόγου, διαμόρφωσαν ένα νέο πεδίο για την ελεύθερη έκφραση και τη διάδοση των ιδεών, συμβάλλοντας στον πλουραλισμό των πηγών πληροφόρησης και ενισχύοντας τον δημόσιο διάλογο αλλά, σε έναν βαθμό, και τον κοινωνικό έλεγχο, σε ένα προηγούμενο τοπίο όπου το περιεχόμενο της ενημέρωσης ελεγχόταν εξ ολοκλήρου από τις εμπορικές επιχειρήσεις MME και οι θέσεις του κοινού τύγχαναν περιορισμένης προβολής (Παπαθανασόπουλος, 2011), ενώ ταυτόχρονα αποκλείονταν ένα μεγάλο φάσμα ατόμων και συλλογικών υποκειμένων, όπως, π.χ., μειονότητες ή συνδικάτα (Πλειός, 2011: 314).

Η επαφή με τα κοινά αποκλειστικά διαμέσου των MME –ιδιότητα που τους έχει προσδώσει τους χαρακτηρισμούς τους ως «τέταρτης εξουσίας», «κέρβερου» ή «watchdog» και «θεματοφύλακα της δημοκρατίας»–, καθώς και η, κατά Cohen, ευχέρειά τους να ορίζουν «περί τίνος να σκεφτούμε», δεδομένου ότι εκείνα καθορίζουν τα θέματα που απασχολούν την κοινή γνώμη, ως εκ τούτου ασκούν, κατά Entman, μεγάλη επιρροή και στο τι να σκεφτόμαστε (Παπαθανασόπουλος κ.ά., 2014: 89), εφόσον ελέγχουν και την ιδεολογική, πολιτική, ηθική και αισθητική οπτική γωνία

προσέγγισής τους (Πλειός, 2011: 314), συνιστούν συνθήκες τις οποίες τα νέα μέσα θέτουν σε δοκιμασία. Η διεύρυνση του κύκλου των δυνάμει δημοσιογράφων (υπό την έννοια της δημοσιοποίησης απόψεων ή πληροφοριών), με την απελευθέρωση της γραφής από τις εμπορικές και πολιτικές σκοπιμότητες που θεωρείται ότι την κατηύθυναν, όπως και από τους περιορισμούς που έθετε η ιδεολογία όσων μπορούσαν να ελέγχουν τα μέσα, ευαγγελίστηκε τον εκδημοκρατισμό της επικοινωνίας εντός αλλά και διαμέσου της αναδύμενης, κατά Castells, «δικτυακής κοινωνίας» (network society), προσφέροντας διέξοδο από την κρίση της πολιτικής συμμετοχής στη δημόσια διαβούλευση. Παρά δε το γεγονός ότι η επιρροή των παραδοσιακών μέσων στο περιεχόμενο αλλά και στον τρόπο διαμόρφωσής του παρέμενε και παραμένει σημαντική (Πλειός, 2011: 313-317), αναδεικνυόταν μια «πέμπτη εξουσία», συμπληρωματική προς την «τέταρτη» που για λόγους ειδικού συμφέροντος έχει προσκολληθεί στις τρεις πρώτες (Ρήγου, 2014: 310), με τα νέα μέσα να προσιωνίζονται την αναπροσαρμογή της δημόσιας σφαίρας (Παπαθανασόπουλος, 2011: 13).

Οι μεταβολές στην τεχνολογική δομή, ωστόσο, δεν είναι ο μοναδικός παράγοντας που συντέλεσε σε αυτή τη ριζική ανατροπή του επικοινωνιακού πεδίου. Η επέκταση του καπιταλισμού σε παγκόσμιο επίπεδο παρόπλισε το έντονα παρεμβατικό έθνος-κράτος της ώριμης νεωτερικότητας, υποχρεώνοντάς το να προσαρμοστεί στις ανάγκες της κινητικότητας του κεφαλαίου με την υιοθέτηση της νεοφιλελεύθερης οικονομικής λογικής, σε μια εποχή, επίσης, ανάδυσης υπερεθνικών οργανισμών, που αμφισβητούσαν περαιτέρω την ισχύ του. Στο κράτος της ύστερης νεωτερικότητας η εξουσία έχει αυτονομηθεί από την πολιτική. Ο δε (αναπαραγόμενος μέσω του κρατικά ελεγχόμενου Τύπου) ενοποιητικός ιδεολογικός μηχανισμός της εθνικής ταυτότητας, που εξασφάλιζε τη νομιμοποίηση στους κρατικούς θεσμούς, ως εργαλείων για την επίτευξη συλλογικών κοινωνικών στόχων, αντικαταστάθηκε από την ιδεολογία της κατανάλωσης και τον «πολιτικό κυνισμό». Η πρότερη αίσθηση σιγουριάς και ομαλότητας που απολάμβανε ο ενεργός πολίτης της ώριμης νεωτερικότητας έδωσε τη θέση της στην ανασφάλεια και τη διακινδύνευση. Με το κοινωνικό κράτος υπό συρρίκνωση, οι κίνδυνοι που απορρέουν από την κατίσχυση –ως μορφής οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης– ενός καπιταλισμού που έχει φτάσει στα αναπτυξιακά όρια του έχουν δημιουργήσει μια δυστοπία, ναρκοθετώντας την ατομική και συλλογική αυτοπραγμάτωση των υποκειμένων, σε ένα σύστημα που παράγει ολοένα περισσότερους κοινωνικούς αποκλεισμούς (ανεργία, λιτότητα κ.λπ.). Μια παγκόσμια κοινωνία καταναλωτών, κυριαρχούμενη από πρότυπα συμπεριφοράς απότοκα της

εμπορευματικής αγοράς, πληροφορούνταν ως παθητικός δέκτης τις αβεβαιότητες που τη χαρακτηρίζουν από τα (επίσης παγκοσμιοποιημένα) μέσα ενημέρωσης, τα οποία, την ίδια ώρα που νοσηματοδοτούσαν τους κινδύνους που την απειλούν, διέδιδαν τον προπαγανδιστικό λόγο που καλούνταν να διαχειριστεί, στο επίπεδο της πρόσληψης, την ανασφάλεια που προκύπτει από τη ρευστότητα του σύγχρονου κόσμου (Πουλακιδάκος, 2013: 64-88· Παπαθανασόπουλος, 2011: 77-86· Λιάκος, 1994: 27-28). Στο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, όπου, κατά τους Held & McGrow (2004), διαπιστώνεται ότι τα κράτη αποτελούν εν μέρει μονάδες στο σύστημα πολυεπίπεδης διακυβέρνησης και γεννώνται ερωτήματα σχετικά με την εθνική και πολιτιστική ταυτότητα, οι νέες τεχνολογίες της επικοινωνίας προσφέρουν πρόσβαση σε μια συνεχή ροή πληροφοριών από άλλες χώρες και πολιτισμούς (Παπαθανασόπουλος, 2011: 81-86) και, επιτρέποντας την οριζόντια επικοινωνία και την αυτο-οργάνωση σε ομάδες, αναδιατάσσουν τα «κοινωνικά σύνορα», επαναπροσδιορίζοντας όρους όπως η συλλογική (αλλά και η ατομική) ταυτότητα και ο δημόσιος διάλογος, ακόμα και η κοινή δράση έξω από τις εικονικές δομές του μέσου (Διαμαντάκη, 2003: 407-408). Νέοι τρόποι διαχείρισης και κατανόησης του πολιτικού και του κοινωνικού, καθώς και ένα ολόκληρο οικοσύστημα από εικονικές/δύνητικές κοινότητες έρχονται να επανανοηματοδοτήσουν το «ανήκειν» (Διαμαντάκη, 2003: 408-411), δικτυώνοντας τους ανθρώπους στη βάση κοινών αξιών και ενδιαφερόντων, σε μια, κατά Castells (2005: 148), κορύφωση της ιστορικής πορείας διαχωρισμού των στοιχείων της τοπικότητας και της κοινωνικότητας στη διαδικασία σχηματισμού κοινότητας που υποστηρίζεται ότι επέφερε η online επικοινωνία, εισάγοντας νέα, επιλεκτικά πρότυπα κοινωνικών σχέσεων, που υποκαθιστούν τις εδαφικά καθορισμένες σχέσεις ανθρώπινης αλληλεπίδρασης. Ως ένα «παγκόσμιο δικτυωμένο, δημιουργημένο και προσβάσιμο από υπολογιστές, πολυδιάστατο σύστημα αλληλοεπικαλυπτόμενων δύνητικών “κοινοτήτων”» (Urry, 2000), στον κυβερνοχώρο αναπτύσσονται διάσπαρτες συλλογικότητες, χαοτικά πολλά «εμείς», που ενίοτε μετατρέπονται σε ομάδες πίεσης και στον «έξω κόσμο», με την αισιόδοξη προοπτική της ενδυνάμωσης της συμμετοχής –ως εκ τούτου και της δημοκρατίας– να αδυνατίζει από προβληματισμούς περαιτέρω συρρίκνωσης της «πραγματικής» δημόσιας ζωής με τη βύθιση σε πλασματικούς κόσμους (Διαμαντάκη, 2003: 412).

Αναγνωρίζοντας αφενός τις δυνατότητες, αφετέρου τους περιορισμούς του μέσου, ζητούμενο παρέμενε, πάντως, το κατά πόσο μπορούσε να ευσταθεί ο ισχυρισμός ότι το διαδίκτυο συνιστούσε μια νέα δημόσια σφαίρα – ερώτημα στο οποίο δεν υπήρχε

ομοφωνία μεταξύ των μελετητών. Το γεγονός ότι, παρακάμπτοντας τα φίλτρα των παραδοσιακών μέσων επικοινωνίας και ελέγχου, η πολιτική πληροφορία αποκτούσε ορατότητα και έβρισκε νέους δρόμους για να δημιουργήσει δίκτυα επικοινωνίας συντονίζοντας τα διεθνή κινήματα και τους ακτιβιστές του κυβερνοχώρου, έπειθε για την προοπτική ανάδειξής του σε εναλλακτική δημόσια σφαίρα, όπου μάλιστα η διαμόρφωση της κοινής γνώμης θα κατανοούνταν ως θεμελιώδης διαδικασία επικοινωνίας και πολύπλευρης ενημέρωσης (Ρήγου, 2003: 243-244). Χαρακτηριστικά, ωστόσο, των νέων μορφών επικοινωνίας σχετιζόμενα με την ασαφή υπόσταση και τη χαώδη λειτουργία του διαδικτύου ή τη μη ύπαρξη ενιαίου χώρου, διαπροσωπικής επαφής και συστηματικού διαλόγου, τον κατακερματισμό αλλά και την απουσία δέσμευσης του ομιλούντος, που έχουν απασχολήσει μελετητές όπως ο Habermas, ενίσχυαν τις επιφυλάξεις ως προς το αν θα ήταν ακριβές να κάνουμε λόγο για μια εναλλακτική σφαίρα δημοσιότητας στο διαδίκτυο (Πλειός, 2011: 316-317).

2.2. ΜΚΔ: Η ανάδυση της νέας δημόσιας σφαίρας

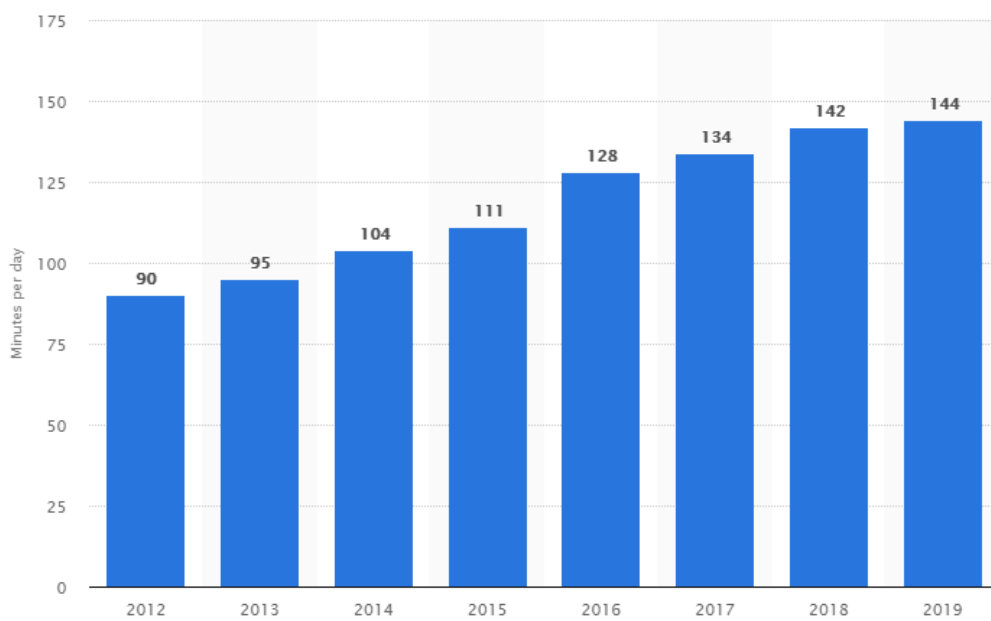
Οριστική απάντηση στους ποικίλους προβληματισμούς ήρθαν να δώσουν οι πλατφόρμες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Τον Ιανουάριο του 2020 οι ενεργοί χρήστες των ΜΚΔ παγκοσμίως άγγιζαν τα 3,8 δισεκατομμύρια, αριθμός που αντιστοιχεί σε κάτι παραπάνω από τον μισό πληθυσμό του πλανήτη (“Digital 2020: Greece”: 7), έχοντας αυξηθεί κατά 321 εκατομμύρια (+9,2%) σε σύγκριση με μόλις έναν χρόνο πριν (“Digital 2020: Greece”: 8). Το ίδιο διάστημα, συνολικά 2,449 δισεκατομμύρια άνθρωποι διατηρούσαν λογαριασμό στο Facebook και 2 δισεκατομμύρια στο YouTube, ενώ ακολουθούσαν σε επίπεδο δημοτικότητας οι υπηρεσίες ανταλλαγής μηνυμάτων WhatsApp και Facebook Messenger, αριθμώντας 1,6 δισεκατομμύριο και 1,3 δισεκατομμύριο χρήστες αντίστοιχα. Έκτη σε σειρά χρήσης πλατφόρμα ήταν το Instagram⁵³ με 1 δισεκατομμύριο λογαριασμούς, ενώ μόλις 13ο κατατασσόταν το Twitter με 340 εκατομμύρια ενεργούς χρήστες (“Digital 2020: Greece”: 11).⁵⁴ Ο δε μέσος ημερήσιος χρόνος που δαπανήθηκε παγκοσμίως στις

⁵³ Η Facebook έχει εξαγοράσει και τη WhatsApp και το Instagram, ελέγχει επομένως, μαζί με το Messenger, τέσσερα από τα πιο επιδραστικά παγκοσμίως ΜΚΔ. Το γεγονός αυτό εγείρει φόβους για την εξέλιξή της σε μονοπώλιο των data, πολύ περισσότερο με υπαρκτό τον κίνδυνο μια εταιρεία με πρόσβαση σε τόσο μεγάλο όγκο δεδομένων να μπορεί να επιτύχει ασύλληπτης ακρίβειας «μοντελοποίηση» στάσεων και συμπεριφορών, που σημαίνει ότι οι πολίτες δεν έχουν έλεγχο στα προσωπικά δεδομένα τους (βλ. <https://www.bbc.com/news/technology-50838013>).

⁵⁴ Επιλέγεται να καταγραφούν εδώ τα ΜΚΔ που είναι σε χρήση στην Ελλάδα, καθώς δημοφιλείς πλατφόρμες σε διεθνές επίπεδο δεν συγκεντρώνουν αξιοσημείωτο αριθμό κατοίκων της χώρας.

πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης το 2019 υπολογίστηκε στα 144 λεπτά, όταν το 2012 η αντίστοιχη καταγραφή τον προσδιόριζε στα 90 λεπτά (Statista, 2020).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1: Μέσος χρόνος πλοήγησης στα ΜΚΔ παγκοσμίως, 2012-2019, σε λεπτά

Πηγή: Statista, 2020: <https://www.statista.com/statistics/433871/daily-social-media-usage-worldwide/>

Υπηρεσίες, σύμφωνα με τον ορισμό των boyd & Ellison (2007), βασισμένες στο διαδίκτυο, που επιτρέπουν στα άτομα, πρώτον, να δομήσουν ένα δημόσιο ή ημι-δημόσιο προφίλ εντός ενός οριοθετημένου συστήματος, δεύτερον, να διαμορφώσουν μια λίστα με άλλους χρήστες, με τους οποίους διασυνδέονται, και, τρίτον, να βλέπουν και να διαπερνούν τη λίστα των συνδέσεών τους και εκείνων που πραγματοποιούνται από άλλους εντός του συστήματος, τα ΜΚΔ,⁵⁵ δικτυώνοντας κάθε φορά σε μία πλατφόρμα εκατομμύρια ανθρώπους, εισάγουν το ιδανικό ίσως δικτυακό μοντέλο οργάνωσης για δυναμικό ανοιχτό διάλογο και έλεγχο της εξουσίας. Προσφέροντας το πεδίο για έναν χώρο ουσιαστικής διαβούλευσης αλλά και απολογισμού και λογοδοσίας όλων όσοι ασκούν εξουσία (Ρήγου, 2015: 105), εμπνέουν αισιοδοξία πως η «συλλογική ευφυΐα» είναι εφικτή, πως όλοι δηλαδή μπορούν να έχουν πρόσβαση στη γνώση του καθενός, κατά το όραμα του Pierre Lévy (1997) για τον κυβερνοχώρο. Οι netizens, οι

⁵⁵ Ο όρος εν προκειμένω αναφέρεται κατά βάση στο Facebook και το Twitter, όπου αναρτάται ευρέως πολιτικό περιεχόμενο υπό μορφή κειμένου.

προ ΜΚΔ διαδικτυακοί «πολίτες δίχως πόλη» (Ρηγοπούλου, 2003: 569), «στεγάζονται» πια σε κοινούς χώρους, όπου τους παρέχεται η δυνατότητα, με μαζικούς όρους και συστηματικότητα, να αξιοποιήσουν την ευκαιρία συμμετοχής στον δημόσιο διάλογο που για πρώτη φορά στη σύγχρονη δημόσια σφαίρα τούς πρόσφερε ο συμμετοχικός ιστός. Αποκαλούμενα και audience-driven media, οι χρήστες τους φαίνεται να αναλαμβάνουν όλο και πιο δυναμικά την ιεράρχηση της ημερήσιας θεματολογίας, είτε θέτοντας οι ίδιοι ζητήματα που τα παραδοσιακά μέσα αγνοούν είτε με το περιεχόμενο από τα επίσημα ΜΜΕ που αποφασίζουν να αναρτήσουν ή και επισημαίνοντας ζητήματα ή «λεπτομέρειες» που οι επίσημες πηγές πληροφόρησης επιλέγουν να υποβαθμίσουν (Ρήγου, 2014: 310), με διευρυνόμενη μάλιστα την τάση πληροφόρησης μέσα από τα ΜΚΔ (Hermida et al., 2012). Η ενημέρωση, με άλλα λόγια, διαμορφώνεται πια με την ενεργό συμμετοχή των χρηστών (Παπαχαρίση, 2010), οι οποίοι έχουν τα εργαλεία ώστε να διαδώσουν με ταχύτητα περιεχόμενο που θα αναπαραχθεί κατά εκατοντάδες χιλιάδες, αν όχι και εκατομμύρια, από τους ακολούθους τους, οι οποίοι θα το διαμοιράσουν στους δικούς τους κόμβους (viral content) (Gosman, 2016), καθώς και να αναπτύξουν διάλογο και –ιδανικά– να προκαλέσουν ανάλογη κινητοποίηση (Poulakidakos - Veneti, 2016).

«Τα ΜΜΕ σταθεροποιούν τις κυρίαρχες απόψεις, θέτουν τις προτεραιότητες, μεγεθύνουν γεγονότα και θέματα, μερικές φορές αλλάζουν απόψεις και, σε τελική ανάλυση, καθορίζουν τις επιλογές», επεσήμαιναν το 1981 οι Paletz και Entman (Παπαθανασόπουλος κ.ά., 2014: 89), με τη διάδοση εντούτοις των ΜΚΔ οι λειτουργίες αυτές φαίνεται να μοιράζονται μεταξύ ΜΜΕ και χειραφετημένων πολιτών των πλατφορμών κοινωνικής δικτύωσης. Ερευνητική ομάδα υπό τον Philip N. Howard, συλλέγοντας και αναλύοντας το ογκώδες υλικό που αναρτήθηκε από πολίτες σε Facebook, Twitter και YouTube αμέσως μετά την αυτοπυρπόληση του Mohammed Bouazizi στην Τυνησία τον Δεκέμβριο του 2010 –ο οποίος κατήγγειλε έτσι την αυταρχικότητα της κυβέρνησης– απέδειξε ότι, κόντρα στην επίσημη ενημέρωση, ανάμεσα στις βασικές αιτίες για το ξέσπασμα της Αραβικής Άνοιξης ήταν τα κοινωνικά δίκτυα και η δύναμή τους να προσδώσουν ένα πρόσωπο στη γενικότερη πολιτική καταπίεση, ενώ παρατήρησαν επίσης ότι πριν από κάθε μεγάλη διαμαρτυρία στους δρόμους είχε προηγηθεί «έντονος επαναστατικός διάλογος» στα ΜΚΔ. «Δημοκρατικά κινήματα υπήρχαν πολύ πριν τεχνολογίες όπως τα κινητά τηλέφωνα και το διαδίκτυο έρθουν σε αυτές τις χώρες. Όμως οι τεχνολογίες αυτές βοήθησαν τους πολίτες που ενδιαφέρονται για τη δημοκρατία να αναπτύξουν εκτεταμένα δίκτυα, να

δημιουργήσουν κοινωνικό κεφάλαιο και να το οργανώσουν σε πολιτική δράση. Η τεχνολογία μπορεί να μην ήταν ο παράγοντας που δημιούργησε την επιθυμία για πολιτική ελευθερία, ήταν, ωστόσο, ένα εργαλείο που οι μαχόμενοι για τη δημοκρατία χρησιμοποίησαν προς όφελός τους» (Howard et al., 2011: 5), συμπεραίνει η επιστημονική ομάδα, θέση που επιβεβαιώνει τη γενικότερη αντίληψη ότι τα ΜΚΔ δύνανται, όχι τόσο να δημιουργήσουν, όσο να ενισχύσουν υπάρχουσες τάσεις: «Οι τεχνολογίες μάς δικτυώνουν, αλλά οι προσωπικές μας ιστορίες είναι αυτές που μας ενώνουν. Ή μας διαχωρίζουν» (Παπαχαρίση, 2014).

Με τη μεγάλη εξάπλωση των ΜΚΔ να συμπίπτει με την οικονομική κρίση που ξεκίνησε από τις ΗΠΑ το 2008 με την κατάρρευση της επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers προκαλώντας παγκόσμιο ντόμινο –αποτέλεσμα της οποίας ήταν επίσης τόσο η περαιτέρω αμφισβήτηση της πολιτικής όσο και η κρίση αξιοπιστίας της κυρίαρχης ενημέρωσης–, οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης άρχισαν να επιστρατεύονται με όλο και μεγαλύτερη ένταση ως εναλλακτικοί πόλοι ενημέρωσης και συσπείρωσης και στον δυτικό, δημοκρατικό κόσμο. Κινήματα όπως τα «Occupy Wall Street» στις ΗΠΑ ή οι «Indignados» στην Ισπανία, οι οποίοι πολύ σύντομα ενεργοποίησαν και τους Έλληνες «Αγανακτισμένους», ή αργότερα τα «Κίτρινα Γιλέκα» στη Γαλλία, που μάλιστα σχημάτισαν και εκλογικό συνδυασμό ο οποίος κατήλθε στις ευρωπαϊκές εκλογές του 2019,⁵⁶ όταν δεν προέκυπταν μέσω της ηλεκτρονικής κοινωνικής δικτύωσης, σίγουρα πάντως μέσα από αυτή γιγαντώνονταν.

Βεβαίως, στον φιλελεύθερο κόσμο φάνηκε αρκετά νωρίς –συγκεκριμένα, τη «Μαύρη Πέμπτη» 1 Φεβρουαρίου 1996, όταν ψηφίστηκε από το Κογκρέσο και τη Γερουσία στις ΗΠΑ η Communications Decency Act, που προέβλεπε προληπτική λογοκρισία κατά βάση στο διαδίκτυο, οδηγώντας στο ξέσπασμα της Αμερικανικής Ψηφιακής Επανάστασης και πολύ σύντομα στην απόσυρση του μέτρου (Δεμερτζής, 2002: 466-468)– ότι οι κυβερνήσεις θα ήταν αδύνατο να αντιδράσουν προχωρώντας σε απαγορεύσεις, όπως, για παράδειγμα, αυτή που επιβλήθηκε το 2014 πρώτα στο Twitter και κατόπιν στο YouTube από την κυβέρνηση Ερντογάν στην Τουρκία.⁵⁷ Επειδή ωστόσο «οι καινούριες δομές έρχονται δυναμικά, απαιτητικά και με αδηφάγο διάθεση να εξαλείψουν τις προϋπάρχουσες, αλλά οι παλαιές είναι προφανώς παρούσες, παγιωμένες, νηφάλιες και εξουσιαστικές» (Παναγιωτοπούλου, 2003: 30), η κατά

⁵⁶ Βλ. <https://m.naftemporiki.gr/story/1437820>.

⁵⁷ Βλ. <https://www.kathimerini.gr/759055/article/epikairothta/kosmos/o-erntogan-ekleise-to-twitter--toyrkia-to-tweet-apo-to-verolino> και <https://www.kathimerini.gr/762205/article/epikairothta/kosmos/h-toyrkia-synexizei-thn-apagoreysh-toy-youtube>.

Habermas «επαναφευδαρχοποίηση» της δημοσιότητας θα γινόταν καταρχάς με τον προσεταιρισμό των ΜΚΔ από τα επίσημα ΜΜΕ αλλά και από τις διαφημιστικές εταιρείες, οι οποίες, συλλέγοντας δεδομένα –είτε αμιγώς προσωπικά είτε όπως προκύπτουν από την παρακολούθηση (tracking) της διαδικτυακής παρουσίας και δράσης– που, εκόντες άκοντες, οι χρήστες παραχωρούν, κατέστησαν τη διαφήμιση όλο και πιο στοχευμένη και εξατομικευμένη. Το πιο προφανές όμως ήταν η ενσωμάτωση των ΜΚΔ σε κάθε κρατικό και διεθνή οργανισμό: το εργαλείο των «επαναστατών πολιτών» (Δεμερτζής, 2002: 470) για την ενημέρωση, τον συντονισμό των κινητοποιήσεών τους και τον έλεγχο της πολιτικής εξελισσόταν έτσι σε εργαλείο ελέγχου τους από την εξουσία (Ρήγου, 2014: 319-323).

Σε μια εποχή απαξίωσης των παραδοσιακών μέσων, η νέα αυτή δημόσια σφαίρα εποικίστηκε μαζικά από κόμματα και πολιτικούς και οι πρακτικές της πολιτικής επικοινωνίας άρχισαν να διαμορφώνονται σε ευθεία συνάρτηση με την παρεχόμενη τεχνολογική υποδομή (Δεμερτζής 2002: 16). Δίνοντας τη δυνατότητα εξατομίκευσης και κατόπιν επαναμαζικοποίησης του πολιτικού μηνύματος, με το εξειδικευμένο μήνυμα να πλαισιώνει το γενικό μήνυμα των πολιτικών εκστρατειών, οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης αναγνωρίζονται ως ισχυρός μηχανισμός για την ανάπτυξη της επικοινωνιακής στρατηγικής και την ευρεία διάδοση του πολιτικού μηνύματος με την ενεργοποίηση και των πολιτών (Gosman, 2016). Τόσο ώστε ενόψει των προεδρικών εκλογών στις ΗΠΑ το 2016 το Twitter από κοινού με το Facebook, το Instagram και το Snapchat παρατηρήθηκε ότι δεν λειτούργησαν απλώς επικουρικά, αλλά έτειναν να εξοβελίσουν την τηλεοπτική διαφήμιση (Gosman, 2016), θεωρούμενα πλέον ως αυτονόητα εργαλεία κάθε επικοινωνιακής καμπάνιας στα περισσότερα μέρη του κόσμου (Ξενοφώντος - Ντάγκα, 2015: 18).

Η Gunn (2017) κάνει χαρακτηριστικά λόγο για «bypass» των εκδοτικών συγκροτημάτων, σχολιάζοντας το φαινόμενο ολοένα μεγαλύτερος όγκος πολιτικής διαφήμισης να δημοσιεύεται χωρίς κόστος σε πλατφόρμες όπως το YouTube και από εκεί να την αναπαράγουν μέσα όπως η τηλεόραση ή το ραδιόφωνο: κοινώς, καλύπτοντας τις εκστρατείες, οι δημοσιογράφοι αναγκαστικά προβάλλουν αυτό το προωθητικό υλικό που υπό προ ΜΚΔ συνθήκες τα μέσα τους θα είχαν πληρωθεί για την προβολή του (Murse, 2020). Επιπλέον, όπως έδειξε η εμβληματική –με όρους εγκόλπωσης των νέων ψηφιακών εργαλείων– διαδικτυακή προεκλογική καμπάνια του Μπαράκ Ομπάμα το 2008 με σύνθημα «This campaign is about you», τα ΜΚΔ είναι σε θέση να προσδώσουν επίσης τη διάσταση τόσο της διαφάνειας όσο και του

κοινωνικού ελέγχου, εισάγοντας αντίστοιχα τη χρηματοδότηση των εκστρατειών με λίγα χρήματα από πολλούς και φέρνοντας σε διάδραση εκατομμύρια ηλεκτρονικές διευθύνσεις, παρόλο που δεν υπάρχει ομοφωνία σε ό,τι αφορά στην επίδρασή τους στο όποιο εκλογικό αποτέλεσμα (ενδεικτικά: Hamilton, 2011· Gunn, 2017).

Ο τρόπος πολιτεύεσθαι πάντως του σημερινού Προέδρου των ΗΠΑ, Ντόναλντ Τραμπ, ο οποίος, παρακάμπτοντας τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης, χρησιμοποιεί το Twitter σε ημερήσια βάση για την άμεση επικοινωνία του με το κοινό –διαχέοντας μάλιστα περιεχόμενο τέτοιο ώστε το Twitter αποφάσισε τον Μάιο του 2020 να λειτουργήσει απέναντί του όχι ως πλατφόρμα φιλοξενίας περιεχομένου, αλλά ως εκδότης που ελέγχει το αναρτημένο περιεχόμενο⁵⁸– φωτίζει μια ακόμα δυνητική λειτουργία των ΜΚΔ στο πλαίσιο της πολιτικής επικοινωνίας: τη νέα μορφή σύνδεσης πολιτών και πολιτικών καθ’ όλη την κοινοβουλευτική θητεία, που, δεδομένης της έντονης απονομιμοποίησης της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, θα μπορούσε να επαναδεσμεύσει τους πολίτες στους θεσμούς και τις διαδικασίες της (Παπαχαρίση, 2014· Καϊτατζή-Γουίτλοκ, 2018: 8· Roulakidakos - Veneti, 2016). Πράγματι, οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης ευνοούν την καθημερινή προβολή και προώθηση των θέσεων των πολιτικών, επιτρέποντας –στον βαθμό που αξιοποιούνται από τον πολιτικό οι αμφίδρομες επικοινωνιακές προϋποθέσεις– την ανάπτυξη στον πολίτη μιας αίσθησης ότι εισακούεται (Παπαχαρίση, 2014), άρα και την κατά το δυνατόν κινητοποίησή του (και εκλογικά αλλά και κάνοντάς τον «κοινωνό» του «οράματός» του), καθώς και την αποκατάσταση της τρωθείσας εμπιστοσύνης προς το υπάρχον σύστημα και τις μονάδες του (κόμματα και πολιτικούς).

Παράλληλα, τα ΜΚΔ μπορούν να προσφέρουν αφενός άμεση εικόνα αναφορικά με τον αντίκτυπο των όποιων πολιτικών πρωτοβουλιών (feedback) (Murse, 2020), αφετέρου μια πιο «ασφαλή» ανίχνευση των τάσεων που επικρατούν στην κοινή γνώμη (opinion mining), συμπληρωματικά προς τις προκαθορισμένες, και γι’ αυτό όχι πάντα πλήρως διαφωτιστικές, ερωτήσεις που μπορεί να τίθενται, π.χ., στις δημοσκοπήσεις (Bourdieu, 1990: 4), διευρύνοντας την πολιτική ατζέντα με υπαρκτές ανησυχίες ή/και λύσεις που προτείνονται από μέρους των πολιτών. Αυτό επισημαίνει στο πλαίσιο εκτεταμένης έρευνας του Pew Institute (Anderson - Rainie, 2020α) η Beth Noveck, με τον Eline

⁵⁸ Είναι χαρακτηριστικό ότι στις 14/6/2020 στον επίσημο λογαριασμό του Ντόναλντ Τραμπ στο Twitter (<https://twitter.com/realDonaldTrump>) ήταν αναρτημένα 52.800 tweets, παρά το μέτωπο που έχει ανοίξει και με αυτή την πλατφόρμα, η οποία του λογόκρινε tweet με την προσθήκη ετικέτας, η οποία ενημέρωνε τους χρήστες ότι το περιεχόμενο της ανάρτησης δεν είναι ελεγμένο ως αληθές. Περισσότερα, βλ.: <https://www.nytimes.com/2020/05/28/technology/trump-twitter-fact-check.html>.

Chivot, να μιλά για δυνητική γεφύρωση του χάσματος μεταξύ εκείνων που χαράσσουν πολιτικές και εκείνων που αποφασίζουν για την εφαρμογή τους, σε ένα πέρασμα, κατά τον Stephen Downes, από την αντιπροσωπευτική στη συμμετοχική δημοκρατία.

2.3. Εμπορευματοποίηση και χειραγώγηση

Η πράξη βέβαια δείχνει ότι ο ιδεώδης τύπος του «φύσει δημοκρατικού, συμμετοχικού και αποκεντρωμένου ιστού» (Σμυρναίος, 2018) δεν επιβεβαιώνεται σταθερά. Κι αυτό καθώς οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης παρέχουν δωρεάν τις –άκρως εθιστικές (Parker, 2017· Lewis, 2017)– υπηρεσίες τους, ακριβώς επειδή τα κέρδη τους προκύπτουν από την καταγραφή και μετατροπή σε προς πώληση δεδομένα (data)⁵⁹ κάθε κίνησης του χρήστη τους (Χαιρετάκης, 2016), ενέργειες που οδηγούν εντέλει στην αναγνώριση, ταυτοποίηση και παρακολούθησή του (Σμυρναίος, 2018). Η εμπορευματοποίηση των ΜΚΔ με άξονα την «οικονομία της προσοχής» (Παπαχαρίση, 2014) στο πλαίσιο του πολιτικού μάρκετινγκ που λαμβάνει χώρα στις πλατφόρμες αυτές μεταφράζεται σε έναν αγώνα ορατότητας (Ξενοφώντος - Ντάγκα, 2015: 18) μεταξύ κομμάτων και πολιτικών για την εξασφάλιση της ψηφιακής, επομένως και της πολιτικής κυριαρχίας, όπως αυτή αποτυπώνεται σε επίπεδο σχολίων, αντιδράσεων αλλά και κοινοποιήσεων – συνοπτικά, σε επίπεδο εμπλοκής/δέσμευσης (engagement) των χρηστών (DiGrazia et al., 2013).

Η ψηφιακή δημοτικότητα είναι δυνατό να δημιουργήσει ένα ρεύμα και offline υποστήριξης, που ωστόσο δεν αποτελεί πάντα προϊόν δεοντολογικής χρήσης των μέσων αυτών, καθώς τα ΜΚΔ, λειτουργώντας ως «μεγάφωνο» (megaphone effect), μπορεί να επιφέρουν μια «κατασκευασμένη συναίνεση», μια ψευδαίσθηση δημοτικότητας προσώπων, κομμάτων ή ιδεών (Woolley - Guilbeault, 2017). Αλγόριθμοι ρυθμισμένοι με τρόπο ώστε να δίνεται προτεραιότητα στο διχαστικό περιεχόμενο, ψεύτικα προφίλ (troll), «στρατοί» από αυτοματοποιημένα bot⁶⁰ που λειτουργούν με την τεχνολογία της τεχνητής νοημοσύνης (AI) αποκρύπτουν ή αναπαράγουν μαζικά πολιτικό περιεχόμενο και διασπείρουν στα ΜΚΔ ψευδείς ειδήσεις (fake news), ρητορική μίσους και θεωρίες συνωμοσίας παραγόμενες μέσω

⁵⁹ Μελετώντας τις ρυθμίσεις στο Facebook στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας εντοπίστηκε (στην επιλογή «Οι πληροφορίες σας στο Facebook/Access your information») ότι η εταιρεία συλλέγει δεδομένα όχι μόνο από τη δράση του χρήστη εντός της πλατφόρμας ή σε σελίδες στο διαδίκτυο ενόσω είναι συνδεδεμένος στην πλατφόρμα, αλλά ακόμα και από την ώρα που ρυθμίζει να χτυπήσει το ζυνητήρι στο smartphone του.

⁶⁰ Πρόκειται για προγράμματα που επιτελούν ένα συγκεκριμένο έργο με αυτοματοποιημένο τρόπο, χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση. Τα bots είναι στην ουσία αυτοματοποιημένοι λογαριασμοί στα ΜΚΔ που παράγουν περιεχόμενο με τρόπο και συχνότητα τέτοια ώστε να δημιουργούν την εντύπωση «τάσης» ικανής να χειραγωγεί μαζικά ακροατήρια, δίνοντας ωστόσο την εντύπωση ότι πρόκειται για κανονικούς χρήστες.

ενημερωτικών ιστοτόπων-σκουπίδια (junk news sites) που προωθούν τις απίθανες πεποιθήσεις τους. Έτσι, καταλήγουν να έλκουν την προσοχή, να «δηλητηριάζουν» τις διεξαγόμενες συζητήσεις, να διαμορφώνουν συνειδήσεις και εντέλει να θέτουν υπό διακύβευση τον δημοκρατικό διάλογο –με επιπτώσεις συχνά και έξω από τους κόλπους του συμμετοχικού ιστού– σε ένα καθεστώς «μετα-αλήθειας», όρος που «αφορά ή υποδηλώνει τις συνθήκες εκείνες που αντικειμενικά γεγονότα επηρεάζουν λιγότερο τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης απ’ ό,τι απευθύνσεις στο συναίσθημα και τις προσωπικές πεποιθήσεις» (Ρήγου, 2018: 16). Η έκθεση που συνέταξαν οι Bradshaw και Howard (2019) για το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, αποδεικνύοντας τη χρήση όλων των ΜΚΔ –με κύριο εργαλείο το Facebook– από κυβερνήσεις και κόμματα σε 70 χώρες από το 2017 (συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας), είναι αποκαλυπτική του μηχανισμού εξαπάτησης και παραπληροφόρησης⁶¹ που έχει στηθεί για τις ανάγκες του «πολέμου» πολιτικής προπαγάνδας που διεξάγεται στις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης, με επίδραση σε εκλογικές συμπεριφορές.⁶²

Έχουμε επομένως να κάνουμε με «ψηφιακούς γκάνγκστερ που απειλούν τη δημοκρατία» και ο έλεγχός τους συνιστά «ζήτημα εθνικής ασφάλειας» (Cadwalladr, 2019) ή με πληροφοριακά όπλα, των οποίων η καταστροφική ή ευεργετική επίδραση επαφίεται στους χρήστες τους (Chakrabarti, 2018);⁶³ Εκτιμώντας ότι η τάση αποδυνάμωσης των δημοκρατικών και πολιτικών διαδικασιών που διευκολύνεται από την τεχνολογία θα συνεχιστεί, «όχι επειδή υπάρχει κάτι εγγενώς κακό ή μη

⁶¹ «Infodemic», πανδημία παραπληροφόρησης, ήταν ο όρος που χρησιμοποίησε στις 10/6/2020 η αντιπρόεδρος της Κομισιόν με χαρτοφυλάκιο τις Αξίες και τη Διαφάνεια, Věra Jourová, καλώντας τις διαδικτυακές πλατφόρμες να αναλάβουν αποτελεσματικές πρωτοβουλίες για την αναχαίτηση του φαινομένου στη σκιά της κρίσης του κορωνοϊού. Βλ.: <https://www.efsyn.gr/node/247095>.

⁶² Αυτό φανερώνουν σειρά σοβαρών αποκαλύψεων που κατέδειξαν τη συντελούμενη, μέσω της ψηφιακής κοινωνικής δικτύωσης, χειραγώγηση της κοινής γνώμης τόσο από εγχώριους πολιτικούς δρώντες (κυβερνήσεις, κόμματα κ.λπ.) όσο και από εξωχώρια συμφέροντα. Η σημασία δε που προσλαμβάνουν τέτοιου είδους ενέργειες προκύπτει ανταπόδεικτα, και μόνο από το γεγονός ότι οι πλέον σκανδαλώδεις υποθέσεις –αφενός η διαρροή δεδομένων 50 εκατομμυρίων χρηστών του Facebook στη βρετανική εταιρεία Cambridge Analytica, που τα χρησιμοποίησε δημιουργώντας ένα λογισμικό με σκοπό να επηρεάσει το δημοψήφισμα στο Ηνωμένο Βασίλειο υπέρ της εξόδου από την ΕΕ και τις αμερικανικές προεδρικές εκλογές του 2016 υπέρ της υποψηφιότητας Τραμπ, αφετέρου η «κατάληψη» μιας σειράς από πλατφόρμες ΜΚΔ από το Internet Research Agency, ένα ρωσικό «εργοστάσιο troll» που κατηγορήθηκε ότι (εν γνώσει των ρωσικών Αρχών) διέσπειρε παραπληροφόρηση και προπαγάνδα στο αμερικανικό κοινό κατά την προεκλογική κούρσα για την προεδρία των ΗΠΑ το 2016 (Blake, 2019)– έχουν φτάσει να απασχολούν ανώτατα κρατικά και διακρατικά όργανα, όπως δείχνουν, π.χ., η κλήση σε ακρόαση του ιδρυτή και CEO της Facebook, Mark Zuckerberg, ενώπιον τόσο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου όσο και της αμερικανικής Γερουσίας, αλλά και η ειδική επιτροπή που συστάθηκε στη Βουλή των Αντιπροσώπων των ΗΠΑ με αντικείμενο τη διερεύνηση της φερόμενης ρωσικής εμπλοκής στην εκλογή Τραμπ. Σημειωτέον ότι τον Φεβρουάριο του 2020 αξιωματούχος της αμερικανικής υπηρεσίας πληροφοριών για την εκλογική ασφάλεια ενημέρωνε τους Αμερικανούς βουλευτές για υποψίες πως η Ρωσία θα επιχειρούσε παρέμβαση και στις προεδρικές εκλογές του 2020, με στόχο την επανεκλογή του Ντόναλντ Τραμπ. Βλ. <https://www.kathimerini.gr/1065797/article/epikairothta/kosmos/hpa-proeidopoihseis-gia-rwsikh-anamei3h-me-stoxo-thn-epaneklogh-tramp>.

⁶³ Και οι δύο αναφορές αφορούν συγκεκριμένα στο Facebook.

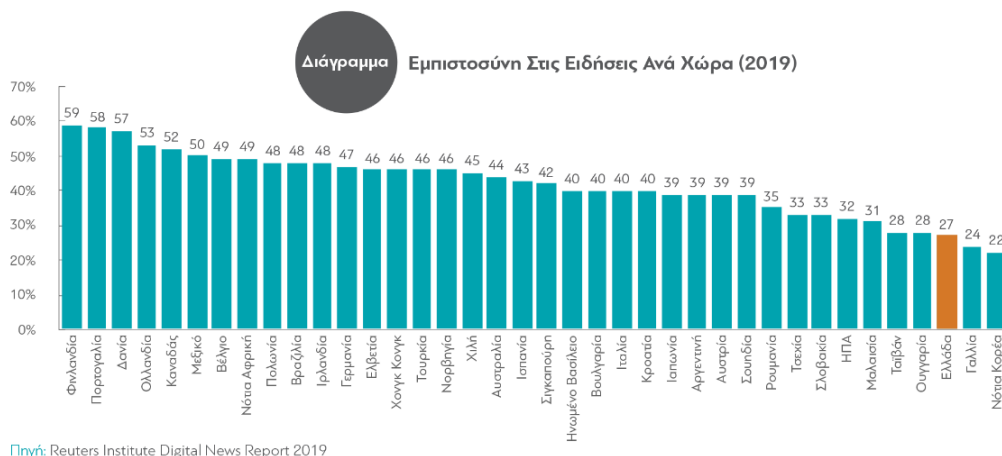
δημοκρατικό σχετικά με αυτή, αλλά λόγω του ότι σχεδιάζεται, εφαρμόζεται ή/και αναπτύσσεται μέσω μηχανισμών που υποστηρίζουν ένα ισχυρό καπιταλιστικό μοντέλο που δημιουργήθηκε πριν από αιώνες και πρέπει να επικαιροποιηθεί για να είναι συμβατό με τις σύγχρονες κοινωνίες», η Παπαχαρίση εξηγεί επίσης ότι «η τεχνολογία που δημιουργήσαμε σχεδιάστηκε για να αποφέρει κέρδος και όχι για να υποστηρίξει τη δημοκρατία», παρ' όλα αυτά πιστεύει ότι «είναι δυνατόν να κάνουμε και τα δύο» (Anderson - Rainie, 2020β). Κατά τον πληροφοριοδότη (whistleblower) που αποκάλυψε το σκάνδαλο της Cambridge Analytica εξάλλου: «Οι αλγόριθμοι και τα δεδομένα μοιάζουν πολύ με ένα μαχαίρι – ο αντίκτυπός του θα εξαρτηθεί από τα χέρια στα οποία θα πέσει» (Wylie, 2019). Έτσι, ισορροπώντας μεταξύ του επιδιωκόμενου δημοκρατικού αντίκτυπου και των βάσιμων ανησυχιών για βλαπτικές παρενέργειες στη δημοκρατία (Poulakidakos - Veneti, 2016), το διαδίκτυο έχει μετατραπεί σε ένα πεδίο σκληρού ανταγωνισμού μεταξύ κοινωνικών και πολιτικών ομάδων, κυβερνήσεων και πολυεθνικών με διακύβευση τον έλεγχο πάνω στους διαύλους της ψηφιακής επικοινωνίας» (Σμυρναίος, 2018), δικαιώνοντας την «τεχνο-σκεπτικιστική» λογική που υιοθετούσαν το 1999 οι Hacker και van Dijk, υποστηρίζοντας ότι «τα νέα μέσα θα επιφέρουν σημαντικές μεταβολές στο πολιτικό σύστημα (...) αλλά δεν θα φέρουν την επανάσταση» (Πλειός, 2003: 229).

2.4. Η «κοινή γνώμη» στα ελληνικά ΜΚΔ

Στα μέσα της δεκαετίας του 1990 το διαδίκτυο στην Ελλάδα είχε λιγότερους από 100.000 χρήστες, οι οποίοι, αυξανόμενοι με συντηρητικούς ρυθμούς, έφτασαν το 2000 τους 600.000 (Σαρτζετάκης, 2003: 277). Έκτοτε ωστόσο τα δεδομένα έχουν αλλάξει θεαματικά, με τα στοιχεία Ιανουαρίου 2020 να δείχνουν ότι το ελληνικό διαδίκτυο συγκεντρώνει πια το 59% του συνολικού πληθυσμού της χώρας (“Digital 2020: Greece”: 16). Ειδικότερα, οι ενεργοί χρήστες των ΜΚΔ ήταν, το ίδιο διάστημα, 6,2 εκατομμύρια, με συνολικά 5,2 εκατομμύρια να διατηρούν προφίλ στο Facebook (“Digital 2020: Greece”: 16, 31) –λογαριασμοί για τους οποίους η εταιρεία Facebook αναφέρει ότι είναι προσεγγίσιμοι μέσω διαφήμισης (“Digital 2020: Greece”: 33)–, την ίδια ώρα κατά την οποία στο Instagram είναι εγγεγραμμένοι 3,3 εκατομμύρια χρήστες και στο Twitter 703.000 χρήστες. Ειδικότερα, η κατανομή του εγχώριου διαδικτυακού κοινού στα ΜΚΔ διαμορφώνεται ως εξής: Facebook: 86,02%, Pinterest: 5,53%, Instagram: 4,01%, Twitter: 2,86%, YouTube: 1,13%, Tumblr: 0,25% (στοιχεία

Απριλίου 2020⁶⁴), με τον μέσο χρόνο πλοήγησης στις πλατφόρμες αυτές να υπολογίζεται στα 144 λεπτά ημερησίως το 2019 (Statista, 2020⁶⁵).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2: Εμπιστοσύνη στις ειδήσεις ανά χώρα, 2019, σε ποσοστά

Πηγή: διαNEΟσις, <https://www.dianeosis.org/research/media/>.⁶⁶

Με την ευρεία διάδοση των ΜΚΔ να συντελείται εν μέσω της οικονομικής κρίσης και της παράλληλης σοβαρής κρίσης αξιοπιστίας των επίσημων φορέων ενημέρωσης⁶⁷ (διαNEΟσις, 2018β) (βλ. Διάγραμμα 2), οι πλατφόρμες αυτές, ακολουθώντας την παγκόσμια τάση, σταδιακά αναδείχτηκαν στη δημοφιλέστερη κατηγορία περιεχομένου (Παπαθανασόπουλος κ.ά., 2013: 20), με πολύ κρίσιμο εύρημα ότι ποσοστό της τάξης του 71% (διαNEΟσις, 2018β) (βλ. Πίνακας 2) του ελληνικού κοινού δήλωνε ότι στρέφεται σε αυτές ως κύρια πηγή για την ενημέρωσή του, με το Facebook να συγκεντρώνει, μάλιστα, ποσοστό 60% στη χρήση του για ειδήσεις (διαNEΟσις, 2018β). Έτσι, τα ΜΚΔ, διακινώντας συναισθήματα και ιδέες, δηλαδή αξίες και ιδεολογία (Πουλακιδάκος, 2016: 18), αναπόφευκτα άρχισαν να επιτελούν από κοινού με τον Τύπο λειτουργίες όπως, όχι μόνο η αντανάκλαση της κοινωνικής πραγματικότητας, αλλά και ο ορισμός και η συγκρότησή της (Παναγιωτοπούλου, 1996β: 490), εξελισσόμενα στο γόνιμο έδαφος για νέες μορφές διάδοσης πληροφοριών, συμμετοχής του κοινού αλλά και πολιτικής κινητοποίησης (Poulakidakos - Veneti, 2016). Η οργάνωση, π.χ., του κινήματος των Αγανακτισμένων (2011) «από τα κάτω», αποκλειστικά μέσα από την κοινωνική δικτύωση, η έκβαση του δημοψηφίσματος της

⁶⁴ Social Media Stats in Greece - April 2020 (<https://gs.statcounter.com/social-media-stats/all/greece>).

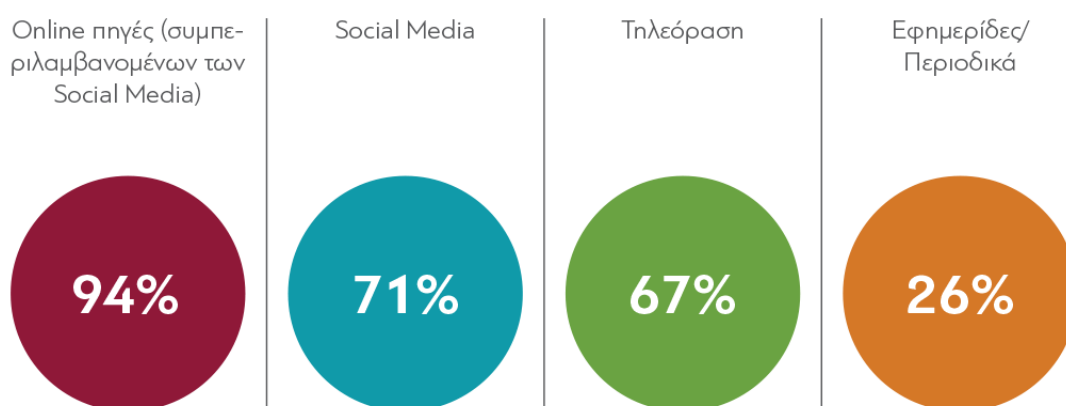
⁶⁵ <https://www.statista.com/statistics/433871/daily-social-media-usage-worldwide/>

⁶⁶ : Τρίτη από το τέλος η Ελλάδα το 2019 ανάμεσα σε 37 χώρες σε ό,τι αφορά στην εμπιστοσύνη των πολιτών στις ειδήσεις που καταναλώνουν.

⁶⁷ Χρησιμοποιούνται στοιχεία που αφορούν στην υπό έρευνα περίοδο.

5ης Ιουλίου 2015, όπου η συστημική ενημέρωση επιστράτευσε όλες τις δυνάμεις και ηττήθηκε, αλλά και πολλά, ηπιότερης πολιτικής σημασίας συμβάντα, όπως, π.χ., η απόσυρση (Απρίλιος 2020) των προγραμμάτων τηλεκατάρτισης για επαγγελματίες του υπουργείου Εργασίας μετά το κύμα καταγγελιών και διαμαρτυρίας στα κοινωνικά δίκτυα,⁶⁸ υπόθεση την οποία ελάχιστα ΜΜΕ ανέδειξαν,⁶⁹ έχουν καταστήσει και τα ελληνικά ΜΚΔ εργαλεία ελέγχου και πίεσης, καθώς και δυνητικούς πόλους «αντι-πληροφόρησης» και συσπείρωσης, ενώ έχουν συνολικά καθιερωθεί ως φορείς καθορισμού της «ατζέντας», από κοινού με τους πολιτικούς και τα media. Πολύ περισσότερο όταν η Ελλάδα σταθερά κατατάσσεται στις προβληματικές χώρες της ΕΕ σε επίπεδο ελευθερίας του Τύπου (2020 World Press Freedom Index⁷⁰).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Πηγές ενημέρωσης του ελληνικού κοινού, 2018, σε ποσοστά

Πηγή: Reuters Institute Digital News Report 2018.

Πηγή: *διαΝΕΟσις*, 2018β: <https://www.dianeosis.org/2018/06/digitalnews/>.

Όσες συλλογικές «νίκες» και να έχουν να επιδείξουν όμως οι χρήστες των ελληνικών ΜΚΔ, όπως συμβαίνει και διεθνώς, η ίδια αρχιτεκτονική των μέσων αυτών, η οποία ευνοεί ένα μοντέλο συμμετοχικής δημοκρατίας, έχοντας ιδιότητες (ταχύτητα, ρητορικά σχήματα, διασύνδεση) που επιτρέπουν τη συσπείρωση και την οργάνωση κοινωνικών κινημάτων (Poster, 2003: 147), αξιοποιείται, εμμέσως ή αμέσως, και από εγχώριους πολιτικούς δρώντες και ομάδες συμφερόντων. Στο πλαίσιο των αναγκών του πολιτικού ανταγωνισμού και της επιδίωξης πολιτικής κυριαρχίας, οι πλατφόρμες κοινωνικής

⁶⁸ Είναι χαρακτηριστικό ότι η ανάρτηση στο Facebook όπου καταγγέλλεται η σκανδαλώδης διαχείριση έχει 2.300 κοινοποιήσεις μόνο από τον λογαριασμό του χρήστη που προχώρησε στην πρώτη δημοσίευση (https://www.facebook.com/thanasis.kampagiannis/posts/10220144039563981?_tn_ =H-R).

⁶⁹ Περισσότερα, βλ.: https://www.efsyn.gr/politiki/kybernisi/240225_katargoyntin-tilekatartisi-meta-fiasko.

⁷⁰ Βλ.: <https://rsf.org/en/ranking> και <https://rsf.org/en/greece>.

δικτύωσης αναδεικνύονται και στην Ελλάδα⁷¹ σε πεδία δυναμικής χειραγώγησης και διασποράς υπολογιστικής προπαγάνδας (computation propaganda), σε μια διάδραση αλγορίθμων και αυτοματισμών που αποβλέπει στον έλεγχο του δημόσιου βίου (Bradshaw & Howard, 2019: i).

Ακόμα κι έτσι όμως, στη δημόσια αυτή σφαίρα, όπου –εγγενώς τουλάχιστον– μπορούν οι πάντες να έχουν ισότιμη πρόσβαση στη συζήτηση που αναπτύσσεται πάνω σε θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος (Poulakidakos - Veneti, 2016), δεν παύει να εκτυλίσσεται μια μάχη επιχειρημάτων και εντυπώσεων με σκοπό την επιρροή αντιλήψεων και συμπεριφορών, την επίτευξη (ή απόσπαση) συναίνεσης, εντέλει τον κοινωνικό έλεγχο μέσω της διαμόρφωσης της «κοινής γνώμης»: «Να σχηματιστεί η ιδέα ότι υπάρχει μια ομόφωνη κοινή γνώμη, συνεπώς να νομιμοποιήσει μια πολιτική και να ισχυροποιήσει τις σχέσεις δύναμης που τη θεμελιώνουν ή την καθιστούν δυνατή», σύμφωνα με τον Bourdieu (1990: 6). Έτσι, εύλογα, το ενεργό (υπό την έννοια της παρέμβασης στον ψηφιακό δημόσιο διάλογο) κοινό των ΜΚΔ επιδιώκει όχι μόνο να πείσει, αλλά και την κατά το δυνατόν ευρύτερη επίδραση μέσω των θέσεών του, με σκοπούς είτε ενσωμάτωσης είτε κινητοποίησης, σε ένα περιβάλλον, ωστόσο, όπου τα όποια επιχειρήματα είναι ανοιχτά στον αντίλογο (Πουλακιδάκος, 2013: 98).

Αναπτύσσοντας τη σκέψη του για τη διαβουλευτική πολιτική, ο Habermas τονίζει ότι εκτός από την εφαρμογή της αρχής της πλειοψηφίας, κρίσιμη είναι η ίδια η διαδικασία έκφρασης γνώμης, ο διάλογος με ορθολογικά επιχειρήματα και η ανάλυση στην προσπάθεια επίτευξης συναίνεσης και, θεωρητικά, η ευκαιρία για τη διεξαγωγή αυτού του διαλόγου δίνεται στις εν λόγω πλατφόρμες (Ρήγου, 2015: 103). Το γεγονός ότι ο χρήστης καθιστά δημοσίως τον εαυτό του αντικείμενο της σκέψης του εκτιθέμενος στο επιχείρημα της άλλης πλευράς (Δεμερτζής, 1992: 8), σε συνδυασμό με την πρόθεση προσέλκυσης υποστηρικτών ή «νεοφώτιστων» στους σκοπούς του (Price, 1992: 80) – στη λογική της οργάνωσης των χρηστών σε κοινό ώστε να δύνανται να ασκήσουν επιρροή (Price, 1992: 21)–, θα μπορούσε να συναγάγει κανείς ότι προϋποθέτει την παράθεση ορθολογικών επιχειρημάτων. Όμως «[η] λεπτότερη και διαπεραστικότερη από όλες τις επιρροές είναι εκείνη που δημιουργεί και διατηρεί το ρεπερτόριο των στερεοτύπων» (Lippmann, 1988: 90) και είναι διαφωτιστικό εν προκειμένω το «παράδειγμα των χρήσεων και ικανοποιήσεων». Σύμφωνα με αυτό, το κοινό δεν αποφεύγει απλώς να εκτεθεί σε μηνύματα που αντιβαίνουν τις προσδοκίες και τις

⁷¹ Αυτό στοιχειοθέτησαν, π.χ., οι έρευνες των Bradshaw και Howard (2019: 3, 6) αλλά και του Μεσογειακού Ινστιτούτου Έρευνητικής Δημοσιογραφίας (MIIR, 2019).

γνώσεις του, αλλά με βάση τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά του επιλέγει (ενεργητικά) εκείνο το περιεχόμενο από το οποίο θα αντλήσει διανοητική και συναισθηματική ικανοποίηση, εμμένοντας στις απόψεις του, σε μια συνύπαρξη του ωφελιμισμού, της προθετικότητας και της οχύρωσης απέναντι στην επιρροή (Δεμερτζής 2002: 92-93).

Οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης ενδείκνυνται για μια τέτοια διαδικασία. Σκιαγραφώντας την τάση προσκόλλησης σε πληροφορίες ενισχυτικές προς εδραιωμένες πεποιθήσεις, στα ΜΚΔ γίνεται ειδικότερα αναφορά στην «προκατάληψη επιβεβαίωσης» (confirmation bias), σε εκείνον δηλαδή τον ψυχολογικό μηχανισμό ο οποίος οδηγεί στη δημιουργία «θαλάμων ηχούς» (echo chamber), όπου οι ομαδοποιημένοι σε κοινότητες βάσει κοινών ενδιαφερόντων και απόψεων χρήστες εκτίθενται σε και αναπαράγουν περιεχόμενο επαληθευτικό των όποιων αντιλήψεών τους (Stibel, 2019). Περαιτέρω, η ομοφυλία στο ψηφιακό περιβάλλον (Πλειός, 2018: 9) βυθίζει τον χρήστη σε «φούσκες διήθησης» (filter bubble), όπου εμποδίζεται η κατανόηση του «άλλου» ενώ παράλληλα ενισχύονται προκαταλήψεις και στερεότυπα. Συνεπώς, στη διαδικτυακή επικοινωνία ο ορθολογισμός ως όρος για την επίτευξη συναίνεσης, ιδίως σε περιόδους κρίσης, δεν προκύπτει ως συνθήκη sine qua non. Απεναντίας, ανάμεσα στα δύο καθαρά ιδεοτυπικά φάσματα της δημόσιας χρήσης του ορθού λόγου και της ανορθολογικότητας μπορεί να επικρατεί μια γκρίζα ζώνη συγκεχυμένης κατάστασης: ένας «θόρυβος» περιεχομένων, σημασιών, νοημάτων, πληροφορίας, ύφους: μια σύγχυση εργαλειακών και πρακτικών λογικών, ορθού λόγου, μύθων, ιδεολογημάτων και φαντασιώσεων (Χαραλάμπης, 1996: 367).

Καθώς, κατά Stagliano, «στο megάφωνο της τηλεπληροφορικής οι κραυγές αυτού που θέλει να ακουστεί η φωνή του μπορεί να είναι εκκωφαντικές», περισσότερο έχουμε να κάνουμε με ένα πεδίο όπου αφενός τα fake news (δύνανται να) εξαπλώνονται σαν «θανατηφόρα λοίμωξη» (Stibel, 2019), αφετέρου ευνοείται ως μορφή χειραγώγησης ο προπαγανδιστικός λόγος. Ένας λόγος ο οποίος, συνδυάζοντας την αντικειμενικότητα του πραγματιστικού λόγου με την υποκειμενικότητα και τον συναισθηματικό χαρακτήρα του νοηματικού λόγου, καθολικεύει και δομεί σύμβολα και «πραγματικότητες» πάνω σε αντιλήψεις, αξίες και ιδέες αποδεκτές από το κοινωνικό σύνολο που επιθυμεί να επηρεάσει (Πλειός, 2001: 95-97), επεμβαίνοντας στην πραγματικότητα κατά τρόπο παραπλανητικό μεν, δημιουργικό δε (Δοξιάδης, 2014: 61). Δομικό στοιχείο της σύγχρονης πραγματικότητας και κάθε έκφανσης της ανθρώπινης δραστηριότητας, η προπαγάνδα, μια ορθολογικά στοχοθετημένη, κατά βάση πολιτική διεργασία επικοινωνίας που ασκείται διά της διανομής πληροφορίας, «χτίζει»

κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές πραγματικότητες· περιβάλλοντα στους κόλπους των οποίων ο προπαγανδιστής –προς ίδιον όφελος και με μονοσήμαντο τρόπο– επιχειρεί να ασκήσει επιρροή σε απόψεις και πρακτικές ατόμων ή ομάδων που δραστηριοποιούνται εντός αυτών των πραγματικοτήτων (Πουλακιδάκος, 2013: 107).

Ο Lippmann εξηγεί ότι εξωτερικά μηνύματα, σχηματισμένα σε ένα πρότυπο στερεοτύπων, συναντούν τις αποταμιευμένες εικόνες, τις προκαταλήψεις και τις προλήψεις που τα ερμηνεύουν, τα συμπληρώνουν και –σε μια πλαστογραφία της πραγματικότητας– καταλήγουν να κατευθύνουν την προσοχή. Θεωρώντας δεδομένη την παρεμβολή ενός ψευδοπεριβάλλοντος ανάμεσα στο άτομο και το πραγματικό περιβάλλον του, επισημαίνει ακόμα ότι «οι εικόνες εκείνες οι οποίες επενεργούν σε ομάδες ανθρώπων ή που ενεργοποιούνται από άτομα που ενεργούν στο όνομα ομάδων είναι Η Κοινή Γνώμη με κεφαλαία γράμματα»: ένα «θολό» σχήμα υπό το οποίο τυχαίες και αποκλίνουσες ιδέες –ανάλογα με τον τρόπο που ο καθένας αντιλαμβάνεται τα συμφέροντά του– συναντώνται στη βάση ενός ελάχιστου κοινού παρονομαστή, ενός ερεθίσματος που διεγείρει το ίδιο αίσθημα σε πολλούς, αντιπροσωπεύοντας εντέλει την «εθνική θέληση», την «ομαδική διάνοια», τον «κοινωνικό σκοπό» (Lippmann, 1988: 22, 35-36, 181-186, 189). Αξίες αφηρημένες δηλαδή, ικανές εντούτοις –καθώς φέρουν μια ηθική υπεροχή, άρα και συναισθηματική φόρτιση– να «επιβάλλουν» συμμόρφωση με τη γνώμη της πλειοψηφίας και να προκαλούν κινητοποίηση, καθώς τέμνουν τη φύση του υποκειμένου με την κοινωνική φύση του ατόμου με συγκολλητική ουσία το κοινό συμφέρον και την κοινωνική συνοχή.⁷²

Υπό το φως όμως ότι τα ρεύματα γνώμης που ομαδοποιούνται ως κοινή γνώμη, όρος που δεν συνεπάγεται μόνο κοινωνική πίεση, αλλά επιπλέον η επίκλησή του δύναται να επιτελεί μια ιδεολογική λειτουργία συγκάλυψης και νομιμοποίησης οργανωμένων κοινών συμφερόντων (Δεμερτζής, 1992: 12)–, γεννάται το ερώτημα κατά πόσο οι δημόσια διατυπωμένες γνώμες αποτελούν προϊόντα σκεπτόμενης θεώρησης. «Μία από τις πιο ενδιαφέρουσες πλευρές της γνώμης στις δημόσιες υποθέσεις είναι ο βαθμός στον οποίο οι άνθρωποι εμμένουν σθεναρά σε ζητήματα για τα οποία έχουν σχεδόν πλήρη έλλειψη ενημέρωσης», παρατηρούσαν οι Lane και Sears, σθεναρότητα που,

⁷² Αν και μετά τον Διαφωτισμό ο όρος κοινή (δημόσια) γνώμη περιέγραφε την ορθή και υπεύθυνη πολιτική κρίση της ελίτ, δεν έχει απεκδυθεί την πρότερη έννοια του κοινωνικού ελέγχου, των «άγραφων νόμων» που ασκούν κοινωνική πίεση. Κι αυτό παρόλο που σε περιπτώσεις «πλουραλιστικής άγνοιας» η βούληση ενός ατόμου να υποστηρίξει τις πεποιθήσεις του δημοσίως μπορεί να προκαλέσει αλυσιδωτή αντίδραση (Noelle-Neumann, 1996: 88-101), κι εκεί ακριβώς μπορεί να αποδειχτεί η δύναμη του δημόσιου βήματος που προσφέρουν τα ΜΚΔ. Ο όρος πλουραλιστική άγνοια εισήχθη, όπως αναφέρει η Noelle-Neumann (1996: 101), από Αμερικανούς κοινωνιολόγους το 1920 και μπορεί να αποδοθεί ως «η πλειοψηφία πλανάται για την πλειοψηφία».

μεταξύ άλλων, σχετίζεται με το πόσο έντονα νιώθει κανείς για ένα θέμα ή πόσο κρίσιμο πιστεύεται ότι είναι, αλλά και με το πόσο πεπεισμένος είναι για την ορθότητα της γνώμης του (Price, 1992: 116, 199). Ωστόσο, ένας παράγοντας που μπορεί να επιδράσει στην άποψη είναι οι υποκειμενικές εκτιμήσεις του «κλίματος της γνώμης»: τι υποθέτει κάποιος ότι πιστεύουν οι άλλοι άνθρωποι ή ομάδες ανθρώπων, ποια πλευρά θα επικρατήσει (Price, 1992: 123-124). Έτσι, δύναται να υπάρχει έδαφος για την εφαρμογή προπαγανδιστικών μεθόδων που διακρίνονται από μια μανιχαϊστική λογική διαχωρισμού του κόσμου, καθώς επιχειρούν να πείσουν χωρίζοντας την πραγματικότητα σε «καλούς» και «κακούς», σε «εμάς» και τους «άλλους», σε «πρόοδο» και «οπισθοδρόμηση», αποπειρώμενες τη, με μονόπλευρο τρόπο, επιρροή των ανθρώπων (Πουλακιδάκος, 2013: 107-108). Πρόσφορος τρόπος πειθούς μπορεί να αποδειχθεί, σύμφωνα με τη θέση περί γνωστικής ασυμφωνίας, το να παρέχει κάποιος περιεχόμενο, γλώσσα, ύφος που δεν συγκρούονται με τα στερεότυπα και τις αξίες των αποδεκτών του μηνύματός του (Αρμενάκης κ.ά., 1996: 197).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Το ελληνικό Facebook ως πλατφόρμα διαλόγου και πολιτικής επιρροής:

Το παράδειγμα της Συμφωνίας των Πρεσπών

3.1. Μεθοδολογία της έρευνας

Έχοντας αναγνωρίσει τις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης ως ένα αποτελεσματικό εργαλείο για τη διατύπωση κοινωνικοπολιτικών αιτημάτων που μπορούν να γίνουν πλειοψηφικά ρεύματα και να οδηγήσουν στην οργάνωση πολιτικής δράσης, στόχος είναι να εξετάσουμε τον δημόσιο διάλογο που αναπτύσσεται από τους απλούς χρήστες στο πλαίσιό τους. Ζητούμενό μας είναι να διαπιστωθεί κατά πόσο οι ζυμώσεις που λαμβάνουν χώρα στη δυναμική αυτή δημόσια σφαίρα και τείνουν να εμφανίζονται ως κοινή γνώμη –φέρουν ως εκ τούτου την ιδιότητα του παράγοντα άσκησης πίεσης (Noelle-Neumann, 1996: 88-101)– συνιστούν προϊόν αυθορμητισμού ή εάν ο δημόσιος διάλογος που αναπτύσσεται στους κόλπους της δύναται να εμβολίζεται και να καθοδηγείται από ποικιλώνυμα συμφέροντα που επιχειρούν να δομηθεί συναίνεση γύρω από θέσεις που ρητά αλλά κυρίως υπόρρητα εκπροσωπούν.

Για τον σκοπό αυτό επιλέγεται η ποιοτική - νοηματική ανάλυση περιεχομένου, μελετώντας τα στοιχεία στο φυσικό τους πλαίσιο, χωρίς αριθμητικά δεδομένα και στατιστικούς υπολογισμούς. Ο διεξαγόμενος διάλογος επιχειρείται να ερμηνευθεί υπό τους όρους που τον νοηματοδοτούν οι μετέχοντες σε αυτόν (Denzin - Lincoln, 2005: 3) σε κατά το δυνατόν πραγματικές συνθήκες, ανιχνεύοντας το υπόστρωμα τόσο των θέσεων που διατυπώνουν όσο και τον τρόπο που βιώνουν τα γεγονότα, δεδομένων επίσης υπαρκτών στερεοτυπικών αντιλήψεων και προκαταλήψεων αλλά και συμβατικών κωδίκων επικοινωνίας στην ελληνική κοινωνική πραγματικότητα.

Για την ανάλυση του περιεχομένου χρησιμοποιούνται οι μέθοδοι της θεματολογίας και της πλαισίωσής της για την καταγραφή και την ερμηνεία της πραγματικότητας όπως αυτή αποτυπώνεται σε κάθε ερευνητική μονάδα, θεωρώντας πάντως αυτονόητο ότι κάθε εκφορά λόγου και άρθρωσης επιχειρημάτων στοχεύει στην πειθώ. Μέσω της θεματικής πλαισίωσης δίνεται η δυνατότητα ανάδειξης της πολυπλοκότητας του ζητήματος και των πολλαπλών αντιλήψεων που το συνοδεύουν, ενώ περαιτέρω συστηματοποιούνται οι διάφορες πτυχές της πραγματικότητας, στοιχείο που ευνοεί ποιοτικές γενικεύσεις, επιτρέποντας μια σφαιρική προσέγγιση του υπό εξέταση ζητήματος.

3.1.1. Ερευνητικά ερωτήματα

Πριν από την εξάπλωση των ΜΚΔ η διαμόρφωση της γνώμης επαφιόταν, σχηματικά, στην προσωπική συγκρότηση του υποκειμένου (βαθμός ενημέρωσης και μορφωτικό επίπεδο), στη (φυσική) διαπροσωπική πολιτική επικοινωνία, στην επιρροή των ομάδων αναφοράς και φυσικά στα ΜΜΕ, με αναγνωρισμένη επίσης την ισχυρή επίδραση των καθοδηγητών γνώμης (opinion leaders) (Δεμερτζής, 1992: 11), εντούτοις «η ψηφιακή εποχή θέτει νέες προκλήσεις, κλονίζοντας την όποια αυθεντία αλλά και τη μονοφωνία» (Λιάκος, 2018α: 66). Μπορεί όμως εν προκειμένω, με κριτήριο την ομοφυλία που αναπτύσσεται στη διαδικτυακή επικοινωνία, να θεωρηθεί ότι υπάρχει ήδη μια οιονεί κοινωνική ομάδα που εκφράζει την άποψη της συλλογικά ή τα άτομα συγκροτούνται σε ομάδα (κοινό) εφόσον και καθόσον σχηματίζουν την άποψη ή τις απόψεις τους στο πλαίσιο της δημόσιας αντιπαράθεσης (Δεμερτζής, 1992: 9); Περαιτέρω, η παραγωγή μιας γνώμης είναι ευχερής σε όλους; Και μπορούν όλες οι γνώμες να θεωρηθούν ισοδύναμες (Bourdieu, 1990: 3-4);

Όπως παρατηρεί ο Λιάκος (2018β), «αν στην εποχή του έντυπου καπιταλισμού έγραφαν λίγοι για πολλούς και η κουλτούρα διαμορφωνόταν από πάνω προς τα κάτω, τώρα γράφουν πολλοί για πολλούς και η κουλτούρα διαμορφώνεται μέσα σε ένα σύμπαν συγκρούσεων και αλγορίθμων που κάνουν τη φυσική επιλογή». Επιβεβαιώνεται επομένως στην πράξη η πεποίθηση ότι «ένας πιο συνδεδεμένος κόσμος μπορεί να είναι πιο δημοκρατικός», ή περισσότερο μοιάζει να ευσταθεί η παραδοχή ότι «εάν υπάρχει μια θεμελιώδης αλήθεια για τον αντίκτυπο των ΜΚΔ στη δημοκρατία είναι ότι ενισχύουν την ανθρώπινη πρόθεση – τόσο την καλή όσο και την κακή» (Chakrabarti, 2018); Και τι συμβαίνει με την καλλιέργεια προτύπων (Shanahan και Morgan), όταν οι απόψεις των υποκειμένων για την πραγματικότητα παύουν να εξαρτώνται αποκλειστικά από τις μιντιακές αναπαραστάσεις της (Πλειός - Φραγκονικολόπουλος, 2010: 258); Η τεχνολογία αξιοποιείται με γνώμονα το δημόσιο συμφέρον ή καθίσταται μέσο εξουσίας για τη χειραγώγηση των πολλών από επίδοξους «μνηστήρες» που εποφθαμιούν την εκμετάλλευσή της (Καϊτατζή-Γουίτλοκ, 2003: 171);

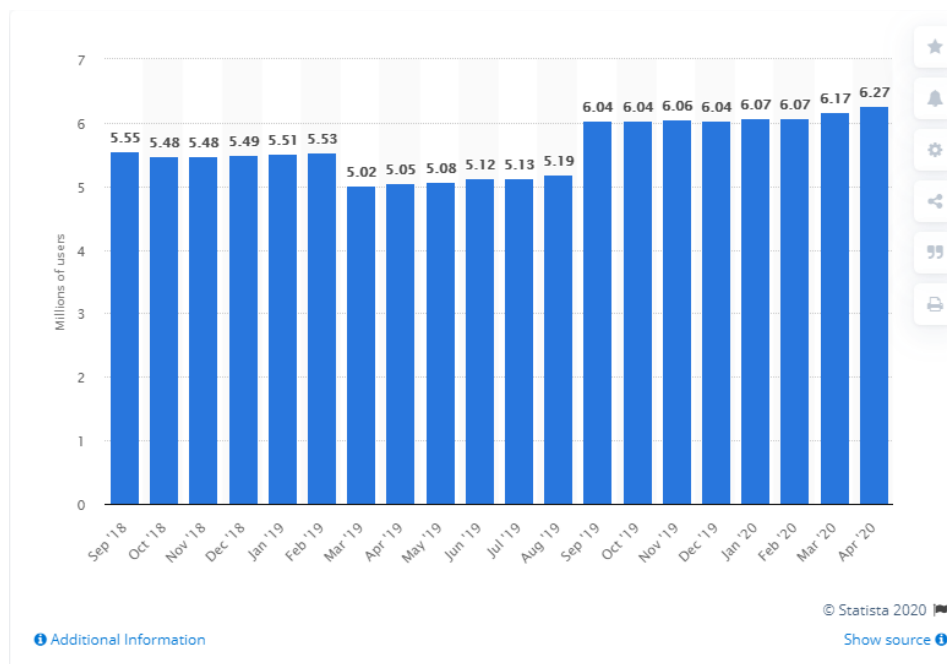
«Ο έλεγχος ασκείται μέσω της χειραγώγησης αυτόνομων πολιτών, παρά με την έκδοση εντολών. Υποστηρίζεται από την πειθώ, ασκείται μέσω ενός συστήματος πατρωνίας ελεγχόμενων μέσων και επενδύεται με έναν ορθολογικό - τεχνοκρατικό λόγο», υποστήριζαν οι Crook, Pakulski και Waters (Πουλακιδάκος, 2013: 78-79), άραγε όμως τα ΜΚΔ ανακόπτουν την προνομιακή πρόσβαση στον δημόσιο λόγο που παραδοσιακά απολαμβάνουν ΜΜΕ και πολιτικοί ή αποτελούν τελικά έναν ακόμα επικοινωνιακό

μηχανισμό από τον οποίο η προπαγάνδα εκπηγάξει από άκρως ετερογενή υποκείμενα εκφοράς (Δοξιάδης, 2014);

3.1.2. Η «γραμματική» του Facebook

Επιχειρώντας να απαντήσουμε σε αυτά τα ερωτήματα εστιάζουμε την έρευνά μας στην περίπτωση του Facebook, όχι μόνο λόγω της μακράν μαζικότερης «εποίκησης» του σε σύγκριση με κάθε άλλο ΜΚΔ και από το εγχώριο διαδικτυακό κοινό, αλλά επίσης διότι η «γραμματική» του είναι τέτοια ώστε ευνοεί την ελεύθερη ανάπτυξη της σκέψης, αφού δεν προβλέπει όριο χαρακτήρων στη γραπτή έκφραση, ενώ ταυτόχρονα μπορεί να φιλοξενήσει κάθε οπτικοακουστικό περιεχόμενο ή σύνδεσμο.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3: Οι χρήστες του Facebook στην Ελλάδα, Σεπτέμβριος 2018 - Απρίλιος 2020, σε εκατομμύρια

Πηγή: Statista, <https://www.statista.com/statistics/1029764/facebook-users-greece/>.

Χωρίς να απέχει από την επικαιρότητα (πρόκειται άλλωστε για το ψηφιακό μέσο από το οποίο ενημερώνονται κατά το μεγαλύτερο ποσοστό οι χρήστες του διαδικτύου) (διαΝΕΟσις, 2018β), στην πράξη ωστόσο τείνει να λειτουργεί περισσότερο ως εργαλείο εμβάθυνσης στα γεγονότα και διατύπωσης απόψεων (Chakrabarti, 2018), σε αντίθεση με τον πιο «ειδησεογραφικό» χαρακτήρα του Twitter, ενός μέσου με αποκλειστικά δημόσια προφίλ, το οποίο ευνοεί τον συνοπτικό σχολιασμό των γεγονότων σε πραγματικό χρόνο, δικτυώνοντας τους χρήστες του σε λίστες

ακολουθών, κυρίως όμως υπό θεματικές (topics) μέσω των ανάλογων κάθε φορά hashtags. Σε μια αντιστοιχία με τις λειτουργίες των MME, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι στο Twitter υπάρχει κατά βάση η πληροφόρηση (τα γεγονότα με την καταδηλωτική τους σημασία), ενώ στο Facebook κυριαρχεί ο σχολιασμός (τα γεγονότα με τη συμπαραδηλωτική τους σημασία), η κατά McNair «ερμηνευτική στιγμή» (Πλειός, 2011: 321).

Επιπλέον, αν η ρευστότητα της ταυτότητας των υποκειμένων στο διαδίκτυο θεωρείται ότι μπορεί να υποσκάπτει τη δημοκρατικότητα του εγχειρήματος εμποδίζοντας την ανάπτυξη εμπιστοσύνης, στο Facebook η ψευδωνυμία επ' ουδενί συνιστά τον κανόνα (Wills & Reeves, 2009: 266). Απεναντίας, η πλατφόρμα ευνοεί την έκφραση των στοιχείων εκείνων που σχηματίζουν τόσο την ταυτότητα του ατόμου όσο και κοινωνικούς δεσμούς, σε μια πραγματική σύγκλιση μεταξύ των χρηστών, με αποτέλεσμα, όπως επισημαίνουν οι Paracharissi και Mendelson, να έχει αναδειχθεί σε «λειτουργικό υποκατάστατο», που είτε αντικαθιστά είτε εμπλουτίζει το κοινωνικό περιβάλλον του συμμετέχοντος ατόμου (Παπαθανασόπουλος κ.ά., 2013: 21). Ακόμα, δίνοντας στον χρήστη του τη δυνατότητα να συνδέεται με ανθρώπους από το κοινωνικό του περιβάλλον αλλά και να αναπτύσσει νέους δεσμούς, όπως και να δικτυώνεται σε «Σελίδες», «Κοινότητες» ή «Ομάδες» που δημιουργούνται στη βάση κοινών ενδιαφερόντων, το Facebook ευνοεί μια αλληλεπίδραση που συμβάλλει στην πολιτική συμμετοχή⁷³ και στον καθημερινό έλεγχο των κυβερνητικών πεπραγμένων, μια και «ο κύριος τρόπος κοινωνικής αλληλεπίδρασης και πολιτιστικής ανταλλαγής είναι η παθιασμένη συζήτηση γύρω από τα πολιτικά γεγονότα και τις πολιτικές προσωπικότητες» (Μουζέλης, 1994: 20). Κυρίως όμως συνιστά μια «φωνή» που ακούγεται και –καθόλου σπάνια– εισακούεται (Chakrabarti, 2018). Με τη δε δυνατότητα να υπάρχουν δημόσια προφίλ, με τα οποία ο χρήστης μπορεί να συνδεθεί είτε με την επιλογή «Προσθήκη στους φίλους» είτε «Ακολουθήστε», συν τω χρόνω το Facebook έχει αναδείξει τους δικούς του opinion leaders, δημοφιλείς λογαριασμούς όπου καταγράφεται σημαντικός βαθμός απήχησης –όπως αυτή αξιολογείται σε επίπεδο αντιδράσεων («like» κ.λπ.), σχολιασμού αλλά και κοινοποιήσεων στις αναρτήσεις τους (DiGrazia et al., 2013)–, χωρίς βεβαίως αυτό να σημαίνει ότι κάθε λογαριασμός που ο

⁷³ Ούτως ή άλλως καταγράφεται μια γενικότερη τάση κοινωνικοποίησης μέσω πολιτικών ζητημάτων, πολύ περισσότερο υπό το φως ότι στο Facebook υπάρχει ρητή (προαιρετική) αναφορά στις «πολιτικές απόψεις» (political views) ως μέρος των προφίλ των χρηστών (Wills & Reeves, 2009: 266).

χρήστης επιλέγει να αφήσει δημόσια προσβάσιμο είναι κατ' ανάγκην δημοφιλής. Σίγουρα πάντως ο χρήστης του θέλει να καταστήσει τις απόψεις του δημόσιες.

3.1.3. Συλλογή ερευνητικού υλικού: Διαδικασία και δυσχέρειες

Στην παρούσα εργασία επιλέγεται να μελετηθεί ο τρόπος πρόσληψης της Συμφωνίας των Πρεσπών από ιδιώτες χρήστες του Facebook που διατηρούν δημόσιους λογαριασμούς, παρόλο που έχουν αξιοποιηθεί αναρτήσεις και από προφίλ στα οποία διατηρούμε ιδιωτικά πρόσβαση όταν παρουσίαζαν έντονο ερευνητικό ενδιαφέρον.⁷⁴ Τα ονόματα των χρηστών που οι αναρτήσεις τους χρησιμοποιούνται στην ανάλυση που επιχειρείται παρατίθενται με υποσημείωση στη γλώσσα (αγγλική ή ελληνική) και με τη γραφή (πεζά, κεφαλαία, πεζοκεφαλαία, άτονα, τονισμένα) με την οποία είναι καταχωρισμένα –άρα και ανιχνεύσιμα– στην πλατφόρμα. Με κριτήριο ότι ζητούμενο της παρούσας έρευνας είναι η ανάδειξη της επιχειρηματολογίας, δεν θεωρήθηκε σκόπιμο να διατηρηθεί η ορθογραφία των πρωτότυπων κειμένων, που πολλές φορές μπορεί να δυσχεραίνει σημαντικά την ανάγνωση. Οι αναρτήσεις παρατίθενται με πλάγια στοιχεία για τη διευκόλυνση του αναγνώστη. Σκοπίμως αποκλείστηκαν από την έρευνά μας λογαριασμοί κομμάτων ή εν ενεργεία πολιτικών αξιωματούχων, παρόλο που πολλοί από τους χρήστες που εξετάστηκαν έχουν δηλωμένη κομματική ένταξη, δεν διατηρούσαν ωστόσο δημόσιο αξίωμα την υπό εξέταση περίοδο. Αναρτήσεις από «Σελίδες», «Κοινότητες», «Ομάδες» ή σχετικές «Δημόσιες εκδηλώσεις» έχουν επίσης αξιοποιηθεί, μόνο όμως στον βαθμό που ήταν αντικείμενα κοινοποίησης από πλευράς ιδιωτών χρηστών. Οι «Σελίδες» καθαυτές που καταγράφονται, παρατίθενται για τις ανάγκες σκιαγράφησης του επικρατούντος κλίματος περί το θέμα στις «αρχικές σελίδες» (timeline) των χρηστών.

Ως μονάδες ανάλυσης χρησιμοποιήθηκαν αναρτήσεις ιδιωτών χρηστών και επιλεγμένα σχόλια σε αναρτήσεις λόγω του ερευνητικού τους ενδιαφέροντος. Το χρονικό εύρος στο οποίο εκτείνεται το υλικό που συγκεντρώθηκε καλύπτει συνολικά τη μακρά διαδικασία που μεσολάβησε από τη δημοσιοποίηση της επανέναρξης, περίπου τον Δεκέμβριο του 2017, των διαπραγματεύσεων μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας πλέον, που οδήγησε στην υπογραφή της Συμφωνίας των Πρεσπών στις 17 Ιουνίου 2018, έως και την επικύρωση της Συμφωνίας από το ελληνικό κοινοβούλιο την 25η Ιανουαρίου 2019. Η έμφαση ωστόσο δίνεται

⁷⁴ Στις περιπτώσεις αυτές διατηρείται η ανωνυμία του χρήστη.

στον Ιανουάριο του 2019, οπότε και τελεσφορούσε η υπόθεση του Μακεδονικού και η αντίδραση (θετική ή αρνητική) έφτανε στην κορύφωσή της, με τους χρήστες να έχουν σφαιρική εικόνα τόσο της διμερούς όσο και της εσωτερικής διαχείρισης του ζητήματος. Το περιεχόμενο των αναρτήσεων μπορεί να είναι απλό κείμενο, συνοπτικό ή μακροσκελές, κείμενο με συνημμένη φωτογραφία/εικόνα (με ή χωρίς λεζάντα) ή βίντεο, όπως και συνημμένα δημοσιεύματα (με ή χωρίς σχολιασμό ή παράθεση αποσπάσματος), που συνάγεται ότι αναρτώνται καθώς απηχούν τις απόψεις του χρήστη, εκτός αν συνοδεύονται από αρνητικό σχολιασμό.

Δεδομένου ότι δεν είθισται να χρησιμοποιούνται hashtags στο Facebook, τουλάχιστον όχι σε συχνότητα τέτοια που να προσφέρουν ικανοποιητικό δείγμα μελέτης κατά την αναζήτηση αναρτήσεων σχετικών με την όποια θεματική, όπως συμβαίνει (ευχερέστερα τουλάχιστον) με το Twitter, η συγκέντρωση του υλικού έγινε καταρχάς με αναζήτηση λέξεων-κλειδιά (Μακεδονία, Μακεδονικό, Σκόπια, Σκοπιανοί, μακεδονομάχοι, Συμφωνία των Πρεσπών, Πρέσπες, Μέγας Αλέξανδρος, Ζάεφ, Σόρος) με χρονικό περιορισμό, ο οποίος όμως αφορά σε ολόκληρα έτη (μέσω της αρχικής σελίδας δίνεται η δυνατότητα αναζήτησης μόνο σε διάστημα έτους, δεν μπορεί κάποιος να εστιάσει σε συγκεκριμένο μήνα ή ημερομηνία). Με τον τρόπο αυτό ανιχνεύτηκαν μεν δημόσιες αναρτήσεις, ωστόσο το υλικό προερχόταν κατά βάση από προφίλ ή σελίδες που ακολουθούμε, οπότε βρεθήκαμε μπροστά στον κίνδυνο εγκλωβισμού σε echo chamber.

Έτσι, ο δεύτερος τρόπος συλλογής αναρτήσεων ήταν επισκεπτόμενοι δημόσια προφίλ ατόμων γνωστών για την εγρήγορσή τους περί το Μακεδονικό από το σύνολο των πολιτικών χώρων, όπως και χρηστών που σχολίαζαν στις αναρτήσεις που συλλέχθηκαν και είχαν ελεύθερη την πρόσβαση στους δικούς τους λογαριασμούς, χρησιμοποιώντας στην ουσία την τεχνική συλλογής στοιχείων που ορίζεται ως δειγματοληψία χιονοστιβάδας (snowball sampling), με τον έναν χρήστη να οδηγεί στον επόμενο. Η συγκεκριμένη μέθοδος επιστρατεύτηκε δεδομένου ότι ο υπό έρευνα πληθυσμός δεν μπορεί να καταγραφεί αυστηρά ώστε να υπάρξει αυστηρό δειγματοληπτικό πλαίσιο για την επιθυμητή δειγματοληψία και είναι δυσχερής η ανεύρεση των μονάδων ανάλυσης. Σε αυτή την περίπτωση η αναζήτηση διευκολύνεται σημαντικά, καθώς ο ερευνητής, επισκεπτόμενος το δημόσιο προφίλ του χρήστη, μπορεί να μεταβεί στο επιθυμητό χρονικό διάστημα επιλέγοντας στο «χρονολόγιό» του συγκεκριμένη χρονιά και μήνα. Έτσι, συγκεντρώθηκε αθροιστικά από 250 προφίλ ένα υλικό το οποίο αγγίζει τις 1.200 αναρτήσεις και σχόλια, που έχουν αποθηκευτεί και ως κείμενα και ως διευθύνσεις url.

Ο μεγάλος όγκος του δείγματος εξασφαλίζει μεγαλύτερη αντιπροσωπευτικότητα, επομένως και αξιοπιστία για τα εξαγόμενα συμπεράσματα. Δεδομένης της μορφής των αναρτήσεων στο Facebook και των προαναφερθέντων περιορισμών, δεν κρίθηκε σκόπιμη μια ποσοτική καταγραφή τους, γιατί η πολυπλοκότητα των επιχειρημάτων σε κάθε ανάρτηση δεν επέτρεπε μια σαφή ποσοτική κατηγοριοποίηση.

Βεβαίως, στο πλαίσιο της συγκεκριμένης εργασίας το συλλεχθέν υλικό δεν θα ήταν δυνατό να χρησιμοποιηθεί στο σύνολό του. Έτσι, οι αναρτήσεις ταξινομήθηκαν ανά θεματική ενότητα (συνολικά επτά, βλ. εδώ: 3.1.4., σ. 65) και διαχωρίστηκαν σε επιχειρήματα υπέρ και κατά της διμερούς διευθέτησης. Στην πρώτη εντοπίστηκαν 249 (20,75%) στη δεύτερη 132 (11%), στην τρίτη 113 (9,41%), στην τέταρτη 159 (13,25%), στην πέμπτη 246 (20,5%), στην έκτη 145 (12,08%) και στην έβδομη 156 (13%) αναρτήσεις. Στην ποιοτική ανάλυση του λόγου που ακολουθεί καταγράφεται η επιχειρηματολογία που συμπυκνώνει τις πιο συχνά απαντώμενες τάσεις. Για την ακρίβεια, έχουν χρησιμοποιηθεί 57, 32, 26, 39, 24, 25 και 30 αναρτήσεις αντίστοιχα.

3.1.4. Θεματολογία και πλαισίωση της δημόσιας συζήτησης

Πριν εξετάσουμε τις συνθήκες υπό τις οποίες επιχειρήθηκε η απόσπαση κοινωνικής συναίνεσης στον δημόσιο διάλογο που αναπτύχθηκε στο Facebook με επίδικο τη Συμφωνία των Πρεσπών τόσο από τους υποστηρικτές της όσο και από τους πολέμιούς της, πρέπει να δούμε πώς ένα ζήτημα διεθνών σχέσεων της χώρας, για το οποίο προφανώς το υποκείμενο δεν μπορεί να επιστρατεύσει την προσωπική του εμπειρία (Παναγιωτοπούλου, 1996β: 492), κατάφερε να παραγάγει αξιοπρόσεκτο βαθμό αναστάτωσης. «Τα μόνα αισθήματα που μπορεί να έχει κανείς για ένα γεγονός το οποίο δεν γεύεται είναι τα αισθήματα που γεννάει για το γεγονός αυτό η διανοητική του εικόνα», εξηγούσε ο Lippmann (1988: 22-23).

Για να γίνει επομένως κατανοητή η ρητορεία που συστηματοποιήθηκε με τρόπο ώστε διαμόρφωσε ή αναζωπύρωσε λανθάνοντα αποθέματα εθνικιστικών συναισθημάτων (Παναγιωτοπούλου, 1996α: 233) σε ολοένα και μεγαλύτερο εύρος των διαλεγόμενων, θα πρέπει να προσδιορίσουμε τα θέματα που βρέθηκαν στο επίκεντρο της επιχειρηματολογίας περί τη Συμφωνία και τη σκοπιά υπό την οποία αναδείχθηκαν από τους χρήστες της στη δημόσια επικοινωνία τους. Με δεδομένο ότι η δημόσια θεματολογία και ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο προβάλλεται ένα γεγονός επηρεάζουν (αν δεν καθορίζουν) την εικόνα που έχουμε γι' αυτό (Παπαθανασόπουλος κ.ά., 2014: 89), θα χρειαστεί να εντοπίσουμε τα γεγονότα και πώς κατηγοριοποιήθηκαν

έτσι ώστε να δημιουργήσουν και να θέσουν σε κυκλοφορία ένα συνεκτικό σύνολο σημασιών (Πλειός - Φραγκονικολόπουλος, 2010: 258-259). Κυρίως όμως θα πρέπει να φωτίσουμε τον τρόπο με τον οποίο πλαισιώθηκαν: τις εννοιολογήσεις, τις συμπαραδηλώσεις και τα κριτήρια αξιολόγησης που χρησιμοποιήθηκαν για την ερμηνεία των θιγόμενων θεματικών περιοχών, κατασκευάζοντας εντέλει μια σειρά αρχών και αξιωμάτων ηθικής, πολιτικής και οργανωτικής τάξεως (Αρμενάκης κ.ά., 1996: 198-199).

Βασικό εργαλείο για την κοινωνική έρευνα, η διαδικασία της πλαισίωσης (framing) στην επικοινωνία συνίσταται, κατά τον ορισμό του Entman (2007: 164), στην αποκοπή ελάχιστων στοιχείων μιας αντιληπτής πραγματικότητας και στη «συναρμολόγησή» τους σε μια νέα αφήγηση, η οποία υπογραμμίζει συγκεκριμένες συνδέσεις μεταξύ τους ούτως ώστε να προωθείται μια συγκεκριμένη ερμηνεία: τα πλαίσια, εξηγεί, «προσδιορίζουν τα προβλήματα, διαγιγνώσκουν τις αιτίες, προβαίνουν σε ηθικές αξιολογήσεις και προτείνουν λύσεις». Ακριβώς αυτές τους οι ιδιότητες καταδεικνύουν ότι τα πλαίσια οργάνωσης του νοήματος συνιστούν όχι μια απλή αναπαράσταση των γεγονότων, αλλά την ιδεολογική τοποθέτηση σε αυτά, διαδραματίζοντας θεμελιώδη ιδεολογικό ρόλο στη διαμόρφωση της αντίληψης για την πραγματικότητα. Ο Scheufele (2000) παρατηρεί ότι η πλαισίωση πυροδοτείται από τη χρήση συγκεκριμένων ερμηνευτικών σχημάτων, τα οποία με τη σειρά τους ευνοούν συγκεκριμένες «αναγνώσεις» μιας κατάστασης, ενώ ο Norris (1995) επισημαίνει ότι τα πλαίσια συντελούν στην κατανόηση του κόσμου που βρίσκεται έξω από την άμεση καθημερινή εμπειρία, ενεργοποιώντας μια διαδικασία απόδοσης νοήματος σε ένα κοινό κοινωνικο-πολιτιστικό περιβάλλον. Έτσι, συμπληρώνει, όσο πιο πολύ ανταποκρίνεται ένα πλαίσιο στις έννοιες που δεσπόζουν στην πολιτική κουλτούρα τόσο ευρύτερης αποδοχής θα τύχει. Επιφορτισμένα με αξιολογικό περιεχόμενο, όπως αναφέρουν οι Παπαθανασόπουλος, Καραδημητρίου και Γιαννούλη (2014: 92), τα ερμηνευτικά πλαίσια δεν στηρίζονται σε εξατομικευμένες αξίες, αλλά στην εφαρμογή κοινωνικά κατασκευασμένων συλλογικών αξιών, οι οποίες, μέσω της παράδοσης, αναπαράγονται και προσφέρουν ένα σημαντικό εργαλείο κατανόησης της καθημερινότητας. Κατά De Vreese (2005: 51-52), τα πλαίσια συντελούν στην κοινωνική κατασκευή του νοήματος, η οποία όμως δεν είναι στατική διαδικασία: υπαγορεύεται τόσο από τους παραγωγούς όσο και από τους καταναλωτές τους (Παπαθανασόπουλος κ.ά., 2014: 89-92· Πλειός - Φραγκονικολόπουλος, 2010: 275· Κουντούρη, 2015).

Εξειδικεύοντας τις πολλαπλές στρατηγικές κωδικοποίησης υπό τις οποίες δύναται να πλαισιωθεί ένα θέμα, προτείνονται ποικίλες τυπολογίες. Ενδεικτικά, ο Iyengar (1991: 14), με κριτήριο αν το όποιο επίδικο παρουσιάζεται ως τμήμα μιας ευρείας θεματικής ή αποσπασματικά, ως μεμονωμένη περίπτωση, διακρίνει τη θεματική (thematic) και την περιπτωσιολογική πλαισίωση (episodic). Οι De Vreese, Peter και Semetko (2001: 108-110) ξεχωρίζουν τα πλαίσια που χρησιμοποιούνται μόνο για συγκεκριμένα θέματα ή συμβάντα (issue-specific frames) από εκείνα που υπερβαίνουν τους περιορισμούς της θεματολογίας και βρίσκουν καθολική εφαρμογή (συμπεριληπτικά/generic). Οι Semetko και Valkenburg (2000) εισάγουν πλαίσια συγκρουσιακά, απόδοσης ευθυνών, οικονομικά, ηθικά αλλά και το πλαίσιο ανθρώπινου ενδιαφέροντος, ενώ η Lawrence προτείνει το πλαίσιο του «παιχνιδιού», όπου τα δρώμενα εμφανίζονται ως αγώνας μεταξύ αντιπάλων σε πεδία μάχης ή γήπεδα. Το σχήμα αυτό μπορεί μάλιστα να συναντάται με το πλαίσιο της «στρατηγικής», υπό το οποίο ερμηνεύονται κίνητρα και προθέσεις, αξιολογώντας επίσης χαρακτηριστικές ιδιότητες των δρώντων, με τα δύο αυτά ερμηνευτικά σχήματα να συναποτελούν το ευρύτερο πλαίσιο «στρατηγικό παιχνίδι» (Strömbäck & De Vreese, 2001).

Περαιτέρω, ο Scheufele (2000) διακρίνει τα πλαίσια των μέσων από αυτά του ακροατηρίου, ενώ, επικεντρώνοντας στην κάλυψη των θεμάτων εξωτερικής πολιτικής ο Samaras (2002) προτείνει «πλαίσια ευθύνης» (blame games frame), την «κάλυψη της κάλυψης» (metacoverage frame), την «κομματική σύγκρουση» (interparty conflict frame), τα «στρατηγικά πλαίσια» (strategic frame) και την «προπαγάνδα» (propaganda frame). Στο ίδιο πεδίο, της εξωτερικής πολιτικής, διαφωτιστική έχει υπάρξει επίσης η «συγκρουσιακή» ή «συναινετική» πλαισίωση των γεγονότων, ακόμα και σε περιπτώσεις που περιγράφουν καταστάσεις σύγκρουσης (Πλειός - Φραγκονικολόπουλος, 2010: 275-276).

Εστιάζοντας στην ανάλυση του λόγου όπως εμφανίζεται στο ερευνητικό μας δείγμα, θα προχωρήσουμε στην ποιοτική ανάλυση της αφήγησης. Στόχος είναι να καταγραφούν αφενός οι κεντρικές θεματικές ενότητες που απασχόλησαν τον δημόσιο διάλογο στην πλατφόρμα, αφετέρου οι αφηγηματικές στρατηγικές αλλά και η χρήση ορισμένων λέξεων ή εκφράσεων που, συμβάλλοντας στην κατασκευή νοηματικών κωδίκων επικοινωνίας ανάμεσα στους χρήστες, συγκρότησαν εκείνο το ιδεολογικό υπόβαθρο που στη συνείδησή τους απονομιμοποίησε τους κυβερνητικούς χειρισμούς σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής. Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας ως γενικό πλαίσιο χρησιμοποιείται ο ορισμός του Entman (1993: 52), ο οποίος αντιμετωπίζει την

πλαisiώση ως «την επιλογή συγκεκριμένων πτυχών των γεγονότων και τη σύνδεσή τους με τρόπο που περιέχει ή προκρίνει τον ιδιαίτερο τρόπο ανάγνωσης και ερμηνείας των γεγονότων που υιοθετεί εκείνος που κωδικοποιεί το μήνυμα». Ανά ενότητα χρησιμοποιούνται περαιτέρω διακρίσεις, όπως υπαγορεύονται από την κάθε θεματική. Ως προς τη θεματολογία, διαχωρίζεται σε δύο κεντρικές ενότητες: η Συμφωνία των Πρεσπών 1) ως ζήτημα εξωτερικής πολιτικής της χώρας, και 2) ως διμερές με τη Βόρεια Μακεδονία ζήτημα.

Ειδικότερα αναπτύσσεται ως εξής:

1. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ «ΕΘΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ»
Οι σχεδιασμοί των ισχυρών κρατών <i>Λέξεις-κλειδιά: ζεπούλημα, προτεκτοράτο, αγώνας, διαμελισμός, πένθος</i>
Οι διεθνείς συσχετισμοί και η θέση της Ελλάδας <i>Λέξεις-κλειδιά: ιδιοκτησία, στρουθοκαμηλισμός, διεθνή τετελεσμένα, εθνική κυριαρχία</i>
Οι δεσμεύσεις της χώρας έναντι των εταίρων της <i>Λέξεις-κλειδιά: δωσίλογοι πολιτικοί, υποταγή, χρηματισμός, ταπείνωση, ναζί</i>
Οι προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης <i>Λέξεις-κλειδιά: Εβραίοι, Σόρος, παγκοσμιοποίηση, εθνομηδενισμός, εθνο-αποδόμηση, πολιτική ορθότητα, χαλάρωση των ηθών</i>
2. ΟΡΟΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΜΕΡΟΥΣ ΔΙΕΥΘΕΤΗΣΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ - ΠΓΔΜ
<i>Λέξεις-κλειδιά: κράτος των Σκοπίων, κλοπή, ιδιοκτησία, έγκλημα</i>
Κέρδη και απώλειες από τη Συμφωνία των Πρεσπών <i>Λέξεις-κλειδιά: ταυτότητα, κρατίδιο, βουλγάρικα, προδότες</i>
Πρόσληψη και αντιμετώπιση του «Άλλου» <i>Λέξεις-κλειδιά: «εμείς», γυφτοσκοπιανοί, διχασμός, ιστορικό ψέμα, αφύπνιση</i>

3.2. Το κυρίαρχο «κλίμα» στην πλατφόρμα: Νέος «Εθνικός Διχασμός»;

Προτού προχωρήσουμε στην ανάλυση της θεματολογίας που αναπτύσσεται στον δημόσιο διάλογο των χρηστών που αξιοποιούν το βήμα της πλατφόρμας για την άσκηση πολιτικής επιρροής, είναι χρήσιμο να έχουμε υπόψη ότι με την ανακοίνωση της διαδικασίας άρσης της διπλωματικής εκκρεμότητας, το Facebook κατακλύστηκε από σελίδες, κοινότητες και ομάδες που δημιουργήθηκαν με αφορμή τη συγκυρία και

καλούσαν σε συστράτευση για τη με κάθε μέσο ακύρωσή της. Ομάδες όπως «*H MAKEDONIA EINAI ELLADA. ONOMA KAI ISTORIA EINAI ALIAPRAGMATEYTA*», που αριθμεί 334.000 μέλη και σχηματίστηκε στις 4 Μαρτίου 2018, ή η κοινότητα «*Επιτροπή Αγώνα για την Ελληνικότητα της Μακεδονίας @macedoniarally*», με ημερομηνία δημιουργίας την 25η Ιανουαρίου 2018 και 17.230 ακολούθους, τροφοδοτούσαν αδιάλειπτα τον δημόσιο διάλογο με «επιχειρήματα» είτε ιστορικής είτε νομικής χροιάς για την εναντίωση στη Συμφωνία των Πρεσπών (περισσότερα, βλ. Παράρτημα). Μάλιστα, σχετική δραστηριότητα αναπτύχθηκε τόσο από συνδέσμους οπαδών⁷⁵ (του ΠΑΟΚ και του Ολυμπιακού κυρίως) όσο και από την ελληνοαμερικανική κοινότητα, εκπρόσωποι της οποίας ενεργοποιήθηκαν έντονα στην εκστρατεία κατά της Συμφωνίας των Πρεσπών και ως ιδιώτες, μέσω των επιδραστικών προσωπικών τους λογαριασμών στο Facebook.

Επιπλέον, προϋπάρχουσες σελίδες –τόσο ευρέως εθνικιστικού περιεχομένου όσο και εστιασμένες αποκλειστικά στο Μακεδονικό με ήδη σημαντικό αριθμό μελών («*Ξύπνα Ελλάδα*», «*ΝΑΙ ΡΕ, ΓΕΝΝΗΘΗΚΑΜΕ ΚΑΙ ΘΑ ΠΕΘΑΝΟΥΜΕ ΕΛΛΗΝΕΣ!*», «*Μένουμε Ελλάδα*»⁷⁶) και αποστολή τους τον «*διαμοιρασμό υλικού προς αφύπνιση των Ελλήνων*»⁷⁷– επικεντρώθηκαν στη μακεδονική «προδοσία», διοχετεύοντας ασταμάτητα υλικό ενισχυτικό της άποψης περί της ελληνικότητας της Μακεδονίας,

⁷⁵ Πέραν των σελίδων που άνοιξαν με αφορμή την εξέλιξη, η προπαγάνδισή των εν λόγω θέσεων γινόταν συστηματικά και από τις επίσημες σελίδες σειράς αθλητικών σωματείων, οι οποίες βεβαίως έχουν τεράστιο follow up. Είναι ενδεικτική η ανάρτηση με ημερομηνία 20/1/2019 της σελίδας Olympiacos FC, με λεζάντα «*H MAKEDONIA ήταν, είναι και θα είναι ΕΛΛΗΝΙΚΗ! GR MACEDONIA was, is and will always be GREEK! GR #olympiacos #MacedoniansGreek #Greece #Συλλαλητήριο #Μακεδονία*» και συνημμένη φωτογραφία από τη «Θύρα 7», όπου έχει αναρτηθεί πανό με σύνθημα «*Η Μακεδονία είναι ελληνική*». Μεταξύ των χαρακτηριστικών σχολίων που τη συνοδεύουν διαβάζουμε: «*Μπράβο στον πρόεδρο του Ολυμπιακού, μπράβο στην ομάδα μας!!!*», «*Μεταφέρετε στον πρόεδρο που όλοι γνωρίζουμε τις ευαισθησίες του για τα Εθνικά θέματα μια ιδέα.... Την Τετάρτη στον αγώνα κυπέλλου ένα μήνυμα για την Μακεδονία ΜΑΣ στην φανέλα μας.... Και ας (τολήσουν να) μας τιμωρήσουν.... Η MAKEDONIA EINAI ELLHNIKH*», «*ΠΡΩΤΑ Η ΚΥΠΡΟΣ, Η MAKEDONIA EINAI ΤΩΡΑ ΑΡΓΟΤΕΡΑ Η ΘΡΑΚΗ ΑΡΓΟΤΕΡΑ, Η ΗΠΕΙΡΟΣ ΚΑΙ ΚΑΤΕΒΑΙΝΟΥΜΕ... ΠΩΣ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΤΟΝ 151 ΠΡΟΔΟΤΕΣ ΝΑ ΚΡΙΝΟΥΝ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΑΣ...*» και «*(...) Ανθελληνες προδοτες πολιτικοι Η σημερινη σας προβοκατσια, και τα χημικα που ριχνετε εδειξε ποσο ξεφτυλες ειστε, αλλα θα σας λιωσουμε σκουλικια. ΖΗΤΩ Η ΕΛΛΑΣ!!!!!! ΖΗΤΩ Ο ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΣ!!!!!!*» (<https://www.facebook.com/OlympiacosFC/posts/2495070937174574>).

Η ανάρτηση του πανό σχολιάζεται όμως και ως «*Εξι χρόνια οπαδικής ντροπής*» από φίλους του Ολυμπιακού και υπερασπιστές της Συμφωνίας των Πρεσπών, οι οποίοι υπενθυμίζουν τη στρατηγική της μη ανάμειξης στα πολιτικά δρώμενα που είχε επιβληθεί στους συνδέσμους των οπαδών του («*Ολυμπιακός υπεράνω όλων – No Politica – Θύρα 7*») (<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10220319842687885&set=a.2276630676934&type=3&theater>), συσχετίζεται δε η ενέργεια με τον «πόλεμο» εναντίον της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ που εξαπέλυε ο πρόεδρος της ΠΑΕ Ολυμπιακός, Βαγγέλης Μαρινάκης, και από τα ΜΜΕ που εξαγόρασε (ΔΟΛ, ενώ πλέον έχει υπό την κατοχή του και το νέο Mega Channel), θέση την οποία εξέφρασε ανοιχτά και από τον προσωπικό του λογαριασμό στο Facebook παραμονές των εκλογών της 7ης Ιουλίου 2019 (<https://www.facebook.com/emarinakis/posts/1060782117445399>).

⁷⁶ Η κοινότητα «*Ξύπνα Ελλάδα*», με ημερομηνία δημιουργίας τις 24/9/2016, «αρέσει» σε 152.581 άτομα και αριθμεί 175.136 ακολούθους. Η κοινότητα «*ΝΑΙ ΡΕ, ΓΕΝΝΗΘΗΚΑΜΕ ΚΑΙ ΘΑ ΠΕΘΑΝΟΥΜΕ ΕΛΛΗΝΕΣ!*», με ημερομηνία δημιουργίας τις 30/3/2009, «αρέσει» σε 91.581 άτομα και αριθμεί 88.241 ακολούθους με σύνθημά της «*Ελλάς Ελλήνων Χριστιανών*». Η σελίδα «*Μένουμε Ελλάδα*», με ημερομηνία δημιουργίας τις 28/10/2017, «αρέσει» σε 423.808 άτομα και αριθμεί 423.274 ακολούθους.

⁷⁷ https://www.facebook.com/pg/%CE%9E%CF%8D%CF%80%CE%BD%CE%B1-%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1-540135126197682/about/?ref=page_internal

παράλληλα με μια ρητορική μίσους στρεφόμενη εναντίον τόσο των «Σκοπιανών» (sic) όσο και της τότε ελληνικής κυβέρνησης.

Έχει αξία να σημειωθεί ότι οι αναρτήσεις αυτές, είτε εξετάζουν το ζήτημα συνολικά είτε υπεισέρχονται σε κάποια επίκαιρη ή ιστορικής φύσεως πτυχή του, θεματικά ή περιπτωσιολογικά δηλαδή (Iyengar, 1991: 14), συνήθως περιορίζονται στην παράθεση εικόνων που συνοδεύονται από ένα σύντομο, υπεραπλουστευμένο μήνυμα/λεζάντα εν είδει συνθήματος (βλ. Φωτογραφία 5), φέρουν δηλαδή ιδιότητες της διαφήμισης (Πλειός, 2011: 284): έχουν μονόδρομη απεύθυνση, ενώ εντυπώνονται εμφανίζοντας το μήνυμα που επικοινωνούν ως αδιαφιλονίκητη πραγματικότητα.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 5: Χαρακτηριστική εικόνα που διακινήθηκε στην πλατφόρμα

Πηγή:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=112835440275005&id=112825256942690

Είναι δε αξιοσημείωτο ότι ενώ κατά την έρευνά μας συνεχώς ανακαλύπταμε και νέες, ανάλογης εθνικιστικής ή/και ακροδεξιάς ιδεολογίας ομάδες εντοπισμένες τόσο θεματικά όσο και γεωγραφικά,⁷⁸ στον αντίποδα, στην πλευρά των υποστηρικτών της

⁷⁸ Επιτροπές Μακεδονικού Αγώνα με οικεία σελίδα στο Facebook συναντάμε σε κάθε μέρος της χώρας και όπου υπάρχουν ομογενείς: από την Αττική (ανά δημοτικά διαμερίσματα αλλά και περιφερειακά) και τα Γρεβενά μέχρι τη Γερμανία και τη Μεμβούρνη, με πολύ ενεργό δράση να εμφανίζει το Πισοδέρι Φλώρινας.

διμερούς διευθέτησης, εντοπίσαμε μόνο τρεις, με αναιμική μάλιστα παρέμβαση.⁷⁹ Όσο για το περιεχόμενο που διοχέτευαν, επρόκειτο κυρίως για μακροσκελή, επεξηγηματικά κείμενα ή κοινοποιήσεις σχετικής αρθρογραφίας και θεωρητικών αναλύσεων. Την κατίσχυση πάντως της εθνικιστικής ιδεολογίας –πάντα στο πλαίσιο του υπό εξέταση δημόσιου διαλόγου– μαρτυρά επίσης το γεγονός ότι τα επιχειρήματα υπέρ της Συμφωνίας σπανίως αναφέρονται αποκλειστικά στα οφέλη που διαγιγνώσκονται από την εφαρμογή της. Στο συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος τους επιχειρούν να αντικρούσουν τον αντίπαλο λόγο, μπορούμε επομένως να υποστηρίξουμε ότι, συνιστώντας το επίκεντρο των περισσότερων αναρτήσεων είτε ως άμεση είτε ως έμμεση αναφορά, η εθνικιστική ιδεολογία εμφανίζεται κυρίαρχη.

Ένα ακόμη στοιχείο που διέπει τους όρους διεξαγωγής του δημόσιου αυτού διαλόγου αφορά στο ότι με άξονα τη διαφωνία τείνει να δομείται μια διαιρετική τομή στη βάση δύο αντίπαλων «στρατοπέδων». Με τον ανεπίσημο τρόπο έκφρασης που κατά κανόνα απαντάται στα ΜΚΔ, οι «αντίπαλοι» κωδικοποιούνται ως εξής: οι πολέμιοι της Συμφωνίας χαρακτηρίζουν τους υπερασπιστές της «εθνομηδενιστές», «ανθέλληνες», «αρνησιπάτριδες», «ελληνοφοβικούς», «απάτριδες», «εξωμότες», «λαθρολάγνους»,⁸⁰ «εθνοπροδότες», «αναρχοάπλους», «μαριονέτες της Νέας Τάξης Πραγμάτων» κ.ά. Από την άλλη, οι υπερασπιστές της Συμφωνίας χαρακτηρίζουν τους πολέμιους της «εθνικιστές», «ακροδεξιούς», «χρυσανγίτες», «τσίρκα»,⁸¹ «ψεκασμένους»,⁸² «εθνοπαράφρονες», «ελλαδέμπορους», «επαγγελματίες - καριερίστες μακεδονομάχους» («Μακεδονομάχοι ΕΠΕ»), «πατριδοκάπηλους» κ.ά.

Το αξιοπρόσεκτο ωστόσο αφορά στην ένταση της διαμάχης. Οι υπερασπιστές της Συμφωνίας, που όντως τα επιχειρήματά τους είναι συνήθως ρεαλιστικά και ορθολογικά, δείχνουν να υποτιμούν τους πολέμιους της με μια βασική ρητορική τεχνική το χιούμορ ή/και την ειρωνεία: *«Ψηλά τις σημαίες αδέρφια! Η Ελληνική-Ελληνική Μακεδονία θα παραμείνει ελληνική! ΥΓ.: Αλλά δεν σας είπα και τ' άλλο: η Βουλγαρική θα παραμείνει Βουλγαρική και η άλλη, η χωρίς όνομα, αυτή τη βδομάδα θα*

⁷⁹ Πρόκειται για τις σελίδες «Ναι στη Συμφωνία των Πρεσπών - Όχι στον Εθνικισμό», «ΣΤΗΡΙΖΩ ΤΗΝ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΡΕΣΠΩΝ», «Όχι στον εθνικισμό και την μισαλλοδοξία @notonationalismandbigotry», με την πρώτη να συγκεντρώνει 325 μέλη, τη δεύτερη 147 μέλη και την τρίτη 2.381 μέλη.

⁸⁰ Η λεξιπλασία εδώ σχετίζεται με τον όρο «λαθρομετανάστης», τον οποίο επιμένει να χρησιμοποιεί το ακροδεξιό κοινό για να περιγράψει την παράτυπη μετανάστευση, συμπεριλαμβάνοντας όμως σε αυτόν και τους πρόσφυγες.

⁸¹ Η αναφορά έχει να κάνει με την αρχαιοελληνική και αρχαιομακεδονική περιβολή των διαδηλωτών στα συλλαλητήρια που διοργανώθηκαν για την ελληνικότητα της Μακεδονίας και την ακύρωση της Συμφωνίας των Πρεσπών.

⁸² Ποσοστό 27,8% σε πανελλαδική έρευνα θεωρούσε ότι τα ορατά ίχνη που αφήνουν τα αεροπλάνα στον ουρανό είναι αέρια ψεκασμού (διαΝΕΟσις, 2018α: 140). Βλ. εδώ: 3.2.1.

βαφτιστεί Βόρεια Μακεδονία».⁸³ Μάλιστα, πολύ συχνά επικεντρώνονται στην ανορθογραφία τους. Είναι χαρακτηριστική η χρήση δυσανάγνωστης ορθογραφίας (π.χ., «πρωδώταις» / προδότες, «κσαίνυ» / ξένοι, «δοιαδοσται» / διαδώστε) ή αναφορές όπως «(...) μην πιαστείτε εξαπίνης (η λέξη σημαίνει μη σας έρθει ξαφνικά)»,⁸⁴ ακριβώς για να μειώσουν τον αντίπαλο, σαρκάζοντας το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο του εθνικιστικού - ακροδεξιού κοινού. Όπως σχολιάζει το φαινόμενο χρήστης: «Ψάχνω έναν καλό τρόπο να εκφράσω το πόσο με στεναχωρεί η άπειρη έμμιση χολή που βγάζει το αριστεροχώρι ενάντια στον λαϊκό κόσμο (...) οι ανορθογραφίες, που τις τρολλάρουμε από την αρχή της κρίσης, είναι ΣΥΝΗΘΩΣ ένδειξη λαϊκότητας – και το σκώμμα ενάντια σ’ αυτές ένδειξη πραγματικά γλιτσερού ελιτισμού».⁸⁵ Παρ’ όλα αυτά, σχεδόν σε κάθε ανάρτηση δείχνουν να κινούνται σε θεμιτά πλαίσια αντιπαλότητας (Λίποβατς, 1995: 118).

Αν βέβαια στους υποστηρικτές της Συμφωνίας μπορεί να αποδοθεί υπεροψία, ενίοτε και διδακτισμός, στο εθνικιστικό κοινό καταγράφεται εμφανής συναισθηματική φόρτιση. Με την ένταση που γεννά η διαρκώς αναπαραγόμενη θεωρία της «εθνικής συρρίκνωσης» (Λιάκος, 1992: 24) που επιφέρει η Συμφωνία, όποιος δεν ταυτίζεται ή, ακόμα χειρότερα, όποιος τολμά να αμφισβητεί την κυρίαρχη πολιτική κουλτούρα που συστηματικά προπαγανδίζουν ορίζεται ως απειλή προς την κοινωνία, την ηθική, την ίδια την ύπαρξη του έθνους (Παναγιωτοπούλου, 1996β: 492). Δεν είναι μόνο οι οξείς χαρακτηρισμοί που αντανakλούν αυτή την αντίληψη. Ούτε το γεγονός ότι στρέφονται ενάντια στην κυβερνητική πλειοψηφία εξηγώντας, π.χ., ότι «η Δικαιοσύνη θα έχει αρκετή δουλειά στο προσεχές μέλλον» αφού η θανατική ποινή προβλέπεται για εγκλήματα εσχάτης προδοσίας,⁸⁶ ή ότι απαντούν στις κατηγορίες για τις αφίσες στοχοποίησης των βουλευτών που θα υποστήριζαν τη Συμφωνία: «Δεν ξέρω αν ήθελαν ανδριάντες, ας βουλευτούν με την αφίσα, δεν υπάρχει μία».⁸⁷

Πέραν των γενικότερων λογοκριτικών πρακτικών συμμόρφωσης στο εθνικό αφήγημα (Ρεπούση, 2016: 235), παρατίθενται επίσης λίστες με ονόματα «αντεθνικώς δρώντων»

⁸³ Αντίφωνο Κωστής Παπαϊωάννου, 20 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/antiphono.kostispapaioannou/posts/1191572094339470>

⁸⁴ Constantinos Tachtsidis, 16 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/constantinostachtsidis/posts/10161376310460578>

⁸⁵ Sotiris Mitralaxis, 22 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/sotmitral/posts/10217993422492978>.

⁸⁶ Ioannis Abatzoglou, 18/12/2018: <https://www.facebook.com/ioannis.abatzoglou/posts/10217555380261318>. Ο συγκεκριμένος χρήστης επισυνάπτει τη σχετική συνέντευξη που παραχώρησε στον ΘΕΜΑ FM και τον δημοσιογράφο Κωνσταντίνο Μπογδάνο (https://soundcloud.com/user-24203635/20181217-mea-culpa-bogdanos?utm_source=soundcloud&utm_campaign=share&utm_medium=facebook&fbclid=IwAR2tkdtJaS2Y6duNdbjEyL6CtMWut8QFeDLVDdnoOOKy_WOkNyy3PWFn0w), ο οποίος στις εκλογές της 7ης Ιουλίου 2019 εξελέγη βουλευτής στην Α΄ Αθηνών με τη ΝΔ.

⁸⁷ Periklis Danopoulos, 15 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/periklis.danopoulos/posts/1972680852827013>

με την παρότρυνση: «Πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι ο εχθρός είναι και εκτός αλλά και εντός των τειχών. Και είναι αδίστακτος. Είναι λοιπόν επιτακτική ανάγκη να γίνει κοινή συνείδηση ότι κάποιιοι δεν έχουν θέση ανάμεσα στον Ελληνικό λαό, γιατί πολύ απλά δρουν ενάντια στα συμφέροντά του».⁸⁸ Στην εθνικιστική ιδεολογία άλλωστε το υποκείμενο υποστασιοποιείται σε αντιδιαστολή με έναν «εχθρό», ενάντια στον οποίο στρέφει όλη την επιθετικότητά του (Λίποβατς, 1995: 116). Δηλωτική πάντως της δύναμης κινητοποίησης της πλατφόρμας προβάλλει η εκστρατεία εκφοβισμού που θύμα της, μεταξύ άλλων, υπήρξε πολίτης που στιγματίζεται στον εν λόγω κατάλογο.⁸⁹ Η κοινωνική συνοχή που απορρέει από την κοινή γνώμη είναι εύκολο να διατηρηθεί εφόσον τα μέλη μιας κοινωνίας έχουν πολλά κοινά σημεία ως προς τη φυλή, τη θρησκεία, την ιστορία και τον πολιτισμό, ενώ, αντιθέτως, διακυβεύεται σε εποχές ανακατατάξεων στις αξίες (Noelle-Neumann, 1996: 94). Έτσι, για το εθνοκεντρικά προσδιοριζόμενο υποκείμενο όχι μόνο δεν νοούνται περιθώρια να διατυπωθούν εναλλακτικές αφηγήσεις (Σιώμος, 2018-2019: 84), αλλά επείγει επιπλέον να επιβληθεί ένα καθεστώς εθνικής ορθότητας μέσα στο οποίο οι πολίτες θα διαμορφώσουν την άποψή τους (Ρεπούση, 2016: 235). Η συνοχή της κοινωνίας άλλωστε δεν μπορεί παρά να είναι αποτέλεσμα συνεχούς προσπάθειας, εξ ου και αφενός η απειλή της απομόνωσης για το άτομο που με τα δικά του κριτήρια δεν ταυτίζεται, αφετέρου η πίεση για συμμόρφωση (Noelle-Neumann, 1996: 94-96).

Ο νέος «Εθνικός Διχασμός» που επισείουν ωστόσο ως κίνδυνο πολλοί χρήστες που εναντιώνονται στη Συμφωνία –θεωρούν επείγουσα την ανάγκη εθνικής ομοψυχίας εφόσον η χώρα βάλλεται από συμμάχους (NATO-ΕΕ), «εχθρούς» (Βόρεια Μακεδονία) αλλά και την πολιτική της ηγεσία– δεν βρίσκει ισχυρά ερείσματα. Κι αυτό διότι μπορεί μεν οι τελευταίοι, στη βάση στερεοτύπων και προκαταλήψεων λίγο-πολύ ζωντανών στο κοινωνικό σύνολο, να συγκροτούν μια δύναμη συλλογικότητα, ένα «εμείς» που νομιμοποιεί στη συνείδησή τους «κανονιστικά» πλαίσια αντιπαράθεσης, οι «άλλοι» όμως, οι οποίοι δεν αντιλαμβάνονται ως υπαρξιακή απειλή τη διευθέτηση (τουναντίον)

⁸⁸ Periklis Danopoulos, 18 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/periklis.danopoulos/posts/1975913669170398>

⁸⁹ «Χθες βράδυ (Τετάρτη, 16 Ιανουαρίου), δέχθηκα ένα απειλητικό τηλεφώνημα για όσα έγραψα και είπα για το Μακεδονικό. Στην προτροπή μου προς τον άγνωστό μου “συνομιλητή” να αναλάβει επωνύμως την ευθύνη όσων λέγει, δέχθηκα την εμφυλιοπολεμική απάντηση: Θα τα πούμε στον τρίτο γύρο! Τα ανώνυμα τηλεφωνήματα –επτά συνολικά– συνεχίστηκαν όλη τη νύχτα (το τελευταίο στις 3.29 π.μ.). Καθώς οι δικές μου σχετικές παρεμβάσεις στον δημόσιο χώρο είναι ελάχιστες –μια συνέντευξη στην εφ. Documento (αναρτημένη παρακάτω) και μια συνομιλία στον πρεβεζάνικο ραδιοφωνικό σταθμό Prisma (την αναρώ εδώ)– και σε κάθε περίπτωση δεν είναι παρά οι απόψεις ενός πολίτη δίχως εξουσία, φαντάζομαι τι υφίστανται αυτές τις ημέρες (και τι πρόκειται να υποστούν τις επόμενες) όσοι βουλευτές τάσσονται υπέρ της Συμφωνίας των Πρεσπών...» (Harris Athanasiades, 17 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/harris.athanasiades/posts/2050925231689581>).

ούτε εκλαμβάνουν το έθνος ως κεντρική επικρατούσα ταυτότητά τους (Παναγιωτοπούλου, 1996β: 491, 500), επ' ουδενί συνασπίζονται σε ομάδα. Όπως αναφέρει ο Δοξιάδης (1995: 41), «[κ]άποιος που υπακούει σε μια δεδομένη εθνική ιδεολογία απλώς υπακούει σ' αυτή συγκροτούμενος ως υποκείμενο μέσω της ταύτισής του με το συλλογικό ιδεώδες του έθνους. Ενώ στον φιλελευθερισμό - ορθολογισμό το τι είναι φιλελεύθερο και ορθολογικό κρίνεται ξεχωριστά στην κάθε περίπτωση, δεδομένου ότι η μοναδική ταύτιση και σχέση υπακοής των φιλελεύθερων - ορθολογικών υποκειμένων είναι με τον ίδιο τους τον (φιλελεύθερο και ορθολογικό) εαυτό».

Πράγματι, σε γενικές γραμμές τα επιχειρήματα υπέρ της Συμφωνίας διατυπώνονται σε προσωπικούς λογαριασμούς, ενώ και η σχεδόν ανύπαρκτη παρέμβαση σε επίπεδο σχετικών σελίδων κ.λπ. μαρτυρά τη μη-ύπαρξη οργανωμένης κοινότητας. Πολύ περισσότερο υπό το φως ότι στη μακρά πορεία προς τη θέση της σε ισχύ, η Συμφωνία των Πρεσπών κατέστη αντικείμενο της κομματικής αντιπαλότητας, με αποτέλεσμα άλλοτε παλινωδίες πολιτικών χώρων ανάμεσα σε θέσεις αρχής και μικροπολιτικούς σκοπούς (Ποτάμι) και άλλοτε –όπως και σε επίπεδο Facebook αποτυπώνεται– την εργαλειοποίησή της (ΝΔ - Δημοκρατική Συμπράταξη) ως όχημα για τη δυσφήμιση και την απονομιμοποίηση της κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ – και βέβαια για ψηφοθηρία, σε μια επιχείρηση που δεν είναι πάντα διαυγές κατά πόσο εντάσσεται στο πολιτικό μάρκετινγκ ή στην προπαγάνδα. Στο πολιτικό μάρκετινγκ υπάρχει μια αμοιβαιότητα ως προς τις ανάγκες ή τις επιθυμίες του εκλογικού σώματος: ανιχνεύονται υπάρχουσες τάσεις για να αξιολογηθεί αν θα ενταχθούν ή όχι στην όποια εκστρατεία. Από την άλλη, η προπαγάνδα προσαρμόζεται στα επικοινωνιακά μέσα, τα οποία χρησιμοποιεί ούτως ώστε –μονόδρομα– να εκμεταλλευτεί τις δυνατότητές τους για να επιτύχει τους σκοπούς της (Πουλακιδάκος, 2013: 46-47).

Βεβαίως, παρατηρείται οι «κομματικές γραμμές» να μην δεσμεύουν κατ' ανάγκην τους υποστηρικτές του όποιου οργανωμένου πολιτικού χώρου: *«Είναι κρίμα. Ένα ζήτημα για το οποίο πάλεψαν με θάρρος ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, ο Κώστας Σημίτης και οι Ντόρα Μπακογιάννη/Κώστας Καραμανλής να προσφέρεται στο πιάτο στη σημερινή κυβέρνηση να δρέψει τους ευρωπαϊκούς επαίνους και τα αποτελέσματα που δημιουργεί αυτό το momentum»*,⁹⁰ λέγεται χαρακτηριστικά. Έτσι, οι θέσει θετικά διακείμενοι προς τη διπλωματική διευθέτηση χρήστες μάλλον επικεντρώνονται στις ενστάσεις που

⁹⁰ Vasiliki Georgiadou, 17 Ιουνίου 2018: <https://www.facebook.com/vasilikigeorgiadou/posts/2108062795889938>

απορρέουν από θεωρητικά φιλελεύθερες πηγές, υπογραμμίζοντας μια, κατά τη γνώμη τους, πρωτίτως ανεύθυνη και δευτερευόντως υποκριτική εργαλειοποίηση, παρά διαλέγονται με το εθνικιστικό κοινό (η αλληλόδρασή τους με αυτό τον χώρο ως επί το πλείστον εκδηλώνεται με εθνικιστικές παρεμβάσεις στις δικές τους αναρτήσεις πολύ συχνά υπό μορφή spam,⁹¹ υπό την έννοια του μαζικού σχολιασμού και της επέκεινα δημιουργίας ενός σχετικού «θορύβου» γύρω από τις θέσεις τους). Μάλιστα, μια από τις κεντρικές μομφές που απευθύνουν αφορά στο ότι, φεύγοντας από την «εθνική γραμμή» (σύνθετη ονομασία με γεωγραφικό προσδιορισμό για χρήση erga omnes) και ενσωματώνοντας μέρος ή/και στο σύνολό της τη διάχυτη εθνικιστική ιδεολογία, υποδαύλισαν και γιγάντωσαν υπάρχουσες αλλά εν πολλοίς ήπιες ευαισθησίες, νομιμοποιώντας εντέλει την ακροδεξιά ρητορική.

«Αν διαβάζω καλά, το Γραφείο Τύπου της ΝΔ λέει ότι “η εκχώρηση ‘μακεδονικής εθνότητας’ και ‘μακεδονικής γλώσσας’ δεν είναι αποδεκτή”. Έχουν αίσθηση του γελιού οι άνθρωποι; Θα ‘πρεπε όχι να θριαμβολογούμε για την τύφλα τους, αλλά να ντρεπόμαστε όλοι ότι ένα μεγάλο ελληνικό κόμμα διανοείται να έχει παρόμοιες θέσεις»,⁹² σχολιάζεται χαρακτηριστικά. Κι αυτό καθώς, με τη ρητορική των φιλελεύθερων κομμάτων να δομείται στη βάση της κυρίαρχης εθνικιστικής ιδεολογίας (Δοξιάδης, 2014: 74), ο εθνικά προσδιοριζόμενος εαυτός αποτάσσει το «στίγμα» του φορέα περιθωριακών - ακροδεξιών απόψεων. Απεναντίας, καθεμία ανάλογη δημόσια τοποθέτηση λειτουργεί ενισχυτικά. *«Βλέπω ότι κάποιοι προσπαθούν να εξωραϊσουν το συλλαλητήριο για το Μακεδονικό με πρόσχημα τη συμμετοχή του Μίκη Θεοδωράκη. Αφού συμμετέχει ο Μίκης, μας λένε, το συλλαλητήριο δεν μπορεί να είναι εθνικιστικό και ακροδεξιό»*,⁹³ περιγράφει την παρατηρούμενη «επίκληση στην αυθεντία» χρήστης, ενώ ως προς τον γενικότερο ετεροπροσδιορισμό παρατηρείται: *«Η νέα μόδα στους εκπροσώπους του Μετώπου της Λογικής: Βγαίνει κάποιος ψεκασμένος πρώην συριζαίος εναντίον της Συμφωνίας των Πρεσπών και εκείνοι αμέσως ποστάρουν θριαμβευτικά τις δηλώσεις του γράφοντας: “Κι αυτός ακροδεξιός είναι;”»*.⁹⁴ Ασφαλώς, η τάση καταγράφεται και αντιστρόφως: *«Η Χρυσή Αυγή ψηφίζει “Όχι στην προδοσία”. #food_for_thought»*.⁹⁵

⁹¹ Υπάρχουν ενδείξεις ύπαρξης «κακόβουλου λογισμικού», κατά τα μοτίβα που εντοπίζουν οι έρευνες στις οποίες έχουμε αναφερθεί στο προηγούμενο κεφάλαιο, κυρίως υπό τη μορφή troll.

⁹² Antonis Liakos, 6 Ιουνίου 2018: <https://www.facebook.com/antonis.liakos.98/posts/883001305239928>

⁹³ Dimitris Tsirkas, 30 Ιανουαρίου 2018: <https://www.facebook.com/leninkokkinou/posts/10211008647637476>

⁹⁴ Thanassis Chimonas, 23 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/snob1/posts/10158144695778047>. Στην αργκό του Facebook έχουν κωδικοποιηθεί ως «Μέτωπο της Λογικής» τα κόμματα (στην ουσία ΝΔ, ΠΑΣΟΚ και Ποτάμι) που στήριξαν το «ΝΑΙ» στο δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου 2015, εκπροσωπώντας τις φιλοευρωπαϊκές δυνάμεις του τόπου. Με την εθνικιστική αναδίπλωση με αφορμή τη Συμφωνία χρησιμοποιείται με ειρωνική διάθεση.

⁹⁵ Vasiliki Georgiadou, 25 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/vasilikigeorgiadou/posts/2454948741201340>

Ως αποτέλεσμα όλων αυτών, συνολικά ενυπάρχει όντως μια δυναμική σύγκρουση μεταξύ παράδοσης και νεωτερικότητας, η συζήτηση δεν παύει όμως να περιστρέφεται γύρω από εθνοκεντρικά στερεοτυπικά επιχειρήματα, που καταλήγουν να παράγουν, υπό την επίδραση της δημόσιας επικοινωνίας και της παράλληλης πολιτικής ρητορείας που τη θρέφει, μια δυσκαμψία και έναν ηθικό-εθνικό πανικό (Αρμενάκης κ.ά., 1996: 199). Σε μια περίοδο εθνικιστικής έξαρσης, κοινές στάσεις, αξίες, σύμβολα και πεποιθήσεις συναντώνται και εννοούν να παγιώσουν «οριζόντια ρεύματα πολιτικής συμμόρφωσης στην εθνική ορθότητα» (Ρεπούση, 2016: 235), με την ατμόσφαιρα να τροφοδοτείται έτσι ώστε να προσομοιάζει στην κατά Lippmann (1988: 20) «μία και μόνη ανθρώπινη δραστηριότητα στην οποία ολόκληροι πληθυσμοί επιτυγχάνουν την καθαγιασμένη ενότητα [που] παρατηρείται σε εκείνες τις μεσοφάσεις του πολέμου, όπου ο φόβος, η εριστικότητα και το μίσος έχουν εξασφαλίσει πλήρη κυριαρχία πάνω στο πνεύμα, είτε για να συντρίψουν κάθε άλλο ένστικτο είτε για να το στρατολογήσουν».

3.2.1. Οι κυρίαρχες αντιλήψεις δημοσκοπικά

Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση του ερευνητικού δείγματος, είναι χρήσιμο να έχουμε υπόψη ορισμένα ευρήματα πανελλαδικής έρευνας που διενέργησε η διαΝΕΟσις (2018α) την υπό εξέταση περίοδο. Το 2018, με το Μακεδονικό να οδεύει προς την επίλυσή του, ποσοστό 50,9% του γενικού πληθυσμού 17 ετών και άνω πίστευε ότι «οι Γερμανοί αντιπροσωπεύουν κάτι κακό» (οι κακές γνώμες για τους Αμερικανούς περιορίζονταν στο 39,2%) (σ. 66). Όσο για την ΕΕ, παρόλο που το 67,2% πίστευε ότι «συνιστά πρόοδο και είναι αναγκαία η παραμονή της Ελλάδας σε αυτή» (σ. 12), το 58,2% αξιολογούσε ως περισσότερο ωφελημένη από τη συμμετοχή μας στην ΕΕ την τελευταία (σ. 32), με τις θεωρίες συνωμοσίας εναντίον της χώρας να αποδεικνύονται εξαιρετικά δημοφιλείς: το 57,7% «συμφωνεί» και το 13,3% «μάλλον συμφωνεί» ότι τα μνημόνια ήταν «εφεύρημα των Ευρωπαίων για να εκμεταλλευτούν τη χώρα μας» (σ. 180), το 79,2% «συμφωνεί» και το 9,5% «μάλλον συμφωνεί» ότι «οι ξένοι είχαν εντονότερο συμφέρον να κρατήσουν την Ελλάδα στα μνημόνια» (σ. 169), ενώ το 79,3% πίστευε ότι «υπάρχουν μυστικές οργανώσεις από την Ελλάδα ή το εξωτερικό που δρουν στο παρασκήνιο και κινούν τα νήματα» (σ. 138), με ποσοστό 27,8% να θεωρεί ότι τα ορατά ίχνη που αφήνουν τα αεροπλάνα στον ουρανό είναι αέρια ψεκασμού (σ. 140). Περαιτέρω, κατά το 74,6% «οι Έλληνες είναι ένας λαός με μεγάλη ιστορία που, παρά τη σημερινή κρίση, ξεχωρίζει ακόμα για την ευφυΐα και τον

πολιτισμό του» (σ. 168), ενώ το 91,1% απάντησε καταφατικά στο ερώτημα «Προσωπικά αισθάνεστε υπερήφανος που είστε Έλληνας;» (σ. 178). Ως προς το Μακεδονικό, τέλος, ποσοστό 65,9% εμφανιζόταν αρνητικό σε μια σύνθετη ονομασία για το γειτονικό κράτος που να περιλαμβάνει τον όρο «Μακεδονία», έναντι ποσοστού μόλις 27,7% που δήλωνε θετικό σε μια τέτοια προοπτική (σ. 226).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η «μάχη» για τη συναίνεση στο Facebook

4.1. Ελληνική εξωτερική πολιτική και «εθνικά θέματα»

Η εξάρτηση της Ελλάδας από τις μεγάλες δυνάμεις που κυριαρχούσαν κατά καιρούς στην περιοχή –μια εμπειρία που συνοδεύει ως ιστορική μνήμη το ελληνικό κράτος από την ίδρυσή του, το 1830–, μεταπολεμικά, με αφετηρία το Δόγμα Τρούμαν (1947), επιβεβαίωσε στη συντριπτική πλειονότητα της ελληνικής κοινής γνώμης την πεποίθηση ότι όχι μόνο ο εξωτερικός προσανατολισμός, αλλά και οι εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις αποτελούν προϊόν της καθοριστικής αμερικανικής επέμβασης (Πελώνη, 2010: 18). Η επιβολή της δικτατορίας (1967-1974) και η εισβολή του Αττίλα στην Κύπρο (1974) ταυτίστηκαν με τις ΗΠΑ και εδραίωσαν ως εκ τούτου μια πεποίθηση περί «υποταγής», μαζί έναν έντονο αντιαμερικανισμό που διέτρεχε το σύνολο της δημόσιας σφαίρας (βλ., π.χ., τα διακομματικά αντινατοϊκά συλλαλητήρια του 1999). Η χρεοκοπία όμως της χώρας το 2010 συντέλεσε στην ανάδειξη ενός νέου «εχθρού» για τον «ελληνισμό». Το γερμανικό κράτος, ως το ισχυρότερο σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ευρωζώνης, υπό την «κηδεμονία» του οποίου πιστεύεται ότι βρίσκεται πλέον η Ελλάδα, θεωρήθηκε όχι απλώς ο κύριος υπεύθυνος για τη δραματική πτώση του βιοτικού επιπέδου του ελληνικού λαού, αλλά και «διώκτης» του, με την ιστορία μάλιστα της Αντίστασης κατά την Κατοχή (1941-1944) να εργαλειοποιείται προκειμένου να καταδειχθούν οι υποτιθέμενες συνέχειες της γερμανικής πολιτικής (Καρπόζηλος, 2018). Συν τοις άλλοις, η εκχώρηση βαθμών εθνικής ελευθερίας εν ονόματι της ευρωπαϊκής ένταξης (άρθρο 28 του Συντάγματος), τα οφέλη από την οποία καθίσταντο ολοένα πιο δυσδιάκριτα, εμπέδωνε την ούτως ή άλλως υπάρχουσα νοοτροπία ενός, κατά Τσούκαλη, «έθνους-πολιορκημένου φρουρίου» που κάθε φορά καλείται να αποδείξει την αντοχή του στον χρόνο (Πλειός - Φραγκονικολόπουλος, 2010: 55) έναντι ποικίλων απειλών, με την «εθνική ανεξαρτησία» να αναγορεύεται σε βασικό πρίσμα ανάγνωσης των εξελίξεων (Καρπόζηλος, 2018).

Η κυρίαρχη τάση της ελληνικής κοινωνίας να ανάγει τη διεθνή πολιτική σε επίπεδο «δικαίων» της Ελλάδας που θίγονται και όχι αλληλοσυγκρουόμενων συμφερόντων που ευλόγως κάθε κράτος επιδιώκει να προασπίσει ή και να επιβάλει, διευκολύνει την καλλιέργεια συναισθηματικής φόρτισης: όταν κάποιος έχει «δίκιο», επόμενο είναι ο όποιος συμβιβασμός να μεταφράζεται σε «προδοσία» και ο όποιος διάλογος σε «συνωμοσία» (Τσούκαλης, 1992: 22-23) ή «ενδοτισμό» (Ηρακλείδης, 2018: 25).

Απόρροια αυτής της ιδεολογικοποίησης των θεμάτων εξωτερικής πολιτικής είναι επίσης η ελληνική πρωτοτυπία η Ελλάδα να θεωρείται ως το σημείο αναφοράς της διεθνούς κοινωνίας και οι ξένοι να διαχωρίζονται σε «φιλέλληνες» και «ανθέλληνες», ακόμα και «πράκτορες» εχθρικών προς τη χώρα συμφερόντων, αντί να αντιμετωπίζονται ως σύμμαχοι που πρέπει να διατηρηθούν (Τσούκαλης, 1992: 23-24). Ωστόσο, η πολιτική τάξη δεν είναι αμέτοχη. Η ίδια η επιλογή τα σοβαρά ζητήματα εξωτερικής πολιτικής (ελληνοτουρκικές σχέσεις, Κυπριακό, ονοματολογικό ΠΓΔΜ) να αποκαλούνται «εθνικά θέματα» –όρος αδόκιμος στις διεθνείς σχέσεις, κεντρικός ωστόσο στον πολιτικό και δημοσιογραφικό λόγο– καλλιεργεί και προδιαθέτει ότι διακυβεύονται ζωτικές αξίες ή πτυχές του ελληνικού έθνους και κράτους (Ηρακλείδης, 2018: 20), με συνέπεια ενίοτε την αυτοπαγίδευση σε αδιέξοδα (Γιαννουλόπουλος, 1999). Ο κατά Ιωακειμίδη «ασύγχρονος εξευρωπαϊσμός», η ασυμφωνία δηλαδή μεταξύ ιδεολογικής/ρητορικής στήριξης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και έμπρακτης συμπεριφοράς και πολιτικής προώθησης της ολοκλήρωσης αυτής (Πλειός - Φραγκονικολόπουλος, 2010: 58), αντανακλά ένα «θεσμικό έλλειμμα» στο πολιτικό σύστημα, που έχει αποτέλεσμα οι αποφάσεις σπανίως να προκύπτουν ως απότοκα θεσμικών διαδικασιών. Κατά κανόνα αφορούν σε πρόσωπα, τα οποία μπορεί, για λόγους, π.χ., εκλογικής απήχησης ή «πολιτικού κόστους», να υιοθετούν μαξιμαλιστικές θέσεις, σε σύμπνοια με ριζωμένες πολιτιστικές τάσεις της κοινωνίας, δυσχεραίνοντας την επίλυση των προβλημάτων, σε βάρος εντέλει των προοπτικών της χώρας (Παναγιωτοπούλου, 1996α: 235). Πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι εν προκειμένω το Μακεδονικό, όπου η «πολιτική της καθυστέρησης» και των «λύσεων σε βάθος χρόνου» (Πλειός - Φραγκονικολόπουλος, 2010: 63) λειτουργούσε αποσταθεροποιητικά στη Βαλκανική, ενώ «βραχυκύκλωνε» και κάθε εποικοδομητικό ενεργό ρόλο της Ελλάδας στην περιοχή (Βαλντέν, 2017).

Με αυτά τα δεδομένα, η σύναψη της Συμφωνίας των Πρεσπών «ανασκαλεύει» μια υπάρχουσα κοινωνική διαίρεση, στη βάση της θεωρίας του «πολιτισμικού δυϊσμού» του Νικηφόρου Διαμαντούρου, σύμφωνα με την οποία στην Ελλάδα μπορεί κανείς να διακρίνει μια «παρωχημένη», «αμυντική» και εν πολλοίς παραδοσιακή» κουλτούρα, η οποία αντιστέκεται στην «εκσυγχρονιστική - μεταρρυθμιστική» προοπτική: μια σύγκρουση στάσεων, στην οποία οι οπαδοί μιας ανοιχτής, εξωστρεφούς και κοσμοπολίτικης κοινωνίας αντιπαρατίθενται στους οπαδούς μιας κλειστής, εσωστρεφούς και φοβικής κοινωνίας (Λιάκος, 2019: 504). Από τη μια, μέσω μιας πολυκεντρικής θεώρησης της εξωτερικής πολιτικής, όπου το έθνος δεν αντιμετωπίζεται

ως κεντρική επικρατούσα ταυτότητα, αλλά ως μια από τις πιθανές ταυτίσεις στις οποίες μπορεί να προβεί κάποιος (Παναγιωτοπούλου, 1996α: 249-250), υποστηρίζεται η ρεαλιστική και ορθολογική διατύπωση διεκδικήσεων στη βάση των διεθνών συσχετισμών, με μια θετική προσέγγιση σε ό,τι αφορά στα επιτεύγματα αλλά και τις δυνατότητες της χώρας τόσο στο σύστημα της ΕΕ όσο και στο ευρύτερο παγκόσμιο σύστημα. Στον αντίποδα, μια αποθετική προσέγγιση της διεθνούς θέσης της Ελλάδας καλλιεργεί αντιλήψεις που ανάγουν το έθνος στη δεσπόζουσα κοινωνική ταυτότητα, η οποία κυριαρχεί σε κάθε άλλη κοινωνική ταύτιση (Παναγιωτοπούλου, 1996α: 249-250). Αναπαράγοντας υπεραπλουστευμένα ελληνοκεντρικά στερεότυπα της διεθνούς πραγματικότητας, οδηγεί στην εθνικιστική αναδίπλωση, η οποία εκδηλώνεται μέσα σε λαϊκιστικά - εθνοκεντρικά πλαίσια, άλλοτε αντιευρωπαϊκά - αντικοσμοπολιτικά και άλλοτε αμυντικά - πολιτισμικού λαϊκισμού (Μουζέλης, 1994· Λίποβατς, 1995), όπου η υπερηφάνεια για το ένδοξο ελληνικό παρελθόν συνυπάρχει με ένα αίσθημα κατωτερότητας έναντι των δυτικών, οι οποίοι θεωρούνται υπεύθυνοι για ό,τι κακό μας συμβαίνει. Η «κατάρρα», με άλλα λόγια, που κυνηγά το περιούσιο αλλά ανάδελφο ελληνικό έθνος επανέρχεται (Παναγιωτοπούλου, 1996α: 240).

4.1.1. Οι σχεδιασμοί των ισχυρών κρατών

Μετά την κυβερνητική αλλαγή στο γειτονικό κράτος, οι λόγοι που οι δυτικοί καθυστερούσαν τη δεδομένη (και ομόθυμη) επιθυμία διεύρυνσης του ΝΑΤΟ και, σε δεύτερο χρόνο, της ΕΕ με την ένταξη της ΠΓΔΜ είχαν αρθεί. Η γεωπολιτική συγκυρία ήταν επιτέλους ευνοϊκή για τη λήξη της διμερούς εκκρεμότητας: «Οι γραφικοί σοβινιστές του Γκρούεφσκι, εκείνοι που πίστευαν ότι φορώντας χλαμύδες στα πανηγύρια θα αποδείξουν την καταγωγή τους απ' τον Μέγα Αλέξανδρο, έχουν χάσει την εξουσία και μπορούμε να συνομιλούμε πλέον με ανθρώπους που δεν υστερούν σε κοινή λογική. Μια σύνθετη ονομασία με γεωγραφικό προσδιορισμό –Άνω ή Βόρεια Μακεδονία– φαντάζει ως λύση πιο κοντά από ποτέ. (...) Ας αιφνιδιάσουμε ευχάριστα τους εαυτούς μας. Για μία και μόνη φορά –έτσι, για αλλαγή, για να το λέμε στα παιδιά μας– ας μην παίζουμε το παιχνίδι των σοβινιστών τσαρλατάνων»,⁹⁶ θα υποστηριχθεί: «Έχουμε μπροστά μας τη μοναδική ευκαιρία να κλείσει μια πληγή για τη χώρα μας, για τη δημοκρατία στην Ελλάδα, για την ειρήνη, για τις σχέσεις με έναν λαό γειτονικό και πολύ φιλικό (όπως ξέρουν όσοι έχουν επαφή). Ας κοιτάζουμε επιτέλους με αισιοδοξία το μέλλον!».⁹⁷

Καθώς όμως «οι διαπραγματεύσεις για το Μακεδονικό βρίσκονται στο τελικό στάδιο και καλούνται τώρα οι συγγενείς»,⁹⁸ όπως αστειεύεται χρήστης, η συγκεκριμένη υπόθεση έμελλε για μια ακόμα φορά να αποδειχτεί «η χαρακτηριστικότερη ίσως της εσωστρέφειας, του εθνικιστικού ταρατατζούμ, που δεν λαμβάνει υπόψη του ούτε τα δεδομένα ούτε τις ισορροπίες και αντιλαμβάνεται μονίμως τον εαυτό του ως το κέντρο του κόσμου και τους “άλλους” –τους όποιους άλλους– ως υποδεέστερους και ως “ύπουλους”». ⁹⁹ Το εθνοκεντρικό υποκείμενο που συγκροτείται με κορμό την προάσπιση του έθνους και την απόρριψη της Συμφωνίας των Πρεσπών βλέπει «λιακάδα στις Πρέσπες, συννεφιά στη Θεσσαλονίκη»¹⁰⁰ και αντιδρά στην «προδοσία», διατρανώνοντας ότι «η Μακεδονία ήταν, είναι και θα είναι μόνο ελληνική, δεν θα αφήσουμε κανέναν να την ξεπουλήσει». ¹⁰¹ Το γεγονός ότι τη Συμφωνία «τη θέλουν οι Αμερικάνοι και οι Ευρωπαίοι και πιέζουν. Απολύτως αληθές. Και πιέζουν και ορισμένες

⁹⁶ Petros Tatsopoulos, 25 Δεκεμβρίου 2017:

<https://www.facebook.com/petros.tatsopoulos/posts/1570148863072399>.

⁹⁷ Athena Skoulariki, 12 Ιουνίου 2018: <https://www.facebook.com/athena.skoulariki/posts/10156478760838910>

⁹⁸ Gregory Vallianatos, 28 Μαΐου 2018:

<https://www.facebook.com/gregory.vallianatos.3/posts/10214232490558964>

⁹⁹ Dimitris Soutlas, 21 Ιανουαρίου 2018: <https://www.facebook.com/dimitris.soutlas/posts/10156311667893641>

¹⁰⁰ Βασίλης Γούναρης, 17 Ιουνίου 2018:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=10216529479255171&id=1403831353.

¹⁰¹ Dimitris Filippidis, 31 Δεκεμβρίου 2019:

<https://www.facebook.com/dimitris.filippidis.12/posts/10155594433826626>

φορές πιέζουν και “άκομψα” (για να το πω... κομψά)»¹⁰² δεν γίνεται αποδεκτό στη βάση ότι «απλώς θέλουν να τελειώνουν με μια εκκρεμότητα, η οποία πιστεύουν ότι “παρατράβηξε”. Και προφανώς θέλουν αυτή τη μικρή χώρα εντός του ΝΑΤΟ και εκτός της ρωσικής επιρροής»,¹⁰³ δεδομένου και του κινδύνου νέας αποσταθεροποίησης ή/και ρωσικής διείσδυσης στη Βαλκανική (Τσούκαλης, 2018). Ούτε αναγνωρίζεται το ότι «η Ελλάδα έχει κάθε συμφέρον να ενταχθούν τα Σκόπια στην ΕΕ. Η ένταξη θα φέρει κατάργηση των συνόρων και η Ελλάδα θα πλησιάσει γεωγραφικά προς το κέντρο της ΕΕ. Με την ένταξη δε και της Σερβίας, επιτέλους θα πάψουμε να είμαστε “νησί” (τώρα ο μόνος πρακτικός τρόπος μεταφοράς εμπορευμάτων είναι με το καράβι μέσω Ιταλίας)».¹⁰⁴ Νηφάλιες φωνές εξηγούν ότι «η συμφωνία ήταν αναγκαία για την Ελλάδα, πολύτιμη για την περιοχή. Ο διεθνής παράγοντας τη στήριξε, αλλά τίποτα πέραν αυτού δεν θα μπορούσε να κάνει»,¹⁰⁵ δεν πείθουν όμως: «Και μόνο από τις απροκάλυπτες και συνέχεις παρεμβάσεις που έγιναν στα Σκόπια από Αμερικανούς και Ευρωπαίους με αφορμή το δημοψήφισμα στην ΠΓΔΜ, ακόμη και ο πιο καλόπιστος παρατηρητής μπορεί να καταλάβει τίνος επιταγή ήταν η συμφωνία και ποιους εξυπηρετεί».¹⁰⁶ Ο πανικός έχει κυριαρχήσει και αναμασάται το στερεότυπο που θέλει τη χώρα «παρία» και όχι ισότιμο μέλος των διεθνών οργανισμών στους οποίους μετέχει. Για τον θιγόμενο εθνικό «εαυτό» είναι ξεκάθαρο ότι «η Ελλάδα έχει επιστρέψει πλέον σε καθεστώς προτεκτοράτου»,¹⁰⁷ αφού, «υπό τις παράνομες εντολές, προτροπές και ηθική αυτουργία των ΗΠΑ - ΕΕ - ΝΑΤΟ»,¹⁰⁸ η Συμφωνία των Πρεσπών «παραχωρεί παράνομα κυριαρχικό δικαίωμα, που εξυπηρετεί κυριαρχικά και γεωπολιτικά συμφέροντα μόνο ξένων κρατών, ενώ αντίστοιχα βλάπτει ουσιαστικά τα συμφέροντα της ελληνικής πολιτείας».¹⁰⁹ Απειλούνται «τα άγια των αγίων»,¹¹⁰ «τα ιερά και όσιά μας»¹¹¹ από «τα σχέδια των Αμερικάνων και της γερμανικής Ευρώπης για αποχωρισμό της

¹⁰² Dimitris Soultas, 16 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/dimitris.soultas/posts/10157296866183641>

¹⁰³ Dimitris Soultas, 16 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/dimitris.soultas/posts/10157296866183641>

¹⁰⁴ Panos Kontogiannis, σχόλιο στο Yannis Koutsomitis, 28 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2232961983390496&set=a.103504203002962&type=3>

¹⁰⁵ Alexandros Melidis, 12 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/almel/posts/10156259588371871>. Στην ανάρτηση παρατίθεται κείμενο της Μαριλένας Κοππά.

¹⁰⁶ παναγιώτης καρίπογλου, σχόλιο στο Dimitris Tsirkas, 9 Σεπτεμβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/leninkokkinou/posts/10212459132498691>

¹⁰⁷ Mirella Kasimati, σχόλιο στο Stefanos A Mytilineos, 24 Σεπτεμβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/mytilineos/posts/10216265949258154>

¹⁰⁸ Tanya Geritsidou, 22 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/tantz.aerine/posts/1755138377925121>

¹⁰⁹ Επιτροπή Μακεδονικού Αγώνα Αττικής, 20 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/197912431134652/posts/235547917371103/>

¹¹⁰ Afroditi Manou, 22 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2275902042688415&id=100008059247161

¹¹¹ Dimitris Filippidis, 23 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/dimitris.filippidis.12/posts/10155635524291626>

Μακεδονίας από το σώμα της πατρίδας μας, για διαμελισμό του παρελθόντος μας και αφανισμό του μέλλοντός μας»,¹¹² σχέδια ισοδύναμα με «προπαρασκευαστικές πράξεις οικονομικής - εθνικής - κρατικής - κοινωνικής καταστροφής της Ελλάδας και του Ελληνικού Λαού σε επίπεδο γενοκτονίας».¹¹³

Η Συμφωνία που σύναψε η κυβέρνηση αποδεικνύει ότι «μας έχουν δεμένους χειροπόδαρα»¹¹⁴ και «για να μην πεθάνουμε ως Επίσημο Κυρίαρχο Κράτος»,¹¹⁵ με την αυτοπεποίθηση που απορρέει από την ανωτερότητα της ένδοξης τρισχιλιετούς ελληνικής ιστορίας, οι φυσικοί (και μοναδικοί) κληρονόμοι του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού καλούνται σε συστράτευση: «Αγώνα ρεεε και όχι λόγια. ΣΥΛΛΑΛΗΤΗΡΙΟ ΤΩΡΑ (...) Να βροντοφωνάζουμε ξανά και ξανά για τη Μακεδονία μας. Να μας ακούσουν στα πέρατα της Γης. Να τους υπενθυμίσουμε ποιος τους έμαθε να ζούνε σε πολιτισμένη κοινωνία»,¹¹⁶ «Βοηθήστε τη φωνή μας να δυναμώσει για να ' ακουστεί ως την άκρη της Γης».¹¹⁷ «Όταν λέμε “Συλλαλητήριο για τη Μακεδονία”, ποια απ’ όλες εννοούμε;»,¹¹⁸ ρωτάει χρήστης, όμως στον «δίκαιο Αγώνα για τη μία και μοναδική Μακεδονία»¹¹⁹ καλούνται και «οι Έλληνες της Αμερικής¹²⁰ να ασκήσουν πιέσεις στον Λευκό Οίκο που παλεύει μαζί με τη Γερμανία να διαμελίσουν την Ελλάδα!»,¹²¹ παρόλο που, κατά την ανάδελφη εθνική ιδεολογία, ο ελληνισμός δεν μπορεί να ελπίζει πολλά, όντας διαχρονικά μαθημένος στις «προδοσίες» από τους «ξένους επικυρίαρχους»:¹²² «Από το '22 και εντεύθεν χάσαμε τα μισά μας εδάφη (Πόντος, Πόλη, Μικρά Ασία, η Β.

¹¹² Εδώ γίνεται λόγος για «Έλληνες, φιέλληνες και μισέλληνες», Afroditi Manou, 22 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php:story_fbid=2275902042688415&id=100008059247161

¹¹³ Tanya Geritsidou, 22 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/tantz.aerine/posts/1755138377925121>

¹¹⁴ Olga G. Yeritsidou, 25 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php:story_fbid=1723372787767442&id=100002842138800

¹¹⁵ Olga G. Yeritsidou, 25 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php:story_fbid=1723372787767442&id=100002842138800

¹¹⁶ Κώστας Ξανθόπουλος, 25 Ιανουαρίου 2019, σχόλιο στο Dimitris Filippidis, 25 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10155638255741626&set=a.46032841625&type=3&theater>

¹¹⁷ Afroditi Manou, 22 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php:story_fbid=2275902042688415&id=100008059247161

¹¹⁸ Konstantinos Poulis, 4 Φεβρουαρίου 2018:

<https://www.facebook.com/konstantinos.poulis.5/posts/10156993729608998>

¹¹⁹ Ioannis Abatzoglou, 16 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/ioannis.abatzoglou/posts/10217768678753647>

¹²⁰ Ομογενείς των ΗΠΑ αποδεικνύονται και σε αυτή τη φάση του Μακεδονικού εξαιρετικά δραστήριοι, με το Facebook να επιστρατεύεται ως εργαλείο διασποράς «ψηφισμάτων» και προπαγάνδας όχι μόνο κατά της Συμφωνίας, αλλά και της ελληνικής κυβέρνησης και της αξιωματικής αντιπολίτευσης, τόσο μέσω ομάδων/σελίδων που δημιουργήθηκαν με τον σκοπό αυτό όσο και μέσω ατομικών προφίλ. Ο πρόεδρος της Παμμακεδονικής Ένωσης Αμερικής, Δημήτρης Φιλιππίδης (με δύο προφίλ στο Facebook, τα Dimitris Filippidis και Dimitris Filippidisb), πρωτοστάτησε στη διαδικτυακή εκστρατεία μη κύρωσης της Συμφωνίας των Πρεσπών με καθημερινές εμπρηστικές αναρτήσεις, έχοντας εξασφαλίσει ευρύτατο ακροατήριο στην Ελλάδα. Το αίτημα ακύρωσης της Συμφωνίας των Πρεσπών είναι το καινούργιο αίτημα αυτής της κοινότητας.

¹²¹ Efi Hatzioannou, σχόλιο στο Dimitris Filippidis, 31 Δεκεμβρίου 2019:

<https://www.facebook.com/dimitris.filippidis.12/posts/10155594433826626>

¹²² Periklis Danopoulos, 21 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/periklis.danopoulos/posts/1980133552081743>

Ηπειρος προσαρτήθηκε στην Αλβανία από αυτόνομη που ήταν). Όλα αυτά με τις πιέσεις και τα μαγειρέματα των συμμάχων μας»,¹²³ φτάνει να ισχυρίζεται το «εθνικό αφήγημα». Στην εύλογη παρατήρηση «Ποιο είναι το σενάριο που λόγω της εμπλοκής των ισχυρών καθιστά τη συμφωνία κακή για την Ελλάδα; Ότι μέσω αυτής θα γίνει τι; Ότι στο προσεχές μέλλον οι Αμερικάνοι ή οι Ευρωπαίοι θα εξοπλίσουν αυτό το μικρό κράτος κι αυτό θα εισβάλει στα εδάφη της ελληνικής Μακεδονίας; Και γιατί να το κάνουν αυτό οι Αμερικάνοι και το NATO σε μια χώρα όπως η Ελλάδα, που η απάντησή της επί δεκαετίες είναι κατά κανόνα “Yes, sir”; Από βίτσιο; Από αγάπη στους Σλάβους; Ποιο είναι το κίνητρο και ποιο αποτέλεσμα επιδιώκουν; (...) Να είστε βέβαιοι ότι αν έχουν αποφασίσει να παίξουν ένα γεωπολιτικό παιχνίδι, θα το παίζουν ακόμα και αν η γείτων ονομαστεί “Παναγιώτα”, “Θανάσης” ή “Κομοδίνο”»,¹²⁴ η απάντηση είναι: «Γερμανοί και Αμερικάνοι –οι “εγκέφαλοι” και πρωτεργάτες αυτής της εγκληματικής ιστορικής διαστρέβλωσης– θα χρησιμοποιούν τους Σκοπιανούς ως μοχλό πίεσης κάθε φορά που τυχόν η πολιτική της χώρας θα διαφοροποιείται από τα συμφέροντά τους. Ό,τι δηλαδή έκαναν τόσα χρόνια με τους “γείτονές” μας κυρίως εξ ανατολών».¹²⁵ Άλλωστε, «στο NATO και η Τουρκία είναι μέλος, αλλά πόλεμο δεν μας έχει κηρύξει γιατί έχει ανοιχτά πολλά μέτωπα. Ωστόσο τον γεωφυσικό μας πλούτο σε Αιγαίο και Ιόνιο μπορούμε να τον αξιοποιήσουμε; Όχι φυσικά! (...)».¹²⁶

«Η γεωπολιτικά ευαίσθητη γειτονιά μας έχει ανάγκη από εμπιστοσύνη και συνεργασία. Να ενισχύουμε διαρκώς όσα μας ενώνουν και όχι αυτά που μας χωρίζουν. Αυτό ήταν και παραμένει το μεγάλο στοίχημα στα Βαλκάνια»,¹²⁷ αντιτάσσεται και υπενθυμίζεται ότι «μια χώρα πρέπει πάντοτε να καθορίζει τη συμπεριφορά της χωρίς να χάνει τον κεντρικό στόχο της. Ποιος είναι αυτός; (...) η ειρήνη και η ευημερία των βαλκανικών χωρών, που εξασφαλίζουν την ασφάλεια της Ελλάδας»,¹²⁸ διότι, φαίνεται, «ξεχνάμε με βολική ευκολία ότι ζούμε στην πυριτιδαποθήκη των Βαλκανίων που δε θέλει πολύ ν’ ανάψει πάλι το φιτίλι».¹²⁹ Εντούτοις, οι «εθνικώς υποψιασμένοι» ξέρουν ότι «τα περί παγκόσμιας

¹²³ Efi Hatzioannou, σχόλιο στο Dimitris Filippidis, 31 Δεκεμβρίου 2019:

<https://www.facebook.com/dimitris.filippidis.12/posts/10155594433826626>

¹²⁴ Dimitris Soultas, 16 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/dimitris.soultas/posts/10157296866183641>

¹²⁵ Πατριδα Ελλήνων, 18 Ιουνίου 2018:

https://www.facebook.com/patridaellinwn/posts/1869330839765565?_tn=-R

¹²⁶ Annie Manatu, σχόλιο στο Σπύρος Χειρδάρης, 26 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/konte.pipetos/posts/2455169127826950>

¹²⁷ Athena Venetaki, σχόλιο στο Vasiliki Georgiadou, 25 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/vasilikigeorgiadou/posts/2454991107863770>

¹²⁸ Antonis Liakos, 8 Οκτωβρίου 2018: <https://www.facebook.com/antonis.liakos.98/posts/988882931318431>

¹²⁹ Κατερίνα Πάντα, 26 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2336466219922014&id=100006759753447

ειρήνης και συνεργασίας τα λένε οι υποψήφιοι στα καλλιστεία».¹³⁰ Ως αν τα συμφέροντα της Ελλάδας συγκρούονται, εν προκειμένω τουλάχιστον, με τα συμφέροντα των διεθνών οργανισμών στους οποίους μετέχει, ο αντιευρωπαϊκός και αντικοσμοπολιτικός εθνοκεντρισμός εκλαμβάνει τη «βιασύνη» των συμμάχων της χώρας για επίλυση της διμερούς διαφοράς, που εκκρεμούσε περίπου 30 χρόνια, ως μια ακόμα εχθρική ενέργεια έναντι των «ελληνικών δικαίων».

Σαφέστατα, άπαντες «καταλαβαίνουμε τον κυνισμό των γεωπολιτικών παιχνιδιών»,¹³¹ αλλά «ο Βενιζέλος (ο Ελευθέριος, ο ορίτζιναλ) έλεγε “δεν υπάρχουν εθνικά δίκαια, μόνο εθνικά συμφέροντα”»¹³² και, πράγματι, το εθνικό συμφέρον υπαγορεύει ότι «τη θέλουμε την ένταξη. Πρέπει να γίνει όμως με σωστούς όρους, που αφορούν και την εσωτερική πολιτικοκοινωνική ισορροπία», προτάσσει το εθνικό φρόνημα.¹³³ Τι κι αν «κατ’ αρχήν απαράβατον, η εκάστοτε τοπική προτεραιότητα υπόκειται, αδηρίτως, στην ευρύτερη γεωστρατηγική. Εν άλλους λόγους: ποιοι νομίζουμε ότι είμαστε!»;¹³⁴ Η εθνική περιχαράκωση και η δυσπιστία έναντι του ΝΑΤΟ και της ΕΕ καταλήγουν ακόμα και τα «εύσημα» της διεθνούς κοινότητας προς την ελληνική κυβέρνηση για τη Συμφωνία των Πρεσπών να προσεγγίζονται με την ακροδεξιά και συνωμοσιολογική «βελοπουλική - λιακοπουλική οπτική»:¹³⁵ «Έχουν μεν κάποια σημασία για τη διεθνή θέση της χώρας, αλλά έχουν μηδενική σημασία για τη χώρα συνολικά. Η διεθνής κοινότητα θα ήταν ενθουσιασμένη και με έναν Έλληνα πρωθυπουργό που θα παραχωρούσε 5-6 νησιά του Αιγαίου στην Τουρκία στα πλαίσια ενός “έντιμου συμβιβασμού που θα τελείωνε μια πολυετή διμερή σύγκρουση που έθετε σε κίνδυνο την περιφερειακή ασφάλεια”».¹³⁶

Η αδιαλλαξία και η συναισθηματική φόρτιση είναι χαρακτηριστικό ότι δεν επιτρέπουν έστω προβληματισμό για το γεγονός ότι: «Μέσα στην καταιγίδα των συγχαρητηρίων διεθνώς, σιγή ασυρμάτου από Μόσχα¹³⁷ και Άγκυρα, δηλωτικό ποιους θα εξυπηρετούσε

¹³⁰ Annie Manatu, σχόλιο στο Σπύρος Χειρδάρης, 26 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/konte.pipetos/posts/2455169127826950>

¹³¹ Haris Golemis, 8 Οκτωβρίου 2018: <https://www.facebook.com/haris.golemis/posts/10214320419217176>

¹³² Nick Fotis, σχόλιο στο Yannis Koutsomitis, 26 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/yannis.koutsomitis/posts/2229888657031162>

¹³³ Yannis Koutsomitis, σχόλιο στο Yannis Koutsomitis, 28 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2232961983390496&set=a.103504203002962&type=3>

¹³⁴ Σπύρος Κασσιμάτης, σχόλιο στο Yannis Koutsomitis, 26 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/yannis.koutsomitis/posts/2229888657031162>

¹³⁵ Athanasios Athanasiou, σχόλιο στο Yannis Koutsomitis, 26 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/yannis.koutsomitis/posts/2229888657031162>

¹³⁶ Yannis Koutsomitis, 26 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/yannis.koutsomitis/posts/2229888657031162>

¹³⁷ «Η συμφωνία έγινε πεδίο γεωπολιτικής σύγκρουσης μεταξύ Δύσης και Ρωσίας. Στο πλαίσιο της όξυνσης του ανταγωνισμού των Μεγάλων Δυνάμεων, οι ξένες παρεμβάσεις ξεπέρασαν τα διπλωματικά προσχήματα κι έγιναν απροκάλυπτες. Η ανάμειξη των ΗΠΑ και της ΕΕ δεν εκπλήσσει, το καινούργιο στοιχείο είναι ότι για πρώτη φορά τις τελευταίες δεκαετίες η ελληνική πολιτική ζωή φέρει ευδιάκριτο ρωσικό “αποτύπωμα”, σύμφωνα με την ανάλυση του Γιάννη Αλμπάνη («Συμφωνία των Πρεσπών: Ένας πρώτος απολογισμός», Newpost, 25/1/2019:

το πιθανό “όχι” στη συμφωνία. Η αποκλειστικότητά τους στο όνομα Μακεδονία χάθηκε κι έγινε Βόρεια Μακεδονία». ¹³⁸ Προσπερνάται ότι «τα Βαλκάνια επιστρέφουν στην Ευρώπη, αυτό έχει μεγαλύτερη σημασία, ανοίγουν δρόμοι, ελπίζουμε να ανοίξουν και τα μυαλά!» ¹³⁹ και περιθώρια «εφησυχασμού» δεν διαφαίνονται ούτε από το γεγονός ότι «δίχως λύση, τα Σκόπια αφήνονται στη Ρωσία και την Τουρκία. Δύο χώρες που τα αναγνώρισαν πρώτες ως “Μακεδονία”. Και η τουρκική βάση τεθωρακισμένων, μια ανάσα από τη Θεσσαλονίκη, θα “εγγυάται” την ύπαρξή τους ως προτεκτοράτο του σουλτάνου». ¹⁴⁰ Για τη Ρωσία βέβαια –«το ξανθό γένος, τους προστάτες μας τους συνορθόδοξους»– ¹⁴¹ υπάρχει διαχρονικά έντονη συμπάθεια. ¹⁴² Τόσο ώστε ακόμα και η απέλαση Ρώσων διπλωματών από την Ελλάδα τον Ιούλιο του 2018 για απόπειρες αλίευσης και διακίνησης πληροφοριών, αλλά και χρηματισμού κρατικών λειτουργών με σκοπό τη ναρκοθέτηση της επίλυσης του Μακεδονικού ¹⁴³ είτε ερμηνεύεται ως

<https://newpost.gr/politiki/5c4b3e881521e430699cd6eb/symfonia-ton-prespon-enas-protos-apologismos>). Κατά τον Ευ. Βενιζέλο, το μέτρο του δυτικού ενδιαφέροντος για τη λύση του ονοματολογικού δίδεται κι από τη ρητή αντίδραση της Ρωσίας στη Συμφωνία, η οποία, επικαλούμενη μάλιστα την ιδιότητά της ως μόνιμου μέλους του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, κατήγγειλε «διεθνείς πιέσεις» και την «άνευ προηγούμενου παρέμβαση που επέδειξε η Δύση για να επιτύχει τους καθ’ όλα κατονητούς γεωπολιτικούς της στόχους». Βλ. Άρθρο Ευάγγελου Βενιζέλου στην εφημερίδα *Τα Νέα*, «Ποια ταυτότητα; Της Μακεδονίας ή της δήθεν “νέας κεντροαριστεράς”»;», <https://www.evenizelos.gr/mme/articlesinthepress/428-articles2019/5954-ta-nea-ev-venizelos-poia-taftotita-tis-makedonias-i-tis-dithen-neas-kentroaristeras.html?fbclid=IwAR2seoxjdoVBm-Cv48xHLqTLn2YMCDr-mgr3eN3dOCNa7u6kmCT2qPwylKw>: «Ρωσία: Θα συνεχίσουμε να εκφράζουμε τη γνώμη μας για τη Συμφωνία των Πρεσπών», [kathimerini.gr](https://www.kathimerini.gr/15/1/2019), 15/1/2019 (<https://www.kathimerini.gr/1004901/article/epikairothta/politikh/rwsia-8a-synexisoyme-na-ekfrazoyme-th-gnwmh-mas-gia-th-symfwnia-twn-prespwn>).

¹³⁸ Κατερίνα Πάντα, 25 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2335986273303342&id=100006759753447

¹³⁹ Παλασης λαμπρος, σχόλιο στο Κατερίνα Πάντα, 25 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2335986273303342&id=100006759753447

¹⁴⁰ Stefanos A Mytilineos, 24 Σεπτεμβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/mytilineos/posts/10216265949258154>

¹⁴¹ Dimitris Tsirkas, 3 Φεβρουαρίου 2018:

<https://www.facebook.com/leninkokkinou/posts/10211038383500854>

¹⁴² «Οι Ρώσοι αντιπροσωπεύουν κάτι καλό» κατά το 66,9% των Ελλήνων (διαΝΕΟσις 2018: 66).

¹⁴³ Βλ. Νέδος, Βασιλής, «Απέλαση Ρώσων διπλωματών από την Αθήνα», *Η Καθημερινή*, 11/7/2018:

<https://www.kathimerini.gr/974240/article/epikairothta/politikh/apelash-rwsw-n-diplwmatwn-apo-thn-a8hna>.

Σχολιάζοντας το γεγονός, χρήστες επισημάνουν: «Καιροσκόποι εθνικιστές με τις ευλογίες των Ρώσων και μυστήριων αγιορίτικων πηγών για προσωπικά οφέλη και όποιον ηλίθιο αγκιστρώσουν. Το διεθνές παιχνίδι στα Βαλκάνια χόντρνε πολύ λόγω τεράστιων οικονομικών-γεωπολιτικών-ενεργειακών συμφερόντων. (...) Ο,τι κάνουν σε Σκόπια και Αλβανία μέσω εθνικισμού, επιχειρούν να το κάνουν και σ’ εμάς, βάζοντας και ολίγη από Εκκλησία (το αιώνιο δόλωμα της δήθεν κοινής Ορθοδοξίας), με τους ντόπιους λύκους να ενδύονται την προβιά του προβάτου για το Μακεδονικό, εκμεταλλευόμενοι τη φιλοπατρία και το θρησκευτικό αίσθημα του Έλληνα» (Κατερίνα Πάντα, 11 Ιουλίου 2018: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2193382614230376&id=100006759753447), ενώ υπενθυμίζεται επίσης ότι: «Η Μόσχα σήμερα δυσφορεί με την προοπτική επίλυσης του προβλήματος, ενός προβλήματος το οποίο άρχισε να υπάρχει για εκείνην μόνο άπαξ η προοπτική επίλυσής του σχετίστηκε με τη δυνητική υποψηφιότητα των Σκοπίων στο ΝΑΤΟ. Η απέλαση των τεσσάρων Ρώσων είναι αναγκαία κι εύλογη απάντηση στις ρωσικές μονούβρες επιρροής και χρηματισμού σχετικά με το Μακεδονικό κυρίως στη Βόρεια Ελλάδα. Αλήθεια, οι συμπολίτες μας που θεωρούν σωτήρια τη ρωσική παρέμβαση ώστε “να μην παραχωρηθεί η Μακεδονία μας” πώς να σκέφτονται άραγε ενώπιον του ότι η Ρωσία αναγνώρισε “Δημοκρατία της Μακεδονίας” πριν καν κι από τις ΗΠΑ; Το ξέρουν ή δεν θέλουν να το ξέρουν; Και η απόθεση ανθρώπινος μηχανισμός άμυνας είναι... Αρκεί να μην καταλήγει στην αυτογελοιοποίηση. Στη φωτογραφία (σ.σ.: παρατίθεται στην ανάρτηση) ο εκ των απελαθέντων πρώην Γενικός Πρόξενος της Ρωσίας στη Θεσσαλονίκη με τον Ηγούμενο Εφραίμ και τοπικό παράγοντα: να μην ξεχνιόμαστε κιόλας... Οι διαδρομές είναι κυρίως υπόγειες και ο κυνισμός δεν έχει πάτο»: (Δημήτρης Χριστόπουλος, 16 Ιουλίου 2018: <https://www.facebook.com/dimitris.christopoulos.509/posts/2151888801752396>). Ωστόσο, η εθνική οπτική αντιτείνει: «Φταίνε οι Ρώσοι διπλωμάτες για τη λαϊκή εξέγερση!!! Τρέμουν την αυθόρμητη ελληνορωσική φιλία και

έμπρακτη απόδειξη της περίφημης ελληνορωσικής φιλίας («Οι Ρώσοι», υποστηρίζεται, «γνώριζαν την πάγια θέση της χώρας για πάνω από 25 χρόνια, ότι δεν δέχεται όνομα με παράγωγο της λέξης Μακεδονία, και πήγαν υπέρ της Ελλάδος στη διαδήλωση, αλλά ο Τσίπρας μόλις είχε συμφωνήσει»¹⁴⁴) είτε αποσιωπάται («Οι “σοβαροί” Μακεδονομάχοι κάνουν τις πάπιες και αποφεύγουν να σχολιάσουν τη ρωσική εμπλοκή στο Μακεδονικό και στις δικές σας λίστες ή μόνο στις δικές μου συμβαίνει αυτό;»,¹⁴⁵ σημειώνεται δηκτικά για τη σιωπή του φιλελεύθερου χώρου).

Η αγνόηση όμως της ανακοπής της διεϊσδυσης στη Βόρεια Μακεδονία της Τουρκίας – δηλαδή του πρώτου τη τάξει «εχθρού της χώρας» σύμφωνα με το «επίσημο εθνικό αφήγημα»– είναι τουλάχιστον προβληματική. Όπως φαίνεται, μέσα στον «εθνικιστικό παροξυσμό» (Ηρακλείδης 2018: 24) περί το Μακεδονικό, τα υπόλοιπα «εθνικά θέματα» έχουν αποφορτιστεί (Πλειός - Φραγκονικολόπουλος, 2010: 262): ο άμεσος κίνδυνος αναγνωρίζεται ότι απορρέει από την «εγκληματική για τα εθνικά συμφέροντα συμφωνία»¹⁴⁶ που μας «επιβλήθηκε», η οποία φυσικά και δεν γίνεται παραδεκτό ότι συνιστά «στρατηγική ήττα του εθνικισμού σε μια πολύ ευαίσθητη περιοχή».¹⁴⁷ Αντιθέτως, «υποθηκεύει το μέλλον της χώρας»,¹⁴⁸ «θα έχει ως μοναδικό αποτέλεσμα την όξυνση και τη διόγκωση του βαλκανικού εθνικισμού και του αλυτρωτισμού»¹⁴⁹ και «θα στείλει τα παιδιά μας στον πόλεμο αύριο»,¹⁵⁰ καθώς δεν είναι παρά «προάγγελος αποσταθεροποίησης και, συν τω χρόνω, αιτία επαναχάραξης των συνόρων και τελικά επικράτησης της μίας Μακεδονίας, που θα δίνει στη Γερμανία δρόμο προς το Αιγαίο και πολλά ακόμα συνεπακόλουθα, όπως η ευκαιρία για τη “Μεγάλη Αλβανία”, που εύκολα θα καταπιεί το κρατίδιο...».¹⁵¹

Μα, απορεί κανείς, «προτιμάμε η Ελλάδα να είναι εχθρός με ένα κράτος με μεγάλη μειοψηφία Αλβανών, που κάποιοι ανεγκέφαλοι από εκεί ονειρεύονται μια ένωση

με τον πανικό τους την ενισχύουν κατακόρυφα...» (Παναγιώτης Δερματάς, 12 Ιουλίου 2018: <https://www.facebook.com/dermatasp/posts/10213912885789414>).

¹⁴⁴ Efstratios Kokkinakos, 12 Ιουλίου 2018:

<https://www.facebook.com/efstratios.kokkinakos/posts/2007024969322200>

¹⁴⁵ Leonidas Spyrou, 14 Ιουλίου 2018: <https://www.facebook.com/leonidas.spyrou/posts/1793186810734641>

¹⁴⁶ Κλειστό προφίλ, 4 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2163868540596621&id=100009204891748

¹⁴⁷ Odyseas Tzornatzis, σχόλιο στο Constantinos Tachtsidis, 12 Ιουνίου 2018:

<https://www.facebook.com/constantinostachtsidis/posts/10160550208800578>

¹⁴⁸ Κλειστό προφίλ, 4 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2163868540596621&id=100009204891748

¹⁴⁹ Mirella Kasimati, σχόλιο στο Stefanos A Mytilineos, 24 Σεπτεμβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/mytilineos/posts/10216265949258154>

¹⁵⁰ Ιωάννης Ι. Μανούσος, σχόλιο στο Maria Denaxa, 27 Νοεμβρίου 2018:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=10215908395675691&id=1020452190

¹⁵¹ Periklis Danopoulos, 12 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/periklis.danopoulos/posts/1967875829974182>

Αλβανίας - Σκοπίων - Κοσόβου; Με τη Βόρεια Μακεδονία στο ΝΑΤΟ νομίζει κανείς ότι θα επιτρέψει ο Αμερικάνος τέτοια σχέδια ή πάθατε ζαφνικό έρωτα με τους Ρώσους;».¹⁵² Η απάντηση συμπυκνώνει όλα τα στερεότυπα της ανάδελφης ιδεολογίας: «Προσωπικά δεν θεωρώ συμμάχους τους Ρώσους. Αν κάποιος έχει διαβάσει λίγη Ιστορία, γνωρίζει ότι πάντοτε μας την έφεραν οι Ρώσοι. Όπως δεν πιστεύω ότι έχουμε φίλους συμμάχους. Όλοι κοιτάζουν πώς θα εκμεταλλευτούν τη χώρα μας. (...) Νομίζω πως ανοίγουμε την όρεξη σε κάθε γείτονα για διεκδικήσεις. Ας περιμένουμε να δούμε πώς θα λειτουργήσει το ψευδοκράτος (sic). Εύχομαι αύριο μεθαύριο, εγώ η “μακεδονομάχος”, εγώ η “μπατριώτισσα”,¹⁵³ να διαψευστώ. Εύχομαι επίσης οι απόγονοί μας να μην μας βρίζουν. Και κυρίως εύχομαι η Ελλάδα να παραμείνει ως έχει».¹⁵⁴ Σε αυτό το τοπίο και υπό αυτή την οπτική, η επικύρωση της Συμφωνίας των Πρεσπών την 25η Ιανουαρίου 2019 ισοδυναμεί με αυτοεκπληρούμενη προφητεία: συντελείται ο «θάνατος» τμήμα-τμήμα της Ελλάδας, προκαλώντας και τα ανάλογα συναισθήματα: «Κλαίω και δεν το αντέχω. Άντε η σειρά του Αιγαίου με Θράκη και η Ήπειρος. Κι η Κρήτη και χαθήκαμε από την υφήλιο. Τι μπορεί και με ποιον τρόπο να σωθεί η Μακεδονία; Απλά πένθος».¹⁵⁵

¹⁵² Σπύρος Χειρδάρης, σχόλιο στο Σπύρος Χειρδάρης, 26 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/konte.pipetos/posts/2455169127826950>

¹⁵³ Ειρωνική προσφώνηση που χρησιμοποιείται κατά κόρον έναντι των αντιτιθέμενων στη Συμφωνία.

¹⁵⁴ Annie Manatou, σχόλιο στο Σπύρος Χειρδάρης, 26 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/konte.pipetos/posts/2455169127826950>

¹⁵⁵ Σοφία Λουκιδου, 25/1/2019, σχόλιο στο Dimitris Filippidis, 25 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10155638255741626&set=a.46032841625&type=3&theater>.

4.1.2. Οι διεθνείς συσχετισμοί και η θέση της Ελλάδας

Ασχέτως των σχεδιασμών, «δόλιων» ή «θεμιτών», του λεγόμενου «διεθνούς παράγοντα» –είτε αυτός αφορά σε κράτη ή ενώσεις κρατών είτε σε οικονομικής φύσεως συμφέροντα (βλ. εδώ: 5.1.4.)–, με αφετηρία έστω την Ενδιάμεση Συμφωνία του 1995 και ορόσημα το βέτο «που (δεν) προέβαλε ο Κωστάκης (σ.σ.: Κώστας Καραμανλής) στο Βουκουρέστι»¹⁵⁶ το 2008 και την καταδίκη γι' αυτό της χώρας από το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, σε διεθνές επίπεδο συνέτρεχαν ταυτόχρονα δύο πραγματικότητες. Καταρχάς, το Μακεδονικό έμοιαζε ότι «*“το έχει λύσει η ζωή”, όπως έλεγε ο θυμόσοφος Χαρίλαος (σ.σ.: Φλωράκης)*»¹⁵⁷ μια και στα χρόνια που μεσολάβησαν, «*όταν άρχισαν να πέφτουν μία μία οι αναγνώρισεις, τις αποδεχόμασταν μοιρολατρικά*».¹⁵⁸ «*Η πρώτη χώρα διεθνώς που αναγνώρισε την ΠΓΔΜ με τη συνταγματική της ονομασία υπήρξε η Κίνα στις 13 Οκτωβρίου 1993. Ακολούθησαν η Ιαπωνία στις 21 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους, ενώ ο Φεβρουάριος του 1994 έφερε στις 3 και στις 9 του μήνα δύο αναγνώρισεις από τα βαρύτερα ονόματα: αυτή τη φορά από Ρωσία και ΗΠΑ αντίστοιχα. Οι ΗΠΑ αναγνώρισαν τη χώρα τότε με τη μεταβατική ονομασία και με τη συνταγματική δέκα χρόνια αργότερα. Έκτοτε, οι διεθνείς συσχετισμοί γίνονται συντριπτικοί σε βάρος της Αθήνας, αφού πλέον μικρότερες χώρες, η μία μετά την άλλη, ακολουθούν ώστε να φτάσουμε στις 131*».¹⁵⁹ Με άλλα λόγια, «*λίγα χρόνια ακόμα, και οι μοναδικές χώρες που θα την αποκαλούσαν FYROM θα ήταν η Ελλάδα και η Κύπρος*».¹⁶⁰ Επιπλέον, αν η ελληνική πλευρά, σε συνέχεια της απόφασης του Διεθνούς Δικαστηρίου, προβαλλόταν ως υπαίτια για την απόρριψη ενός έντιμου συμβιβασμού (με κριτήριο ότι στη Συμφωνία των Πρεσπών ικανοποιούνταν όλες οι προβλέψεις της «εθνικής γραμμής»), θα ήταν ανοιχτή η οδός της καταδίκης της και από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ και άρα, αργά ή γρήγορα, το γειτονικό κράτος θα γινόταν δεκτό στους κόλπους του κύριου οργανισμού της διεθνούς κοινότητας υπό τη «συνταγματική», αμιγή ονομασία του – εξέλιξη που ούτως ή άλλως εμπόδιζε μόνο το βέτο της Γαλλίας σε επίπεδο Συμβουλίου Ασφαλείας (Μακρής, 2018): «*(...) Πόσες καταδίκες ακόμα θα αντέχαμε; Και ποια θα ήταν η ζημιά να αψηφούμε το Διεθνές*

¹⁵⁶ Gregory Vallianatos, 26 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/gregory.vallianatos.3/posts/10215985843591694>

¹⁵⁷ Antonis Liakos, 20 Απριλίου 2018: <https://www.facebook.com/antonis.liakos.98/posts/858800114326714>

¹⁵⁸ Παντελής Καψής, 24 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/Pantelis.Kapsis/posts/1358815410926823>

¹⁵⁹ Δημήτρης Χριστόπουλος, 16 Ιουλίου 2018:

<https://www.facebook.com/dimitris.christopoulos.509/posts/2151888801752396>

¹⁶⁰ Παντελής Καψής, 24 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/Pantelis.Kapsis/posts/1358815410926823>

Δικαστήριο, όταν όλη η πολιτική μας απέναντι στην Τουρκία στηρίζεται στον σεβασμό του διεθνούς δικαίου και των αποφάσεων του Δικαστηρίου; (...)».¹⁶¹

«Θα πρέπει να εξηγηθεί με τον πιο σαφή, κατηγορηματικό και απλό τρόπο στον κόσμο ότι 1) αν δεν περάσει αυτή η συμφωνία Τσίπρα - Ζάεφ, τα πράγματα θα παραμείνουν ως έχουν. Δηλαδή Δημοκρατία της Μακεδονίας. 2) Το veto της Ελλάδας σε ΕΕ και ΝΑΤΟ για το όνομα δεν μπορεί να ισχύει εις το διηνεκές και δεν υπόκειται σε παράλογες χρήσεις. Κάθε εχέφρων κυβέρνηση θα συνηγορήσει στην άρση ή στην παράκαμψή του. Αυτή είναι η τελευταία φορά που το έτσι κι αλλιώς οριακό ελληνικό αίτημα να ονοματίσει έναν άλλο λαό και οι ελληνικές φαντασιοπληξίες περί σφετερισμού ονομάτων, κλοπής της ιστορίας κ.λπ. θα μπορούν να γίνουν θέμα διεθνούς ή διμερούς διαπραγμάτευσης. (...) Ο κόσμος έχει πολύ σοβαρότερα προβλήματα από τις ελληνικές ιδιορρυθμίες»,¹⁶² επισημαίνεται και τονίζεται: «Ένα όχι στη συμφωνία αυτή (...) θα σημαίνει μετά βεβαιότητας επιβολή των μεγάλων συμφερόντων στην περιοχή με όρους καταστροφικούς. Δεν θα μας περιμένουν άλλο... Δεν έχουν λόγο. Και δεν αποκλείεται διά της γνωστής μεθόδου του bypass (...) να “καμαρώνουμε” μια νέτη-σκέτη Μακεδονία σε ΝΑΤΟ και τα λοιπά φόρα, χωρίς ούτε αυτές τις συγκεκριμένες διευκρινίσεις με τις βασικές δικλίδες ασφαλείας που η συμφωνία μάς εξασφαλίζει, και να μην ξέρουμε πού να κρυφτούμε».¹⁶³

«Όποιος έχει στοιχειώδη εικόνα από τον διεθνή Τύπο βλέπει ότι παντού η είδηση είναι ότι η Μακεδονία αλλάζει το όνομά της σε Βόρεια Μακεδονία»,¹⁶⁴ αλλά «απ’ ό,τι φαίνεται, υπάρχουν αρκετοί που πιστεύουν ότι στο ΠΓΔΜ το “μ” σημαίνει μαγιονέζα»,¹⁶⁵ επισημαίνεται σαρκαστικά, ωστόσο ο ταπεινωμένος εθνικός εαυτός ουδόλως ενδιαφέρεται για τα τετελεσμένα και τους διαμορφωμένους συσχετισμούς στο διεθνές πεδίο. Αρνείται να ακούσει ότι «η αδιαλλαξία και η ομφαλοσκόπηση των τελευταίων ετών στη χώρα μας οδήγησαν διεθνώς στην ταύτιση του ονόματος Μακεδονία μόνο με τη γειτονική χώρα»,¹⁶⁶ ότι «η διαιώνιση της εκκρεμότητας μόνο στη διεθνή απομόνωση της Ελλάδας συνέβαλλε»¹⁶⁷ ή πως «η Ελλάδα δεν μπορεί να εμποδίζει εσαεί την είσοδο της ΠΓΔΜ στους διεθνείς οργανισμούς. Αν μάλιστα τώρα η Συμφωνία των

¹⁶¹ Παντελής Καμήης, 24 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/Pantelis.Kapsis/posts/1358815410926823>

¹⁶² Antonis Liakos, 15 Ιουνίου 2018: <https://www.facebook.com/antonis.liakos.98/posts/888374804702578>

¹⁶³ Κατερίνα Πάντα, 22 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2333655116869791&id=100006759753447

¹⁶⁴ Odyseas Tzorvatzis, σχόλιο στο Constantinos Tachtsidis, 12/6/2018:

<https://www.facebook.com/constantinostachtsidis/posts/10160550208800578>

¹⁶⁵ Odyseas Tzorvatzis, σχόλιο στο Constantinos Tachtsidis, 12/6/2018:

<https://www.facebook.com/constantinostachtsidis/posts/10160550208800578>

¹⁶⁶ Πρωτοβουλία για τη Θεσσαλονίκη, 23 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/protovoulia/photos/a.162293847114499/2328682323808963/?type=3&_tn=-R

¹⁶⁷ Xenia Kounalaki, 14 Ιουνίου 2018:

<https://www.facebook.com/xenia.kounalaki/posts/10156288438243955>

Πρεσπών καταρρεύσει με υπαιτιότητα της Ελλάδας, η γειτονική χώρα θα ενταχθεί στους οργανισμούς αυτούς με το συνταγματικό της όνομα (Δημοκρατία της Μακεδονίας), όχι ως ΠΓΔΜ ούτε ως Βόρεια Μακεδονία. Το ακριβώς αντίθετο δηλαδή από αυτό που επιδιώκουν οι Μακεδονομάχοι»,¹⁶⁸ δεδομένου ότι επί της ουσίας «με τη Συμφωνία των Πρεσπών η Ελλάδα έφτασε στο *limit up* των δυνατοτήτων της, ζητώντας τροποποίηση του ονόματος, αλλά επίσης και στο ανώτατο όριο της διεθνούς ανοχής. Αυτό θα πρέπει να διατυπωθεί καθαρά αν δεν θέλουμε να βαυκαλιζόμαστε».¹⁶⁹ Παραβλέποντας τετελεσμένα σε βάθος 25ετίας, ξεκαθαρίζει ότι «η συνέχιση του στάτους κβο και της ειρηνικής συνύπαρξης είναι η τελευταία υποχώρηση που μπορούμε να κάνουμε»,¹⁷⁰ λέει «“όχι” στη λύση που προτείνει η Ευρώπη, αδιαφορώντας για τις ενδεχόμενες διπλωματικές παρενέργειες»¹⁷¹ και επιστρέφει στη λογική που πλαισίωσε την αντίδραση των αρχών της δεκαετίας του 1990: «“Ο γιαλός είναι στραβός, εμείς καλά αρμενίζουμε” (...) “Δεν πά’ να τη λένε όλοι Μακεδονία, μην τους ακούς. Εμείς θα κλείνουμε τα αυτιά μας. Θα αποσυρόμαστε από καλλιστεία και τουρνουά σκακιού, θα σβήνουμε τα αρχικά της ακατονόμαστης χώρας από την οθόνη σου όταν θα βλέπεις μπάσκετ, θα τους κρατάμε μούτρα, θα κάνουμε μποικοτάζ στο ένταμ και εμπάργκο στο πετρέλαιο. Θα καταψηφίζουμε στη Γιουροβίζιον (...)».¹⁷²

«Τι είδους στρουθοκαμηλισμός είναι αυτός;»,¹⁷³ λέγεται με αγανάκτηση. «Λοιπόν, σας έχω νέα από τον πραγματικό κόσμο»:¹⁷⁴ «όποιος έχει μυαλό γνωρίζει ότι μετά από τόσoοσα χρόνια μοναξιάς, αν δεν περάσει η Συμφωνία των Πρεσπών, το μόνο που θ’ αλλάξει είναι πως η χώρα θα ονομάζεται διεθνώς και επίσημα Δημοκρατία της Μακεδονίας»¹⁷⁵ και εξηγείται: «Η θέση να μην υπάρχει η λέξη “Μακεδονία” στο όνομα των γειτόνων είναι εντελώς ανεδαφική. Αν γίνει πολιτική του ελληνικού κράτους, θα οδηγήσει με μαθηματική ακρίβεια σε μία ακόμη “εθνική” ήττα – η γειτονική χώρα θα αναγνωριστεί από τους πάντες ως “Μακεδονία” και η Ελλάδα θα απομονωθεί πλήρως. Η θέση δηλαδή που προτάσσουν οι “εθνικά αδιαπραγμάτευτοι” είναι η πιο επιζήμια εθνικά, με τα δικά τους κριτήρια. Το κρίσιμο όμως γι’ αυτούς δεν είναι κάποιο “εθνικό

¹⁶⁸ Dimitris Tsirkas, 21 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/leninkokkinou/posts/10213319647131019>

¹⁶⁹ Antonis Liakos, 8 Οκτωβρίου 2018: <https://www.facebook.com/antonis.liakos.98/posts/988882931318431>

¹⁷⁰ Stratis Boumazos, 4 Φεβρουαρίου 2018 (αναπαράγεται απόσπασμα από την ομιλία του Μίκη Θεοδωράκη στο συλλαλητήριο της ίδιας ημέρας): <https://www.facebook.com/stra.bou/posts/10215115463897325>

¹⁷¹ Παντελής Καψής, 29 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/Pantelis.Kapsis/posts/1362889520519412>

¹⁷² Αντίφωνο Κωστής Παπαϊωάννου, 10 Ιανουαρίου 2018:

<https://www.facebook.com/antiphono.kostispapaioannou/posts/914653925364623>

¹⁷³ Κατερίνα Πάντα, 23 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2334825636752739&id=100006759753447

¹⁷⁴ Stefanos A Mytilineos, 11 Οκτωβρίου 2018: <https://www.facebook.com/mytilineos/posts/10216393081396378>

¹⁷⁵ Gregory Vallianatos, 5 Ιουλίου 2018:

<https://www.facebook.com/gregory.vallianatos.3/posts/10214505627507217>

δίκαιο”, όπως μας πιπιλίζουν, αλλά να μην αναγκαστούν να βγάλουν το κεφάλι από την άμμο και διαπιστώσουν ότι όλα αυτά που φαντασιώνονται δεν είναι παρά ανιστόρητες εθνικιστικές ανοησίες που δεν έχουν κανένα έρεισμα και καμία τύχη στον πραγματικό κόσμο». ¹⁷⁶ Άλλωστε: «Είναι ή όχι γραμμή του Ελληνικού Κράτους ο σεβασμός των συνθηκών που καθορίζουν τα σύνορα; Και, αν ναι, πώς είναι δυνατόν να αμφισβητούμε την ισχύ της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, που προβλέπει ότι οι Μακεδονίες είναι τρεις, με την έννοια απόδοσης της γεωγραφικής περιοχής σε τρία κράτη; Και αν αυτή πρέπει να είναι η στάση της Ελλάδας, πώς παράλληλα ζητάμε από την Τουρκία να σεβαστεί τη Συνθήκη της Λωζάννης; Πόσο αξιόπιστος είναι κάποιος αν ζητάει εφαρμογή συνθηκών αλά καρτ;». ¹⁷⁷ «Είναι τουλάχιστον αστείο να πιστεύεις ότι στη διεθνή διπλωματία μπορείς να πας στο τραπέζι με “θέσεις” του τύπου (...) “Η Μακεδονία είναι Ελλάδα και η Ελλάδα είναι Μακεδονία”». ¹⁷⁸

«Δεν αναγνωρίζαμε εμείς τα Σκόπια –λέει– γιατί η δική μας αναγνώριση μετράει”. (...) Μάλλον είσαι (...) πολύ σίγουρος για τις ελληνικές “δυνατότητες” παγκοσμίως, όταν πλέον ξεκάθαρα παλεύουν ελέφαντες για γεωπολιτική-οικονομική-ενεργειακή ισχύ στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων (...) Σε “μηδενίζουν” όποτε θέλουν, αναγνωρίζουν εκβιαστικά ό,τι θέλουν κι εσύ μένεις με το “εθνικά υπερήφανος”, διυλίζοντας τον κώνωπα της περικεφαλαίας, (...) και μετά αναρωτιέσαι από πού σου ’ρθε. Αφήστε, το έχουμε ξαναδεί το εργάκι και το πληρώσαμε ακριβά. Δεν θα πάρουμε... Κακό πράμα ο επιλεκτικός αλληθωρισμός και ο μικρόκοσμος τελικά», ¹⁷⁹ προειδοποιεί χρήστης, ενώ άλλος υπογραμμίζει: «Όλες, μα όλες οι ήττες που μπορεί να θεωρηθούν εθνικές τραγωδίες οφείλονται στο ότι παρασυρθήκαμε από έναν ανόητο εθνικισμό και δεν υπολογίσαμε τον πραγματικό συσχετισμό των δυνάμεων. Από την ήττα του 1897 ως τη Μικρασιατική Καταστροφή και βέβαια την Κύπρο». ¹⁸⁰ Άλλωστε, «η στείρα άρνηση και ο εθνικισμός είναι οι λόγοι που οδηγούν σε εθνικές τραγωδίες. Όχι οι απόπειρες διμερών συμφωνιών, που στη συγκεκριμένη περίπτωση ίσως και να αποτελεί υπό αυτές τις συνθήκες παγκόσμια πρώτη (...) Ας μην ξεχνάμε τουλάχιστον τα παθήματα της πρόσφατης ιστορίας μας και πού μας οδήγησαν». ¹⁸¹

¹⁷⁶ Dimitris Tsirkas, 21 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/leninkokkinou/posts/10213319647131019>

¹⁷⁷ Dimitris Soutas, 24 Ιανουαρίου 2018: <https://www.facebook.com/dimitris.soutas/posts/10156320833323641>

¹⁷⁸ Dimitris Soutas, 17 Ιανουαρίου 2018: <https://www.facebook.com/dimitris.soutas/posts/10156311667893641>

¹⁷⁹ Κατερίνα Πάντα: 11 Ιουλίου 2018:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2193026074266030&set=a.1378402439061735&type=3>

¹⁸⁰ Παντελής Καψής, 24 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/Pantelis.Kapsis/posts/1364170703724627>

¹⁸¹ Κατερίνα Πάντα, 22 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2333655116869791&id=100006759753447

Προς γνώση, βεβαίως, όλων των «“θαγινουμερεζιλιστουςξένους” που επικαλούνται καιρό τώρα τη “διεθνή τετελεσμένη συγκυρία”»¹⁸² και επιμένουν ότι «αν αρνηθούμε την παρούσα συμφωνία, (...) θα ακολουθήσει η ντε φάκτο λύση και άλλα χειρότερα»,¹⁸³ παρατίθεται «“η θέση της ΕΕ (...): Παρακολουθούμε πλέον τις διαδικασίες για την εφαρμογή και αυτό που μετράει τώρα είναι η ψήφος στο ελληνικό κοινοβούλιο, τίποτα άλλο δεν μετράει παρά μόνο η κυρίαρχη βούληση του ελληνικού κοινοβουλίου”»,¹⁸⁴ με την επεξήγηση: «Επί της ουσίας, παραδέχονται και ομολογούν η ΕΕ ότι χωρίς την επίσημη αναγνώριση από την Ελλάδα δεν μπορούν να κάνουν τίποτα ούτε η ΕΕ ούτε το ΝΑΤΟ σχετικά με την ταυτότητα του κρατιδίου των Σκοπίων. Δηλαδή, όλα αυτά που λένε οι ΣΥΡΙΖΑίοι ότι οι Σκοπιανοί είναι ήδη μακεδονική οντότητα που απολαμβάνουν της αποδοχής των “δυνατών” της υψηλίου είναι το λιγότερο ανυπόστατη δημαγωγία».¹⁸⁵ Εξάλλου, «με το βάρος της εμπειρίας του, ο Αλέξανδρος Μαλλιάρης απέρριψε τους φόβους ότι αν η Ελλάδα δεν κυρώσει τη συμφωνία διατρέχει οποιονδήποτε κίνδυνο. “Οι ίδιοι που μας λένε, αυτό είναι το κείμενο, take it or leave it, οι ίδιοι θα πάρουν τις αντιρρήσεις μας και θα τις πάνε στους γείτονες και θα τους πουν ακριβώς τα ίδια”, είπε. Η επιρροή της Ελλάδας στον ευρύτερο γεωγραφικό της χώρο θα εξυπηρετηθεί καλύτερα αν προβάλει ήπια ισχύ. Αλλά ισχύ. Η Μακεδονία ήταν ένα παιχνίδι επιρροής και ισχύος από την εποχή του ανταγωνισμού Αυστροουγγαρίας, Βρετανίας και Ρωσίας πάνω στα ερείπια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, στα τέλη του 19ου αιώνα. 120 χρόνια μετά βρισκόμαστε περίπου στο ίδιο σημείο. Είναι αυταπάτη να νομίζουμε ότι θα ξεμπλέξουμε με μια εύκολη τζιφρα μέσα σε έναν χρόνο. Δεν υπάρχει αυτό που λέμε “ιστορική ευκαιρία”».¹⁸⁶ Κι ως μην ξεχνάμε βέβαια «το ιστορικό διάγγελμα του Τάσσου Παπαδόπουλου για το σχέδιο Ανάν: “Παρέλαβα κράτος, δεν θα παραδώσω κοινότητα...”. Αν θυμάστε, και τότε οι μεγάλες δυνάμεις πίεζαν για το “ναι”».¹⁸⁷

¹⁸² Dimitris Lignadis, 18 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/dimitris.lignadis.7/posts/138210163852287>

¹⁸³ Κατερίνα Πάντα, 24 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2334885116746791&id=100006759753447

¹⁸⁴ Olga G. Yeritsidou, 24 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php:story_fbid=1722004147904306&id=100002842138800

¹⁸⁵ Olga G. Yeritsidou, 24 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php:story_fbid=1722004147904306&id=100002842138800

¹⁸⁶ Aristotelis Aivaliotis, 13 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/aristotelis.aivaliotis/posts/10156877949278610>

¹⁸⁷ Γιάννης Ζυγούλης, 23 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/john.zigoulis/posts/10216825438804248>

4.1.3. Οι δεσμεύσεις της χώρας έναντι των εταίρων της

«Η υπόθεση της Μακεδονίας γίνεται όλο και περισσότερο αντιληπτή από την πλειοψηφία των πολιτών σαν μια εθνική ήττα. Σε μια στιγμή μάλιστα που μετά από δέκα χρόνια κρίσης και μνημονίων η κοινή γνώμη στην Ελλάδα αισθάνεται ήδη ταπεινωμένη και ηττημένη».¹⁸⁸ Ως αποτέλεσμα εξάλλου της οικονομικής επιτροπείας υπό την οποία έχει περιέλθει η χώρα, το Μακεδονικό αντιπροσωπεύει «απλώς μια συγκεκριμένη, επιμέρους εφαρμογή της αυτο-ακύρωσης της δυνατότητας της Ελλάδας να αποφασίζει για τα του οίκου της από το 2010 έως τον Ιούλιο του 2015, οπότε η πολιτική και η κυριαρχία έγιναν τελεσιδίκως *outsourced*»,¹⁸⁹ συνθήκη με την οποία ταυτίστηκε όσο κανείς άλλος η καγκελάρια της Γερμανίας, Άνγκελα Μέρκελ. Τόσο που: «Αν αποσυνθέσεις την Ελλάδα, θα δεις να σου απομένουν μία ελιά, ένα αμπέλι, ένα καράβι και ένας (μία) Γερμανός καγκελάριας. Που σημαίνει ότι με τα ίδια υλικά την ξαναφτιάχνεις...»,¹⁹⁰ όπως σκωπτικά παραφράζεται ο γνωστός στίχος του Οδυσσέα Ελύτη.

Η αντίληψη περί «ξένου δακτύλου» στις όποιες πολιτικές εφαρμόζονται στη χώρα δεν είναι βέβαια άσχετη με το γεγονός ότι τα ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής είθισται να γίνονται ζητήματα και της εσωτερικής πολιτικής, και να εμπλέκονται έτσι στο παιχνίδι της διεκδίκησης εξουσίας. Το πολιτικό σύστημα θέτει και επιστρατεύει κάθε αντικείμενο πολιτικολογίας στην υπηρεσία ανταγωνιστικών σκοπών των κομμάτων για την επίτευξη ή την εδραίωση της εξουσίας (Πλειός - Φραγκονικολόπουλος 2010: 56): «Ανταλλάξατε το Σκοπιανό (sic) με τις μειώσεις των συντάξεων. Ανταλλάξατε ένα μέτρο που δεν θα έπρεπε να έχετε ψηφίσει με μια μείζονα εθνική υποχώρηση. (...) Μόνο που έτσι δεν εξυπηρετούνται τα συμφέροντα της χώρας. Εξυπηρετούνται ξένα συμφέροντα»,¹⁹¹ κατηγόρησε από το βήμα της Βουλής ο τότε αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης, Κυριάκος Μητσοτάκης, την κυβέρνηση, τροφοδοτώντας με «θεσμική επιβεβαίωση» την εθνικιστική έξαρση που συνόδευσε τη σύναψη της Συμφωνίας των Πρεσπών, ως προϊόντος αφενός πίεσης εξωχώριων συμφερόντων, αφετέρου συναλλαγής.

¹⁸⁸ Aristotelis Aivaliotis, 13 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/aristotelis.aivaliotis/posts/10156877949278610>

¹⁸⁹ Sotiris Mitralaxis, 18 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/sotmitral/posts/10217966298734901>

¹⁹⁰ Aristotelis Aivaliotis, 10 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/aristotelis.aivaliotis/posts/10156872206028610>

¹⁹¹ Πρωτολογία του Προέδρου της Νέας Δημοκρατίας, κ. Κυριάκου Μητσοτάκη κατά τη συζήτηση του νομοσχεδίου για τις συντάξεις στη Βουλή, 11/12/2018: <https://nd.gr/protologia-toy-proedroy-tis-neas-dimokratias-k-kyriakoy-mitsotaki-kata-ti-syzitisi-toy-nomoshedioy>.

«Είναι πολύ άδικο να κερδίζουν μόνο οι συνταξιούχοι από το ζεπούλημα της Μακεδονίας. Εμείς οι νέοι τίποτα; Στο πηγάδι κατουρήσαμε;»¹⁹² και «Παρακαλούνται όλοι οι ελληνόψυχοι συνταξιούχοι να μην κάνουν δεκτά τα αργύρια της κυβερνητικής προδοσίας, καθώς (...) ξεπουλήθηκε η Μακεδονία μας για κάτι ψωροσυντάξεις που παλιά η ΝΔ τις έδινε δώρο στους δανειστές και σήμερα τις ψηφίζει καταγγέλλοντάς τες παράλληλα ως προϊόν συναλλαγής»,¹⁹³ σατιρίζεται η αποστροφή του προέδρου της ΝΔ, «μιας Δεξιάς του Μπίθουλα, που φώναζε πως ανταλλάξαμε τη Μακεδονία με τις συντάξεις και πως χάνουμε εδάφη».¹⁹⁴ Ωστόσο, «δεν χρειάζεται να πω τι βλάβη προκαλεί (σ.σ.: η αποστροφή Μητσοτάκη) στη διεθνή εικόνα της χώρας, αλλά και στην ανάγκη με νηφαλιότητα να συζητηθεί και να αντιμετωπιστεί η Συμφωνία. Με όρους προδοσίας, καμιά συζήτηση δεν είναι εφικτή. Γενικά, η συνειδητή και συχνά δόλια νοηματική διολίσθηση έχει γίνει δυστυχώς μέρος της κομματικής αντιπαράθεσης. Αποτέλεσμα είναι μια χώρα αποπροσανατολισμένη και διχασμένη, που ομφαλοσκοπεί και αναμοχλεύει παλιά πάθη και φοβίες, χωρίς να μπορεί να προχωρήσει μπροστά»,¹⁹⁵ αναφέρεται.

Η πεποίθηση πάντως περί υποτέλειας («δίνετε λογαριασμό στους έξω»¹⁹⁶) και γερμανικής επιβολής, συστηματικά εχθρικής και ζημιογόνας προς τις ελληνικές αξίες και συμφέροντα, δείχνει εδραιωμένη διακομματικά. «Φτάνει σήμερα στην Ελλάδα ο πραγματικός τυφώνας. Αυτός που είτε από μακριά είτε από κοντά πλήττει τη χώρα τα τελευταία 8-9 χρόνια. Και είναι συνέχεια παλαιότερων τυφώνων, από την εποχή των ναζί και μετέπειτα»,¹⁹⁷ γράφεται εν αναμονή της άφιξης της καγκελαρίου Μέρκελ στις 10 Ιανουαρίου 2019 στην Αθήνα, όπου «έρχεται για να ρυθμίσει τις τελευταίες λεπτομέρειες ενόψει της ψήφισης στη Βουλή της κατάπτυστης Συμφωνίας των Πρεσπών».¹⁹⁸ «Η επίσκεψη Μέρκελ στην Ελλάδα αποτελεί κορύφωση των παρεμβάσεων που επιχειρεί απροκάλυπτα ο διεθνής παράγοντας, διά του ευρωιατείου, του ΝΑΤΟ και των ΗΠΑ, προκειμένου να επιβάλει στο εγχώριο πολιτικό σκηνικό την αποδοχή της συμφωνίας των Πρεσπών»,¹⁹⁹ ξεκαθαρίζεται. Έτσι, «ακολουθεί δεύτερη Μικρά Ασία για τους

¹⁹² Dimitris Tsirkas, 12 Δεκεμβρίου 2018: <https://www.facebook.com/leninkokkinou/posts/10213063888257207>

¹⁹³ Petros Katsakos, 12 Δεκεμβρίου 2018: <https://www.facebook.com/petros.katsakos/posts/10217967782567852>

¹⁹⁴ Constantinos Alexacos, σχόλιο στο Yannis Koutsomitis, 28 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2232961983390496&set=a.103504203002962&type=3>

¹⁹⁵ Alexandros Melidis, 12 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/almel/posts/10156259588371871>. Στην ανάρτηση παρατίθεται κείμενο της Μαριλένας Κοππά.

¹⁹⁶ Νίκος Παπαδόπουλος, σχόλιο στο Elena Milioti, 22 Νοεμβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/milioti.elena.1974/posts/10216865688610198>

¹⁹⁷ Periklis Danopoulos, 10 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/periklis.danopoulos/posts/1965079783587120>

¹⁹⁸ Periklis Danopoulos, 10 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/periklis.danopoulos/posts/1965079783587120>

¹⁹⁹ Γιώργος Καραμπελιάς, 10 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/yiorgoskarabelias/posts/2076208629084180>

Μακεδόνες μας»:²⁰⁰ «Η Μέρκελ στην Αθήνα για να δώσει αυστηρές εντολές στον Τσίπρα: “Θα ψηφίσεις πάση θυσία στη Βουλή τη Συμφωνία των Πρεσπών”! “Για, για, για, μάνταμ Μέρκελ... Ό,τι πείτε θα γίνει”»,²⁰¹ περιγράφει τον υποτιθέμενο διάλογο Μέρκελ - Τσίπρα χρήστης. Εξάλλου: «Ο ΣΥΡΙΖΑ είναι συνεχιστής του ΕΑΜ. Ε(ντάξει) Α(νγκελα) Μ(έρκελ)».²⁰²

ΣΚΙΤΣΟ 1: Η καγκελάρια Μέρκελ «βουτάει» την Ελλάδα, 8/1/2019

Πηγή: Stavros Martinidis, <https://www.facebook.com/martinidis/posts/10218296651071035>²⁰³.

Ασφαλώς όμως «εντολοδόχος» της δεν είναι μόνο «αυτός που παριστάνει τον πρωθυπουργό».²⁰⁴ Δεδομένου ότι «όλο το δωσιλογικό προσωπικό θα παρελάσει για να φιλήσει το χέρι της αυτοκράτειρας, με το αζημίωτο βεβαίως»,²⁰⁵ και «ο Κυριάκος Μητσοτάκης θα πρέπει να εξηγήσει στην Άνγκελα Μέρκελ τι είναι εκείνο που τον ταυτίζει με τις επιδιώξεις της Μόσχας στα Δυτικά Βαλκάνια (μη ένταξη της ΠΓΔΜ στο ΝΑΤΟ και

²⁰⁰ Αθάνατοι Σπαρτιάτες 7, 24 Δεκεμβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/170871330459681/photos/a.170879097125571/213172486229565/?type=3&theater>

²⁰¹ Gerasimos Vrachiolidis, 28 Δεκεμβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10218184940157767&set=a.3211789856440&type=3&theater>

²⁰² Manos Epitropakis, 25 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/Manos.Epitropakis/posts/10218194548516720>

²⁰³ Αναρτάται με τη λεζάντα: «Έρχεται την Πέμπτη».

²⁰⁴ Periklis Danopoulos, 11 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/periklis.danopoulos/posts/1966445556783876>

²⁰⁵ Periklis Danopoulos, 10 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/periklis.danopoulos/posts/1965079783587120>

τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, όπως ξεκάθαρα διατυπώθηκε και στην τελευταία ανακοίνωση του ρωσικού ΥΠΕΞ)»,²⁰⁶ παρόλο που «το να λέει χαιρέκακα αριστερούλης πως η Μέρκελ “θα τραβήξει το αντί στον Μητσοτάκη” δεν το λες και αριστερό, έτσι;».²⁰⁷ «Εντυπωσιακές οι επιθέσεις στην Άνγκελα Μέρκελ για το Μακεδονικό, τη στήριξη στην κυβέρνηση κ.ά. Καλά πάτε, παιδιά, ρίχτε κι άλλο νερό στον μύλο του αντιευρωπαϊσμού. Όλα αυτά μπροστά μας θα τα βρούμε»,²⁰⁸ προειδοποιεί χρήστης, με άλλον να στηλιτεύει την εθνικιστική γραμμή που υιοθέτησαν η ΝΔ και η Δημοκρατική Συμπαράταξη λέγοντας περιπαικτικά: «Φίλοι μου, θα δούμε το Μέτωπο της Λογικής να ωρύεται εναντίον της Μέρκελ! Ας απολαύσουμε την απόλυτη ταπείνωση των ψευτοευρωπαϊστών!».²⁰⁹ Με τον ΣΥΡΙΖΑ να εμφανίζεται ως η μόνη υπεύθυνη και αυθεντικά ευρωπαϊκή πολιτική δύναμη, σε μια απόλυτη αντιστροφή των στερεοτύπων που συνόδευσαν την πρώτη φάση των μνημονίων και την ανάδειξή του στην εξουσία: «Περιμένω τις ημέρες που θα περνά η Συμφωνία των Πρεσπών, να βλέπω τους Συριζαίους να φωνάζουν “Βάστα, Μέρκελ,²¹⁰ πάτα τον Κυριάκο στο κεφάλι”, τι θα ζήσουμε, Θεέ μου»,²¹¹ σημειώνει σαρκαστικά χρήστης, ενώ άλλος, σατιρίζοντας τη «νατοϊκή Αριστερά»,²¹² γράφει: «Εγώ πάντως χαίρομαι ότι στην Αριστερά (λέμε τώρα...) έλαχε να ενταφιάσει τόσο τον αντιγερμανισμό όσο και τον αντιαμερικανισμό στη χώρα μας. Τον ενταφιάζει βέβαια ζωντανό - νεκρό. Ζόμπι. Θα σηκωθεί πάλι από τον τάφο του, καθώς δεν θα μας λείψουν οι τυμβωρύχοι... (Τα θρίλερ μάς συγκινούν πάντα.)».²¹³

²⁰⁶ Giorgos Perivolarakis, 25 Δεκεμβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/gperivolarakis/posts/2608440792500215>

²⁰⁷ Dimitris N. Maniatis, 8 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/maniatisdn/posts/1850067071785598>

²⁰⁸ Marilena Koppa II, 12 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/marilena.koppa2/posts/1006541552888263>.

²⁰⁹ Thanassis Chimonas, 22 Δεκεμβρίου 2018: <https://www.facebook.com/snob1/posts/10158056622068047>

²¹⁰ Τα «**Βάστα, Σόμπλε**» (Μπάμπης Παπαδημητρίου, ΣΚΑΪ βλ.: «Βάστα γερά Σόμπλε για το χρέος... μας λέει σήμερα ο Μπάμπης», 2/10/2016: <https://www.youtube.com/watch?v=KB5DsysVPT0>), «**Γερόν, γερά**» (Λυκούργος Λιαρόπουλος, στέλεχος στο Ποτάμι· βλ. «Παραιτήθηκε ο Λιαρόπουλος μετά το “Γερόν, γερά! Σπιάσ’ του τον τσαμπουκά”», news247, 1/2/2015: https://www.news247.gr/politiki/paraitithe-o-liaropoylos-meta-to-geroy-n-gera-spastoy-ton-tsampoyka_6325318.html), «**Παραιτηθείτε**» («κίνημα» που οργανώθηκε μέσω των social media με αίτημα την πτώση της κυβέρνησης Τσίπρα· βλ. «Οι “Παραιτηθείτε” προς την κυβέρνηση: Φύγετε, μας εξαπατήσατε», protothema.gr, 20/6/2017: <https://www.protothema.gr/greece/article/690180/paraititheite/>), «**Μένουμε Ευρώπη**» (έτσι βαφτίστηκε το «στρατόπεδο» των υποστηρικτών του «Ναι» ενόψει του δημοψηφίσματος της 5ης Ιουλίου 2015· βλ. «Μεγάλη συγκέντρωση “Μένουμε Ευρώπη” υπό βροχή στο Σύνταγμα», tanea.gr, 30/6/2015: <https://www.tanea.gr/2015/06/30/greece/megali-sygkentrwsi-menoume-evrwpi-ypo-broxin-sto-syntagma/>) αποτελούν τα πλέον χαρακτηριστικά συνθήματα των φιλοευρωπαϊκών δυνάμεων που επιθυμούσαν την αποχώρηση της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ - ΑΝΕΛ, που θεωρήθηκε ότι διακύβευε το ευρωπαϊκό μέλλον της χώρας.

²¹¹ Leonidas Spyrou, 30 Δεκεμβρίου 2018: <https://www.facebook.com/leonidas.spyrou/posts/2031232366930083>

²¹² Dimitris Tsirkas, 19 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/leninkokkinou/posts/10213304577154279>

²¹³ Aristotelis Aivaliotis, 10 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/aristotelis.aivaliotis/posts/10156872214438610>

4.1.4. Οι προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης

Η ψηφοφορία στη Βουλή που με 153 «ναι» επικύρωσε τη Συμφωνία των Πρεσπών ολοκληρώθηκε το μεσημέρι της 25ης Ιανουαρίου 2019. Ενώ όμως για την οριστική θέση της σε ισχύ εκκρεμούσαν τυπικές ενέργειες (να ενημερωθούν η ακόμα επισήμως ΠΓΔΜ και ο ΟΗΕ και κατόπιν η ελληνική Βουλή να κυρώσει το Πρωτόκολλο Εισδοχής της ΠΓΔΜ στο ΝΑΤΟ), λίγες μόνο ώρες μετά την κοινοβουλευτική διαδικασία ήρθε η πρώτη διεθνής αναγνώριση. Στον ιστότοπο του υπουργείου Εξωτερικών του Ισραήλ, στη σελίδα όπου καταχωρίζονται τα βιογραφικά των Ισραηλινών πρεσβευτών στα Σκόπια, η ονομασία της γειτονικής χώρας είχε αλλάξει σε «North Macedonia» και είχε μεταφερθεί υπό το γράμμα «N» από το «M» (Macedonia) όπου βρισκόταν έως τότε.²¹⁴ «*Το ΥΠΕΞ του Ισραήλ εφεξής επισήμως θα αποκαλεί τη γειτονική χώρα NORTH MACEDONIA αντί για MACEDONIA, όπως την αποκαλούσε μέχρι σήμερα. (...) Ντροπή στους 153 “προδοτές” που έδωσαν στους Εβραίους δικαίωμα να βάλουν γεωγραφικό προσδιορισμό... Και βέβαια όταν το Ισραήλ κι άλλα καμιά 140ριά κράτη έλεγαν MACEDONIA δεν εννοούσαν την Ελληνική Μακεδονία... Αλλά για μας τους Ελληνάρες (κατά το ψωνάρες...) αυτά είναι ψιλά γράμματα*»,²¹⁵ τονίζει χρήστης, ενώ άλλος αστειεύεται γράφοντας: «*Τσα! Πρώτοι-πρώτοι οι Εβραίοι να στηρίζουν τον αρχηγό τους τον Σόροζ*».²¹⁶

Τα σχόλια δεν είναι τυχαία. Με την εμπειρία της επέμβασης τη δεκαετία του 1990 των δυτικών ΜΚΟ στα Βαλκάνια, όπου, με αντικείμενο τη μετασυγκρουσιακή συμφιλίωση και κονδύλια τόσο του ΟΗΕ και της ΕΕ όσο και ιδιωτών, εισήγαγαν τον ορθό λόγο κωδικοποιημένο γύρω από τις βασικές αξίες της Δύσης, στην Ελλάδα η παγκοσμιοποίηση θεωρήθηκε ως επιχείρηση απο-εθνοποίησης και απο-ιδεολογικοποίησης της ιστορίας των λαών, άρα και αφομοίωσης των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που τους συνέχουν.²¹⁷ Ο Ουγγροεβραίος χρηματιστής Τζορτζ

²¹⁴ «Το Ισραήλ υιοθετεί το “Βόρεια Μακεδονία”», lifo.gr, 25/1/2019: <https://www.lifo.gr/now/world/223898/to-Israeil-yiothetei-to-voreia-makedonia>.

²¹⁵ Kostas Lagos, σχόλιο στο Christos Kanellopoulos, 25 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=10214934929659369&id=1012055679

²¹⁶ John Kakios, σχόλιο στο Christos Kanellopoulos, 25 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=10214934929659369&id=1012055679

²¹⁷ Ο εκσυγχρονισμός στη συνέχεια, ως η απόπειρα της Ελλάδας να προσαρμοστεί στην παγκοσμιοποίηση αλλά και στην ευρωπαϊκή ενοποίηση, ενεργοποίησε ανάλογα αντανακλαστικά το 2000, με αφορμή τη μη αναγραφή του θρησκευματος στις αστυνομικές ταυτότητες: όλοι οι λαοί θα έπρεπε να καλλιεργήσουν τις παραδόσεις, τη γλώσσα, τη θρησκεία τους, γιατί η παγκοσμιοποίηση ήθελε να τους εξομοιώσει, να τους μετατρέψει σε αδιαφοροποίητη μάζα, σε «κιμά» κατά Χριστόδουλο. Παρόμοιες αντιδράσεις υπήρξαν το 2006 με το βιβλίο ιστορίας της στ' δημοτικού. Στο ερώτημα για την ιστορική επιστήμη «συμμόρφωση στις διεθνείς προδιαγραφές για τα δικαιώματα ή υπηρέτρια της εθνικής διαπαιδαγώγησης;», το εθνικόφρον σώμα «είδε» ότι οι «δαίμονες» του κοσμοπολιτισμού επιδιώκουν να αλλοιώσουν την ελληνική ιστορία, να της αφαιρέσουν τον ηρωικό αλλά και δραματικό χαρακτήρα της και κυρίως να την εμποδίσουν να διαπλάθει τον εθνικό χαρακτήρα των Ελλήνων (Λιάκος, 2019: 508, 567-568).

Σόρος²¹⁸ και το ίδρυμά του Open Society Foundations, με την πλέον έντονη δραστηριοποίηση στην περιοχή, δαιμονοποιήθηκαν όσο κανένας (Λιάκος, 2018α: 50· 2019: 574-577),²¹⁹ τροφοδοτώντας επί δεκαετίες με πάμπολλες θεωρίες συνωμοσίας το εσωτερικό ακροατήριο. Προνομιακό πεδίο για την ακροδεξιά, ο αντισημιτισμός της βρήκε πρόσχημα για να εκφραστεί κεκαλυμμένα τον περιβόητο «εθνομηδενισμό», που υποτίθεται ότι προωθεί, μέσω των υπερεθνικών ενώσεων, η (εβραϊκή) «παγκόσμια ελίτ του χρήματος» ούτως ώστε να εγκαταστήσει ανενόχλητη την εξουσία της, τη «Νέα Τάξη Πραγμάτων». Καθώς λοιπόν η χώρα όδευε προς την επικύρωση της Συμφωνίας, η αντίληψη αυτή, σε διακυμάνσεις, εξελίσσεται ολοένα και περισσότερο σε κοινό τόπο. Στο παγκοσμιοποιημένο καπιταλιστικό περιβάλλον, με όλες τις ανισότητες και την ανασφάλεια που το συνοδεύουν, οι δηλώσεις Τσίπρα, ότι «Έχουμε τη θέληση, αλλά και τη δύναμη, να λέμε “όχι” στις φηγόμενες δυνάμεις που προτάσσουν την εθνική περιχαράκωση, τον εθνικισμό και τον ρατσισμό ως απάντηση στις οικονομικές και γεωπολιτικές προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης», ερμηνεύονται ως: «Δεν μασάνε τα λόγια τους πλέον, έχουν παραδώσει τα πάντα στην κορπορατική ολοκλήρωση».²²⁰

Η άλλοτε περιθωριακή θεωρία, που αναπαράγεται ωστόσο με τρόπο εκθετικό καλλιεργώντας έναν ηθικό πανικό, έχει ως εξής: «*Η χειρότερη κατοχή δεν στοχεύει στη δουλεία, αλλά στον αφανισμό του έθνους. (...) Η σημερινή ευρωγερμανική Κατοχή (...) εντάσσεται στα προτάγματα της Παγκόσμιας Διακυβέρνησης, δηλαδή του σχεδίου για μια Υπερεθνική Νέα Τάξη Πραγμάτων, όπως αυτή υλοποιείται στην ηπειρωτική Ευρώπη. Ο πρωταρχικός στόχος (...) είναι η μετατροπή της Χώρας σε Χώρο, της Εθνικής Επικράτειας σε Διοικητική Περιφέρεια, του Εθνικού Κράτους σε Περιοχή με ρευστά σύνορα ενταγμένα σε σφαίρες επιρροής. Με μία λέξη, (...) η Αποεθνοποίηση όλων των εθνών-κρατών της Ευρώπης. (...) Συμπληρωματικός απώτερος στόχος είναι (...) η μετάλλαξη της ίδιας της ανθρωπολογικής υπόστασης του Νεωτερικού Ατόμου/Προσώπου/Υποκειμένου σε Μετάνθρωπο, δηλαδή σε ολοκληρωτικά ελεγχόμενο υβρίδιο βιολογικού ανθρώπου, τεχνητής νοημοσύνης και ρομποτικής. (...) Ήδη, με τη βοήθεια της μετα-μαρξιστικής “δικαιωματικής” Αριστεράς και την κρατικοποίηση της*

²¹⁸ «Με τα αμερικανικά δεδομένα ο Σόρος είναι “προοδευτικός”. Όμως υποστηρίζει ένα είδος “ανθρωπιστικού ιμπεριαλισμού”»: Χαραλαμπόπουλος, Λ. (2019), «Ο σκοτεινός ρόλος του Τζορτζ Σόρος στο Σκοπιανό και η... συνδρομή των ΜΚΟ», tovima.gr: <https://www.tovima.gr/2019/01/31/opinions/skopia-o-skoteinos-rolos-tou-tzortz-soros-kai-oi-mko/>. Μια πιο ισορροπημένη παρουσίαση του αμφιλεγόμενου ιδρυτή του OSF στο Κρουστάλλη, Δ. (2019), «Ο παρεμβατικός Τζορτζ Σόρος, οι κατηγορίες Καμμένου και η σιωπή ΣΥΡΙΖΑ», *Το Βήμα*: https://www.tovima.gr/printed_post/o-paremvatikos-tzortz-soros-oi-katigories-kammenou-kai-i-siopi-syriza/.

²¹⁹ Ο Τζορτζ Σόρος «χαίρει» αντίστοιχης πρόσληψης και από την εθνικιστική Δεξιά στη Βόρεια Μακεδονία (Σκουλαρίκη, 2017β).

²²⁰ Periklis Danopoulos, 11 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/periklis.danopoulos/posts/1966445556783876>

Πολιτικής Ορθότητας στην εκπαίδευση και τα ΜΜΕ, η αντικατάσταση ευρωπαϊκών πληθυσμών με κύματα κατευθυνόμενης εισβολής αλλοεθνών εποίκων παίρνει τη μορφή ενός έρποντος μονομερούς Εμφυλίου Πολέμου»,²²¹ εξηγεί χρήστης και, βεβαίως, η Συμφωνία, με την «εκχώρηση» της Μακεδονίας και ως εκ τούτου την «παραχάραξη της ιστορίας», αναγιγνώσκεται ως τελική εκδίπλωση των «σκοτεινών» αυτών σχεδιασμών. Είχαν προηγηθεί η δανειακή σύμβαση και τα μνημόνια, που «έφεραν κατακλυσμιαίες αλλαγές στο επίπεδο ζωής και άλλαξαν τα κοινωνικά status. (...) Γνωρίσαμε την επιβολή του ιστορικού αναθεωρητισμού, την αποδόμηση όλων όσων μας συνδέουν με το παρελθόν μας, την απαξίωση των συμβόλων μας. Γνωρίσαμε τον τρόπο με τον οποίο η εισροή προσφύγων και μεταναστών, ο αντιρατσισμός και οι διάφοροι σεξουαλικοί αυτοπροσδιορισμοί εργαλειοποιούνται»,²²² ώστε να καταλήξουμε στη φωτογραφία της 24/1/2019 από το Νταβός (Φωτογραφία 6) που «μιλάει από μόνη της»: «Στην Ελλάδα ψηφίζεται η συμφωνία. Στο Νταβός ο Ζάεφ αγκαλιά με τον Σόρος».²²³

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 6: Ζόραν Ζάεφ και Τζορτζ Σόρος στο Νταβός, 24/1/2019

Πηγή: <https://www.protothema.gr/politics/article/858443/o-zaef-sunadithike-me-ton-soros-sto-davos/>.²²⁴

²²¹ Dimitris Yannopoulos, 23 Οκτωβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/dimitris.yannopoulos.5/posts/10217382843420620>

²²² Periklis Danopoulos, 28 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/periklis.danopoulos/posts/1990025161092582>

²²³ 24/1/2019, Stavros Martinidis, 24 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/martinidis/posts/10218419961273713>

²²⁴ Όπως ενημερώνει τους αναγνώστες της η ιστοσελίδα της εφημερίδας *Πρώτο Θέμα*: «Ενώ στην Αθήνα ψηφίζεται η Συμφωνία των Πρεσπών, ο πρωθυπουργός των Σκοπίων Ζόραν Ζάεφ συναντήθηκε με τον αμφιλεγόμενο μεγαλοεπενδυτή Τζορτζ Σόρος στο Νταβός, στο περιθώριο του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ». Η φωτογραφία γίνεται viral στο Facebook.

«Ζάεφ με Σόρος στο Νταβός λίγο πριν την ψήφιση της Συμφωνίας των Πρεσπών κάπου πιο νότια, στην Ελληνική Βουλή... Ο Νονός του ονόματος με τον γονέα Β'. Λείπει ο γονέας Α' από τη φωτό. Είναι απασχολημένος στην Αθήνα. Βγάζει τη ληξιαρχική πράξη γέννησης. Ο Νονός προφανώς θα στείλει δώρα στους μάρτυρες της βάπτισης που θα ψηφίσουν υπέρ της Συμφωνίας. Να σας ζήσει»,²²⁵ σχολιάζει άλλος χρήστης, συμπυκνώνοντας μέσα σε λίγες φράσεις το σύνολο των στερεοτύπων που συνθέτουν τη συγκεκριμένη αντίληψη. Ένα «δικαιωματικό» νομοσχέδιο –η νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου²²⁶ (είχε νομοθετηθεί από την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ τον Νοέμβριο του 2017 με τον Ν. 4491/2017), που αμφισβητεί ευθέως την παραδοσιακή δομή της οικογένειας καταργώντας τα ίδια της τα θεμέλια²²⁷–, ο «Νονός» Σόρος –και με την έννοια του ονοματοδότη του γειτονικού κράτους και με αυτή του αρχιμαφιόζου που «κινεί τα νήματα»– και τα πολιτικά ενεργούμενά του, οι πρωθυπουργοί Ζάεφ και Τσίπρας, καθώς και οι «ενδοτικοί» βουλευτές που θα τους ανταμείψει με «δώρα» (ως μόνο κίνητρο υπερψήφισης της Συμφωνίας αναγνωρίζεται το προσωπικό όφελος), η έκδοση «ληξιαρχικής πράξη γέννησης» για τη Βόρεια Μακεδονία (προφανώς, προηγουμένως απλώς «δεν υφίστατο») αλλά και το κράτος στα «νότιά» της, που απειλείται άρα με αξιώσεις ένωσης με το τμήμα στα βόρειά του, ακόμα και η παραδοσιακή χριστιανική βάφτιση: όλα μαζί σε ένα αμάλγαμα που καταδεικνύει τον κίνδυνο αλλοίωσης των θεμελιωδών αξιών που συγκροτούν την ελληνική εθνική ταυτότητα στο περιβάλλον του εκσυγχρονισμού και της παγκοσμιοποίησης αλλά και τους κινδύνους που προκύπτουν για την υπόσταση του ελληνικού κράτους. Με άλλα λόγια: «“Το πρώτον σύμπτωμα μιας πολιτείας, όπου πλησιάζει εις το τέλος της, είναι η διαφθορά των ηθών...”».²²⁸

Αναρτώντας «Απόδειξη Αργείας καταγωγής του Αλέξανδρου από τον Αρριανό» χρήστης αναρωτιέται με ένταση φανερή ήδη από τα κεφαλαία γράμματα και τη στίξη: «ΟΛΑ ΑΥΤΑ ΣΑΣ ΤΑ ΕΜΑΘΑΝ ΠΟΤΕ ΣΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΧΟΛΕΙΑ;;; ΣΑΣ ΤΑ ΕΜΑΘΕ ΠΟΤΕ ΑΥΤΟ ΤΟ ΑΝΟΥΣΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΟΥ ΕΧΟΥΜΕ, ΚΑΙ ΠΟΥ ΕΛΕΓΧΕΤΑΙ ΕΔΩ ΚΑΙ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΝΕΑ ΤΑΞΗ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ;;; (...)»

²²⁵ Κλειστό προφίλ, 24 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2177026945947447&set=a.1408694672780682&type=3>

²²⁶ «Αντάλλαξαν τον Βουκεφάλα με το σύμφωνο συμβίωσης!», σατιρίζει σχετικά άλλος χρήστης (Κλειστό προφίλ, 14/12/2018, https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=985045641679457&id=100005220917941).

²²⁷ Στηλιτεύεται συγκεκριμένα η πρόσφατη τότε απόφαση της Γαλλίας να μην αναγράφονται στα επίσημα έγγραφα οι λέξεις «μητέρα» - «πατέρας», αλλά «Γονέας 1» και «Γονέας 2», ώστε να αντιμετωπιστούν οι διακρίσεις που πλήττουν τις άλλες μορφές οικογένειας.

²²⁸ Γιάννης Ζυγούλης, 15 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/john.zigoulis/posts/10216762005938466>

ΕΜΕΙΣ ΟΙ ΓΗΓΕΝΕΙΣ ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΕΙΜΑΣΤΕ ΜΟΝΟ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΔΕΝ ΜΟΙΡΑΖΟΜΑΣΤΕ ΜΕ ΚΑΝΕΝΑΝ ΑΛΛΟΝ ΤΗΝ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΜΑΣ! ΚΑΙ ΤΕΛΟΣ... ΔΕΣΜΟΙ ΠΟΥ ΔΕΝ ΚΟΒΟΝΤΑΙ... ΛΥΝΟΝΤΑΙ!». ²²⁹ Παρόλο που ο «αποδεδειγμένα πρόγονος» Μέγας Αλέξανδρος φημιζόταν ότι κόβει, όχι ότι λύνει δεσμούς, η ουσία ως προς τη συγκεκριμένη θεώρηση βρίσκεται στο ότι: «Εβραϊκές είναι οι πλάτες που στηρίζουν τα Σκόπια» ²³⁰ και όλος ο κόσμος πρέπει να διαβάσει την «επιστολή του Ρόθτσαϊλντ», ²³¹ καθώς «αποτελεί κίνητρο παγκόσμιας επανάστασης. Αυτό το κτήνος εξομολογείται τα μεγαλεπήβολα σχέδια των ρυπαρών αυτών ανθρώπων που θέλουν να κυβερνήσουν την ανθρωπότητα (...) Θάνατος στους σιωνιστές, τους μασόνους και τους υπέρμαχους υποστηρικτές της νέας τάξης των πραγμάτων». ²³²

«Το ότι κάποιιοι –πολλοί– με τα ψεκασμένα τους μυαλά πιστεύουν ακόμα σε ανοησίες τύπου “οι Εβραίοι δεν παθαίνουν καρκίνο, δεν πληρώνουν φόρους, κυβερνούν τον κόσμο”» ²³³ είναι τόσο διαδεδομένο ώστε στις 27 Ιανουαρίου 2019 χρήστης συνιστά: «Μην γράφετε για την ημέρα μνήμης του Ολοκαυτώματος σήμερα. Προσβάλλετε τους συμπολίτες μας που σε κάθε συλλαλητήριο “για τη Μακεδονία μας” βεβηλώνουν όποιο εβραϊκό μνημείο βρίσκουν μπροστά τους», ²³⁴ μια και ο αντισημιτισμός δεν είναι μόνο ρητορικός: «Διεθνής μέρα μνήμης των θυμάτων του Ολοκαυτώματος και πριν λίγες μέρες στη χώρα μας βεβήλωση του εβραϊκού νεκροταφείου στη Θεσσαλονίκη. Η μνήμη, το μεγαλύτερο όπλο απέναντι στον φασισμό. Ποτέ ξανά», ²³⁵ γράφεται.

Αυτές όμως οι προτροπές μπροστά στους κινδύνους που απορρέουν από τη Συμφωνία (βλ. και Φωτογραφία 7) φαντάζουν «λεπτομέρειες»: «Ο Σόρος μιλά αυτοπροσώπως για τα Βαλκάνια – Έρχεται Βαλκανική Επαρχία με πρωτεύουσα τη Θεσσαλονίκη;; Σε συζήτηση στο Παρίσι ο Τζορτζ Σόρος, βρισκόμενος μαζί με ένα από τα αγαπημένα του παιδιά στα Βαλκάνια, τον αναμειγμένο σε υποθέσεις ναρκωτικών πρωθυπουργό της Αλβανίας, Έντι Ράμα, ο οποίος έδωσε την εντολή της εκτέλεσης του Κ. Κατσίφα στη

²²⁹ Κότσιφας Μανώλης, 19 Ιανουαρίου 2018:

<https://www.facebook.com/kotsifas.manolis/posts/10215289793779797>

²³⁰ Κώστας Κορωσης, σχόλιο στο Theodore Asvestas, 19 Δεκεμβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/theodore.asvestas/posts/376012606491947>

²³¹ Στην ανάρτηση επισυνάπτεται δημοσίευμα με ημερομηνία 27/5/2015 και τίτλο «Ρόθτσαϊλντ: Το μόνο που μας φοβίζει είναι μήπως και ξυπνήσετε...» από μια ακροδεξιά ιστοσελίδα με έφεση στη συνωμοσιολογία που λέγεται AETOS NEWS (<https://www.aetos-apokalypsis.com/2015/05/mhn-ksupnisoun-oi-ellines.html>).

²³² Ioannis Belias, 30 Νοεμβρίου 2018: <https://www.facebook.com/ioannis.belias.1/posts/1970595406389599>

²³³ Ilias Pessach, 26 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10161627684595724&set=a.10151839752160724&type=3>

²³⁴ Dimitris Tsirkas, 27 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/leninkokkinou/posts/10213358592384626>.

Στις 28 Ιουνίου 2018 σχολιαζόταν σχετικά: «“Είναι πατριώτες, δεν είναι φασίστες, είναι πάνω από ιδεολογίες, τους ενώνει η πατρίδα κι η Μακεδονία”. Κατά τα άλλα χτες κατά την πορεία για το όνομα της Μακεδονίας πέταξανμπογιές στο Μνημείο του Ολοκαυτώματος στη Θεσσαλονίκη» (Αντίφωνο Κωστής Παπαϊωάννου, 28 Ιουνίου 2018: <https://www.facebook.com/antiphono.kostispapaioannou/posts/1025213647641983>).

²³⁵ Marilena Koppa II, 27 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/marilena.koppa2/posts/1015156895360062>

Βόρειο Ηπειρο, αλλά και τη Ραντμίλα Σεκερίνσκα, υπουργό Άμυνας των Σκοπίων και επίσης δικό του παιδί, ανέφερε πως επιθυμεί “Βαλκανική Ένωση”. Ο ίδιος έχει χαρακτηρίσει, σε αυτή την κατεύθυνση, τη Συμφωνία των Πρεσπών καλή, μιας και αναγνωρίζει “μακεδονική γλώσσα και εθνότητα”, κάτι που δεν αποκλείεται να οδηγήσει σε δημιουργία “ανεξάρτητης” κρατικής οντότητας στα Βαλκάνια, ενδεχόμενα με πρωτεύουσα τη Θεσσαλονίκη. Η συνωμοσία ζετυλίγεται πλέον μπροστά στα μάτια μας!».²³⁶ Με τη βεβαιότητα ότι η γειτονική χώρα δεν αποτελεί ανεξάρτητη κρατική οντότητα και άρα θα απαιτηθεί γι’ αυτό αλλαγή του εδαφικού status quo, αλλά και επικαλούμενο τους δικούς του «ήρωες» (Κατσίφας),²³⁷ το εθνικά θιγόμενο κοινό υιοθετεί και αναπαράγει όλα τα fake news που κυκλοφορούν κατά της Συμφωνίας, εξαιρετικά δημοφιλές μεταξύ των οποίων είναι ότι με την εφαρμογή της θα απαγορεύεται το τραγούδι «Μακεδονία ξακουστή».²³⁸ «Είναι τόσο γελοίοι οι στίχοι του

²³⁶ Anastasia Mpelogianni, 11 Νοεμβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10218244547885567&set=a.1812785479849&type=3>

²³⁷ Στις 28/10/2018, ανήμερα της εθνικής επετείου και με το Μακεδονικό σε όξυνση, ο βορειοηπειρωτικής καταγωγής Κωνσταντίνος Κατσίφας μπήκε στο χωριό Βουλαράτες της Αλβανίας, όπου επιχείρησε να υψώσει την ελληνική σημαία και κατόπιν άνοιξε πυρ κατά Αλβανών αστυνομικών, οι οποίοι ανταπάντησαν και έπεσε νεκρός από τα πυρά τους. Στην Ελλάδα αντιμετωπίστηκε ως ήρωας όχι μόνο από τους ακροδεξιούς κύκλους (στο συλλαλητήριο για τη Μακεδονία της 20/1/2019 Βορειοηπειρώτες έδωσαν το «παράν» με τη σημαία του), αλλά έφτασε ακόμα, με πρωτοβουλία του προεδρεύοντος Νικήτα Κακλαμάνη, να τηρηθεί ενός λεπτού σιγή στη μνήμη του εντός του κοινοβουλίου, περιστατικό που σχολιάστηκε στο Facebook ως εξής: «Μετά και το σημερινό σόου του Ν. Κακλαμάνη στη Βουλή, μην απορεί κανείς πώς καλλιεργείται και ανθίζει ο εθνικισμός στη χώρα. Και όλοι αυτοί οι εθνοπατέρες που με ελαφριά καρδιά σύρονται σε άνευ περιχομένου “ενός λεπτού σιγή” φέρον βαρύτατες ευθύνες» (Marilena Korpa II, 9/11/2018: <https://www.facebook.com/marilena.koppa2/posts/968050180070734>). «Από τη στιγμή που έγινε γνωστός ο θάνατος του Κατσίφα ακολούθησε μια συστηματική εκστρατεία ηρωοποίησης του από όλα σχεδόν τα ΜΜΕ και το μεγαλύτερο μέρος του πολιτικού κόσμου. Ο εθνικιστής ράμπο που εισέβαλε ένοπλος στην Αλβανία αδειάζοντας τρεις γεμιστήρες εναντίον αστυνομικών αποθεώθηκε στην Ελλάδα ως εθνικός μάρτυρας που “δολοφονήθηκε” εντελώς απρόκλητα από τους “αιμοβόρους” Αλβανούς υπερασπιζόμενος τη σημαία και τα “εθνικά μας δίκαια”. Τα ίδια κανάλια εμφάνισαν την κηδεία του ως λαϊκό προσκύνημα τη στιγμή που δεν ήταν παρά μια προκλητική φασιστοσύναξη με τους ναζί να σπεύδουν από όλη την Ελλάδα για να χύσουν το δηλητήριο τους. Και σαν να μην έφταναν όλα αυτά, η Βουλή των Ελλήνων κράτησε σήμερα ενός λεπτού σιγή στη μνήμη του Κατσίφα βάζοντας και την επίσημη σφραγίδα της πολιτείας στην εθνικιστική παραχάραξη της πραγματικότητας. Όλα αυτά δείχνουν ότι στα λεγόμενα εθνικά θέματα η Χρυσή Αυγή δεν είναι το άκρο, είναι το απόλυτο mainstream. Οι απόψεις της δεν είναι κάποιες περιθωριακές θεωρίες μιας ναζιστικής οργάνωσης, αλλά η επίσημη αφήγηση του καθώς πρέπει εθνικού κορμού» (Dimitris Tsirkas, 9/11/2018: <https://www.facebook.com/leninkokkinou/posts/10212855203400216>).

²³⁸ «Καταγγέλλοντας» τη Συμφωνία των Πρεσπών στη Βουλή (13/6/2018), ο βουλευτής της Χρυσής Αυγής Ηλίας Κασιδιάρης υποστήριξε: «(...) Η συνέχεια ακόμα πιο αισχρή, προσέξτε, παρακαλώ: “ Άρθρο 6: Με στόχο την ενίσχυση των φιλικών σχέσεων απαγορεύεται η κάθε ενέργεια από κρατική υπηρεσία που πιθανόν –πιθανόν– να υποδαυλίζει τον σωβινισμό και τον αναθεωρητισμό”. Όταν η Σχολή Ευελπίδων παρελάσει στη Θεσσαλονίκη και οι Ευέλπιδες τραγουδούν “Μακεδονία ξακουστή του Αλεξάνδρου η χώρα, που έδιωξες τους βάρβαρους κι ελεύθερη είσαι τώρα”, θα απαγορεύεται και θα τους συλλαμβάνει η αστυνομία. Και όχι μόνο για κρατικές υπηρεσίες, για τον στρατό, αλλά και για ιδιωτικούς φορείς το επόμενο άρθρο. (...) Θα στέλνεται δηλαδή τα ΜΑΤ για να μη λέμε το εμβληματικό, να μη λέμε “η Μακεδονία είναι ελληνική”» (<https://www.youtube.com/watch?v=YL9qhG30OF4>). Την επομένη η ιστοσελίδα της αντιπολιτευόμενης τον ΣΥΡΙΖΑ εφημερίδας Παραπολιτικά είχε την «είδηση»: «Η συμφωνία Τσίπρα - Ζάεφ απαγορεύει συλλαλητήρια & “Μακεδονία ξακουστή”», parapolitika.gr, 14/6/2018 (<https://www.prapolitika.gr/politiki/article/316136/simfonia-tsipra-zaef-apagorevi-sillalitaria-makedonia-xakousti/#.WyJgorBpfyk.twitter>). Το συγκεκριμένο σενάριο διαδόθηκε τόσο ώστε την επέτειο της 25ης Μαρτίου 2019, ως «πράξη αντίστασης»: «Η μπάντα του Πολεμικού Ναυτικού έπαιξε το “Μακεδονία ξακουστή” στην παρέλαση στην Αθήνα, και το τραγούδησαν οι ειδικές δυνάμεις του Λιμενικού. Αναμένονται με ενδιαφέρον οι ερμηνευτικές δηλώσεις του κ. Παππά», γράφει δηκτικά χρήστης για τον υπουργό ΨΗΠΤΕ της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ (Apostolos Doxiadis, 25 Μαρτίου 2019: <https://www.facebook.com/apostolos.doxiadis/posts/10156181278258848>). Άλλος σχολιάζει δε τη συνεχή αναπαραγωγή της «είδησης» από τα τηλεοπτικά μέσα με τρεις διαδοχικές αναρτήσεις: «Λεν το πιστεύω, ρε φίλε! Γίνονται συνδέσεις με το Σύνταγμα και η βασική “πληροφορία” είναι πόσες φορές και πότε έπαιξε το “Μακεδονία ξακουστή”. Τι παράκρουση είναι αυτή!», «Είναι τόσες οι φορές τις τελευταίες μέρες που

“Μακεδονία ζακουστή”, τόσο μη βαλκάνιος ο ήχος του, που έκανε μπαμ ότι πρόκειται για κάποια πρόχειρη εθνικοπαλαβή διασκευή, αλλά ότι μπορεί να γράφτηκε για τα εγκαίνια εβραϊκού σχολείου στη Θεσσαλονίκη ξεπερνάει κάθε έννοια τρολαρίσματος»:²³⁹ «Το γεγονός πως η μουσική του “Μακεδονία ζακουστή” είναι παρμένη από ένα σεφαραδίτικο τραγούδι που γράφτηκε για τα εγκαίνια του πρώτου εβραϊκού σχολείου στη Θεσσαλονίκη το 1873 είναι η πιο γλυκιά εκδίκηση της πολυεθνικής και πολυπολιτισμικής Θεσσαλονίκης του 19ου αιώνα στον εθνικισμό σας»,²⁴⁰ γράφουν περιπαικτικά διάφορα «τσιράκια του Σόρος».²⁴¹

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 7: «Χάρτης-τεκμήριο» των υποτιθέμενων απώτερων γεωπολιτικών σχεδιασμών, 10/10/2018

Πηγή: ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΣ ΤΣΟΥΧΛΑΡΗΣ,²⁴²

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2295793983783388&set=a.1349650155064447&type=3>.

“ενημερώθηκα” πού έπαιξε, πού δεν έπαιξε, πού παραλίγο να παίξει και πού θα παίξει αργότερα το “Μακεδονία ζακουστή”, που είμαι βέβαιος ότι όπου να ‘ναι θα εμφανιστεί κανένα λαμόγιο-“πατριώτης”, που θα κάνει κάτι σαν “Παρατηρητήριο της Μακεδονίας της ζακουστής”, θα τιμητήσει χαλαρά κάποιο ΕΣΠΑ και στη συνέχεια θα αυτοβραβευτεί για τη συμβολή του στην εθνική μνήμη» και «Παιδιά, σταματήστε ό,τι κάνετε και δείτε δελτία ειδήσεων για να μάθετε πού, πόσο και από ποιους έπαιξε σήμερα το “Μακεδονία ζακουστή”. (Ημαρτον! Έλεος! Παραδίνομαι!)» (Dimitris Soutlas, 25 Μαρτίου 2019: <https://www.facebook.com/dimitris.soutlas/posts/10157458017773641>, <https://www.facebook.com/dimitris.soutlas/posts/10157456843643641>, <https://www.facebook.com/dimitris.soutlas/posts/10157456843643641>).

²³⁹ Kostas Maniatis, 22 Δεκεμβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/kostas.maniatis.58/posts/10156438268967740>.

²⁴⁰ Gregory Vallianatos, 25 Μαρτίου 2019:

<https://www.facebook.com/gregory.vallianatos.3/posts/10216416009145564>

²⁴¹ Dimitris Tsirkas, 19 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/leninkokkinou/posts/10213304577154279>

²⁴² Χάρτης που διακινείται στο Facebook ως «τεκμήριο» των απώτερων σχεδιασμών, με τη λεζάντα: «Δείτε, εκλεκτοί συμπατριώτες, τη χώρα που επιθυμούν να στήσουν ο διεθνής σιωνισμός και η παγκοσμιοποιημένη Νέα Τάξη Πραγμάτων οικειοποιούμενοι τη Μακεδονία μας».

Η «επαλήθευση» ωστόσο των «συμφερόντων» που προωθούσαν τη Συμφωνία των Πρεσπών έρχεται προς απάντησή τους: «Ο Τζορτζ Σόρος χρηματοδοτούσε τα Σκόπια για να ονομαστούν Μακεδονία... Το ίδρυμα Open Society του Τζορτζ Σόρος από το 1992 ως το 2016 έχει δώσει στα Σκόπια 98,7 εκατομμύρια από χρήματα του Σόρος, όπως και άλλα 35 εκατομμύρια από χορηγίες. Τα δήθεν Σκοπιανά “μακεδονικά” σωματεία επίσης έπαιρναν χρήματα από το ίδρυμα του Σόρος. Έδωσε όμως και 25 εκατομμύρια ευρώ απευθείας στις κυβερνήσεις των Σκοπίων ως το 2016, 9 εκατομμύρια σε δημοσιογράφους και 1,9 εκατομμύρια σε επιχειρήσεις!»,²⁴³ ενημερώνει χρήστης. Εν προκειμένω δεν έχουμε ωστόσο απλή ανακύκλωση περιθωριακών απόψεων «του εθνοψεκασμένου χώρου».²⁴⁴ Στη συγκεκριμένη ανάρτηση αναπαράγεται βίντεο από το κεντρικό δελτίο ειδήσεων του εθνικής εμβέλειας τηλεοπτικού σταθμού Star, με την παρουσιάστρια να διαπιστώνει: «Η χρηματοδότηση των Σκοπιανών εθνικιστών από τον Τζορτζ Σόρος δεν είναι τελικά προπαγάνδα».²⁴⁵

«Η Μακεδονία είναι ελληνική, τα αρχαία πρέπει να διδάσκονται στο γυμνάσιο, στο δημοτικό, μπορεί και στο νηπιαγωγείο, (...) η Νέα Τάξη Πραγμάτων θέλει να μας αλλοιώσει, η Κύπρος είναι μόνο ελληνική, Ελλάδα ίσον Ορθοδοξία κ.λπ. Από τότε που εμφανίστηκε η ιδιωτική τηλεόραση, οι ακροδεξιοί την κατέλαβαν και προπαγανδίζουν ψέματα από το πρωί μέχρι αργά το βράδυ και είναι σε πρώτη ζήτηση σε όλο το –μετεμφυλιακής προέλευσης– δίκτυο τοπικών μορφωτικών, πολιτιστικών, ιστορικών συλλόγων ανά την Ελλάδα. Η προοδευτική σκέψη διδάσκει στα πανεπιστήμια, μιλάει σε βιβλιοπωλεία στους φίλους της, γράφει άρθρα σε έντυπα που τα διαβάζουν ομοϊδεάτες, συζητάει σε παρέες διανοουμένων, περιφρονεί τα “τηλεπαράθυρα” και ακόμα δεν έμαθε ούτε πώς να απευθύνεται σε ευρύτερα ακροατήρια ούτε πώς να πελεκάει τους ακροδεξιούς όπου τους βρίσκει. Σαν κνηνημένοι σε χώρα που ανήκει σε άλλους»,²⁴⁶ επισημαίνεται με αγωνία. Βεβαίως, υπάρχει αντίπαλο δέος σε αυτές τις «προοδευτικές» ανησυχίες: για παράδειγμα, σε ομαδική προβολή ραδιοφωνικής συνέντευξης του

²⁴³ Τασος Βαρσαμης, 24 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=238224977102142&id=100027439239619&_tn_=-R (επισυνάπτεται ρεπορτάζ του τηλεοπτικού σταθμού Star).

²⁴⁴ Dimitris Tsirkas, 19 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/leninkokkinou/posts/10213304577154279>

²⁴⁵ Η «διαπίστωση» συγκρούεται πάντως με την κρατούσα θεωρία, ότι ο Σόρος αποσταθεροποίησε την κυβέρνηση του εθνικιστή Γκρούεφσκι προκειμένου να ανοίξει ο δρόμος για την πρωθυπουργία στον Ζάεφ, που ήταν θετικός σε σχεδιασμούς όπως αυτοί που αποκρυσταλλώθηκαν στη Συμφωνία των Πρεσπών (βλ. σημ. 218). Επιπλέον, είδαμε ότι το ίδιο εθνοκεντρικό κοινό στις 24 Ιανουαρίου 2019 αναπαρήγε φωτογραφία του Σόρος με τον Ζάεφ, «αποδεικνύοντας» του επικρατούντος λόγου το αληθές: ότι ο πρωθυπουργός της Βόρειας Μακεδονίας είναι ενεργό μέλος του (βλ. Φωτογραφία 6). Το βίντεο-ρεπορτάζ επισυνάπτεται στην οικεία ανάρτηση.

²⁴⁶ Christos Kanellopoulos, 20 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=10214901522584213&id=1012055679

Γ. Κασιμάτη, ο οποίος επιχειρηματολόγησε για τη συνταγματική ακυρότητα της Συμφωνίας, σχολιάζεται: «Ο καθηγητής δεν είναι στη μισθοδοσία του Σόρος και λέει τα πράγματα όπως πραγματικά είναι! Μπράβο του!».²⁴⁷ Ούτως ή άλλως όμως είναι σαφής η απόρριψη των αξιών της ανοχής και της πολυπολιτισμικότητας: «Στη σύγχρονη, πολιτικά ορθή ορολογία όλοι εμείς που φωνάζουμε για τη Μακεδονία αποτελούμε τα “θολά νερά του εθνολαϊκισμού”... Βέβαια τα λένε αυτά αυτοί που κολυμπάνε πλάι στα βοθρολύματα του εθνομηδενισμού»,²⁴⁸ «όλοι αυτοί που, λόγω της “ανεκτικότητας” και του “δικαιωματισμού”, φωνάζουν ότι όποιος τολμήσει να μιλήσει για την πίστη του (Ορθοδοξία) είναι γραφικός, σκοταδιστής κ.λπ., ενώ τα θρησκευτικά πιστεύω οποιασδήποτε άλλης θρησκείας είναι σεβαστά».²⁴⁹ Υπάρχει επίγνωση της «ιδεολογικής ηγεμονίας της Αριστεράς»,²⁵⁰ του ότι «ο υπέρμετρος προοδευτισμός μάς έφερε σ’ αυτό το χάλι... Μηδενισμός αξιών, αρκεί να έχουμε την ησυχία μας και την αποδοχή των άλλων».²⁵¹

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 8: Φωτογραφία του Άρη Μεσσήνη από το συλλαλητήριο για τη Μακεδονία στη Θεσσαλονίκη, στο περιθώριο της ΔΕΘ, 8/9/2018

Πηγή:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=971478986392159&set=a.150990518441014&type=3>

²⁴⁷ Όλγα Ακρίβου, σχόλιο στην ομαδική προβολή της συνέντευξης των Γιώργου Κασιμάτη και Σοφίας Βούλτεψη στα Παραπολιτικά FM που διοργάνωσε ο χρήστης Μιχαήλ Πατσίκας, 29 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/watchparty/1152916954866965/?entry_source=PERMALINK&hash=ASuBSXkCIGYXzYM2Zs-n7mlhcg2wyebOCfTkwKDxgiREow

²⁴⁸ Periklis Danopoulos, 15 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/periklis.danopoulos/posts/1972680852827013>

²⁴⁹ Periklis Danopoulos, 3 Νοεμβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/periklis.danopoulos/posts/187512622582477>

²⁵⁰ Dimitris Tsirkas, 16 Δεκεμβρίου 2018: <https://www.facebook.com/leninkokkinou/posts/10213088400029986>

²⁵¹ Σχόλιο του χρήστη Vaggelis Plevris στο Pantelis Kapsis, 31 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/Pantelis.Kapsis/posts/1364170703724627>.

Έτσι, το ολοένα πολλαπλασιαζόμενο εθνικόφρον κοινό «γαντζώνεται» στα παραδεδωμένα ήθη και παραδόσεις του και απευθύνει «ένα μεγάλο ευχαριστώ για όσα με διδάξατε για αλληλεγγύη, ανθρωπιά, κοινωνική ευαισθησία, για τα ανθρώπινα ιδεώδη... Έμαθα πως η ιστορία ενός λαού μπορεί να εξαερωθεί αν αυτό απαιτεί το ψευτοδιεθνιστικό καθήκον προς τους γειτονικούς λαούς. Έμαθα πως οι Έλληνες μπορούν να διωχθούν για ρατσιστικά εγκλήματα με τον αντιρατσιστικό νόμο, αλλά ο ρατσισμός κατά των Ελλήνων δεν διώκεται με κανένα νόμο. Έμαθα πως οι θρησκευόμενοι που μιλούν απαξιώτικα για τους ΛΟΑΤΚΙ είναι ρατσιστές και ομοφοβικοί, αλλά οι ΛΟΑΤΚΙ επιτρέπεται να έχουν προκλητικά εικόνες αγίων στα γεννητικά τους όργανα (σ.σ.: βλ. Φωτογραφία 8²⁵²). Έμαθα πως δεν έχει σημασία αυτός ο καινούργιος, υβριδικός νεοφασισμός πλανητικής εμβέλειας, δεν ενοχλεί τόσο όσο το να υψώσει κάποιος τη σημαία και να μιλήσει για την ελληνικότητα της Μακεδονίας. Πάνω απ' όλα έμαθα τι σημαίνει επιλεκτικός ανθρωπισμός, επιλεκτική κοινωνική ευαισθησία, αλλά και πόσο έξυπνα και αποτελεσματικά μέσα χειραγώγησης υπάρχουν, που παίζουν τόσο καλά με το μυαλό σου, που νομίζεις ότι βοηθάς να γίνει καλύτερος ο κόσμος, ενώ απλά συντελείς στην καταστροφή του».²⁵³

²⁵² Η συγκεκριμένη φωτογραφία χρησιμοποιήθηκε ως η απάντηση του «προοδευτικού χώρου» στις αιτιάσεις περί κατάπτωσης των ηθών και προσβολής των θρησκευτικών συμβόλων με αφορμή ανάλογες εικόνες σε Gay Pride πορείες που υποστηρίζει. Στο Twitter σχολιάστηκε ως «Nazi Gay Pride» ή απλώς «Βόρειος Κόλος» (!), ενώ στο Facebook γράφτηκε: «Τους νοικοκυραίους τους ενοχλούσαν κάτι θηλυπρεπή κ@λαράκια στα Pride. Τώρα με αυτά, τα Μακεδονικά, τα μπρουτάλ, τα macho, δεν μιλάνε» (Leonidas Spyrou, 9 Σεπτεμβρίου 2018: <https://www.facebook.com/leonidas.spyrou/posts/1884930441560277>), αλλά και «Ένας κόλος, ένας ήλιος της Βεργίνας και μία τεράστια εικόνα της Παναγίας στους ώμους του μασκοφόρου καλόγερου. Η ουσία του συλλαλητηρίου και του “εθνικού” στρατοπέδου συμπτκνωμένη σε μία μόλις εικόνα. Θα μπορούσε να ήταν και πίνακας του Φρανσίσκο Γκόγια, η βαλκανική εκδοχή του γκροτέσκου που κάποιοι επιχειρήσαν να την καταστήσουν ρυθμιστή του πολιτικού σκηνικού και της εξωτερικής πολιτικής της χώρας» (Dimitris Tsirkas, 9 Σεπτεμβρίου 2018: <https://www.facebook.com/leninkokkinou/posts/10212459132498691>). Πιο συνοπτικά αναφέρεται: «Ο εθνικός μας σουρεαλισμός! (Συγχαρητήρια στον Άρη Μεσσήνη για τη φωτογραφία!)» (Antonis Liakos, 9 Σεπτεμβρίου 2018: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=971478986392159&set=a.150990518441014&type=3>).

²⁵³ Periklis Danopoulos, 10 Νοεμβρίου 2018: <https://www.facebook.com/periklis.danopoulos/posts/1883775478384218>

4.2. Όροι αξιολόγησης της διμερούς διευθέτησης Ελλάδας - ΠΓΔΜ

Το Μακεδονικό συνιστά τη χαρακτηριστικότερη ίσως απόδειξη για τα ελληνικά δεδομένα ότι «αυτό που δεν μπορεί να έρθει σε λογαριασμό πρέπει να εξαλείφεται όταν υπάρχει ένα ζήτημα πάνω στο οποίο δεν μπορούμε να ελπίζουμε όλοι ότι θα ομονοήσουμε, ας υποκριθούμε ότι δεν υπάρχει» (Lippmann, 1988: 187). Όπως εξηγεί ο Σιώμος (2018-2019: 84), κατά το μοτίβο που ο Μουζέλης ονομάζει «το ένα μέσα στο άλλο», «οι Έλληνες (...) έχουν δώσει βάρος όχι στο ότι οι μη επιτρεπτές αλήθειες, “όσες δεν θέλουμε να ακούσουμε”, ανταποκρίνονται σε μια πραγματικότητα, αλλά στο ότι εάν δεν λεχθούν, δεν θα υπάρξουν, όχι απλώς θα συγκαλυφθούν, αλλά θα μείνουν ανύπαρκτες». Έτσι, ο εθνικισμός, που υιοθετεί αμυντική μορφή για να «καταγγεληθεί» ότι οι σύμμαχοι και εταίροι του «περιούσιου» πλην «ανάδελφου» ελληνικού έθνους δρουν κατά των συμφερόντων της Ελλάδας, όταν στρέφεται στους βόρειους γείτονες –ένα όντως μικρό και αδύναμο κράτος– προσλαμβάνει επιθετικά χαρακτηριστικά, πολύ συχνά ακόμα και ρατσιστικής υφής. Το σύνδρομο κατωτερότητας έναντι των ισχυρών κρατών, σε ό,τι αφορά στο γειτονικό κράτος γίνεται υπεροψία, αλαζονεία που φτάνει να απορρίπτει ακόμα και την υπόστασή του.

Ακριβώς σε αυτή τη λογική, ήδη με την ανακήρυξη της «Δημοκρατίας της Μακεδονίας» η δημιουργικότητα της προπαγανδιστικής βίας της ελληνικής πλευράς υπήρξε, όπως επισημαίνει ο Δοξιάδης, απaráμιλλη. Επιδιώκοντας την κατοχύρωση της γραμμικής συνέχειας της σύγχρονης Ελλάδας με την αρχαία Μακεδονία, δεν περιορίστηκε στην κατάρριψη ενός ιστορικού μύθου (π.χ., τη σύνδεση με το βασίλειο του Φιλίππου Β΄ και του Μεγάλου Αλεξάνδρου των σλαβικών φύλων που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή περίπου τον 7ο αιώνα). Αντίθετα, η παραποίηση αφορούσε συνολικά στο ιστορικό γεγονός της ονομασίας των γειτόνων: «Πήρε μια χώρα ολόκληρη και της έδωσε καινούργιο όνομα. Και το όνομα αυτής: Σκόπια», μια πρωτοφανής δημιουργική ευρηματικότητα, που ουδεμία απήχηση είχε εκτός Ελλάδας, στο εσωτερικό ωστόσο πέτυχε σχεδόν απόλυτη συναίνεση, πείθοντας επιπλέον για τη «δολιότητα» στη χρήση του όρου Μακεδονία, που οδήγησε στη συνολική άρνηση του γειτονικού κράτους (Δοξιάδης, 2014: 69-72). «Είναι άκυρη η συμφωνία (σ.σ.: των Πρεσπών) διότι δεν έχεις κράτος απέναντί σου»,²⁵⁴ υποστηρίζεται σχετικά: «Από πού

²⁵⁴ Μιχαήλ Πατσίκας, σχόλιο στην ομαδική προβολή της συνέντευξης Γιώργου Κασιμάτη - Σοφίας Βούλτεψη στα Παραπολιτικά FM που διοργάνωσε ο χρήστης Μιχαήλ Πατσίκας, 29 Ιανουαρίου 2019: https://www.facebook.com/watchparty/1152916954866965/?entry_source=PERMALINK&hash=ASuBSXkCIGYXzYM2Zs-n7mlhcg2wyebOCfTkwKDxgiREow

και ως πού Μακεδονία; Αν είναι έτσι, τότε ναι είμαι εθνικίστρια!!! Σκόπια μέχρι να σβήσει η Γη από τον χάρτη...».²⁵⁵ Η πάγια θέση ότι «και ολόκληρο το σύμπαν να αναγνωρίσει τα Σκόπια ως “Μακεδονία”, μόνο μία αναγνώριση και μία υπογραφή μπορεί να “νομιμοποιήσει” την κλοπή. Του ιδιοκτήτη»²⁵⁶ προβάλλει αδιαπραγμάτευτη. «Υπάρχει χώρα “ΣΚΟΠΙΑ”; Επιτέλους πότε θα σταματήσει αυτό; Πόλη είναι!»,²⁵⁷ διαμαρτύρεται χρήστης. Η απάντηση; «Πού είναι το περίεργο; Είναι πόλη-κράτος»²⁵⁸ ή, λίγο πιο «επιεικώς», «Δημοκρατία βόρεια της Μακεδονίας».²⁵⁹ Σε τελικά ανάλυση: «Μην τα λέτε Σκόπια, να λέτε οι ακατανόμαστοι, θα νιώθετε ακόμα καλύτερα».²⁶⁰ «Η χώρα αποκαλείται Μακεδονία από το 99,9% της ανθρωπότητας. Η συζήτηση αυτή έχει λήξει. Φυσικά, το ότι οι Ελλην(αραδ)ες την αποκαλούν “Σκόπια” δεν έχει καμία σχέση με το ότι οι ίδιοι αποκαλούνται “Μακεδονία Σκέτο”. Απόδειξη ότι και όταν πρότειναν να ονομαστούν Βόρεια Μακεδονία, πάλι “Σκόπια” τη λένε. (...) αλλά σε έναν πλανήτη 5 δισεκατομμυρίων ανθρώπων που θα αποκαλούν τη χώρα με το όνομά της, Μακεδονία, το ότι θα απομείνουν 5 εκατομμύρια Έλληνες να την αποκαλούν με το όνομα της πρωτεύουσάς της δεν είναι και πάρα πολύ σημαντικό. Μεταξύ μας τώρα...»,²⁶¹ αναφέρεται. Παρατηρώντας όμως την παραδοξότητα της ανθεκτικότητας στον χρόνο αυτής της επιτελεστικής χρήσης του λόγου (Ωστιν, 2003: 20-23) χρήστης εξηγεί: «Αν τόσο διαφορετικοί λαοί διεκδικούν το ίδιο όνομα και ένδοξο παρελθόν, τότε τίθεται εν αμφιβόλω η καταγωγή των σημερινών Μακεδόνων (Ελλήνων ή Σκοπιανών) από τους αρχαίους και αναδύεται ως σύμπτωμα ο φαντασιακός - κατασκευασμένος χαρακτήρας αυτής της καταγωγής. Για να μπορεί να σταθεί η φαντασιακή σχέση που δημιούργησαν οι σύγχρονοι Έλληνες με τους αρχαίους Μακεδόνες, πρέπει να κατοχυρωθεί η αποκλειστικότητα του ονόματος. Η αμφισβήτηση της αποκλειστικότητας αποσταθεροποιεί την ίδια την εθνική ταυτότητα των Ελλήνων Μακεδόνων, συνιστά μία πρώτη τάξης επίθεση στην αυτοεικόνα τους».²⁶²

²⁵⁵ Mary Maryrap, σχόλιο στο Eirini Athanassiou I, 8 Νοεμβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/eirini.athanassiou/posts/10204962029888659>

²⁵⁶ Κλειστό προφίλ, 17 Μαρτίου 2016:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1574336699549811&id=100009204891748.

²⁵⁷ Δήμητρα Μαραγκουδάκη, 14 Οκτωβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/dimitra.maragkoudaki/posts/10217210074194483>

²⁵⁸ Zavalieris Haris, σχόλιο στο Δήμητρα Μαραγκουδάκη, 14 Οκτωβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/dimitra.maragkoudaki/posts/10217210074194483>

²⁵⁹ Χρήστος Ορφανίδης, σχόλιο στο Yannis Koutsomitis, 25 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/yannis.koutsomitis/posts/2228517440501617>

²⁶⁰ Leonidas Spyrou, 12 Ιανουαρίου 2018: <https://www.facebook.com/leonidas.spyrou/posts/1590490334337624>

²⁶¹ Yannis Androulidakis, σχόλιο στο Δήμητρα Μαραγκουδάκη, 14 Οκτωβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/dimitra.maragkoudaki/posts/10217210074194483>

²⁶² Dimitris Tsirkas, 9 Ιανουαρίου 2018: <https://www.facebook.com/leninkokkinou/posts/10210855404326489>

Περαιτέρω, αποδομώντας την επιχειρηματολογία της ιδιοκτησιακής λογικής της ιστορικότητας της Μακεδονίας αναφέρεται: «*Η λέξη “Μακεδονία” είναι πράγματι ελληνικής προέλευσης. Διαμέσου των αιώνων ωστόσο προσδιόρισε μια περιοχή που σήμερα μοιράζεται σε διαφορετικά κράτη. Διαμέσου των αιώνων με τα παράγωγα και ομόρριζά του προσδιορίστηκαν άνθρωποι που κατοικούσαν στο μακεδονικό έδαφος, διαφορετικής γλωσσικής και εθνοτικής προέλευσης. Με ποια λογική ανήκει ΜΟΝΟ σ’ εμάς το όνομα ιδιοκτησιακά; (...) Η ιστορία δεν σταμάτησε στην αρχαία ελληνική χρήση του όρου “Μακεδονία”. Συνεχίστηκε προσδιορίζοντας ευρύτερα γεωγραφικά σύνολα και πληθυσμούς. Με άλλα λόγια, ο όρος “Μακεδονία” έχει ελληνική γλωσσική προέλευση, αλλά όχι μόνο ελληνική ιστορική διαδρομή. Κι ο Ηρόδοτος όταν έλεγε “Ευρώπη” εννοούσε την Ελλάδα. Να ξεσηκωθούμε και για το “ξεπούλημα” της ιστορικότητας του ονόματος της “Ευρώπης”;*»,²⁶³ σημειώνεται. Άλλωστε: «*Άβαροι, Γότθοι, Σλάβοι, Οθωμανοί, Φράγκοι, Αρβανίτες ήρθαν στη χώρα. Εμείς όμως είμαστε απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων. Έτσι δεν είναι;*».²⁶⁴

«*Μακεδονία γη Ελληνική εδώ και 2.342 χρόνια, από τον θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου*»,²⁶⁵ είναι η απάντηση, αφού η ελληνική εθνική ιδεολογία, όπως παρατηρεί ο Λιάκος (1992: 10), «προβάλλοντας αξιώσεις σε μια ιστορία τεσσάρων χιλιετιών, μπορεί να αρνηθεί ακόμη και την ύπαρξη ενός έθνους του οποίου τα πιστοποιητικά δεν ανευρίσκονται πριν από την τελευταία εκατονταετία, τη νομιμότητα της γλώσσας του και τη σκοπιμότητα της κρατικής του συγκρότησης». Κι αυτό παρά το γεγονός ότι «[α]ν εξετάσουμε τον κατάλογο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, θα διαπιστώσουμε πως η συντριπτική πλειοψηφία των εθνών που τον αποτελούν συγκροτήθηκε κατά τη διάρκεια του 19ου και ιδίως κατά τον 20ό αιώνα» (Λιάκος, 1992: 10). Έτσι: «*Σκόπια, η μαιμού-χώρα: τη χώρα την έκλεψαν απ’ τη Σερβία, τη γλώσσα απ’ τη Βουλγαρία, τη σημαία από την Ιαπωνία, την ιστορία κι όλα τα υπόλοιπα από την Ελλάδα*»,²⁶⁶ αποφαίνεται το εθνικιστικό υποκείμενο, έχοντας παρ’ όλα αυτά τη «μεγαλοθυμία»: «*Να ξεκαθαρίσω ότι είμαι υπέρ της ύπαρξης του κράτους των Σκοπίων ως όλον, για γεωστρατηγικούς και γεωπολιτικούς λόγους. Πιστεύω ότι αυτό το κράτος θα πρέπει να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στο ΝΑΤΟ ώστε να μην επεκταθεί περαιτέρω η τουρκική ή η ρωσική επιρροή. Οι λαοί των δύο χωρών πρέπει να ζήσουν ειρηνικά και να*

²⁶³ Antonis Liakos, 24 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/antonis.liakos.98/posts/1058478121025578>

²⁶⁴ Dionisis Voglis, 27 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/dionisis.voglis.9/posts/1064347680433723>

²⁶⁵ Νίκος Ράπτης, σχόλιο στο Ευάγγελος Γραμματικάκης, 8 Νοεμβρίου 2018:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=368268787248027&id=100021947256672

²⁶⁶ Prodromos Kestekidis, σχόλιο στο Dimitris Filippidis, 25 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10155638497056626&set=a.46032841625&type=3>

ενδυναμωθεί η φιλία καθώς και η επιχειρηματική συνεργασία. Όμως διαφωνώ ως προς το όνομα, την εθνότητα και τη γλώσσα όπως περιγράφονται στη Συμφωνία των Πρεσπών»,²⁶⁷ θεωρώντας λογικό ότι «οι δύο λαοί μπορούν να έχουν φιλικές σχέσεις ενόσω ο ισχυρότερος εκβιάζει τον αδύναμο και του αρνείται το στοιχειώδες δικαίωμα του αυτοπροσδιορισμού».²⁶⁸

Ως αποτέλεσμα, οι προβλέψεις της Συμφωνίας των Πρεσπών δεν αξιολογούνται στη λογική του πολιτικού ρεαλισμού. Ούτε καν με βάση το διπλωματικό προηγούμενο σε επίπεδο ΟΗΕ: «Η Ελλάδα έχει αποδεχθεί (στην πραγματικότητα έχει εκείνη προτείνει) τη σύνθετη ονομασία για τη γείτονα χώρα προκειμένου να συναινέσει με την είσοδο της χώρας αυτής στο NATO και στους άλλους πολυεθνικούς ευρωπαϊκούς θεσμούς. Είναι φανερό ότι σύνθετη ονομασία σημαίνει “κάτι” + Μακεδονία. Άλλωστε και η τωρινή ονομασία (που έχουμε εμείς αποδεχθεί) “Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας” (FYROM) περιέχει τον όρο “Μακεδονία”. Αυτό έχει γίνει χρόνια τώρα και είχε αποκρυσταλλωθεί στο Βουκουρέστι επί πρωθυπουργίας Καραμανλή».²⁶⁹ «Πρέπει να είμαστε η μοναδική περίπτωση έθνους που είναι αναγκασμένο να προστατεύει τη χώρα του από τις κυβερνήσεις της»,²⁷⁰ λέγεται όμως και απορρίπτεται κατηγορηματικά η θεώρηση που βλέπει στη Συμφωνία «δικαίωση των ελληνικών θέσεων»,²⁷¹ καθώς «ενσωματώνει πάνω από το 80% των πάγιων ελληνικών θέσεων»,²⁷² στοιχείο εύλογο «καθότι είναι προϊόν συμφωνίας εν καιρώ ειρήνης και όχι επιβεβλημένη διά των όπλων».²⁷³

Επ’ ουδενί αναγνωρίζεται ότι πρόκειται για «μια ανέλπιστα νίκη για την ελληνική πλευρά. Επέβαλε σε μια χώρα η οποία από τους πάντες (εκτός Ελλήνων) ονομάζεται Μακεδονία, οι κάτοικοί της Μακεδόνες και η γλώσσα τους μακεδονικά, να αλλάξει

²⁶⁷ Evripides Theodosiou, 21 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/100008059247161/timeline/story;ut=60&wstart=1546329600&wend=1577865599&hsh=3011138281972493571&pagefilter=3>

²⁶⁸ Dimitris Tsirkas, 1 Οκτωβρίου 2018: <https://www.facebook.com/leninkokkinou/posts/10212593019965794>

²⁶⁹ Aristotelis Aivaliotis, 27 Δεκεμβρίου 2017:

<https://www.facebook.com/aristotelis.aivaliotis/posts/10155935955633610>

²⁷⁰ Κλειστό προφίλ, 27 Ιανουαρίου 2018:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1933410630309081&id=100009204891748

²⁷¹ Aristotelis Aivaliotis, 27 Δεκεμβρίου 2017:

<https://www.facebook.com/aristotelis.aivaliotis/posts/10155935955633610>

²⁷² Νίκος Κ. Αλιβιζάτος, «Σε αναζήτηση πολιτικής τόλμης», *Η Καθημερινή*, 18/6/2018:

https://www.kathimerini.gr/969847/article/epikairothta/politikh/apoyh-se-anazhthsh-politikhs-tolmhs?fbclid=IwAR34Sjhy5eRcEGsmKH-EZKwAHHWFEQrOKwOr_Z9qzIMhjSEM0bFOJ-100k. Την ίδια

θέση εξέφρασε ο καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου και στις 29/1/2019, στο πλαίσιο ραδιοφωνικής συνέντευξης, με τους υπερασπιστές της Συμφωνίας να την αναπαράγουν σε αναρτήσεις τους. Βλ. ενδεικτικά:

<https://www.facebook.com/snobl/posts/10158161367133047> και

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10218360612628358&set=a.1599928599805&type=3&theater>.

²⁷³ Κατερίνα Πάντα, 22 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2333655116869791&id=100006759753447

όνομα και να εξαναγκαστεί σε συνταγματικές αλλαγές»,²⁷⁴ ευκαιρία που είχε απολέσει το 1992 η Ελλάδα – και τέτοιες ευκαιρίες κατά κανόνα δεν επανεμφανίζονται στην εξωτερική πολιτική (Ροζάκης, 2009): «Είναι αναπάντεχα καλό νέο που ένα διμερές πρόβλημα που είχε η χώρα μας –κατά την άποψή μου, με δική της ευθύνη– δρομολογείται να βρει μια λύση. Η χώρα έχει πραγματικά και σοβαρά εθνικά θέματα, στα οποία πλέον μπορεί να συγκεντρώσει τις πολιτικές της δυνάμεις και το διπλωματικό κεφάλαιο που τόσο απερίσκεπτα σπατάλησε με το Μακεδονικό. Καιρός λοιπόν να γυρίσουμε σελίδα».²⁷⁵ Δεν μπορεί άλλωστε να αγνοείται το γεγονός ότι: «Η αδιαλλαξία και η ομφαλοσκόπηση των τελευταίων ετών στη χώρα μας οδήγησαν διεθνώς στην ταύτιση του ονόματος Μακεδονία μόνο με τη γειτονική χώρα. Η Συμφωνία κάνει γνωστό ανά τον κόσμο το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος της γεωγραφικής περιοχής της Μακεδονίας ανήκει στην Ελλάδα, κατοχυρώνοντας παράλληλα την ελληνικότητα της αρχαίας Μακεδονίας»,²⁷⁶ όπως υπογραμμίζεται. Παρ' όλα αυτά, «αντί να χαρούμε για μια τέτοια δικαίωση της ελληνικής θέσης»,²⁷⁷ ο μέσος δεξιός νομίζει ότι τη χώρα αυτή τη λένε Σκόπια και τώρα θα μετονομαστεί σε Βόρεια Μακεδονία. Τι να λέμε τώρα;».²⁷⁸

Στην «εγκώρηση» λοιπόν του όρου Μακεδονία αναγιγνώσκεται η κορύφωση μιας σειράς «εγκληματικών» εθνικών παραχωρήσεων: «Δεν φταίω εγώ αν έχουν δεχθεί οι διάφορες πολιτικές ηγεσίες εδώ και 20 χρόνια σύνθετη ονομασία με γεωγραφικό προσδιορισμό. Επίσης, δεν φταίω εγώ αν οι ελληνικές πολιτικές ηγεσίες και η ελληνική διπλωματία έχει δεχθεί ότι η γεωγραφική Μακεδονία είναι μεγαλύτερη από την ελληνική Μακεδονία (...) Επίσης, δεν φταίω εγώ που όταν δημιουργήθηκε από τον Τίτο η σοσιαλιστική δημοκρατία της Μακεδονίας καμία κυβέρνηση δεν αντέδρασε γιατί οι Αμερικάνοι τους διέταζαν να τα έχουν καλά με τον Τίτο».²⁷⁹ Πράγματι, «λάθη έκαναν όλοι. Υπογραφές μόνον οί κομμουνιστές έβαλαν. Τότε για χάρη τῶν Ρώσων, καί τῶρα για χάρη τῶν Ἀμερικανῶν! (...) Αὐτὰ δέν εἶναι λάθη, εἶναι προδοσία. (...) Ἡ Μακεδονία εἶναι μῖα καὶ θὰ εἶναι πάντα Ἑλληνική».²⁸⁰ Η επιλογή της κυβέρνησης ερμηνεύεται έτσι

²⁷⁴ Antonis Liakos, 8 Οκτωβρίου 2018: <https://www.facebook.com/antonis.liakos.98/posts/988882931318431>

²⁷⁵ Δημήτρης Χριστόπουλος, 13 Ιουνίου 2018:

<https://www.facebook.com/dimitris.christopoulos.509/posts/2120152388259371>

²⁷⁶ Πρωτοβουλία για τη Θεσσαλονίκη, 23 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/protovoulia/photos/a.162293847114499/2328682323808963/?type=3&_tn=-R

²⁷⁷ Aristotelis Aivaliotis, 27 Δεκεμβρίου 2017:

<https://www.facebook.com/aristotelis.aivaliotis/posts/10155935955633610>

²⁷⁸ Σεργίος Πετροπουλος, σχόλιο στο Stefanos A Mytilineos, 24 Σεπτεμβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/mytilineos/posts/10216265949258154>

²⁷⁹ Giannis Fakas, 25 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/Giannis.Fakas/posts/10156869593359898>

²⁸⁰ Άγγελος Αγοραστός, σχόλιο στο Άγγελος Αγοραστός, 29 Δεκεμβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/agorastosagelos/posts/713415122375020>

ως: «Ξεπουλάνε την πατρίδα κομμάτι-κομμάτι οι προδότες μισέλληνες».²⁸¹ Επιπλέον, «το θέμα της ιστορικής παραχάραξης δείχνει ότι ο εχθρός είναι εντός των πυλών και προχωρά με μανία στην παράδοση, τμήμα τμήμα, της Ελλάδας».²⁸² «Αποδείχθηκε περίτρανα ότι τα σχέδια των ελίτ της δύναμης του χρήματος εκτελούνται κατά γράμμα από τους πρόθυμους πολιτικούς λιγούρηδες, τα δημοσιογραφικά androids αλλά και από απλό κόσμο που υπέκυψε στα παιχνίδια μυαλού της σύγχρονης σάπιας ψευτοδιανόησης».²⁸³ «Το Μακεδονικό λοιπόν δεν το έλυσε (ή αν θέλετε “έλυσε”), ο Τσίπρας επειδή το πίστευε και κατάφερε να πείσει και τον κόσμο. Το έλυσε όπως-όπως, τσάτρα-πάτρα, επειδή τον πίεσαν οι Αμερικάνοι, το ΝΑΤΟ και η ΕΕ, άγνωστο με τι εργαλεία πειθούς και ανταλλάγματα».²⁸⁴

Εθnikοποιώντας την εξωτερική πολιτική (Πλειός 2010: 309), δεν γίνεται πειστικό ότι «μια διεθνής συμφωνία δεν λύνει ιδεολογικές διαφορές μεταξύ κρατών, ορίζει απλώς τους όρους συνύπαρξης. (...) ό,τι κι αν λένε τα κείμενα, εμείς θα εξακολουθούμε να πιστεύουμε στην ελληνικότητα της Μακεδονίας και φυσικά οι γείτονες θα εξακολουθήσουν να θεωρούν ότι είναι οι μόνοι γνήσιοι Μακεδόνες. Δεν μπορούμε να τους πείσουμε για το αντίθετο και δεν πρόκειται να μας πείσουν. Μπορούμε όμως να συνυπάρχουμε αρμονικά χωρίς να καταφεύγουμε σε εκβιασμούς. Απλά πράγματα που δύο λογικοί άνθρωποι θα μπορούσαν εύκολα να συμφωνήσουν. Η λογική όμως έχει αποδειχθεί είδος που σπανίζει στις μέρες μας. Έχει επικρατήσει ο φανατισμός και η μισαλλοδοξία».²⁸⁵ Μάταια λέγεται επίσης ότι: «Η Μακεδονία σιχάθηκε τον εθνικισμό και τους πολέμους σας. Η Μακεδονία ήταν μακεδονική το 354 π.Χ., το 111 π.Χ. ήταν ρωμαϊκή, το 397 βισιγοθική, το 478 βυζαντινή, το 635 σλαβική, το 844 βουλγαρική, το 1020 ξανά βυζαντινή, το 1206 ξανά βουλγαρική, το 1282 βυζαντινή, το 1346 σέρβικη, το 1422 οθωμανική, το 1925 ελληνοβουλγαρογιουγκοσλαβική και από το 1991 πες μου εσύ τι είναι... Ναι, αλλά είναι μία και είναι Ελληνική και εμείς τώρα την πουλήσαμε, ε;».²⁸⁶ Στη συναινετική ανάγνωση της Συμφωνίας των Πρεσπών αντιτάσσονται η «ελληνικότητα της Μακεδονίας», η «παραχάραξη της ιστορίας», η «εκχώρηση» της

²⁸¹ Μαγδα Λουκιδου, 22 Ιανουαρίου 2019, σχόλιο εδώ:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10155633469761626&set=a.10151902744331626&type=3>

²⁸² Periklis Danopoulos, 12 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/periklis.danopoulos/posts/1967875829974182>

²⁸³ Periklis Danopoulos, 28 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/periklis.danopoulos/posts/1990025161092582>

²⁸⁴ Apostolos Doxiadis, 17 Ιουνίου 2018:

<https://www.facebook.com/apostolos.doxiadis/posts/10155579231168848>

²⁸⁵ Παντελής Καψής, 31 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/Pantelis.Kapsis/posts/1364170703724627>

²⁸⁶ Κατερίνα Πάντα, 23/11/2018:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2297064303862206&id=100006759753447

μακεδονικής ταυτότητας στους «Σκοπιανούς», η «ανύπαρκτη» μακεδονική μειονότητα στην Ελλάδα, που ωστόσο θα αξιώσει απόσχιση αφήνοντας τη χώρα «μισή», η μακεδονική γλώσσα που είναι (στην καλύτερη των περιπτώσεων) «διάλεκτος», η απειλή για τα εμπορικά σήματα· συνολικά, μια ιδιοκτησιακή αντίληψη επί ό,τι συνιστά τη μακεδονική κληρονομιά ή τη «μακεδονοσύνη»,²⁸⁷ όπως ειρωνικά τη συνοψίζει χρήστης. Με άλλα λόγια, σε κριτήριο πρόσληψης της Συμφωνίας ανάγεται όχι το εθνικό συμφέρον, αλλά ένας πολιτιστικός εθνικισμός επιθετικής μορφής (Σκουλαρίκη, 2007: 77, 84). «Θεωρούμε ότι μας κλέβουν την ιστορία και κατ' επέκταση το όνομα, γι' αυτό αντιδρούμε. Για τον ίδιο λόγο αντιδρούν φυσικά και οι εθνικιστές των Σκοπίων. Όπως γράφει σε σχετικό άρθρο του ο Γιαννουλόπουλος, “η Ελλάδα έχει απονείμει στον εαυτό της το κοπιράιτ του ονόματος. Μια παραδοξολογία που βρίσκεται σε ανοιχτή και πλήρη σύγκρουση με όσα πιστεύει όλος ο υπόλοιπος κόσμος”».²⁸⁸ Πιο συνοπτικά: «Η ουσία όλης της αντίληψης κρύβεται σε αυτό το (Μακεδονία) “μας”».²⁸⁹

Πρόκειται ακριβώς για την αντίληψη κατά την οποία φτάνει να εγείρεται η απαίτηση να αποφανθεί ο ελληνικός λαός αν δέχεται το γειτονικό κράτος να ονομάζεται Βόρεια Μακεδονία (!): «Εδώ και τώρα δημοψήφισμα (...) άμεση προσφυγή στη λαϊκή βούληση με δεσμευτικό δημοψήφισμα»,²⁹⁰ διότι «δεν δέχομαι κάποιιο με κοσμοπολίτικο ύφος να ελεεινολογούν όσους μιλάνε για μνήμη, ιστορία, γλώσσα και άλλοι “προχώ” και (πάντα κατ' επίφασιν) αριστεροί να θεωρούν –ανιστόρητα– ότι η ιστορική ταυτότητα είναι ένα... άχρηστο βαρίδι, η καταγωγική υπόσταση ένας ανυπόστατος μύθος».²⁹¹ Διαφορετικά, «όταν καταλύεται η λαϊκή βούληση και κυριαρχία, η μόνη οδός για τον λαό είναι να καταλύσει τους εξωνημένους».²⁹²

«Συμφωνώ με το δημοψήφισμα. Μακεδονία ή Βόρεια Μακεδονία το ερώτημα»,²⁹³ επισημαίνεται σε μια προσπάθεια να διασαφηνιστεί ότι στην ονομασία ΠΓΔΜ «“το Μ δεν σημαίνει μαρμελάδα”, όπως επί λέξει ανέφερε κορυφαίος ευρωπαϊκός παράγοντας του Ευρωπαϊκού Λαϊκού Κόμματος σε πρόσφατη κλειστή συνάντηση στην Αθήνα»,²⁹⁴

²⁸⁷ Dimitris Tsirkas, 20 Ιανουαρίου 2018: <https://www.facebook.com/leninkokkinou/posts/10210855404326489>

²⁸⁸ Παντελής Καμήης, 31 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/Pantelis.Kapsis/posts/1364170703724627>.

²⁸⁹ George Pleios, 22 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/gpleios/posts/10219029561589304>.

²⁹⁰ Periklis Danopoulos, 16 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/periklis.danopoulos/posts/1973240732771025>

²⁹¹ Dimitris Lignadis, 18 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/dimitris.lignadis.7/posts/138210163852287>

²⁹² Dimitris Makousis, σχόλιο στο Maître Ioannis Avramidis, 17 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/duxioannis/posts/10218097843098898>

²⁹³ Dimitris N. Maniatis, 20 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/maniatisdn/posts/1867730606685911>

²⁹⁴ Vasiliki Georgiadou, 19 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/vasilikigeorgiadou/posts/2445443882151826>

πρέπει όμως να γίνει σαφές ότι: «Επειδή η παγκοσμιοποίηση και η πολυπολιτισμικότητα έχει μετατρέψει τη φαιά σας ουσία σε πουρέ, να σας θυμίσω ότι το ΠΓΔΜ, ρε τρόμπες, μπορεί να αναγνωρίστηκε από το σύνολο των κρατών, αλλά δεν παύει να είναι προσωρινή αλλά και άκυρη ονομασία! Οπότε δεν αποτελεί ατού στα χέρια κανενός σκοπιανοπιθήκου όσον αφορά τις διεθνείς συνθήκες και διαπραγματεύσεις!».²⁹⁵ Σε κάθε δε περίπτωση: «Οί πολιτικοί απόγονοι εκείνων που πριν από επτά δεκαετίες στον ίδιο τόπο, στις Πρέσπες, απέτυχαν να άκρωτηριάσουν τη Μακεδονία μας, δεν θα τὸ ἐπιτύχουν οὔτε τώρα».²⁹⁶

4.2.1. Κέρδη και απώλειες από τη Συμφωνία των Πρεσπών

«Πριν από λίγο η Βουλή της ΠΓΔΜ αποφάσισε να αλλάξει η χώρα όνομα, Σύνταγμα και να παραδεχθεί την αρχαιοελληνική ιστορία της Μακεδονίας, έχοντας ήδη αλλάξει όνομα στο κεντρικό της αεροδρόμιο και σε βασικές λεωφόρους της. Κάτι που δεν έχει προηγούμενο στη σύγχρονη και παλαιότερη παγκόσμια ιστορία. Αυτή τη συμφωνία οι Μακεδονομάχοι –δεξιοί, ακροδεξιοί και νεοφιλελεύθεροι– την ονόμασαν προδοτική. Ναι, ήταν προδοτική. Για τους Βορειο-Μακεδόνες, όχι για εμάς»,²⁹⁷ τονίζεται. Ωστόσο, «όπως και να το βαφτίσουν το κρατίδιο αυτό, Σκόπια θα το λέμε»,²⁹⁸ καθώς «(...) το Βόρεια Μακεδονία - Μακεδόνες είναι τοξικό, θα δημιουργήσει προβλήματα και δημιουργεί οργή στους Έλληνες που νιώθουν ότι το όνομά τους είναι η ψυχή τους και ότι η συμφωνία τους κλέβει μια ταυτότητα που είναι μέρος της εθνικής ταυτότητας».²⁹⁹

Αρνούμενο να δεχτεί ότι αν για κάποιον μπορεί να έχει ισχύ η περιβόητη φράση «το όνομά μας είναι η ψυχή μας», αυτός είναι ο γειτονικός λαός, για τον οποίο το όνομα Μακεδονία συνιστά το βασικό προσδιοριστικό της εθνικής του ταυτότητας (Βαλντέν, 1994: 36· Κοππά, 2005: 53), το εθνοκεντρικό υποκείμενο τονίζει ότι «θα είναι καταστροφικό για την Ελλάδα να αναγνωρίσει την ύπαρξη “μακεδονικής” γλώσσας και εθνικής ταυτότητας (...) κάτι τέτοιο, υπό προϋποθέσεις, θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την εθνική μας ενότητα, ακόμα και την ίδια την εδαφική ακεραιότητα της πατρίδας μας

²⁹⁵ Πανος Στατερουδης, σχόλιο στο Constantinos Tachtsidis, 12/6/2018:

<https://www.facebook.com/constantinostachtsidis/posts/10160550208800578>

²⁹⁶ Άγγελος Αγοραστός, 29 Δεκεμβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/agorastosagelos/posts/713415122375020>

²⁹⁷ Constantinos Tachtsidis, 19 Οκτωβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/constantinostachtsidis/posts/10161062220865578>

²⁹⁸ ΝΙΚΟΣ ΔΡΕΤΑΚΙΣ, σχόλιο στο Δήμητρα Μαραγκουδάκη, 14 Οκτωβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/dimitra.maragkoudaki/posts/10217210074194483>

²⁹⁹ Giannis Fakas, 25 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/Giannis.Fakas/posts/10156869593359898>

(...) η λύση του προβλήματος πρέπει να επιδιωχθεί στην εξής βάση: δεν υπάρχει γεωγραφική Μακεδονία, γλώσσα και εθνότητα». ³⁰⁰ Και απορεί: «Είναι δυνατόν ο Τσίπρας και οι ΣΥΡΙΖΑΙΟΙ να μην καταλαβαίνουν πόσο διαφορετικό είναι το να ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΕΙΣ εκτός από το όνομα με τον γεωγραφικό όρο Βόρεια Μακεδονία (κάτι που η διεθνής κοινότητα σε κάποιο βαθμό σε υποχρεώνει) και τη ΓΛΩΣΣΑ και την ΕΘΝΟΤΗΤΑ των Σκοπιανών σαν ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ (που χάρη ότι υπάρχει μόνο στη φαντασία των Σκοπιανών, κανείς άλλος πλην των ίδιων δεν το ζητάει);;».³⁰¹

Στο πλαίσιο όλων αυτών δεν αναγνωρίζεται ότι «η υποχρέωση αλλαγής ονόματος σε “Βόρεια Μακεδονία” και για εσωτερική και για εξωτερική χρήση ξεπερνά κάθε ελληνική προσδοκία (...) Σύνθετη ονομασία για το κράτος δεν ήταν δύσκολο να συμφωνηθεί»,³⁰² υποστηρίζεται. Αντίθετα, εξηγείται ότι «ο λόγος για τον οποίο τέτοιος ελιγμός ήταν αδύνατος στο παρελθόν ήταν η ελληνική πεποίθηση πως οποιαδήποτε αλλαγή θα συμπαρέσυρε και τον προσδιορισμό του λαού, δηλαδή την ονομασία της εθνικότητας / υπηκοότητας και εντέλει της εθνοτικής ταυτότητας. Προφανώς μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1990 κάτι τέτοιο δεν ήταν ρεαλιστικό. Ήταν όμως αδιαπραγμάτευτο, διότι η ονομασία “Μακεδόνες” είναι σε ευρύτατη χρήση στη Βόρειο Ελλάδα και στην ελληνική διασπορά. Επιπλέον, η θέση αυτή λειτουργούσε ως πρόσχημα μη αναγνώρισης σλαβομακεδονικής μειονότητας, όσο οι λιγστοί αυτοί συμπολίτες μας επέμεναν πως είναι “Μακεδόνες στο γένος”. Τότε οι υπόλοιποι κάτοικοι της ελληνικής Μακεδονίας τι ήταν;»,³⁰³ διερωτάται χρήστης, προσπερνώντας το γεγονός ότι η ελληνική πολιτεία, αρνούμενη στους σλαβικής καταγωγής πολίτες το δικαίωμα του αυτοπροσδιορισμού, έχει καταδικαστεί σε επίπεδο Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για παραβίαση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων (Κωστόπουλος, 2000: 18). Εξάλλου, η ανακοίνωση «Εμείς τα μέλη της εθνικής Μακεδονικής μειονότητας στη βόρεια Ελλάδα και ειδικά στο κόμμα ΕΕΣ-ΟΥΡΑΝΙΟ ΤΟΞΟ, είμαστε ανοιχτοί και με καλή διάθεση να βοηθήσουμε τη χώρα μας την Ελλάδα να κάνει την ιδεολογική της μεταρρύθμιση σχετικά με τη σύγχρονη Ελληνική εθνική ταυτότητα»³⁰⁴ αναπαράγεται από το εθνοκεντρικό κοινό ως «αιτία πολέμου».

³⁰⁰ Σάββας Καλεντερίδης II, 8 Δεκεμβρίου 2018:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2027186880693860&id=207296396016260.

³⁰¹ Ioannis Voliotis, 13 Δεκεμβρίου 2018: <https://www.facebook.com/ioannis.voliotis.58/posts/2137606216505202>

³⁰² Βασίλης Γούναρης, 15 Ιουλίου 2018:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=10216743388722774&id=1403831353

³⁰³ Βασίλης Γούναρης, 15 Ιουλίου 2018:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=10216743388722774&id=1403831353

³⁰⁴ Afroditi Manou, 25 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2277737412504878&id=100008059247161

«Κοιμήθηκα Μακεδόνας Έλληνας... και ζύπνησα “κάτοικος βόρειου τμήματος του πρώτου μέρους συμφωνίας”...»,³⁰⁵ διαμαρτύρονται όμως Βορειοελλαδίτες. «Όταν λέτε Μακεδόνας, το εννοείτε όπως εγώ είμαι Μανιάτης ή διεκδικείτε ΕΘΝΙΚΗ ταυτότητα πέραν της ελληνικής; Διεκδικείτε άλλη εθνικότητα;»,³⁰⁶ λέγεται σε μια προσπάθεια να καταρριφθεί το διαρκές «επιχείρημα» ως προς το προσβαλλόμενο δικαίωμα στον αυτοπροσδιορισμό «των Ελλήνων Μακεδόνων. (...) Δεν είναι και λίγοι δα: κατά την απογραφή του 2011, μετριούνται στα δύομισι εκατομμύρια, ναι 2.500.000 συμπολίτες μας...».³⁰⁷ Η κατάσταση εμφανίζεται ωστόσο πολύ πιο «περίπλοκη»: «Πείτε ότι η Συμφωνία περνάει κι από εμάς. Ας κάνουμε μια στάση στο μέλλον. Ας δεχτούμε ότι οι διευκρινίσεις της ρηματικής διακοίνωσης των Σκοπίων τηρούνται με θρησκευτική ευλάβεια. Ας πάρουμε στο κατόπι έναν ταλαίπωρο Έλληνα που κατάγεται από τη Μακεδονία, σταδιοδρομεί στο εξωτερικό και προσπαθεί να εξηγήσει στους ξένους τι αλλόκοτο υβρίδιο είναι ένας Έλληνας Μακεδόνας. “Τι εννοείτε;”, θα τον ρωτούν καλοπροαίρετα: “είστε Έλληνας σλαβόφωνος; Σλαβόφωνος με ελληνική εθνική συνείδηση;”. “Μα, όχι”, θα εξηγήει ο συμπατριώτης μας “μητρική μου γλώσσα είναι η ελληνική”. “Α, καταλάβαμε”, θα επιμένουν οι ξένοι: “είστε εξελληνισμένος Σλάβος”... Θα μου πείτε: αυτό το κομφούζιο έρχεται από το μέλλον; Δεν ισχύει και σήμερα; Έχετε δίκιο. Εν πολλοίς ισχύει και σήμερα. Του λείπει όμως κάτι σημαντικό. Το σημαντικότερο. Η ελληνική υπογραφή».³⁰⁸

«Το όνομα ενός κράτους μπορεί οριακά να γίνει αντικείμενο διπλωματικής διαπραγμάτευσης, ακόμη κι αν αυτό δεν είθισται στις διεθνείς σχέσεις. Το όνομα όμως ενός έθνους –η ταυτότητα ενός λαού, το πώς αισθάνεται το ανήκειν του– δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο διαπραγμάτευσης, διότι δεν είναι ζήτημα κανόνων, αλλά ζήτημα συνείδησης. Θεωρώ λοιπόν ότι η Συμφωνία βρίσκει μια βιώσιμη τομή που αξίζει: η Αθήνα “κερδίζει” την ονομασία με γεωγραφικό επιθετικό προσδιορισμό έναντι όλων και τα Σκόπια κρατούν την αξιοπρέπεια της ταυτότητας του λαού της χώρας τους. Άλλη λύση δεν υπήρχε, ούτε θα μπορούσε να υπάρξει»,³⁰⁹ αντιτείνεται: «Είμαστε κι εμείς που πιστεύουμε πως όνομα, εθνικότητα και γλώσσα της ΔιΜακεδονίας έκλεισαν με την

³⁰⁵ Afroditi Manou, 26 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2278485589096727&id=100008059247161

³⁰⁶ Constantinos Alexacos, σχόλιο στο Yannis Koutsomitis, 19 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/yannis.koutsomitis/posts/2219061891447172>

³⁰⁷ Apostolos Doxiadis, 14 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/apostolos.doxiadis/posts/10156033527428848>

³⁰⁸ Petros Tatsopoulos, 20 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/petros.tatsopoulos/posts/2048586448561969>

³⁰⁹ Δημήτρης Χριστόπουλος, 13 Ιουνίου 2018:

<https://www.facebook.com/dimitris.christopoulos.509/posts/2120152388259371>

απόφαση του κυρίαρχου γειτονικού λαού το 1992»,³¹⁰ αναφέρεται ακόμα, ενώ αναγνωρίζεται επίσης ότι «η Συμφωνία είναι λεόντειος σε βάρος των γειτόνων διότι τους υποχρεώνει να αλλάξουν όνομα, Σύνταγμα, τοπωνύμια. Αλλαγές που έρχονται σε πλήρη αντίθεση με κάθε έννοια δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού και που μόνο με πόλεμο θα μπορούσαν να επιβληθούν διαφορετικά».³¹¹ Η «ιστορική αλήθεια» όμως είναι τόσο «διάφανη» που δεν υπάρχουν περιθώρια παρά για λύσεις «μηδενικού αθροίσματος» (Κοππά, 2005: 52): «Δεν δέχομαι να αποκαλούνται Μακεδόνες για τον απλούστατο λόγο... ότι δεν είναι».³¹² Επιπλέον, δεν μπορεί να παραβλέψουμε ότι ως αποτέλεσμα της ιστορικής αυτής παραχάραξης «4.000 μικροί ή μεγαλύτεροι επιχειρηματίες στη Μακεδονία πρέπει να περάσουν των παθών τους τον τάραχο τα επόμενα χρόνια για να κατοχυρώσουν (με αμφίβολο αποτέλεσμα) τα προϊόντα τους στις αγορές της Ευρώπης...».³¹³

«Σύντομα θα πρέπει να μπει ένα τέλος στη γελοιότητα της παραπληροφόρησης και της τρομοκρατίας σχετικά με τα εμπορικά σήματα “Μακεδονία” και “Μακεδονικός”. Η εμπειρία της ΕΕ στο θέμα είναι μεγάλη, μακρά και δοκιμασμένη. Όλοι όσοι χρησιμοποιούν τις λέξεις στα προϊόντα τους ή στην προέλευσή τους θα υποχρεωθούν να προσθέτουν είτε “Made in Greece” είτε “Made in North Macedonia”, αν τηρηθεί η Συμφωνία των Πρεσπών (γιατί αλλιώς θα λένε όπως σήμερα: “Made in Macedonia”). Αρκετά με τους πάντα ετοιμόγεννους εθνικιστές!»,³¹⁴ τονίζεται: «Βρισκόμαστε με μια συμφωνία στα χέρια –μερικοί ούτε στα πιο τρελά τους όνειρα δεν θα μπορούσαν να τη φανταστούν– και κάποιιοι κρύβονται φοβούμενοι να αναλάβουν το κόστος της υποστήριξής της, άλλοι “φειρίζουν” τα πράγματα και κάποιιοι άλλοι βγαίνουν με ύφος “μάτσο” πατριώτη. Πόση υποκρισία!»,³¹⁵ σχολιάζεται σχετικά.

Πόσο μάλλον που παράλληλα αποδεικνύεται ότι «ο εθνικισμός βλάπτει σοβαρά την επιστημονική ακεραιότητα. Ανεξάρτητα από τη γνώμη που έχει κανείς για το αν έπρεπε να υπογραφεί η συμφωνία των Πρεσπών (...) είναι γεγονός ότι διεθνώς όλοι οι γλωσσολόγοι σήμερα αναγνωρίζουν τη μακεδονική ως αυτοτελή γλώσσα (όχι διάλεκτο, όχι ιδίωμα) του νοτιοανατολικού κλάδου των σλαβικών γλωσσών. Απορώ πώς ο

³¹⁰ Gregory Vallianatos, 5/7/2018: <https://www.facebook.com/gregory.vallianatos.3/posts/10214505627507217>

³¹¹ Dimitris Tsirkas, 19 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/leninkokkinou/posts/10213304577154279>

³¹² Κατερίνα Ντερσαρκισιαν, σχόλιο στο Eir Inii Athanassiiou I, 8 Νοεμβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/eirini.athanassiou/posts/10204962029888659>

³¹³ Afroditi Manou, 29 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2280395625572390&id=100008059247161

³¹⁴ Gregory Vallianatos, 29 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/gregory.vallianatos.3/posts/10216011400510601>

³¹⁵ Κατερίνα Πάντα, 16 Ιουνίου 2018:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2167442133491091&id=100006759753447

Γεώργιος Μπαμπινιώτης δέχεται να καταρρακώσει το επιστημονικό του κύρος ισχυριζόμενος ότι “η ‘μακεδονική των Σκοπίων’ είναι ένα βουλγαροσερβικό ιδίωμα, μια βουλγαροσερβική γλώσσα που οι γλωσσολόγοι την κατατάσσουν ως υποκατηγορία της βουλγαρικής...”. Το ψέμα βρίσκεται στο “οι γλωσσολόγοι την κατατάσσουν ως υποκατηγορία της βουλγαρικής”. Και αυτό το ψέμα του στρατευμένου Γ. Μπαμπινιώτη φοβάμαι ότι θα αποτελεί στίγμα εσαεί»,³¹⁶ λέγεται.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 9: «Αναλυτική διευκρίνιση του καθηγητή Γλωσσολογίας Γ. Μπαμπινιώτη» αναφορικά με τη «βουλγαροσερβική γλώσσα των Σκοπίων»

Πηγή: Αννυ Λιγνού, 25 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10218665925538910&set=a.10218585821016347&type=3&theater>

Άλλωστε: «Θυμάμαι πολύ καλά τον Μπαμπινιώτη στη Φιλοσοφική να μας εξηγεί ότι η διάκριση μεταξύ διαλέκτων και γλώσσας είναι αυθαίρετη, δηλαδή πολιτική. Αργότερα όμως άρχισε να λέει ότι “η γλώσσα των Σκοπίων” είναι σερβο-βουλγαρική διάλεκτος. Ας μην κοροϊδευόμαστε: Μία των διαλέκτων μιας χώρας επιλέγεται ως επίσημη γλώσσα του κράτους. Και παίρνει την ονομασία της από το όνομα του κράτους. Η δε ονομασία των κρατών δεν παραπέμπει απαραίτητα στην αρχαιότητα. Τα άλλα είναι πολιτικές θέσεις υπό τον μανδύα της γλωσσολογίας».³¹⁷ Και «πάντως ο αείμνηστος Τάσος Χρηστίδης

³¹⁶ Νίκος Σαραντάκος, 5 Δεκεμβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/nikos.sarantakos/posts/10157120938208984>. Η ανάρτηση παραπέμπει στις απόψεις που διατύπωσε ο Γ. Μπαμπινιώτης στον Ρ/Σ Παραπολιτικά 90,1: «Μπαμπινιώτης: Η “μακεδονική Σκοπίων” είναι ένα βουλγαροσερβικό ιδίωμα», parapolitika.gr, 4/12/2018:

<https://www.parapolitika.gr/ellada/article/338061/mpampiniotis-makedoniki-skopion-ine-ena-voulgaroserviko-idioma/>.

³¹⁷ Athena Skoulariki, 6 Ιουνίου 2018: <https://www.facebook.com/athena.skoulariki/posts/10156463538018910>

έλεγε ότι η διαφορά γλώσσας και διαλέκτου είναι ότι η πρώτη διαθέτει στρατό, ενώ η δεύτερη όχι»,³¹⁸ επισημαίνεται περιπαικτικά, μετά το κύμα διαμαρτυρίας.

«Και;;; Τι σημαίνει αυτό;;; Ότι πρέπει να δεχτούμε ένα κρατίδιο που κλέβει τόσα χρόνια την ιστορία, το όνομα και τώρα προσπαθεί με κάθε τρόπο να επιβάλει τη βουλγαρική γλώσσα που μιλάει ως μακεδονική;;; Πιστεύω ότι είμαστε ίσως οι μοναδικοί στον κόσμο που δεν μας ενώνει ούτε το συμφέρον της πατρίδας. Για τέτοιο φαινόμενο προδοτών μιλάω»,³¹⁹ διαπιστώνει το εθνικιστικό κοινό και καταλήγει: «Αυτό που θα παραμείνει σίγουρα στην Ιστορία, με ή χωρίς την επικύρωση της Βουλής, είναι η ελληνική επίσημη αποδοχή της ιστορίας και του πολιτισμού του “μακεδονικού έθνους”. Το “αντίδωρο” αυτό εξουδετερώνει τη σημασία μετονομασίας της ΠΓΔΜ. Σημαίνει επίσης την παραγραφή μιας πολιτικής 150 χρόνων, στην οποία επενδύθηκαν απίστευτο πολιτικό κεφάλαιο, επιστημονική ενέργεια αλλά και ζωές ανθρώπων».³²⁰

4.2.2. Πρόσληψη και αντιμετώπιση του «Άλλου»

Εθνοκεντρισμός κατά τον ορισμό του Sumner, ο οποίος εισήγαγε επίσης τους όρους «ingroup» («εμείς») και «outgroup» (οι «άλλοι»), είναι «ο τεχνικός όρος για εκείνη τη θέαση των πραγμάτων κατά την οποία η δική μας ομάδα είναι το κέντρο των πάντων και όλες οι άλλες ιεραρχούνται και αποτιμώνται με αναφορά σε αυτή». Ειδικότερα, κάθε ομάδα «τρέφει τη δική της υπερηφάνεια και ματαιοδοξία, καυχείται ότι είναι ανώτερη, εξυμνεί τις δικές της θεότητες και βλέπει τους “εκτός” με περιφρόνηση» (Ηρακλείδης, 2018: 25). Παρά το γεγονός όμως ότι η πρόσφατη ιστορία «έχει μια πλούσια και τραγική πείρα από την απολυτοποίηση τόσο του έθνους όσο και άλλων κοινωνικών κατηγοριών», το έθνος και η πατρίδα ως αξίες επίμονα αντιπαρατίθενται «σε άλλες, οικουμενικές, που σχετίζονται με τα δικαιώματα του ανθρώπου, τη δημοκρατία, τον σεβασμό των ιδιαιτεροτήτων και την αλληλεγγύη» (Βαλντέν, 1994: 17). Μπροστά λοιπόν στη συλλογική απειλή που διαγιγνώσκεται, τόσο από τους εξωτερικούς εχθρούς όσο και από τους εντός των τειχών «ανόητους που προσπαθούν να φαλκιδεύσουν την αλήθεια και την ιστορία και αποτελούν αυτόκλητους συνηγόρους

³¹⁸ Antonis Liakos, σχόλιο στο Athena Skoulariki, 6 Ιουνίου 2018:

<https://www.facebook.com/athena.skoulariki/posts/10156463538018910>

³¹⁹ Maria Deligiannidou, σχόλιο στο Sotirios Kapsoshas, 17 Δεκεμβρίου 2018:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2211000099188849&id=100008366405468

³²⁰ Βασίλης Γούναρης, 15 Ιουλίου 2018:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=10216743388722774&id=1403831353

των Σκοπιανών»³²¹ αλλά και την «κυβέρνηση μειοψηφίας και εθνικής μειοδοσίας που ακρωτηριάζει την πατρίδα μας»,³²² συσπειρώνεται ένα εθνοκεντρικό «εμείς»:

«Υπάρχει ένας λαός ξεχασμένος από τους Θεούς. Ένας λαός που του λένε ότι πρέπει να είναι καλός με τους γείτονες, ακόμα και όταν οι γείτονες δεν είναι καλοί μαζί του και θέλουν να του αρπάξουν την ιστορική του ταυτότητα. (...) Ένας λαός που ο ηγέτης του σέρνει περήφανα τον χορό της εθνο-αποδόμησης και μετά μιλάει για πατριωτισμό στη συμφωνία ξεπουλήματος. Και αυτός ο λαός έχει όνομα. Ελληνικός λαός ονομάζεται. Και καλείται να δώσει μια από τις κορυφαίες μάχες της ιστορίας του, ενάντια σε ξένους και εσωτερικούς εχθρούς. Ένας λαός που έμαθε να νικά, γιατί δεν κοίταγε πίσω, μόνο μπροστά. Ας ξεχάσουμε τι κάναμε ή τι δεν κάναμε τα τελευταία χρόνια. Ας δούμε μπροστά, στο αύριο, στο δικό μας αύριο!»,³²³ λέγεται και διατυπώνεται η προτροπή: «Ελάτε όλοι μαζί να αφυπνίσουμε και τον τελευταίο Έλληνα από τον ύπνο της απρόσωπης παγκοσμιοποιημένης μη-ύπαρξης, να κάνουμε το άτομο κοινωνία, το ΕΓΩ να το κάνουμε ΕΜΕΙΣ (...) για να προστατέψουμε το μέλλον της Ελλάδας και των παιδιών μας στην ίδια τη γη των Πατέρων μας. ΑΚΕΡΑΙΑ, όπως μας την παρέδωσαν, να την παραδώσουμε κι εμείς».³²⁴ Άλλωστε: «Τα εθνικά θέματα και τα θέματα Δημοκρατίας είναι αυτά που ενώνουν όλους τους πολίτες. Πρώτη φορά μετά από χρόνια λέω ΕΜΕΙΣ και το εννοώ»,³²⁵ σημειώνεται με συγκίνηση.

Δεν υπάρχει έτσι καμία κατανόηση για τους «Άλλους» και την αντικειμενικά επώδυνη μετονομασία για κάθε χρήση του κράτους τους, που «οι ανάγκες της γείτονος για σταθερότητα την οδηγούν σε αποδοχή αυτής της θέσης, παρά το γεγονός ότι (...) καταγράφεται αρνητική πλειοψηφία του εκεί πληθυσμού για κάτι τέτοιο»,³²⁶ παρόλο που στον απόηχο της χαμηλής συμμετοχής στο σχετικό δημοψήφισμα «δυσκολεύονται βέβαια να εξηγήσουν γιατί οι “Σκοπιανοί” απέρριψαν τη Συμφωνία τη στιγμή που τους τα έδινε όλα, όπως φώναζαν. Αλλά δε βαριέσαι, σημασία δεν έχει η πραγματικότητα, αλλά η δυνατότητά μας να μπορούμε να την αρνηθούμε»,³²⁷ αν και «υπάρχουν κι αυτοί

³²¹ Dimitris Filippidis, 23 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/dimitris.filippidis.12/posts/10155635229511626>

³²² Afroditi Manou, 25 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php.story_fbid=2277786379166648&id=100008059247161

³²³ Periklis Danopoulos, 15 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/periklis.danopoulos/posts/1971915979570167>

³²⁴ Afroditi Manou, 22 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php.story_fbid=2275902042688415&id=100008059247161

³²⁵ Afroditi Manou, 18 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php.story_fbid=2273291496282803&id=100008059247161

³²⁶ Aristotelis Aivaliotis, 27 Δεκεμβρίου 2017:

<https://www.facebook.com/aristotelis.aivaliotis/posts/10155935955633610>

³²⁷ Dimitris Tsirkas, 1 Οκτωβρίου 2018: <https://www.facebook.com/leninkokkinou/posts/10212593019965794>

που αντιλαμβάνονται ότι η συμφωνία ήταν προσβλητική σε βάρος των γειτόνων, που ήταν αδύνατον να τη δεχτούν από στοιχειώδη ατομική αξιοπρέπεια, ανεξάρτητα από τις πολιτικές τους απόψεις και την εθνική καταγωγή». ³²⁸

Βλέποντας σε κάθε πτυχή της διευθέτησης «εθνικές παγίδες» και «ολοφάνερο αλυτρωτισμό που υποκρύπτεται πίσω από μυθοπλασίες που δεν αντέχουν επιστημονικά», ³²⁹ η αναφορά Ζάεφ σε «μακεδονική γλώσσα» και «Μακεδόνες» ξεσηκώνει κύμα διαμαρτυρίας. «Ο Ζάεφ μόλις διευκρίνισε πως η Μακεδονική γλώσσα που μιλούν στα Σκόπια ανήκει στην ομάδα των νοτιοσλαβικών γλωσσών κι ο Έλληνας μόλις κατάλαβε πως η Μακεδονική γλώσσα που μιλούν στη Θεσσαλονίκη δεν είναι Μακεδονική, αλλά είναι η Κοινή Νεοελληνική με ένα δυο “σε λέω”», ³³⁰ σχολιάζεται ειρωνικά και διαπιστώνεται: «Δηλαδή ο Ζάεφ έπρεπε να πει στους συμπατριώτες του: “Είμαστε γυφτοσκοπιανοί και μιλάμε βουλγαρικά” για να γουστάρουν οι εδώ μακεδονομάχοι και το ψεκασμένο Μέτωπο της Λογικής». ³³¹ Βεβαίως: «Τώρα πλέον το έχουν αντιληφθεί όλοι, η Συμφωνία των Πρεσπών είναι εσχάτη προδοσία. Οι βουλευτές πρέπει να αποφασίσουν αν θα γραφτούν στην Ιστορία ως Λεωνίδες ή ως Εφιάλτες... Δεν φταίει ο Ζάεφ, η Συμφωνία των Πρεσπών προβλέπει τα όσα λέει για “μακεδονική” γλώσσα και έθνος». ³³²

Η αντίληψη περί «ξεπουλήματος» από πλευράς ελληνικής κυβέρνησης αλλά και η καχυποψία έναντι του γειτονικού λαού κυριαρχούν: «Αγαπώ την πατρίδα μου σημαίνει αγαπώ και σέβομαι και τις άλλες πατρίδες. Αλλά απαιτώ αυτό να γίνεται και από τις άλλες πατρίδες στη δικιά μου. Για πολλά χρόνια τώρα κάποιοι έπεισαν τους γείτονές μας να πιστέψουν σ’ έναν μύθο. Κάποιοι τους έμαθαν να πορεύονται με Ιστορία κλεμμένη, με κειμήλια δανεικά. ΑΥΤΟΝ τον εθνικισμό θα έπρεπε να καταδικάζετε, κύριοι που μας κυβερνάτε (...) κι έχετε διχάσει για ΑΛΛΗ ΜΙΑ φορά τους Έλληνες. Έχετε διαλύσει κόμματα, έχετε παζαρέψει συνειδήσεις, έχετε καταστρατηγήσει κάθε έννοια δημοκρατίας για να περάσετε μια Συμφωνία που επιχειρεί να κάνει έναν ολόκληρο λαό συνένοχο σ’ ένα τεράστιο ιστορικό ΨΕΜΑ. Δεν υπάρχει μακεδονικό έθνος. Τελεία. Δεν υπάρχει

³²⁸ Δημήτρης Πλειώνης, σχόλιο στο Dimitris Tsirkas, 1 Οκτωβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/leninkokkinou/posts/10212593019965794>

³²⁹ ΑΝΤΩΝΗΣ ΒΓΟΝΤΖΑΣ, 15 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/vgontzasan/posts/2181393575252551>

³³⁰ Gregory Vallianatos, 16 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/gregory.vallianatos.3/posts/10215913711588439>

³³¹ Thanassis Chimonas, 7/12/2018:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=604676409969431&id=100012812326062

³³² Σάββας Καλεντερίδης II, 8 Δεκεμβρίου 2018:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2027186880693860&id=207296396016260

μακεδονική γλώσσα. Τελεία και παύλα. Οι Μακεδόνες ήταν και είναι Έλληνες. ΟΧΙ. ΕΜΕΙΣ ΑΥΤΟ ΤΟ ΨΕΜΑ ΔΕΝ ΘΑ ΤΟ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΟΥΜΕ ΠΟΤΕ».³³³

Στην πιο οξεία εκδοχή μάλιστα επιστρατεύονται ο μισαλλόδοξος λόγος και βαρύτατοι χαρακτηρισμοί ρατσιστικού τύπου: «Εκχώρησαν αυθαίρετα - φασιστικά (ο χαρακτηρισμός αντι-δημοκρατικά είναι πολύ ήπιος), μαφιόζικα, ανήθικα, προσβλητικά, αναίσχυντα, ένα μεγάλο και μεγαλειώδες μέρος της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ. Το χάρισαν –λες κι η ιστορία είναι ιδιοκτησία τους– στους ΤΙΠΟΤΑ. Γιατί ένας λαός που απαρνείται τους προγόνους του και τις ρίζες του είναι ένα ΤΙΠΟΤΑ. Σήμερα, μετά από αυτή τη συμφωνία-τερατώδη προδοσία, υπάρχει κράτος ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ και γλώσσα ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ. Εμάς μας έμεινε μια επαρχία που σε λίγο θα είναι παράνομο να την αποκαλείς ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ. Δεν θα αργήσει να έλθει η στιγμή που θα ζητήσει και θα διεκδικήσει όλα τα εδάφη που χαρακτηρίζονται ως Μακεδονία κι απελευθέρωση της Μακεδονικής μειονότητας, αφού με αυτή τη συμφωνία χαρακτηρίσαμε όλη τη Μακεδονία ως ΓΚΡΙΖΑ ΠΕΡΙΟΧΗ!!!».³³⁴ Εξάλλου: «Σκασίλα τους το όνομα, δεν τους νοιάζει, αφού γνωρίζουν ότι Μακεδόνες έτσι κι αλλιώς δεν είναι. Τα συμφέροντα είναι άλλου: η πολυπόθητη έξοδος στο Αιγαίο».³³⁵

Είτε «αφελείς» που έχουν «παραπλανηθεί» από ένα «ιστορικό ψέμα», είτε άξιοι περιφρόνησης είτε επικίνδυνοι με εδαφικές βλέψεις εναντίον της Ελλάδας (ο περιβόητος «αλυτρωτισμός των Σκοπίων»), δεν υπάρχει η παραμικρή ενσυναίσθηση έναντι των γειτόνων, οι οποίοι, παρά τη ρητή πρόβλεψη της Συμφωνίας, δεν παύει να θεωρείται ότι «σφετερίζονται» την ελληνική κληρονομία: «Εγώ προσωπικά θα αποκαλώ στο εξής τη γειτονική χώρα “Σέβερνα Μακεντόνια”, τους πολίτες “Μακεντόντσι” και τη γλώσσα “μακεντόνσκι”, όπως αναφέρονται και στο Σύνταγμα της χώρας. “Μακεδονία” και “Macedonian” αφορούν άλλα πράγματα»,³³⁶ τονίζεται λοιπόν. Στην πραγματικότητα άλλωστε «βουλγάρικα είναι»,³³⁷ κι όσο για τους «Σκοπιανούς»: «Εγώ θα τους αποκαλώ όπως ήταν πάντα: βουλγαροκτηνοτρόφοι»,³³⁸ δηλώνεται κατηγορηματικά.

³³³ Afroditi Manou, 22 Ιανουαρίου 2019:

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2275902042688415&id=100008059247161

³³⁴ Πατρίδα Ελλήνων, 18 Ιουνίου 2018:

https://www.facebook.com/patridaellinwn/posts/1869330839765565?_tn_=-R

³³⁵ Annie Manatou, σχόλιο στο Σπύρος Χειρδάρης, 26 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/konte.pipetos/posts/2455169127826950>

³³⁶ Yannis Koutsomitis, 25 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/yannis.koutsomitis/posts/2228517440501617>

³³⁷ Γιώργος Σταύρου, σχόλιο στο Yannis Koutsomitis, 25 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/yannis.koutsomitis/posts/2228517440501617>

³³⁸ Μανώλης Χατζημανώλης, σχόλιο στο Yannis Koutsomitis, 25 Ιανουαρίου 2019:

«Θαύμα των Χριστουγέννων είναι πως ο Αντετοκούνμπο είναι Μακεδόνας, αλλά ο Ζάεφ όχι!!»,³³⁹ αντιτείνεται, ενώ στηλιτεύεται η υποκρισία της αντίδρασης, αφού: «Για δύο και πλέον δεκαετίες οι Μακεδονομάχοι παρακολουθούσαν με αδιαφορία τη γειτονική χώρα να τους “κλέβει την ιστορία και πολιτισμό”, να την αναγνωρίζει όλος ο κόσμος ως “Μακεδονία”, ενώ εκείνοι επισκέπτονταν τα μαγαζιά και τα καζίνο της, δίχως “εθνικούς” δισταγμούς»,³⁴⁰ εξ ου και σημειώνεται ειρωνικά: «Οι μακεδονομάχοι αποφάσισαν μερικό εμπάργκο στην ΠΓΔΜ. Αυτό το σαββατοκύριακο θα παίζουν μόνο μαύρο-κόκκινο».³⁴¹ Ωστόσο, ο «εθνικός πανικός» οδηγεί και σε απόλυτα παράλογες απαιτήσεις για νομικής φύσεως δικλίδες: «Ακούω με προσοχή όλα τα επιχειρήματα και αντεπιχειρήματα για τις Πρέσπες. Η στάθμιση δεν είναι εύκολη. Αυτή η συζήτηση θα έπρεπε να αποτελεί μάθημα εθνικής αυτογνωσίας (και αυτοκριτικής για όλη τη διαδρομή που προηγήθηκε). Άρα δεν δικαιολογούνται οι θεατρικές ή αυθόρμητες εκρήξεις και επιβάλλεται νηφαλιότητα. Αλλά κάπου ξεφεύγει το πράγμα, όταν ακούω από σοβαρούς ανθρώπους να χαρακτηρίζουν ως μείζον πρόβλημα ότι οι αλλαγές στο Σύνταγμα της ΠΓΔΜ θα ισχύσουν μόνο αν κυρώσει η ελληνική Βουλή τη Συμφωνία και την είσοδο στο ΝΑΤΟ. Δηλαδή τους βάλαμε να αλλάξουν το Σύνταγμά τους και θέλουμε να ισχύουν οι αλλαγές ακόμη και αν δεν κυρώσουμε εμείς τη Συμφωνία... Μα προφανώς χάριν της Συμφωνίας και της εισόδου στο ΝΑΤΟ αναθεώρησαν το Σύνταγμά τους (κάτι που εμείς δεν θα διανοούμασταν ποτέ για το δικό μας Σύνταγμα) και με την κοινή λογική δεν έχουν λόγο να θέσουν σε ισχύ τις αναθεωρημένες διατάξεις αν εμείς απορρίψουμε τη Συμφωνία. Εντάξει, ας βγούμε λίγο από τα απέραντο εγώ μας, ας κοιτάξουμε γύρω μας, δεν γίνεται έτσι, παιδιά, διότι αποδυναμώνονται με κάτι τέτοια και τα σοβαρά αντεπιχειρήματα και ιδίως η σοβαρότητά μας»,³⁴² παρατηρείται.

Ενόψει όμως της επικύρωσης της Συμφωνίας η αντίδραση είναι: «Την Παρασκευή οι γυφτοσκοπιανοί θα έχουν τη Μακεδονία; Και εμείς οι Μακεδόνες θα λεγόμαστε Βορειοελλαδίτες; Μόνο με τα όπλα την Πέμπτη θα γλιτώσουμε τη Μακεδονία. Θα χυθεί

<https://www.facebook.com/yannis.koutsomitis/posts/2228517440501617>

³³⁹ Gregory Vallianatos, 22/12/2018:

<https://www.facebook.com/gregory.vallianatos.3/posts/10215721615106147>

Η ανάρτηση γίνεται με αφορμή την υποδοχή του Γιάννη Αντετοκούνμπο στο γήπεδο με μουσική υπόκρουση «Μακεδονία ξακουστή», που αναπαράγεται με εθνική υπερηφάνεια στην πλατφόρμα. «Πας μη Έλληνας τελικά μπορεί να είναι περισσότερο Έλληνας», γράφεται (Antri Pericleous Onoufriou, σχόλιο στο Νικόλας Αλεξανδρινός, 23 Δεκεμβρίου 2018, <https://www.facebook.com/groups/132564480556435/permalink/552482131897999/>).

³⁴⁰ Dimitris Tsirkas, 26 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/leninkokkinou/posts/10213354372599134>

³⁴¹ Μίλτος Κρημίτσας, 20 Οκτωβρίου 2018:

<https://www.facebook.com/krimitsas.miltos/posts/2751944148212235>

³⁴² Xenofon Contiades, 23 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/xenofon.contiades/posts/10216064150708445>

αίμα τελικά»,³⁴³ ξεκαθαρίζεται, μια και δυστυχώς: «Αυτά είναι τα αποτελέσματα του εθνικισμού: όταν δεν κάνει τους ανθρώπους δολοφόνους, τους μετατρέπει σε ένθερμους караγκιόζηδες, έτοιμους να καβαλήσουν τον Βουκεφάλα και να πεθάνουν για ένα καλύτερο παρελθόν».³⁴⁴ Στοιχείο που αποκαλύπτει ταυτόχρονα μια «μειωμένη αίσθηση του τι σημαίνει Έλληνας και Ελληνισμός. Και χαμηλή εθνική αυτοεκτίμηση. Γιατί τα επιχειρήματα δείχνουν αφενός ημιμάθεια (“τους παραχωρήσαμε το όνομα, ταυτότητα και γλώσσα”) αλλά δείχνουν και ένα αβυσσαλέο βάθος έλλειψης κατανόησης των διαστάσεων που έχουν η ελληνική ταυτότητα και η έννοια του ελληνισμού στον σύγχρονο κόσμο. Προσοχή, δεν μιλάω για ανθελληνισμό ή αντιπατριωτισμό, φράση που δεν θα χρησιμοποιούσα ποτέ, αλλά για εξαιρετικά ασύμμετρη, σε σχέση με τους κινδύνους που βλέπουν από το μακεδονικό ζήτημα, αντίληψη της ελληνικής εθνικής ταυτότητας».³⁴⁵

³⁴³ Μαγδα Λουκιδου, 22 Ιανουαρίου 2019, σχόλιο εδώ:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10155633469761626&set=a.10151902744331626&type=3>

³⁴⁴ Dimitris Tsirkas, 9 Ιανουαρίου 2018: <https://www.facebook.com/leninkokkinou/posts/10210855404326489>

³⁴⁵ Antonis Liakos, 27 Ιουνίου 2018: <https://www.facebook.com/antonis.liakos.98/posts/899622780244447>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Συμπεράσματα

Η εθνική ταύτιση σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον

Το Μακεδονικό περιγράφεται συχνά ως μια σειρά χαμένων ευκαιριών για την Ελλάδα· ως ένα «διπλωματικό γκέτο» που οι πολιτικές ηγεσίες κατασκεύασαν και στο οποίο κατάφεραν να εγκλωβιστούν και οι ίδιες (Μουζέλης, 1994: 57), σε βάρος εντέλει του συμφέροντος της χώρας. Οι ίδιες οι μαζικές κινητοποιήσεις του 1992 στην πραγματικότητα έφεραν τη σφραγίδα του κράτους (και της Εκκλησίας), ήταν οργανωμένες «από τα πάνω» (Σκουλαρίκη, 2018β· Ψαρράς, 2018), με την «κοινή γνώμη» να επιστρατεύεται ως μοχλός πίεσης έναντι της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (Σκυλακάκης, 1995: 156). Μέσα όμως σε συνθήκες ενημέρωσης πρωτοφανούς μονομέρειας, κινδυνολογίας και παραπληροφόρησης (Αρμενάκης κ.ά., 1996· Παναγιωτοπούλου, 1996β· Σκουλαρίκη, 2007), διαμορφώθηκε όντως ένα κλίμα απόλυτης αδιαλλαξίας με επίδικο την ανιστόρητη αξίωση μονοπώλησης του όρου Μακεδονία από την Ελλάδα, που συνάντησε τότε σχεδόν καθολική αποδοχή, επηρεάζοντας καταλυτικά τη διεθνή πολιτική και στρατηγική της χώρας.

Η δεκτικότητα της ελληνικής κοινωνίας σε μια εθνικιστική προπαγάνδα τόσο ανορθολογική και παντελώς ασύμβατη προς τη διεθνή πραγματικότητα εξηγείται ασφαλώς με τον ευρύτερο προβληματισμό ταυτότητας (Λίποβατς, 1995: 118) που έθεταν οι απαιτήσεις του εκσυγχρονισμού της, σε ένα υπερεθνικό σύστημα όπου το «καταφύγιο» της αρχαιοελληνικής κληρονομιάς έδειχνε ότι δεν αρκούσε για να καλύψει το χάσμα που τη χώριζε από τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης, προς τα οποία καλούνταν πια να φανεί ανταγωνιστική (Παναγιωτοπούλου, 1996α: 237). Παρ' όλα αυτά, δεν έπαυε να είναι παράλληλα αποτέλεσμα της «γνωστής ψηφοθηρικής νοοτροπίας» που διαπερνούσε και διαπερνά οριζόντια το ελληνικό κομματικό σύστημα, όπως αποδεικνύει το γεγονός ότι, πλην του ΚΚΕ, καμία κοινοβουλευτική δύναμη δεν είχε μείνει έξω από το «παιχνίδι της αναδιανομής ψήφων» πλειοδοτώντας στην εθνικιστική ρητορεία, με συνέπεια να μη δοθεί στην κοινή γνώμη η δυνατότητα να ενημερωθεί μέσω ενός ανοιχτού δημοκρατικού διαλόγου για το ζήτημα (Μουζέλης, 1994: 54, 64). Ως αποτέλεσμα, στο εσωτερικό γρήγορα «χαράχτηκε μια δεσμευτική γραμμή για το τι επιτρέπεται να λέγεται δημοσίως για τα προβλήματα αυτά» και μάλιστα «ανέλαβε ο εισαγγελέας να την εφαρμόσει» (Λιάκος, 1992: 11).

Η στροφή που συντελέστηκε στην ελληνική εξωτερική πολιτική με την αναγνώριση το 1995 του γειτονικού κράτους υπό την προσωρινή ονομασία ΠΓΔ Μακεδονίας, η ανάπτυξη οικονομικών και άλλων σχέσεων αλλά και η ευρωπαϊκή προοπτική που διανοίγεται για τα Δυτικά Βαλκάνια, η οποία έχει στην ουσία άρει κάθε –βάσιμη ή αβάσιμη– ανησυχία όσον αφορά στο εδαφικό στάτους κβο, είχαν επιτρέψει εκτιμήσεις περί υποχώρησης των αμυντικών και φοβικών αντανακλαστικών που είχαν καταστήσει τη χώρα όμηρο μιας «εθνικής ψύχωσης», η οποία θεωρήθηκε παροδική (Τσούκαλης, 2005: 124). Άλλωστε, δεν ήταν μόνο η διακομματική συναίνεση προς την κατεύθυνση αυτή που ενέπνεε μια τέτοια αισιοδοξία (Κοππά, 2005: 56). Την ίδια ώρα, η διαρκής, στείρα επανάληψη στον δημόσιο λόγο περί το Μακεδονικό εθνοκεντρικών στερεοτυπικών επιχειρημάτων είχε αρχίσει να προκαλεί κόπωση, απογοήτευση και βαθμιαία αδιαφορία στο κοινό, το οποίο αποστασιοποιήθηκε και έβγαλε τα «δικά του» συμπεράσματα (Παναγιωτοπούλου, 1996β: 491): μια πιο οργανωμένη κοινωνία πολιτών άρχισε σταδιακά να ελέγχει τις βαθιά αντιλαϊκές - πελατειακές τάσεις των κομματικών «μαγαζιών» (Μουζέλης, 1994: 55).

Ενόψει λοιπόν της επίλυσης της χρονίζουσας διμερούς διένεξης, το Facebook –εγγενώς τουλάχιστον– πληρούσε όλες τις προϋποθέσεις ούτως ώστε να λειτουργήσει για τους πολίτες ως μια εν πολλοίς αυτονομημένη δημόσια σφαίρα αξιολόγησής της αλλά και (αυτο)κριτικής. Συνιστούσε το δυνάμει πεδίο για την ανάπτυξη ενός δημόσιου διαλόγου υπό όρους ελεύθερης επικοινωνίας: αυτού που ο Habermas αποκαλεί «κατάσταση ιδεώδους ομιλίας» (ideal speech situation), μια συνθήκη δηλαδή όπου η επικοινωνία συντελείται χωρίς την παρέμβαση εσωτερικών ή εξωτερικών καταπιεστικών μηχανισμών, απαλλαγμένη και από εξωτερικούς (π.χ., κομματική προπαγάνδα) και από εσωτερικευμένους καταναγκασμούς (ψυχώσεις, νευρώσεις, αποπροσανατολισμούς ιδεολογικής φύσεως κ.λπ.). Οι πολίτες είχαν στη διάθεσή τους μια πλατφόρμα όπου μπορούσαν να ανταλλάσσουν γνώμες που θα οδηγούσαν σε μια ελεύθερη, μη καταπιεστική συναίνεση (Μουζέλης, 1994: 78-79).

Συνοψίζοντας εντούτοις την επιχειρηματολογία που πλειοψηφικά κατέληξε να απορρίπτει ως «εθνικά εγκληματική» τη Συμφωνία των Πρεσπών, παρατηρείται ότι η αντίληψη που διέπνεε την αντίδραση των αρχών της δεκαετίας του 1990 έχει, όπως επισημαίνει ο Λιάκος (2018β), δημιουργήσει «ισχυρές κληρονομίες με αξιώσεις νομιμότητας». Ο ίδιος ο ορισμός του «προβλήματος» είναι εντυπωσιακό ότι γίνεται με κριτήριο τις προϋποθέσεις που είχαν τεθεί κατά το Συμβούλιο των Πολιτικών Αρχηγών της 13ης Απριλίου 1992, που «αυτονόητα» απέρριπτε ονομασία με μακεδονική

αναφορά, παραβλέποντας την Ενδιάμεση Συμφωνία του 1995 και την επέκεινα διπλωματική διαδικασία σε επίπεδο ΟΗΕ, βάσει των οποίων, αν κάτι ήταν όντως αυτονόητο, αυτό ήταν ότι επ' ουδενί θα έλειπε από το όνομα της γειτονικής χώρας ο όρος Μακεδονία. Ανθρώπινα δικαιώματα, θέματα συνείδησης, δικαίωμα αυτοδιάθεσης ατόμων, ομάδων ή εθνών, ό,τι σχετίζεται με τη φιλελεύθερη δημοκρατία, το ευρωπαϊκό κεκτημένο αλλά και το διεθνές δίκαιο επίσης αγνοήθηκαν επιδεικτικά και ο δημόσιος διάλογος εκτράπηκε στη βάση προκαταλήψεων που έλκουν την προέλευσή τους σε στερεοτυπικές αντιλήψεις γύρω από την έννοια του έθνους και της εθνικής ταυτότητας με όρους εθνικής ιδεολογίας του 19ου αιώνα (Λιάκος, 1992: 10).

Οι καταγραφόμενες «αμυντικές» μορφές εθνικής συνταύτισης και φετιχοποίησης της εθνικής προέλευσης και μοναδικότητας (Παναγιωτοπούλου, 1996α: 239), η φαντασίωση ενός «εμείς» που «αυτοαναγνωρίζεται μέσα από τις εναλλαγές και μεταπτώσεις ενός συλλογικού πεπρωμένου», το «κοινό γίνεσθαι, που αναγιγνώσκεται ως η επική περιπέτεια ενός διστορικού συλλογικού υποκειμένου που ζει με μόνο στόχο να βαδίζει προς την αέναη ενίσχυση και τελειώσή του εις πείσμα, αλλά κυρίως ενάντια, σε όλους τους άλλους» (Τσουκαλάς, 2005: 377) – όλα αυτά τα στοιχεία που απαντώνται στο δείγμα μας, τόσο μέσω της χρησιμοποίησης στερεοτυπικών, οικείων εικόνων όσο και μέσω ενός αρνητικά φορτισμένου και έντονα δραματοποιημένου λόγου και λεξιλογίου, πιστοποιούν ότι στα «υπόγεια ρεύματα» του συλλογικού υποσυνείδητου εξακολουθούν να κυκλοφορούν έντονες ξενοφοβικές τάσεις, εθνικιστικά αντανάκλαστικά και ιστορικές φαντασιώσεις (Τσούκαλης, 2005: 127).

Σαν όλα τα χρόνια που μεσολάβησαν να μην είχε συντελεστεί η παραμικρή πρόοδος πολιτικά και κοινωνικά, η μόνη ουσιώδης διαφορά που εντοπίζεται σε σύγκριση με τη ρητορική που συνόδευσε την αναθέρμανση του Μακεδονικού τη δεκαετία του 1990 σχετίζεται με την απόδοση της «διάρρηξης» αυτού του «συλλογικού πεπρωμένου» στην τότε ελληνική κυβέρνηση και ιδίως στον Έλληνα πρωθυπουργό, στον οποίο και προσωποποιείται η «προδοσία». Πρόκειται ακριβώς για το σημείο όπου αρχίζουν και συγκρούονται πολιτικές επιδιώξεις «ιδεοθηρικές» (policy-seeking), «ψηφοθηρικές» (vote-seeking) και «εξουσιοθηρικές» (power-seeking) (Γεωργιάδου, 2019β) και είναι ο λόγος για τον οποίο χρειάστηκε η παρούσα έρευνα να εκταθεί σε τόσο μεγάλο χρονικό εύρος. Κι αυτό διότι αποδεικνύεται ότι η συναίνεση στην κατεύθυνση της «προδοσίας» επιτεύχθηκε και πάλι σε μεγάλο βαθμό «από τα πάνω».

Καθώς στον «μακρύ δρόμο για τις Πρέσπες» (Σφέτας, 2018β) η Συμφωνία φάνηκε ότι θα ναρκοθετούνταν εξαιτίας των εσωτερικών αντιδράσεων στον κυβερνητικό

συνασπισμό ΣΥΡΙΖΑ - ANEΛ (αντίφαση στην οποία αρχικά ενέμεινε και η αντιπολίτευση, βλ. εδώ, 1.2.), η πλειονότητα των φιλελεύθερων και ευρωπαϊκά προσανατολισμένων ιδιωτών χρηστών του Facebook εστίαζε στην αναγκαιότητα άρσης της διπλωματικής εκκρεμότητας με όρους υπευθυνότητας, σοβαρότητας και εθνικού συμφέροντος. Πολύ έγκαιρα, ενόψει της επανέναρξης των διμερών διαπραγματεύσεων, και με διακηρυγμένη την αδιάλλακτη στάση του κυβερνητικού εταίρου των ANEΛ, χρήστης από αυτούς που θα μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν ως opinion leaders επεσήμεινε: «Όσο δελεαστικό και αν είναι το να πέσει η αισχρή κυβέρνηση Τσίπρα, ας μην πέσει για το Μακεδονικό, όπου υπάρχει, εκτιμώ, μια ευρεία πλειοψηφία τόσο στην κοινή γνώμη όσο και στο πολιτικό σύστημα για τον συμβιβασμό της συνθέτης ονομασίας. Ας μην χαρίσουμε στον Καμμένο την πτώση του Τσίπρα».³⁴⁶

Ενδεικτικό ωστόσο της «υπόγειας» δημαγωγίας που πραγματοποιείται στα ΜΚΔ είναι ότι με την αλλαγή πλευσης της αντιπολίτευσης, που προχώρησε στην υιοθέτηση του συνόλου της ακροδεξιάς - συνωμοσιολογικής ρητορικής και στην απόρριψη κάθε μακεδονικής αναφοράς από το γειτονικό κράτος, ο ίδιος χρήστης συστηματικά προπαγάνδιζε εναντίον της Συμφωνίας – και απαντάται πολύ συχνά στο δείγμα μας το φαινόμενο της αναπροσαρμογής της δημόσιας επιχειρηματολογίας ως προς το «εθνικό θέμα» σε συνάφεια προς τις κομματικές τοποθετήσεις. Η θέση Αλιβιζάτου (2018), ότι «[σ]την πολιτική δεν λες την αλήθεια μόνον όταν ζητείς από τον λαό δυσάρεστα πράγματα και αντιδημοφιλή. Τη λες και όταν αναγνωρίζεις ότι και ο αντίπαλός σου, όσο ορκισμένος και αν είναι, μπορεί και αυτός να κάνει κάτι καλό», παρά τις πολλαπλές κοινοποιήσεις της,³⁴⁷ δεν φάνηκε να εισακούστηκε. Όπως γράφτηκε σε άλλο «επιδραστικό» προφίλ: «Πόσο καλή είναι η Συμφωνία των Πρεσπών; Την έκανε ο Τσίπρας. Τόσο καλή»,³⁴⁸ ανάρτηση στην οποία συμπυκνώνεται η βάση επί της οποίας κατασκευάστηκε η μαζική καταδίκη της Συμφωνίας.

³⁴⁶ Aristotelis Aivaliotis, 27 Δεκεμβρίου 2017:

<https://www.facebook.com/aristotelis.aivaliotis/posts/10155935955633610>

³⁴⁷ Ο καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου Νίκος Αλιβιζάτος, προσωπικότητα εγνωσμένου κύρους και προταθείς το 2015 από τη Δημοκρατική Συμπράταξη και το Ποτάμι για την Προεδρία της Δημοκρατίας, συμμετείχε, με την ιδιότητα του προέδρου της Εκλογικής Επιτροπής, στο εγχείρημα συσπείρωσης των κεντροαριστερών δυνάμεων υπό το σχήμα που τελικά ονομάστηκε Κίνημα Αλλαγής. Η τοποθέτησή του για τη Συμφωνία των Πρεσπών αναπαράχθηκε από πολλούς που συμμετείχαν στο εγχείρημα και αποχώρησαν διαφωνώντας με τη μαζικιστική γραμμή που υιοθέτησε η ηγεσία του ΚΙΝΑΛ. Ενδεικτικά, το παραθέτει ο Θανάσης Χειμωνάς προσθέτοντας: «Εσείς όμως να διαβάζετε μόνο τους ψεκασμένους του Μετώπου της Λογικής», με χρήση να σχολιάζει: «Αληθεύει ότι ο Ν. Αλιβιζάτος θα είναι στο Επικράτειας του ΣΥΡΙΖΑ; Το αρρωστάκι του μετώπου λογικής!», ακριβώς στο πλαίσιο της οριζόντιας συνωμοσιολογικής λογικής περί «ανταλλαγμάτων» (Thanassis Chimonas, 29 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/snobl/posts/10158161367133047>).

³⁴⁸ Apostolos Doxiadis, 13 Ιανουαρίου 2019:

<https://www.facebook.com/apostolos.doxiadis/posts/10156032485553848>

Έτσι, από τις πιο ήπιες έως τις πλέον οξείες εκφάνσεις της, σταδιακά νομιμοποιήθηκε μια ακραία συνωμοσιολογική ρητορική. Από τις «τεχνικής φύσεως» ενστάσεις επί προβλέψεων της Συμφωνίας μέχρι την ολιστική απόρριψή της, τα σχήματα της «μειοδοσίας», του «χρηματισμού», της «υποχωρητικότητας», της «εξυπηρέτησης αλλότριων συμφερόντων», της «έξωθεν επιβολής», των «χρήσιμων ηλίθιων πολιτικών», του «τεμαχισμού της χώρας» από περιθωριακά κατέληξαν να γίνουν κοινοί τόποι, σε παράλληλο βηματισμό με την εξέλιξη της κομματικο-πολιτικής διαδικασίας. Είναι εξάλλου κρίσιμο το γεγονός ότι η Συμφωνία δεν επιχειρήθηκε να αποδομηθεί αναλύοντας ορθολογικά και ρεαλιστικά έναν προς έναν τους όρους που τη συνοδεύουν, στοιχείο που θα ήταν απολύτως εύλογο και θεμιτό. Απεναντίας, η απόρριψη κινήθηκε σε ένα ισοπεδωτικό πλαίσιο αναχρονιστικής και πολλές φορές επιθετικά εθνοκεντρικής λογικής αλλά και εξωπραγματικής κινδυνολογίας, που αναζωπύρωσε λανθάνοντα εθνικιστικά αντανακλαστικά, καλλιεργώντας την πεποίθηση ότι η πτώση της κυβέρνησης Τσίπρα ήταν η μόνη εγγύηση για τη διάσωση της «πατρίδας»: η συμμόρφωση προς τη θέση αυτή προέβαλλε ως η αναγκαία προϋπόθεση για την «επιβίωση της κοινότητας» (Noelle-Neumann, 1996: 88). Πολύ περισσότερο, υπό το φως της πολλαπλά αναπαραγόμενης «δέσμευσης» Μητσοτάκη ότι ως κυβέρνηση θα χρησιμοποιούσε το όπλο της αρνησικυρίας ούτως ώστε να καταφέρει να λειάνει πτυχές της «καταστροφικής» Συμφωνίας (βλ. Φωτογραφία 10).

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 10: Tweet του Κυριάκου Μητσοτάκη, 24/1/2019

Παρά την εμφανή προσπάθεια σημαντικού αριθμού χρηστών να υπηρετηθεί η κατά Habermas επικοινωνιακή λογική (communicative reason), να καταφανεί η δημαγωγία και να απομονωθούν οι ποικίλοι μηχανισμοί που παρήγαν διαστρεβλωμένη επικοινωνία (distorted communication), ο «θόρυβος» που προκάλεσαν, όπως ήταν άλλωστε αναμενόμενο, εθνικιστικές - ακροδεξιές δυνάμεις, χάρη στο «κύρος» των

φορέων που τον ενσωμάτωσαν, στην πραγματικότητα έτυχε πλήρους «θεσμικής κάλυψης», ούτως ώστε επισκίασε τον διάλογο των πολιτών. Η αγωνία για «υπεύθυνες απαντήσεις» και η καταφυγή γι' αυτό σε δημόσιες φιγούρες (public figures) του Facebook κατέληξαν να χειραγωγήσουν συνειδήσεις και να χαλυβδώσουν γνώμες σε ένα κοινό διαχρονικά επιρρεπές στην εθνικιστική προπαγάνδα, ταυτίζοντας την «εθνική προδοσία» με την ελληνική κυβέρνηση, που ταυτόχρονα παρουσιαζόταν ως «ιδεοληπτική» στην εξυπηρέτηση ατομικών δικαιωμάτων, σε βάρος των αρχών που συνέχουν τη «φυλή» (βλ. εδώ: 4.1.4.). Πόσο μάλλον με δεδομένη την επιδείνωση των όρων διαβίωσής του και τον περιορισμό των προοπτικών του σε ένα ευρωπαϊκό περιβάλλον που, μετά τα μνημόνια, θεωρήθηκε υπεύθυνο και για την προσφυγική - μεταναστευτική κρίση η οποία ανισοβαρώς επιμερίστηκε στην Ελλάδα – στοιχεία που είχαν ήδη δομήσει ένα περιβάλλον αντι-πολιτικής.

Επί της ουσίας, η πλατφόρμα για τον ελεύθερο διάλογο και προβληματισμό των πολιτών καλύφθηκε από την αντικυβερνητική προπαγάνδα, με τις διαφοροποιήσεις να περιορίζονται στο ανεπίσημο ύφος του λόγου και στην οικειότητα που προσφέρει η επικοινωνία στο συγκεκριμένο μέσο. Ο τρόπος με τον οποίο τοποθετήθηκαν τυπικά μη κομματικοί δρώντες φαίνεται να επέδρασε καταλυτικά στη διαμόρφωση των αντιλήψεων για τη Συμφωνία – σε άλλους για την υιοθέτηση μιας οπτικής υπό όρους «προδοσίας» και «ξεπουλήματος» και σε άλλους «απελευθερωτικά», υπό την έννοια ότι τους προσέφερε τη «θεσμική νομιμοποίηση» για την εξωτερικευση παγιωμένων θέσεων και αξιών τους. Στο δείγμα της έρευνάς μας δεν αποτυπώνεται παρά μια μικρογραφία του γενικότερου κλίματος που καταγράφηκε συνολικά επί του θέματος, σε έναν δημόσιο διάλογο που καθοδηγούνταν από τα κόμματα που ούτως ή άλλως έχαιραν της «μιντιακής υπεροπλίας».

«Γνωρίζουμε», επισημαίνει ο Bourdieu (1990: 6), «ότι κάθε άσκηση της δύναμης συνοδεύεται από έναν λόγο που αποβλέπει στη νομιμοποίηση της δύναμης εκείνου που την ασκεί· μπορούμε μάλιστα να πούμε ότι η ιδιότητα κάθε σχέσης δύναμης είναι να αποκτά όλη της τη δύναμη στο μέτρο μόνο όπου αποκρύπτεται σαν τέτοια», και έτσι φαίνεται ότι το «συλλογικό αίτημα» κατάργησης της Συμφωνίας που προέκυψε από το Facebook δεν ήταν παρά μια αδιόρατη υποκίνηση για να προκύψει «το Δικαστήριο της Κοινής Γνώμης, ανοιχτό μέρα και νύχτα, [που] πρέπει να καταθέτει το νομοθετικό διάταγμα για το καθετί πάντοτε» (Lippmann, 1988: 321). Η επίκληση άλλωστε των τεκταινομένων στην ψηφιακή δημόσια σφαίρα έφτασε στην ίδια τη Βουλή: «Ήδη, ήδη κάποιος έχουν φροντίσει με αναρτήσεις τους, αυτοπροσδιοριζόμενοι ως τα μέλη της

εθνικής μακεδονικής μειονότητας, να πανηγυρίζουν για τη Συμφωνία την οποία εσείς υπογράψατε. Σήμερα το κάνανε, σήμερα»,³⁴⁹ δήλωνε, φωτίζοντας τους «κινδύνους» της «εθνικής υποχώρησης», ο τότε αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης, Κυριάκος Μητσοτάκης, στην επίσημη ομιλία του για τη Συμφωνία των Πρεσπών (24/1/2019), συντηρώντας ένα ακόμα κλισέ του παραδοσιακού εθνικού λόγου.

5.1. Η επόμενη μέρα

Η Συμφωνία των Πρεσπών, σε έναν ανοιχτό, δημοκρατικό και ειλικρινή διάλογο στο Facebook, θα μπορούσε να αποτελέσει μια πρώτης τάξεως ευκαιρία ούτως ώστε οι πολίτες να αναμετρηθούν με την παγκοσμιοποίηση, την ιδιαίτερη επίδρασή της στη χώρα και τις υπαρκτές προκλήσεις της (Λιάκος, 2018β). Να σταθεί η αφορμή ώστε να αποτιμηθούν με ψυχραιμία και ρεαλισμό κατασκευές και στερεότυπα με τα οποία τροφοδοτήθηκαν επί δεκαετίες, από την εκπαίδευση έως την ενημέρωση, σε βαθμό ώστε να θεωρούνται αυτονόητα και μη προβληματικά (Πλειός - Φραγκονικολόπουλος, 2010: 67), έχοντας σφυρηλατήσει μια ανθεκτική συλλογική συνείδηση (Μπότσιου, 2005: 101). Να απεμπλακεί ο ίδιος ο πολίτης, ατομικά και συλλογικά, από τους λαϊκιστικούς κομματικούς τακτικισμούς, που έχουν καταστήσει κανόνα το δόγμα ότι «στην πολιτική δεν υπάρχουν αρχές, μόνο ψήφου» (Μίχας, 2018), καθοδηγώντας αντίστοιχα και τα κόμματα. Αντ' αυτού, η κομματική προπαγάνδα, διαχεόμενη από «υπεράνω υποψίας» πομπούς, οριοθέτησε τον διάλογο των πολιτών, εμβολίζοντας ένα ακόμα, θεωρητικά προστατευμένο, βήμα προκειμένου να διασφαλίσει σφαιρική συναίνεση στο «παλλαϊκό αίτημα» που ισχυριζόταν ότι εξέφραζε, με την κριτική να «έχει περάσει σε επίπεδα φανατισμού και κοροϊδίας. Και όπως λέει ο λαός, “ό,τι κοροϊδεύεις το λούζεσαι”. Παραφράζοντας, “ο λαϊκισμός έχει πολλά ποδάρια”»,³⁵⁰ όπως σημείωνε σχετικά χρήστης.

Η διαχείριση του Μακεδονικού μετά την ανάδειξη στην κυβέρνηση του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας στις εθνικές εκλογές της 7ης Ιουλίου 2019, με μια κεντρική αιτία δυσαρέσκειας έναντι της πρότερης πολιτικής ηγεσίας τη «μακεδονική προδοσία»,³⁵¹ δικαιώνει τον συγκεκριμένο χρήστη. Από την τοποθέτηση ως γενικού γραμματέα Αθλητισμού του πρώην βουλευτή του Ποταμιού, που είχε υπερψηφίσει υπέρ της

³⁴⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=kZImW88rZoA> (από το 36.00' και εξής).

³⁵⁰ Αγαμέμνων Σταυρόπουλος, σχόλιο στο Apostolos Doxiadis, 13 Ιανουαρίου 2019: <https://www.facebook.com/apostolos.doxiadis/posts/10156032485553848>

³⁵¹ Ενδεικτικά: <https://www.in.gr/2019/05/27/politics/kommata/plirose-ti-symfonia-ton-prespon-sti-voreia-ellada-o-syriza/>.

Συμφωνίας των Πρεσπών, Γιώργου Μαυρώτα έως τις δηλώσεις του υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, ότι «η Συμφωνία των Πρεσπών δεν είναι προδοτική», κι από τις δηλώσεις της πρώην υπουργού Εξωτερικών και βουλευτή της ΝΔ Ντόρας Μπακογιάννη, ότι «θα τηρήσουμε και θα τιμήσουμε τη Συμφωνία των Πρεσπών», μέχρι το καλωσόρισμα από το ΥΠΕΞ της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας στο ΝΑΤΟ, με αποκορύφωμα τις διαβεβαιώσεις του πρωθυπουργού, Κυριάκου Μητσοτάκη, προς τον Μακεδόνα ομόλογό του, Ζόραν Ζάεφ, «Στηρίξου πάνω μου», ούτως ώστε να πειστεί ο Γάλλος Πρόεδρος, Εμανουέλ Μακρόν, να άρει το γαλλικό βέτο στην ενταξιακή πορεία της γειτονικής χώρας στην ΕΕ (Τζίμας, 2019), η δαιμονοποίηση της Συμφωνίας με αμιγώς ψηφοθηρικούς σκοπούς έγινε καταφανής. Μιλώντας για τον «ορισμό της κωλοτούμπας»³⁵² και για «εγχώριους ΝΕΝΕΚΟΥΣ»,³⁵³ άλλοι αστειεύονταν γράφοντας «Σκέφτομαι να χρησιμοποιήσω το κουπόνι μου για σεμινάριο διεθνούς δικαίου με θέμα “Συμφωνία των Πρεσπών: από τον εθνικολαϊκισμό στη ρεαλιστική προσέγγιση”»,³⁵⁴ ωστόσο ακόμα και δύο χρόνια μετά η εθνοκεντρική συλλογικότητα που εξέθρεψε η δημαγωγία δήλωνε: «Εμείς συνεχίζουμε τον αγώνα μας με παραστάτες το ΔΙΚΑΙΟ και τη ΝΕΜΕΣΗ!»,³⁵⁵ υψώνοντας μνημεία «εθνικής αφύπνισης» (βλ. Φωτογραφία 11). Περαιτέρω, κάθε πολιτική εξουσία καλείται να τη διαχειριστεί, αφού «επαναστατεί» με κάθε «εθνική απειλή» που διαγιγνώσκει – από την «καταπάτηση» ελληνικού εδάφους στον Έβρο³⁵⁶ έως την «υποχωρητική» συμφωνία οριοθέτησης Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης με την Ιταλία.³⁵⁷ Το πλέον ενδεικτικό ωστόσο ως προς τη διαιώνιση του στερεοτύπου της ιστορικής συνέχειας του ελληνοχριστιανικού κόσμου, με όρους μάλιστα φυλετικούς, όχι πολιτισμικούς, ήταν η αντίδραση που συνόδευσε την ανακοίνωση του Τούρκου Προέδρου, Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, ότι η Αγία Σοφία θα λειτουργεί ως τζαμί,³⁵⁸ απόφαση η οποία αναγνώστηκε από το εγχώριο Facebook ως διμερής διαφορά μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας και εθνικό πλήγμα.

³⁵² Rania Svigkou, 28 Μαρτίου 2020: <https://www.facebook.com/rania.svigkou/posts/10157048950830222>

³⁵³ Ioannis Abatzoglou, 28 Μαρτίου 2020: <https://www.facebook.com/ioannis.abatzoglou/posts/10221584533067620>

³⁵⁴ Dimitris Stam Aganidis, 28 Μαρτίου 2020: <https://www.facebook.com/dimagan/posts/10219043051839998>

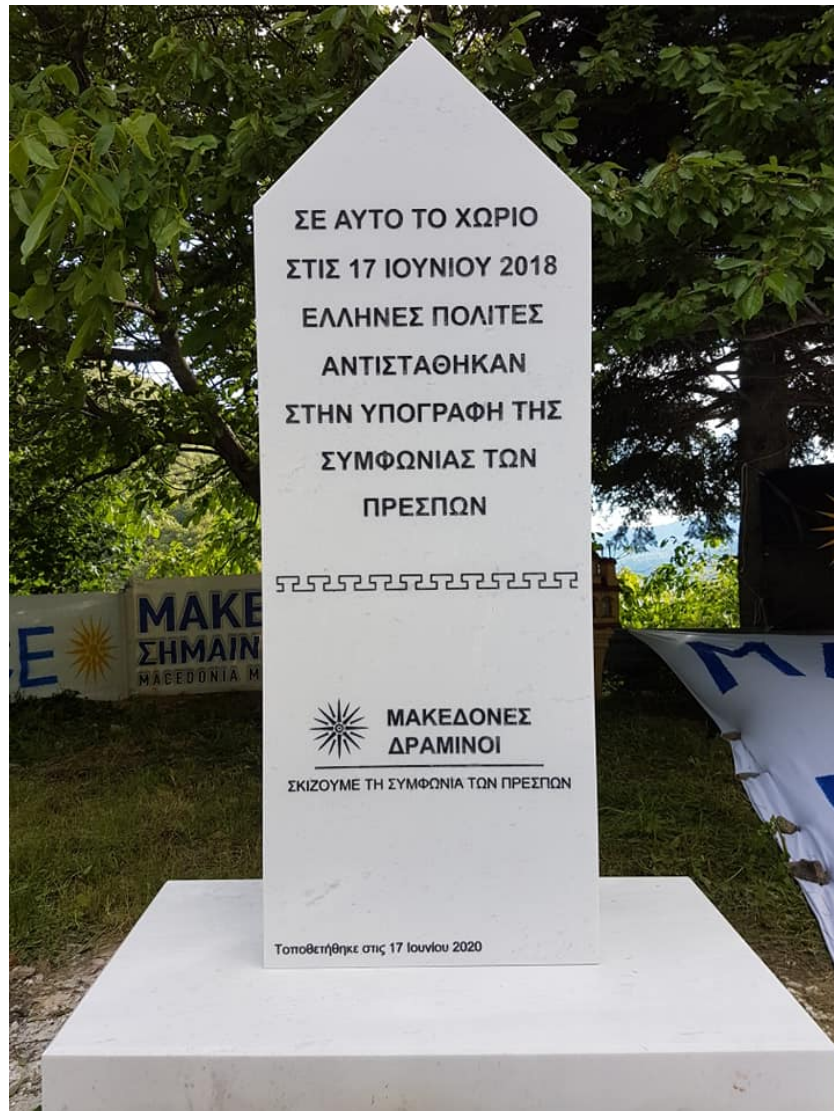
³⁵⁵ Ioannis Abatzoglou, 28 Μαρτίου 2020: <https://www.facebook.com/ioannis.abatzoglou/posts/10221584533067620>

³⁵⁶ <https://www.tanea.gr/2020/05/26/politics/alitheies-kai-mythoi-gia-ton-evro-ti-egine-telika-ti-ypostirizei-o-mitsotakis/>

³⁵⁷ <https://www.kathimerini.gr/1082003/gallery/epikairothta/politikh/krisimh-symfwnia-me-italia-gia-thn-aoz>

³⁵⁸ <https://www.kathimerini.gr/1086966/article/epikairothta/kosmos/tzami-kai-me-th-voyla-toy-erntogan-h-agia-sofia>

**ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 11: Μνημείο που τοποθετήθηκε στην περιοχή Πισοδέρι
Φλώρινας στις 17 Ιουνίου 2020³⁵⁹**

Πηγή: Ioannis Abatzoglou,

https://www.facebook.com/ioannis.abatzoglou/posts/1022252428708883?_tn_ =H-R.

Η συζήτηση της Συμφωνίας των Πρεσπών, όπως προκύπτει από το υλικό που συγκεντρώθηκε για την παρούσα έρευνα, κινούμενη σε πλαίσια είτε εθνικής απειλής είτε εθνικής υπεροχής –συχνά ακόμα και από τους υποστηρικτές της–, ανακύκλωσε παγιωμένα στερεότυπα περί το Μακεδονικό, ανέσυρε οικείες εικόνες για την ελληνική κοινωνία και ανέδειξε αλλά και αναπαρήγε όψεις υπανάπτυξης της, καθώς και τη δυσκολία προσαρμογής της στο «τουλάχιστον κατ’ αρχήν και κατά πρόθεσιν

³⁵⁹ Μνημείο που τοποθετήθηκε στην περιοχή Πισοδέρι Φλώρινας στις 17 Ιουνίου 2020, στη συμπλήρωση δύο χρόνων από την υπογραφή της Συμφωνίας των Πρεσπών. Χρηματοδότες του υπήρξαν συνεταιρισμοί αλλά και ιδιώτες, οι περισσότεροι κάτοικοι του Καναδά, της Αυστραλίας και των ΗΠΑ.

ειρηνοποιό διεθνές σύστημα» που εισήγαγε το τέλος του Ψυχρού Πολέμου (Τσουκαλάς, 2005: 378). Με τη φόρτιση που συνεπάγεται μια μόνιμη αίσθηση «υπαρξιακής απειλής» για το έθνος και μια εθνική αυτοπεποίθηση δομημένη πάνω στα σαθρά θεμέλια μύθων και προκαταλήψεων, η ειρηνική συμβίωση με τα γειτονικά κράτη δεν φαίνεται να μετουσιώνεται σε ρεαλιστική προοπτική και έτσι «πολλοί συμπατριώτες μας συνεχίζουν να ονειρεύονται μοναχικούς καβαλάρηδες που δίνουν τη μάχη εναντίον όλων για τα ιερά και τα όσια της φυλής», στοιχείο που επιτείνουν η δημαγωγία και ο λαϊκισμός (Τσουκαλάς, 2005: 127).

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 12: Στιγμιότυπο από την κινητοποίηση έξω από το ελληνικό κοινοβούλιο την ημέρα επικύρωσης της Συμφωνίας των Πρεσπών, 25/1/2019³⁶⁰

Πηγή: Yannis Androulidakis.

[https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2239030852976510&set=a.1379388452274092&type=3&theater.](https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2239030852976510&set=a.1379388452274092&type=3&theater)

Όπως επισημαίνει ο Μουζέλης (1994: 79), «η δημοκρατία συνιστά έναν τρόπο ζωής, ένα όραμα που ο κάθε πολίτης, ατομικά και συλλογικά, πρέπει συνεχώς να προσπαθεί να πλησιάσει. Είναι ένας συνεχής αγώνας για την εδραίωση ενός δημόσιου χώρου, όπου ο επικοινωνιακός λόγος θα γίνεται όλο και πιο κυρίαρχος. Μια γνήσια δημοκρατική επικοινωνία, που δεν θα διαστρεβλώνεται συστηματικά από τον “θόρυβο” της μαζικής παραπληροφόρησης, τον ξύλινο λόγο των κομματικών

³⁶⁰ «Την Κυριακή στο Σύνταγμα είχε 1 εκατομμύριο κόσμο, χθες πρέπει να ήταν γύρω στις 500.000, σήμερα μπορεί να έπεσαν στις 380.000, αλλά σημασία έχει ότι ο γίγαντας λαός ζύπνησε για να υπερασπιστεί τη Μακεδονία μας και θα φτάσει μέχρι το τέλος», στηλιτεύει ο χρήστης τη μεγέθυνση της κοινωνικής αντίδρασης από τα ΜΜΕ.

ιδεολογιών, τον εθνικισμό σοβινιστικού/ρατσιστικού τύπου». Σε σειρά ζητημάτων κοινωνικής, οικονομικής, πολιτικής φύσεως τα ΜΚΔ πράγματι έχουν αποτελέσει τον χώρο αυτό, συνασπίζοντας τους πολίτες σε μια συλλογικότητα με παρέμβαση που παράγει απτά αποτελέσματα: σε μια «κοινή γνώμη» ικανή να κατευθύνει αποφάσεις. Στο ελληνικό ακροατήριο αποδεικνύεται όμως σταθερά ότι ο εθνικισμός «πουλάει» (Βαλντέν, 1994: 44) και νικάει τη λογική. Ως αποτέλεσμα, όποιος επιθυμεί να προωθήσει τους δικούς του σκοπούς χωρίς να προχωρήσει σε βίαιες μορφές άσκησης κοινωνικού ελέγχου, δεν έχει παρά να ερεθίσει τα εθνικιστικά αντανακλαστικά για να αποσπάσει την προσοχή και να αποπροσανατολίσει από τα πραγματικά ζητούμενα. Κάπως έτσι, η ιστορία επαναλήφθηκε, τη δεύτερη φορά ως φάρσα: «Σηκώθηκε ένα κύμα και μας σκέπασε», παραδεχόταν για την πολιτική ατολμία του να επιλύσει το Μακεδονικό επί πρωθυπουργίας του ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης (1995: 4) και για τη δημιουργία του ανάλογου κύματος που «σκέπασε» σε κάθε εμφανή ή αδιόρατη έκφασή του τον δημόσιο διάλογο για το Μακεδονικό το 2018 πρωτοστάτησε ο ίδιος ο γιος του, παρόλο που η επικύρωση της Συμφωνίας των Πρεσπών βρήκε την πλατεία Συντάγματος άδεια (βλ. Φωτογραφία 12), στοιχείο δηλωτικό της μη «πάνδημης» καταδίκης της και της εν πολλοίς τεχνητής φύσης της αντίδρασης που κατασκευάστηκε από κάθε πιθανό πομπό.

**ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ, ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ,
ΕΓΓΡΑΦΩΝ, ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ**

ΕΓΓΡΑΦΟ 1

Τηλεγράφημα της 3/9/1991 του ΥΠΕΞ Αντώνη Σαμαρά προς όλες τις ελληνικές αρχές στο εξωτερικό

Σελ. 12

ΕΓΓΡΑΦΟ 2

Ο Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 3567/91 της 2ας Δεκεμβρίου 1991 περί του καθεστώτος που εφαρμόζεται στις εισαγωγές προϊόντων καταγωγής των Δημοκρατιών της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, της Κροατίας, της Μακεδονίας και της Σλοβενίας

Σελ. 15

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 1

Η στιγμή που «ξηλώνεται» η πινακίδα «Δημοκρατία της Μακεδονίας» στη Γευγελή, 13/2/2019

Σελ. 27

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 2

Τσίπρας και Ζάεφ αμέσως μετά την υπογραφή της Συμφωνίας των Πρεσπών, 17/6/2018

Σελ. 30

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 3

Ενδεικτικό δημοσίευμα της υποδοχής της Συμφωνίας των Πρεσπών από τον διεθνή Τύπο (12/6/2018)

Σελ. 31

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 4

Tweet του Πάνου Καμμένου στις 19 Οκτωβρίου 2018

Σελ. 33

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Η χρήση του διαδικτύου παγκοσμίως, Ιανουάριος 2020, σε απόλυτους αριθμούς και ποσοστά

Σελ. 38

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

Μέσος χρόνος πλοήγησης στα ΜΚΔ παγκοσμίως, 2012-2019, σε λεπτά

Σελ. 43

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2

Εμπιστοσύνη στις ειδήσεις ανά χώρα, 2019, σε ποσοστά

Σελ. 51

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Πηγές ενημέρωσης του ελληνικού κοινού, 2018, σε ποσοστά

Σελ. 52

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3

Οι χρήστες του Facebook στην Ελλάδα, Σεπτέμβριος 2018-Απρίλιος 2020, σε εκατομμύρια

Σελ. 59

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 5

Χαρακτηριστική εικόνα που διακινήθηκε στην πλατφόρμα

Σελ. 67

ΣΚΙΤΣΟ 1

Η καγκελάριας Μέρκελ «βουτάει» την Ελλάδα, 8/1/2019

Σελ. 96

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 6

Ζόραν Ζάεφ και Τζορτζ Σόρος στο Νταβός, 24/1/2019

Σελ. 97

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 7

«Χάρτης-τεκμήριο» των υποτιθέμενων απότερων γεωπολιτικών σχεδιασμών, 10/10/2018

Σελ. 101

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 8

Φωτογραφία του Άρη Μεσσήνη από το συλλαλητήριο για τη Μακεδονία στη Θεσσαλονίκη, στο περιθώριο της ΔΕΘ, 8/9/2018

Σελ. 103

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 9

Φωτογραφία του Άρη Μεσσήνη από το συλλαλητήριο για τη Μακεδονία στη Θεσσαλονίκη, στο περιθώριο της ΔΕΘ, 8/9/2018

Σελ. 116

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 10

Tweet του Κυριάκου Μητσοτάκη, 24/1/2019

Σελ. 127

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 11

Μνημείο που τοποθετήθηκε στην περιοχή Πισοδέρι Φλώρινας στις 17 Ιουνίου 2020

Σελ. 131

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 12

Στιγμιότυπο από την κινητοποίηση έξω από το ελληνικό κοινοβούλιο την ημέρα επικύρωσης της Συμφωνίας των Πρεσπών, 25/1/2019

Σελ. 132

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλιβιζάτος, Ν. (2018), «Σε αναζήτηση πολιτικής τόλμης», *Η Καθημερινή*. Διαθέσιμο στο: https://www.kathimerini.gr/969847/article/epikairothta/politikh/apoyh-se-anazhthsh-politikhs-tolmhs?fbclid=IwAR34Sjhv5eRcEGsmKH-EZKwAHHWEFQrOKwOr_Z9qzIMhjSEM0bFOJ-1O0k.

Anderson, J - Rainie, L. (2020α), “Themes about the digital disruption of democracy in the next decade”, Pew Research Center. Διαθ: <https://www.pewresearch.org/internet/2020/02/21/themes-about-the-digital-disruption-of-democracy-in-the-next-decade/>.

Anderson, J - Rainie, L. (2020β), “Concerns about democracy in the digital age”, Pew Research Center: <https://www.pewresearch.org/internet/2020/02/21/concerns-about-democracy-in-the-digital-age/>.

Άντερσον, Μπ. (1997), *Φαντασιακές κοινότητες: Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*, μτφρ.: Ποθητή Χαντζαρούλα, Αθήνα: Νεφέλη.

Αρμενάκης, Α., Γκοτσόπουλος, Θ., Δεμερτζής, Ν., Παναγιωτοπούλου, Ρ., Χαραλάμπης, Δ. (1996), «Ο εθνικισμός στον ελληνικό Τύπο: Το Μακεδονικό ζήτημα κατά την περίοδο Δεκεμβρίου 1991-Απριλίου 1993», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 89-90, σ. 188-231.

Αρμενάκης, Α. (χ.χ.), «Ποσοτικές μέθοδοι έρευνας και ανάλυσης», Μάθημα χειμερινού εξαμήνου, ΕΚΠΑ, ΟΠΕ, ΕΜΜΕ, ΠΜΣ (διαθέσιμο στο e-class).

Βαληνάκης, Γ. - Ντάλης, Σ. (1994) (επιμ.), *Το ζήτημα των Σκοπίων – Απόπειρες για αναγνώριση και η ελληνική στάση. Επίσημα κείμενα 1990-1994*, εισαγωγή: Ευάγγελος Κωφός, Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής - Ι. Σιδέρης.

Βαλντέν, Σ. (1994), *Μακεδονικό και Βαλκάνια 1991-1994 – Η αδιέξοδη πορεία της ελληνικής πολιτικής*, Αθήνα: Θεμέλιο.

Βαλντέν, Σ. (2017), «Με συναίνεση προς εθνικιστικά αδιέξοδα», *Χρόνος*, τχ., 52, Διαθέσιμο στο: <https://chronos.fairead.net/walden-ethnikistika-adiexoda>.

Βενιζέλος, Ευ. (2014), «69η Γ.Σ. ΟΗΕ - Οι δύσκολοι καιροί απαιτούν δύσκολες επιλογές. Ο ΟΗΕ μπορεί να αντιμετωπίσει τις νέες προκλήσεις υπό την προϋπόθεση ότι όλοι έχουμε το ίδιο όραμα και την απαραίτητη πολιτική βούληση», Ομιλία του Αντιπροέδρου της Κυβέρνησης και Υπουργού Εξωτερικών, Ευάγγελου Βενιζέλου, στην Ολομέλεια της 69ης Γενικής Συνέλευσης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, Νέα Υόρκη, 27 Σεπτεμβρίου 2014: <https://www.evenizelos.gr/384-speeches/conferencespeech/conferencespeech2014/4627-69>.

Blake, A. (2019), “Facebook remains platform most favored by governments for manipulating public opinion: Report”, *The Washington Times*: <https://www.washingtontimes.com/news/2019/sep/26/facebook-remains-favored-platform-for-manipulating/>.

Bourdieu, P. (1990). «Η κοινή γνώμη δεν υπάρχει», μτφρ.: Ν. Παναγιωτόπουλος, Β. Σ. Ταμπουράκης, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τχ. 77, σ. 3-14. doi:<https://doi.org/10.12681/grsr.912>.

boyd, danah m. - Ellison, Nicole B. (2017), “Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship”. Διαθέσιμο στο: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x>.

Βούλγαρης, Γ., Δώδος, Δ., Καφετζής, Π., Λυριντζής, Χ., Μιχαλοπούλου, Κ., Νικολακόπουλος, Η., Σπουρδαλάκης, Μ., Τσουκαλάς, Κ. (1995), «Η πρόσληψη και η αντιμετώπιση του “Άλλου” στη σημερινή Ελλάδα», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, Θεμέλιο, τ. 5.

Bradshaw, S., Howard, P. N. (2019), “The Global Disinformation Disorder: 2019 Global Inventory of Organised Social Media Manipulation”. Working Paper 2019.2. Oxford, UK: Project on Computational Propaganda. Διαθέσιμο στο: <https://comprop.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/93/2019/09/CyberTroop-Report19.pdf>.

Cadwalladr, C. (2019), “A digital gangster destroying democracy: the damning verdict on Facebook”, *The Guardian*. Διαθέσιμο στο: <https://www.theguardian.com/technology/2019/feb/18/a-digital-gangster-destroying-democracy-the-damning-verdict-on-facebook>.

Castells, M. (2005), *Ο γαλαξίας του διαδικτύου – Στοχασμοί για το διαδίκτυο, τις επιχειρήσεις και την κοινωνία*, μτφρ.: Ελένη Αστερίου, πρόλογος: Νίκος Κοτζιάς, Αθήνα: Καστανιώτης.

Chakrabarti, S. (2018), “Hard Questions: What Effect Does Social Media Have on Democracy?”, Facebook (fb.com). Διαθέσιμο στο: <https://about.fb.com/news/2018/01/effect-social-media-democracy/>.

Γεωργιάδου, Β. (2019α), *Η άκρα Δεξιά στην Ελλάδα 1965-2018*, Αθήνα: Καστανιώτης.

Γεωργιάδου, Β. (2019β), «Το Μακεδονικό και οι συνέπειες για το κομματικό σύστημα», *Το Βήμα*. Διαθέσιμο στο: https://www.tovima.gr/printed_post/to-makedoniko-kai-oi-synepeies-gia-to-kommatiko-systima/?fbclid=IwAR2X0_qh9GCZeE2UC07syLxbdMxItVuuK_0sG6CYITHIQB_BBUZuQB6Grko.

Danforth, L. (1999), *Η Μακεδονική διαμάχη - Ο εθνικισμός σε έναν υπερεθνικό κόσμο*, μτφρ.: Σπύρος Μαρκέτος, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Δεμερτζής, Ν. (1992), Πρόλογος στην ελληνική έκδοση, στο Price, V. (1996), *Κοινή γνώμη, επιμέλεια - πρόλογος*: Νίκος Δεμερτζής, μτφρ.: Νίκος Μπουμπάρης, Αθήνα: Οδυσσέας.

Δεμερτζής, Ν. (2002), *Πολιτική Επικοινωνία: Διακινδύνευση, δημοσιότητα, διαδίκτυο*, Αθήνα: Παπαζήσης.

Δεμερτζής, Ν. - Αρμενάκης, Α. (2003), «Πολιτική (κυβερνο)κουλτούρα. Πολιτική χρήση και αξιοπιστία του διαδικτύου», στο *Η ψηφιακή πρόκληση: ΜΜΕ και δημοκρατία* (Εργασίες Διεθνούς Συνεδρίου, Αθήνα, Μάιος 2001), επιμέλεια: Ρόη Παναγιωτοπούλου, Αθήνα: Τυπωθήτω - Γιώργος Δαρδανός, σ. 253-276.

Denzin, N.K., & Lincoln, Y.S. (2005), *The Sage handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage.

De Vreese, C.H., Peter, J., Semetko, H.A. (2001), «Framing politics at the launch of the Euro: A cross-national comparative study of frames in the news», *Political Communication*, τόμ. 18, σ. 107-122.

De Vreese, C.H. (2005), «News framing: Theory and typology». *Information Design Journal & Document Design*, τόμ. 13, τχ. 1, σ. 51-62.

Διαμαντάκη, Κ. (2003), «Κοινότητες του διαδικτύου. Μια ηλεκτρονική δημόσια σφαίρα;», στο *Η ψηφιακή πρόκληση: ΜΜΕ και δημοκρατία* (Εργασίες Διεθνούς Συνεδρίου, Αθήνα, Μάιος 2001), επιμέλεια: Ρόη Παναγιωτοπούλου, Αθήνα: Τυπωθήτω - Γιώργος Δαρδανός, σ. 407-424.

DiGrazia, J., McKelvey, K., Bollen, J., & Rojas, F. (2013). “More tweets, more votes: social media as a quantitative indicator of political behavior”, *PloS one*, 8(11), e79449. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0079449>.

Δοξιάδης, Κ. (1995), *Εθνικισμός, Ιδεολογία, Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*, Αθήνα: Πλέθρον.

Δοξιάδης, Κ. (2014), «Λόγος, ιδεολογία, προπαγάνδα», στο Δοξιάδης, Κ. (2016), *Προπαγάνδα*, Αθήνα: Νήσος.

Δοξιάδης, Κ. (2015), «Η θεωρία των δύο άκρων ως ηθικός πανικός» , στο Δοξιάδης, Κ. (2016), *Προπαγάνδα*, Αθήνα: Νήσος.

Δοξιάδης, Κ. (2017), *Ιδεολογία – Έξι διαλέξεις*, Αθήνα: Νήσος.

Dubois, E., Minaeian, S., Paquet-Labelle, A., Beaudry, S. (2020), “Who to Trust on Social Media: How Opinion Leaders and Seekers Avoid Disinformation and Echo Chambers”. *Social Media + Society*. <https://doi.org/10.1177/2056305120913993>.

Ελεφάντης, Ά. (1992), «Μακεδονικό: Από την εθνικιστική έξαρση στο περιθώριο», στο Λιάκος, Α., Ελεφάντης, Ά., Μανιτάκης, Α., Παπαδημητρόπουλος, Δ. (2007), *Ο Ιανός του εθνικισμού και η ελληνική βαλκανική πολιτική*, Αθήνα: Βιβλιόραμα.

Entman, R. (1993), «Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm», *Journal of Communication*, τόμ. 43, τχ. 4, σ. 51-58.

Entman, R. (2007). «Framing bias: Media in the distribution of power», *Journal of Communication*, τόμ. 57, τχ. 1, σ. 163-173.

Gellner, E. (1992), *Έθνη και εθνικισμός*, μτφρ.: Δώρα Λαφαζάνη, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2η έκδοση.

Gosman, A. (2016), “Real Life Lessons: Social Media and the 2016 Presidential Election”, Nasdaq, διαθέσιμο στο: <https://www.nasdaq.com/articles/real-life-lessons-social-media-and-2016-presidential-election-2016-10-20>.

Habermas, J. (1991), «Αλλαγή της πολιτικής λειτουργίας της δημοσιότητας: από τη συγγραφική δημοσιογραφία στα μαζικά μέσα», στο Φραγκούλης, Τ.- Λιβιεράτος, Κ. (επιμ.), *Το μήνυμα του μέσου - Η έκρηξη της μαζικής επικοινωνίας*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Hamilton, S. (2011), “Use of Social Media in Presidential Campaigns: Do Social Media Have an Effect on the Political Behavior of Voters Aged 18-24?”: https://docs.rwu.edu/honors_theses/4.

Hermida, A., Fletcher, F., Korell, D., Logan, D. (2012) “Share, like, recommend. Decoding the social media news consumer”, *Journalism Studies*, 13:5-6, 815-824, DOI: 10.1080/1461670X.2012.664430.

Hobsbawm, E.J. (1994), *Έθνη και εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα*, μτφρ.: Χρυσ. Νάντρις, Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου - Καρδαμίτσα.

Howard, P. N., Duffy, A., Freelon, D., Muzammil, H. M., Will, M., Marwa M. (2011), “Opening Closed Regimes: What Was the Role of Social Media During the Arab Spring?”, SSRN: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2595096.

Ηρακλείδης, Α. (2018), *Εθνικά θέματα και εθνοκεντρισμός – Μία κριτική στην ελληνική εξωτερική πολιτική*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Ηρακλείδης, Α. (2019), *Το Μακεδονικό Ζήτημα 1878-2018 – Από τις εθνικές διεκδικήσεις στις συγκρουσιακές εθνικές ταυτότητες*, Αθήνα: Θεμέλιο.

Gunn, E. (2017), “Twitter as arena for the authentic outsider: exploring the social media campaigns of Trump and Clinton in the 2016 US presidential election”, *European Journal of Communication*, <https://doi.org/10.1177/0267323116682802>.

Iyengar, S. (1991). «Is anyone responsible? How television frames political issues», Chicago: University of Chicago Press.

Καϊτατζή-Γουίτλοκ, Σ. (2003), «Έξι τεκμήρια ασυμβατότητας μεταξύ δημοκρατίας και διαδικτύου: εξουσία και ψηφιακά μυθεύματα», στο *Η ψηφιακή πρόκληση: ΜΜΕ και δημοκρατία* (Εργασίες Διεθνούς Συνεδρίου, Αθήνα, Μάιος 2001), επιμέλεια: Ρόη Παναγιωτοπούλου, Αθήνα: Τυπωθήτω - Γιώργος Δαρδανός, σ. 171-198.

Καϊτατζή-Γουίτλοκ, Σ. (2018), «Ο θρίαμβος της βαβυλωνιακής ψευδολογίας και οι επιπτώσεις της: Μαζική παραγωγή άγνοιας και αποδόμηση της δημοκρατίας», εισήγηση στο συνέδριο «Κοινωνία της επιτήρησης – Από την κυβερνοασφάλεια στα fake news: Μέσα, μηνύματα, στρατηγικές». σ. 8-9. Διαθέσιμο στο: shorturl.at/birJM

Kaplan, A. - Haenlein, M., “Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media”, Business Horizons, 2010. Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/222403703_Users_of_the_World_Unite_The_Challenges_and_Opportunities_of_Social_Media.

Καρπόζηλος, Κ. (2018), «Η κακιά σκουριά», *Lifo*. Διαθέσιμο στο: https://www.lifo.gr/articles/opinions/179507/i-kakia-skoyria?fbclid=IwAR2aJhH22D_B_0R3-97XbcTk3-uG1uZQoxBzU2SofJmqn_m9Rg-CG-SDCpc.

Κοππά, Μ. (1994), *Μια εύθραυστη δημοκρατία – Η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας ανάμεσα στο παρελθόν και το μέλλον*, Πρόλογος Δημ. Κώνστα, Αθήνα: Παπαζήσης.

Κοππά, Μ. (2005), «Η ελληνική βαλκανική πολιτική: Τριάντα χρόνια μετά», στο Αρβανιτόπουλος, Κ., Κοππά, Μ. (επιμ.), *Τριάντα χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής 1974-2004*, Αθήνα: Λιβάνης, σ. 47-56.

Κοτζιάς, Ν. (2018), Πρόλογος, στο Σφέτας Σπυρίδων, *Οι μεταλλάξεις του Μακεδονικού – Ο μακρύς δρόμος προς τις Πρέσπες*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Κουντούρη, Φ. (2015). *Τα δημόσια προβλήματα στην πολιτική ατζέντα* [ηλεκτρ. βιβλ.]. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/4426>.

Κωστόπουλος, Τ., Εμπερίκος, Λ., Λιθοξόου, Δ. (1992), *Ελληνικός εθνικισμός, Μακεδονικό Ζήτημα: Η ιδεολογική χρήση της Ιστορίας*, Αθήνα: Έκδοση της Κίνησης Αριστερών.

Κωστόπουλος, Τ. (2000), *Η απαγορευμένη γλώσσα – Κρατική καταστολή των σλαβικών διαλέκτων στην ελληνική Μακεδονία*, δ' έκδοση, Αθήνα: Βιβλιόραμα.

Κωφός, Ευ. (1994), «Εισαγωγή», στο Βαληνάκης, Γ. - Ντάλης, Σ. (1994) (επιμ.), *Το ζήτημα των Σκοπίων – Απόπειρες για αναγνώριση και η ελληνική στάση. Επίσημα κείμενα 1990-1994*, Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής - Ι. Σιδέρης.

Κωφός, Ευ. - Βλασίδης, Β. (2003) (επιμ.), *Αθήνα - Σκόπια. Η επτάχρονη συμβίωση 1995-2002*, Βιβλιοθήκη Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων, Αθήνα: Παπαζήσης.

Kofos, E. (1999), «Greece's Macedonian Adventure: The Controversy over FYROM's Independence and Recognition». Διαθέσιμο στο: <http://www.macedonian-heritage.gr/VirtualLibrary/downloads/Kofos19990705.pdf>.

Lawrence, R. (2000), «Game-Framing the Issues: Tracking the Strategy Frame in Public Policy News», *Political Communication*, τ. 17, σ. 93-114.

Lewis, P. (2017), “Our minds can be hijacked’: the tech insiders who fear a smartphone dystopia”, *The Guardian*,

<https://www.theguardian.com/technology/2017/oct/05/smartphone-addiction-silicon-valley-dystopia>.

Λιάκος, Α. (1992), «Βαλκανική κρίση και εθνικισμός», στο Λιάκος, Α., Ελεφάντης, Ά., Μανιτάκης, Α., Παπαδημητρόπουλος, Δ. (2007), *Ο Ιανός του εθνικισμού και η ελληνική βαλκανική πολιτική*, Αθήνα: Βιβλιόραμα.

Λιάκος, Α. (2018α), *Η δημοκρατία και η ιστορία*, Αθήνα: Πόλις.

Λιάκος, Α. (2018β), «Το Μακεδονικό είναι ελληνικό ζήτημα», *Χρόνος*, τχ. 57. Διαθέσιμο στο: <https://chronos.fairead.net/liakos-makedoniko>.

Λιάκος, Α. (2018γ), «Πώς πάνε και πώς φεύγουν από τις Πρέσπες;», *Εφημερίδα των Συντακτών*. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/167304_pos-pane-kai-pos-feygoyn-apo-tis-prespes.

Λιάκος, Α. (2019), *Ο ελληνικός 20ός αιώνας*, Αθήνα: Πόλις.

Λιβιτσάνος, Γ. (2019), «Απειλές κατά βουλευτών και πόλωση ενόψει της Συμφωνίας των Πρεσπών», *vouliwatch*. Διαθέσιμο στο: <https://vouliwatch.gr/news/article/apeiles-kai-polosi-symfonias-ton-prespon>.

Λίποβατς, Θ. (1995), «Η διχασμένη ελληνική ταυτότητα και το πρόβλημα του εθνικισμού», στο Δεμερτζής, Ν. (επιμ.), *Η ελληνική πολιτική ταυτότητα σήμερα*, Αθήνα: Οδυσσέας, σ. 115-132.

Lippmann, W. (1988), *Η Κοινή Γνώμη*, μτφρ.: Γιώργος Καραγιάννης, εκδόσεις Κάλβος, Αθήνα.

Μακρής, Π.Κ. (2018), «Τα μυστικά του Βάλτου της Μακεδονικής ονομασίας... και η εμμοτική παρόρμησης του πληθυσμού και της πολιτικής τάξεως της χώρας προς βαλτότοπους και τέλματα», *Διπλωματικός Ταχυδρόμος/Le Courrier Diplomatique*: <http://www.lecourrierdiplomatique.eu/2018/01/ta-mistika-tou-valtou/>.

Μανιτάκης, Α. (1992), «Εθνικός λόγος: χθες-σήμερα», στο Λιάκος, Α., Ελεφάντης, Ά., Μανιτάκης, Α., Παπαδημητρόπουλος, Δ. (2007), *Ο Ιανός του εθνικισμού και η ελληνική βαλκανική πολιτική*, Αθήνα: Βιβλιόραμα. (Πρώτη δημοσίευση στην *Ελευθεροτυπία*, 13 Ιουλίου 1992.)

Μητσοτάκης, Κ. (1995), Πρόλογος, στο Σκυλακάκης, Θ. (1995), *Στο όνομα της Μακεδονίας*, Αθήνα: Ελληνική Ευρωεκδοτική.

Μίχας, Τ. (2018), «Τα όρια του “τακτικισμού”», *Εφημερίδα των Συντακτών*. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/139721_ta-oria-toy-taktikismoy.

Μαραντζίδης, Ν. (2019), «Μακεδονικό: Τόση υποκρισία σου προκαλεί ναυτία», *protagon.gr*: <https://www.protagon.gr/apopseis/editorial/44341639144-44341639144>.

Μουζέλης, Ν. (1978), *Νεοελληνική κοινωνία: Όψεις υπανάπτυξης*, μτφρ.: Τζένη Μαστοράκη, εκδόσεις Εξάντας, 2η έκδοση.

- Μουζέλης, Ν. (1995), *Ο εθνικισμός στην ύστερη ανάπτυξη*, Αθήνα: Θεμέλιο.
- Μπιτσάκης, Ευ. (2004), «Μακεδονία: η αναβίωση και το αδιέξοδο των εθνικιστών», *Ουτοπία*, τχ. 62, σ. 14-16.
- Μπότσιου, Κ. (2005), «Αναζητώντας το χαμένο χρόνο: Η ευρωπαϊκή τροχιά της μεταπολίτευσης» στο Αρβανιτόπουλος, Κ. - Κοππά, Μ. (επιμ.), *Τριάντα χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής 1974-2004*, Αθήνα: Λιβάνης, σ. 99-121.
- Murse, T. (2020), "How Social Media Has Changed Politics", ThoughtCo, [thoughtco.com/how-social-media-has-changed-politics-3367534](https://www.thoughtco.com/how-social-media-has-changed-politics-3367534).
- Noelle-Neumann, E. (1996), «Κοινή γνώμη», », στο Παναγιωτοπούλου, Ρ., Ρηγοπούλου, Π., Ρήγου, Μ., Νόταρης, Σ., *Η κατασκευή της πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης*, Διεθνές Συνέδριο, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σ. 88-104.
- Norris, P. (1995), «The restless search: Network news framing of the post-Cold War world». *Political Communication*, τόμ. 12, τχ. 4, σ. 357-370.
- Ξενοφόντος, Μ. - Ντάγκα, Ι. (2015), «Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στις εκλογές Ιανουαρίου 2015», *Ζητήματα Επικοινωνίας*, τχ. 20-21, σ. 18-33.
- Παναγιωτοπούλου, Ρ. (1996α), «Κατασκευή εθνοκεντρικών στερεοτύπων από τον Τύπο στο παράδειγμα του Μακεδονικού Ζητήματος», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 89-90.
- Παναγιωτοπούλου, Ρ. (1996β), «Ο Τύπος και το Μακεδονικό ζήτημα: Ενημέρωση και επιδράσεις», στο Παναγιωτοπούλου, Ρ., Ρηγοπούλου, Π., Ρήγου, Μ., Νόταρης, Σ. (1998), *Η κατασκευή της πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης*, Διεθνές Συνέδριο, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σ. 490-502.
- Παναγιωτοπούλου, Ρ. (2003), Εισαγωγή, στο *Η ψηφιακή πρόκληση: ΜΜΕ και δημοκρατία* (Εργασίες Διεθνούς Συνεδρίου, Αθήνα, Μάιος 2001), επιμέλεια: Ρόη Παναγιωτοπούλου, Αθήνα: Τυπωθήτω - Γιώργος Δαρδανός, σ. 29-44.
- Παπαδημητρόπουλος, Δ. (1992), «Τα Βαλκάνια κι εμείς», στο Λιάκος, Α., Ελεφάντης, Α., Μανιτάκης, Α., Παπαδημητρόπουλος, Δ. (2007), *Ο Ιανός του εθνικισμού και η ελληνική βαλκανική πολιτική*, Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Παπαθανασόπουλος, Στ., (2011), «Όψεις της παγκοσμιοποίησης των μέσων επικοινωνίας», στο Παπαθανασόπουλος, Στ. (επιμ.), *Τα μέσα επικοινωνίας στον 21ο αιώνα*, Αθήνα: Καστανιώτης, σ. 7692.
- Παπαθανασόπουλος, Στ., Ξενοφόντος, Μ., Καραδημητρίου, Α., Ντάγκα, Ι., Αθανασιάδης, Η. (2013) «Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και οι Έλληνες: Η περίπτωση του Facebook», *Ζητήματα Επικοινωνίας*, τχ. 16-17, σ. 20-45.
- Παπαθανασόπουλος, Στ., Καραδημητρίου, Α., Γιαννούλη, Η. (2014), «Η πολιτική ενημέρωση σε περιόδους κρίσης», *Ζητήματα Επικοινωνίας*, τχ. 18-19.

Παπακωνσταντίνου, Μ. (1994), *Το ημερολόγιο ενός πολιτικού – Η εμπλοκή των Σκοπίων*, Εστία, Αθήνα.

Παπαχαρίση, Ζ. (2010), «Οι εφημερίδες δεν πεθαίνουν, αλλάζουν» (συνέντευξη στον Δ. Γαλάνη), *Το Βήμα*: <https://www.tovima.gr/2010/04/11/culture/zizi-papaxarisi-oi-efimerides-den-pethainoy-n-allazoy-n/>.

Παπαχαρίση, Ζ. (2014), «Πολιτικοί, social media και επικοινωνία» (συνέντευξη στον Τ. Οικονόμου) *Η Καθημερινή*. Διαθέσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/769549/article/proswpa/synteney3eis/politikoi-social-media-kai-epikoinwnia>.

Parker, S. (2017), «Facebook Exploits Human Vulnerability (We Are Dopamine Addicts)»: <https://www.youtube.com/watch?v=R7jar4KgKxs&feature=youtu.be>

Πελώνη, Α. (2010), *Ιδεολογία κατά ρεαλισμού – Η αμερικανική πολιτική απέναντι στην Ελλάδα 1963-1976*, Αθήνα: Πόλις.

Πλειός, Γ. (2001), *Ο λόγος της εικόνας – Ιδεολογία και πολιτική*, Αθήνα: Παπαζήσης.

Πλειός, Γ. (2003), «Ψηφιακή τεχνολογία και εικονική ιδεολογία: από την πολιτική δράση στην αισθητική στάση», στο *Η ψηφιακή πρόκληση: ΜΜΕ και δημοκρατία* (Εργασίες Διεθνούς Συνεδρίου, Αθήνα, Μάιος 2001), επιμέλεια: Ρόη Παναγιωτοπούλου, Αθήνα: Τυπωθήτω - Γιώργος Δαρδανός, σ. 229-242.

Πλειός, Γ. - Φραγκονικολόπουλος, Χ. (2010), *Τα «εθνικά θέματα» στη δίνη των ΜΜΕ – Το Μακεδονικό, οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Κυπριακό στην τηλεόραση και τον Τύπο*, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα.

Πλειός, Γ. (2011), «Η ενημέρωση στην blogόσφαιρα: Νέο μέσο – Παλιές λογικές;», στο Παπαθανασόπουλος, Στ. (επιμ.), *Τα μέσα επικοινωνίας στον 21ο αιώνα*, Αθήνα: Καστανιώτης.

Πλειός, Γ. (2018), «Τα ψηφιακά μέσα ενημέρωσης και η αλλαγή της δομής των ειδήσεων», εισήγηση στο συνέδριο «Κοινωνία της επιτήρησης – Από την κυβερνοασφάλεια στα fake news: Μέσα, μηνύματα, στρατηγικές». σ. 9. Διαθέσιμο στο: shorturl.at/birJM.

Πρεβελάκης, Γ. (2018), «Μακεδονικό: η έξωθεν “λύση”», *Εφημερίδα των Συντακτών*. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/155013_makedoniko-i-exothen-lysi.

Ρεπούση, Μ. (2016), «Τα οριζόντια πολιτικά ρεύματα της συμμόρφωσης στην εθνική ορθότητα», στο Πετσίνη, Π. - Χριστόπουλος, Δ. (επιμ.), *Η λογοκρισία στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ - Παράτημα Ελλάδας.

Poster, M. (1995), “The net as a Public Sphere?”, *wired.com*: <https://www.wired.com/1995/11/poster-if/>.

Poster, M. (2003), «Ψηφιακά δίκτυα και ιδιότητα του πολίτη», στο *Η ψηφιακή πρόκληση: ΜΜΕ και δημοκρατία* (Εργασίες Διεθνούς Συνεδρίου, Αθήνα, Μάιος 2001),

επιμέλεια: Ρόη Παναγιωτοπούλου, Αθήνα: Τυπωθήτω - Γιώργος Δαρδανός, σ. 141-150.

Postman, N. (2003), Στρογγυλό τραπέζι: Πολιτική και δημοκρατία μπροστά στην ψηφιακή πρόκληση», στο *Η ψηφιακή πρόκληση: ΜΜΕ και δημοκρατία* (Εργασίες Διεθνούς Συνεδρίου, Αθήνα, Μάιος 2001), επιμέλεια: Ρόη Παναγιωτοπούλου, Αθήνα: Τυπωθήτω - Γιώργος Δαρδανός, σ. 585-589.

Poulakidakos, St., Veneti, A. (2016), “Political communication and twitter in Greece: Jumps on the bandwagon or an enhancement of the political dialogue?”, 10.4018/978-1-4666-9879-6.ch007

Πουλακιδάκος, Στ. (2013), *Η προπαγάνδα ως θεμελιώδες συστατικό του δημόσιου λόγου: Η παρουσίαση του «μνημονίου» από τα ελληνικά ΜΜΕ*, διδακτορική διατριβή, Αθήνα.

Price, V. (1996), *Κοινή γνώμη*, επιμέλεια - πρόλογος: Νίκος Δεμερτζής, μτφρ.: Νίκος Μπουμπάρης, Αθήνα: Οδυσσέας.

Ρηγοπούλου, Π. (2003), «Πολίτης δίχως πόλη; Η απάντηση του σώματος στην τεχνολογική ουτοπία», στο *Η ψηφιακή πρόκληση: ΜΜΕ και δημοκρατία* (Εργασίες Διεθνούς Συνεδρίου, Αθήνα, Μάιος 2001), επιμέλεια: Ρόη Παναγιωτοπούλου, Αθήνα: Τυπωθήτω - Γιώργος Δαρδανός, σ. 569-576.

Ρήγου, Μ. (2003), «Η δημοκρατία στην εποχή του διαδικτύου», στο *Η ψηφιακή πρόκληση: ΜΜΕ και δημοκρατία* (Εργασίες Διεθνούς Συνεδρίου, Αθήνα, Μάιος 2001), επιμέλεια: Ρόη Παναγιωτοπούλου, Αθήνα: Τυπωθήτω - Γιώργος Δαρδανός, σ. 243-252.

Ρήγου, Μ. (2014), *Από την ψηφιακή επανάσταση στην ψηφιακή επιτήρηση – Νέα μέσα, δημοσιότητα και πολιτική*, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα.

Ρήγου, Μ. (2015), «Ανοικτή διακυβέρνηση: Η εφαρμογή του opengov.gr», *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, τχ. 24, 101-114. doi:<https://doi.org/10.12681/sas.905>.

Ρήγου, Μ. (2018), «Ψευδείς ειδήσεις με αληθείς συνέπειες στην κοινωνία της επιτήρησης και της μετα-αλήθειας», εισήγηση στο συνέδριο «Κοινωνία της επιτήρησης – Από την κυβερνοασφάλεια στα fake news: Μέσα, μηνύματα, στρατηγικές», σ. 16-17. Διαθέσιμο στο: shorturl.at/birJM.

Ριζάς, Σ. (1996), *Το Μακεδονικό ζήτημα – Εξωτερική επέμβαση και ελληνική πολιτική*, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα.

Ροζάκης, Χ. (1994), «Η κρίση στη Γιουγκοσλαβία», στο Βερέμης, Θάνος (επιμ.), *Βαλκάνια: Από το διπολισμό στη νέα εποχή*, εκδόσεις Γνώση, Αθήνα.

Samaras, A. (2002), “Frames and Framing in International Relations”, *Defensor Pacis*, τ. 11, σ.71-96.

Scheufele, D. A. (2000), «Agenda-setting, priming, and framing revisited: Another look at cognitive effects of political communication», *Mass Communication & Society*, τόμ. 3, τχ. 2-3, σ. 297-316.

Semetko, H.A., Valkenburg, P.M. (2000), «Framing European politics: a content analysis of press and television news», *Journal of Communication*, τόμ. 50, τχ. 2, σ. 93-109.

Σιώμος, Θ. (2018-2019), «Περί αμφιγλωσσίας», *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 143-144, σ. 82-88.

Σκουλαρίκη, Α. (2007), «Ο δημόσιος λόγος για το έθνος με αφορμή το Μακεδονικό (1991-1995) – Πλαίσιο, αναπαραστάσεις και ΜΜΕ», στο Κοντοχρήστου, Μ. (επιμ.), *Ταυτότητα και ΜΜΕ στη σύγχρονη Ελλάδα*, Αθήνα: Παπαζήσης.

Σκουλαρίκη, Α. - Εμπειρικός, Λ. (2008), «Ο “αλυτρωτισμός των Σκοπίων” ή η αποσιωπημένη μειονοτική διάσταση του Μακεδονικού», *Αυγή*, «Ενθέματα».

Σκουλαρίκη, Α. (2009), «Η κρίση του Μακεδονικού και η αλληλοτροφοδότηση των εθνικισμών», *Εποχή*.

Σκουλαρίκη, Α. - Εμπειρικός, Λ. (2009), «Το Μακεδονικό από τη Μεταπολίτευση ως την κρίση της δεκαετίας του '90», *Αρχειοτάξιο*, τχ. 11, σ. 145-160.

Σκουλαρίκη, Α. (2017α), «Το ευρωπαϊκό όραμα του Βουκεφάλα», *Εφημερίδα των Συντακτών*: https://www.efsyn.gr/themata/fantasma-tis-istorias/112464_eyropaiko-orama-toy-boykefala.

Σκουλαρίκη, Α. (2017β), «Η πολιτική κρίση στην πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (συνομιλία με τον Δημήτρη Χριστόπουλο)», *Χρόνος*, τχ. 49: <https://chronos.fairead.net/skoulariki-christopoulos-synenteuksi>.

Σκουλαρίκη, Α. (2017γ), «“Είδαμε τα Σκόπια σαν σε όνειρο...” – Η μνημειακή αναπαράσταση της εθνικής αφήγησης: Ηγεμονικός λόγος και πολιτική αντιπαράθεση για το σχέδιο “Σκόπια 2014”», *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 136, σ. 32-46.

Σκουλαρίκη, Α. (2018α), «Μακεδονικό: Πόσο γνωρίζουμε την Ιστορία;», *Αυγή*, «Ενθέματα (4ος κύκλος)». Διαθέσιμο στο: <http://www.avgi.gr/article/10811/8661034/makedoniko-poso-gnorizoume-ten-istoria-#>.

Σκουλαρίκη, Α. (2018β), «Το ζήτημα του ονόματος και η μεταστροφή της ελληνικής πολιτικής στο Μακεδονικό μεταξύ 1990-1992», *Εποχή*.

Σκουλαρίκη, Α. (2018-2019), «Βόρεια Μακεδονία, εθνότητα και ιστορία: Μια διασταύρωση των εθνικών μύθων και επιχειρημάτων», *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 143-144, σ. 59-66.

Σκυλακάκης, Θ. (1995), *Στο όνομα της Μακεδονίας*, Αθήνα: Ελληνική Ευρωεκδοτική.

Σμυρναίος, Ν. (2018), «Το ολιγοπώλιο του διαδικτύου: Πώς οι Google, Apple, Facebook, Amazon και Microsoft πήραν τον έλεγχο της ψηφιακής μας ζωής», ThePressProject, Προδημοσίευση, <https://thepressproject.gr/to-oligopolio-tou-diadiktuou-pos-oi-google-apple-facebook-amazon-kai-microsoft-piran-ton-elegxo-tis-psifiakis-mas-zois/>.

Stibel, J. (2019), “Fake news: How our brains lead us into echo chambers that promote racism and sexism”, *USA TODAY*. Διαθέσιμο στο: <https://eu.usatoday.com/story/money/columnist/2018/05/15/fake-news-social-media-confirmation-bias-echo-chambers/533857002/>.

Strömbäck, J., De Vreese, C.H. (2011), «The framing of politics as strategy and game: A review of concepts, operationalizations and key findings». *Journalism*, τόμ. 13, τχ. 2, σ. 162-178.

Σφέτας, Σπ. (2018α), «Περί Πρεσπών και ψαράδων», *Εφημερίδα των Συντακτών*. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/165657_peri-prespon-kai-psaradon.

Σφέτας, Σπ. (2018β), *Οι μεταλλάξεις του Μακεδονικού – Ο μακρύς δρόμος προς τις Πρέσπες*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Τζιαμπήρης, Α. (2003), *Διεθνείς σχέσεις και Μακεδονικό Ζήτημα*, εκδόσεις ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα.

Τσουκαλάς, Κ. (2005), «Ιδεολογικά ρεύματα και εξωτερική πολιτική», στο Αρβανιτόπουλος, Κ., Κοπά, Μ. (επιμ.), *Τριάντα χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής 1974-2004*, Αθήνα: Λιβάνης, σ. 377-401.

Τσούκαλης, Λ. (1992), στο Τομέας Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών - Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης Πανεπιστημίου Αθηνών - Κείμενα Εργασίας, Καζάκος, Π., Τσούκαλης, Λ., Χριστοδουλίδης, Θ., Σωμερίτης, Ρ., Λουκάκος, Π., Ροζάκης, Χρ., Φατούρος, Α., Ιωακειμίδης, Π., *Η ελληνική κοινωνία μπροστά στις βαλκανικές εξελίξεις*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1992, σ. 19-25.

Τσούκαλης, Λ. (2005), «Ο εξευρωπαϊσμός και τα όριά του», στο Αρβανιτόπουλος, Κ., Κοπά, Μ. (επιμ.), *Τριάντα χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής 1974-2004*, Αθήνα: Λιβάνης, σ. 122-127.

Τσούκαλης, Λ. (2018), «Ο λαός, οι δημαγωγοί και το σύστημα», *Τα Νέα*. Διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/2018/01/26/opinions/o-laos-oi-dimagwgoi-kai-to-systima/>.

Χαιρετάκης, Μ. (2016), «Για τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης», *Εφημερίδα των Συντακτών*. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/91193_gia-ta-mesa-koinonikis-diktyosis.

Χαραλάμης, Δ. (1996), «Η φαντασιακή κοινότητα των μέσων», στο Παναγιωτοπούλου, Ρ., Ρηγοπούλου, Π., Ρήγου, Μ., Νόταρης, Σ., *Η κατασκευή της πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης*, Διεθνές Συνέδριο, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σ. 365-371.

Χασαπόπουλος, Ν. (2013), *Χρυσή Αυγή: Η ιστορία, τα πρόσωπα και η αλήθεια*, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα.

Χριστοδουλίδης, Θ. (1992), στο Τομέας Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών - Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης Πανεπιστημίου Αθηνών - Κείμενα Εργασίας, Καζάκος, Π., Τσούκαλης, Λ., Χριστοδουλίδης, Θ., Σωμερίτης, Ρ., Λουκάκος, Π., Ροζάκης, Χρ., Φατούρος, Α., Ιωακειμίδης, Π., *Η ελληνική κοινωνία μπροστά στις βαλκανικές εξελίξεις*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1992, σ. 27-35.

Χριστόπουλος, Δ. (2004), «Μακεδονία: “Η ψυχή μας είναι το όνομά μας”», *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 87.

Χριστόπουλος, Δ. (2014) (επιμ.), *Το «βαθύ κράτος» στη σημερινή Ελλάδα και η ακροδεξιά: Αστυνομία, Δικαιοσύνη, Στρατός, Εκκλησία*, Αθήνα: Νήσος - Rosa Luxemburg Stiftung - Brussels Office.

Χριστόπουλος, Δ. (2018), Ο «αλυτρωτισμός των Σκοπίων» και τα μυστικά των Αθηνών, *Εφημερίδα των Συντακτών*. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/139823_o-alytrotismos-ton-skopion-kai-ta-mystika-ton-athinon.

Ψαρράς, Δ. (2018), «Το σκληρό μάθημα του 1992», *Εφημερίδα των Συντακτών*. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/themata/fantasma-tis-istorias/138285_skliro-mathima-toy-1992.

Ωστιν, Τζ.Λ. (2003), *Πώς να κάνουμε πράγματα με τις λέξεις*, πρόλογος-μετάφραση: Αλέξανδρος Μπίστης, επιμέλεια-απόδοση όρων-επίμετρο: Χάρης Χρόνης, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.

Wills, D. & Reeves, S. (2009), “Facebook as a political weapon: Information in social networks”, *British Politics*, 4, σ. 265-281. doi:10.1057/bp.2009.3.

Woolley, S., - Guilbeault, D. (2017), “Computational Propaganda in the United States of America: Manufacturing Consensus Online.” Samuel Woolley and Philip N. Howard, Eds. Working Paper.5. Oxford, UK: Project on Computational Propaganda. <http://blogs.oii.ox.ac.uk/politicalbots/wp-content/uploads/sites/89/2017/06/Comprop-USA.pdf>.

Wylie, C. (2019), «Ο σύγχρονος πόλεμος διεξάγεται στο Διαδίκτυο» (συνέντευξη στον Ν. Ευσταθίου), *Η Καθημερινή*. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/1013876/gallery/proswpa/synentey3eis/kristofer-goyaili-sthn-k-o-sygxronos-polemos-die3agetai-sto-diadiktyo>.

Έγγραφα-Ντοκουμέντα-Έρευνες-Ομιλίες

διαNEOσις (2020), «Το μεταναστευτικό-προσφυγικό ζήτημα στην Ελλάδα», Πανελλαδική έρευνα - έκθεση αποτελεσμάτων: https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2020/01/immigration_apopseis-ellinon.pdf.

διαNEOσις (2018α), «Τι πιστεύουν οι Έλληνες - 2018», διαNEOσις, Πανελλαδική έρευνα - έκθεση αποτελεσμάτων, https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2019/09/tpe_2018_AB_v7-4.9.2019.pdf.

διαNEOσις (2018β), «Οι Ψηφιακές Ειδήσεις Στην Ελλάδα 2018 - Τα στοιχεία που αφορούν τη χώρα μας από το ετήσιο Digital News Report του Ινστιτούτου Reuters στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης», Καλογερόπουλος, Α. (επιμ.). Διαθέσιμο στο: https://www.dianeosis.org/2018/06/digitalnews/#_ftn2.

“Digital 2020: Greece”, We Are Social - Hootsuite, Simon Kemp, 18/2/2020, <https://datareportal.com/reports/digital-2020-greece>.

Ελληνική Δημοκρατία (2015), Πρωθυπουργός, «Ομιλία του πρωθυπουργού Α. Τσίπρα, στις προγραμματικές δηλώσεις της Κυβέρνησης». Διαθέσιμο στο: <https://primeminister.gr/2015/02/08/13322>.

Ελληνική Δημοκρατία (2019), Πρωθυπουργός, «Μάθε την αλήθεια για τη Συμφωνία των Πρεσπών»: <https://primeminister.gr/2019/01/21/21058>.

«Η Συμφωνία των Πρεσπών – Τελική συμφωνία για την επίλυση των διαφορών όπως περιγράφονται στις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών 817 (1993) και 845 (1993), τη λήξη της Ενδιάμεσης Συμφωνίας του 1995, και την εδραίωση στρατηγικής εταιρικής σχέσης μεταξύ των μερών» (2019), Ελληνική Κυβέρνηση, Υπουργείο Εξωτερικών - Υπουργείο ΨΗΠΤΕ / Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης και Επικοινωνίας,: https://government.gov.gr/wp-content/uploads/2019/01/prespes_26.6%CE%A735.5_5.pdf.

Μαλλιός, Α. (2012), «Ανάλυση της Απόφασης του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης της 5ης Δεκεμβρίου 2011 – Προσφυγή της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας κατά της Ελλάδος», Αθήνα: ΕΛΙΑΜΕΠ: https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2012/01/25_2012_-WORKING-PAPER_-Alexandros-Mallias.pdf.

MIIR (2019), «Τιτιβίσματα στη σκοτεινή πλευρά του διαδικτύου: Άνθρωποι και ρομπότ στη βιομηχανία της πολιτικής προπαγάνδας», ερευνητική ομάδα: Ζαφειρόπουλος, Κ., Κρίθαρη, Ε., Λουλούδη, Ι., Μορφονιός, Ν., Σιδηροπούλου, Μ., Σταθάτος, Η., Παπαεναγγέλου, Δ. Διαθέσιμο στο: https://miir.gr/investigations/tweets/?fbclid=IwAR1q29wY3dVxKR6Xdv6CyqLrDUZzJVe0g0el_t6OCi7DYXYBTeXSjZUhUag.

«Ο Ευ. Βενιζέλος στη Βουλή για την ΠΓΔΜ», 20/1/2014: <https://www.youtube.com/watch?v=fSsoxld2YvQ&feature=youtu.be>.

«Ομιλία του Προέδρου της Νέας Δημοκρατίας, κ. Κυριάκου Μητσοτάκη, στη συζήτηση για την κύρωση της Συμφωνίας των Πρεσπών στη Βουλή» (2019), Νέα Δημοκρατία: <https://nd.gr/omilia-toy-proedroy-tis-neas-dimokratias-k-kyriakoy-mitsotaki-sti-syzytisi-gia-tin-kyrosi-tis>.

Καράγιαννης - Σταμάτιου & συνεργάτες, Δικηγορικά Γραφεία, Αθήνα – Θεσσαλονίκη (χ.χ.), «Τα πλεονεκτήματα σύστασης εταιρείας ή ατομικής επιχείρησης στα Σκόπια»,

<https://www.karagiannislawfirm.gr/news/ta-pleonekthmata-systashs-etaireias-h-atomikhs-epicheirhshs-sta-skopia>.

Statista (2020), “Daily time spent on social networking by internet users worldwide from 2012 to 2019 (in minutes)”:
<https://www.statista.com/statistics/433871/daily-social-media-usage-worldwide/>

Δημοσιεύματα στον Τύπο

Νέδος, Β. (2018α), «Απέλαση Ρώσων διπλωματών από την Αθήνα», *Η Καθημερινή*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.kathimerini.gr/974240/article/epikairothta/politikh/apelash-rwswndiplwmatwn-apo-thn-a8hna>.

Νέδος, Β. (2018β), «Ιβάνοφ: Ιστορική αυτοκτονία το “Ναι”», *Η Καθημερινή*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.kathimerini.gr/987033/article/epikairothta/politikh/ivanof-istorikh-aytoktonia-to-nai>.

Παπαϊωάννου, Γ. (2004), «Έντονη η ελληνική παρουσία στα Σκόπια», *Το Βήμα*. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/finance/entoni-i-elliniki-paroysia-sta-skopia/>.

Πελώνη, Α. (2012), «Ο Γκλιγκόροφ και τα λάθη της δεκαετίας του ’90 στο Σκοπιανό», *Τα Νέα*. Διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/2012/01/05/greece/o-gkligkorof-kai-ta-lathi-tis-dekaetias-toy-90-sto-skopiano/>

Σαραντάκος, Γ. (2018), «Το άγνωστο Βουκουρέστι», *Τα Νέα*. Διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/2018/02/02/politics/to-agnwsto-boykoyresti/>.

Σταυρόπουλος, Λ. (2014), «Βενιζέλος: Δεν θέσαμε βέτο το 2008 στο Βουκουρέστι για την ΠΓΔΜ», *Το Βήμα*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.tovima.gr/2014/01/30/politics/benizelos-den-thesame-beto-to-2008-sto-boykoyresti-gia-tin-pgdm/>.

Τζίμας, Στ. (2019), «“Στηρίζου πάνω μου” είπε ο Μητσοτάκης στον Ζόραν Ζάεφ», *Η Καθημερινή*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.kathimerini.gr/1051815/article/epikairothta/politikh/sthri3oy-panw-moy-eipe-o-mhtsotakhs-ston-zoran-zaef>.

«Βενιζέλος καλεί Σκόπια: Η Αθήνα έχει κάνει σημαντικά βήματα για τη λύση», *Το Βήμα*, 27/9/2014: <https://www.tovima.gr/2014/09/27/politics/benizelos-kalei-skopia-i-athina-exei-kanei-simantika-bimata-gia-ti-lysi>.

«Αντεγκλήσεις Παππά - Σαμαρά για τον όρο “Μακεδονία”», *Εφημερίδα των Συντακτών*, 28/1/2018, https://www.efsyn.gr/politiki/138378_antegkliseis-pappa-samara-gia-ton-oro-makedonia.

«Η στιγμή που «ξηλώνουν» την πινακίδα «Μακεδονία» στη Γευγελή (φωτογραφίες)», sputniknews.gr, 13/2/2019: <https://sputniknews.gr/ellada/201902132236766-pinakida-gevveli-voreia-makedonia/>.

EPT3, «Αιμορραγεί η οικονομία του Κιλκίς προς τα Σκόπια», YouTube, 8/12/2018: <https://www.youtube.com/watch?v=zxRQdOKS8Yg>.

Κοντονίκα Κ. (2014), «Πάμε στα Σκόπια για τα ψώνια», *Πρώτο Θέμα*, 18/7/2014: <https://www.protothema.gr/blogs/kleopatra-kontonika/article/396235/pame-sta-skopia-gia-ta-psonia/>.

Κουταλιανού Ζ. (2009), «Έλληνες «ευεργέτες» των Σκοπίων», *Η Καθημερινή*. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/380362/article/epikairothta/ellada/ellhnes-eyergetes-twn-skopiwn>.

Παράρτημα

ΜΕΡΟΣ 1

Σελίδες και κοινότητες στο Facebook κατά της Συμφωνίας των Πρεσπών

(Η παράθεση είναι ενδεικτική, καθώς ο ερευνητής δεν σταματά ποτέ να ανακαλύπτει κι άλλες σχετικές πρωτοβουλίες)

- **Anonymous Macedonia Hellas**

Αρέσει σε 9.665 άτομα, 9.888 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα (<https://www.facebook.com/anonymousmacedoniahellas/>)

«We do not forget. We do not forgive. Expect us.

ANONYMOUS MACEDONIA HELLAS·ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 25 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 2019·

Η Μακεδονία είναι μία και είναι Ελληνική. Ο αγώνας συνεχίζεται. Έλληνες, ψηλά το κεφάλι!

#OpAnonymousMacedonia

#OpAnonymousHellas»

Feb 4, 2019: <https://www.youtube.com/watch?v=igiguEPxpCo&fbclid=IwAR2-ZUqbWkuUzL9okZ8cYAVDTmXcEo1DTDm9TXMITtaEEuCCIQjQdI0LRzs>

- **Μέτωπο Εθνικό @agon.ethnikos**

Αρέσει σε 55.045 άτομα, 55.506 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα ([https://www.facebook.com/agon.ethnikos/?__xts__\[0\]=68.ARDJXed6Bsey4AQNltpm6zcdDKu11QK3laKIIYo-IpTrYcVFgBq_HTb_4NC-SbllV9wh8yVMgm_YTfN0q7p7dCJ6AxCUncwtYgqv1Bmpwszgz20svrUJXZsnr8NZDqllGpEtOeelHCAQLbBzE WYqSjnyNxmzicXec23XvFywihnyDRi9WKRvVksnXT2QZFCPo6TWTfFazd7aE7SYFArEa5BmIV43V3AXfvBeBogVvVaG8Jcx_woQnox](https://www.facebook.com/agon.ethnikos/?__xts__[0]=68.ARDJXed6Bsey4AQNltpm6zcdDKu11QK3laKIIYo-IpTrYcVFgBq_HTb_4NC-SbllV9wh8yVMgm_YTfN0q7p7dCJ6AxCUncwtYgqv1Bmpwszgz20svrUJXZsnr8NZDqllGpEtOeelHCAQLbBzE WYqSjnyNxmzicXec23XvFywihnyDRi9WKRvVksnXT2QZFCPo6TWTfFazd7aE7SYFArEa5BmIV43V3AXfvBeBogVvVaG8Jcx_woQnox)

[f0g6X4AOx2BBqkJYDYyhneGWEB31on6wczGmNjqHtPXApTG7xOrmUdJDfvvQ2phxsM-LK-8xR9FJJ0CD-](https://www.facebook.com/agon.ethnikos/?__xts__[0]=68.ARDJXed6Bsey4AQNltpm6zcdDKu11QK3laKIIYo-IpTrYcVFgBq_HTb_4NC-SbllV9wh8yVMgm_YTfN0q7p7dCJ6AxCUncwtYgqv1Bmpwszgz20svrUJXZsnr8NZDqllGpEtOeelHCAQLbBzE WYqSjnyNxmzicXec23XvFywihnyDRi9WKRvVksnXT2QZFCPo6TWTfFazd7aE7SYFArEa5BmIV43V3AXfvBeBogVvVaG8Jcx_woQnox)

[hWAWLrzuIocLs&__xts__\[1\]=68.ARB3W_eiMVUI3MLZePrThe_eSFgol2dNXUb0pbaw5LNN1Q2b_2DcPotuEuH-](https://www.facebook.com/agon.ethnikos/?__xts__[0]=68.ARDJXed6Bsey4AQNltpm6zcdDKu11QK3laKIIYo-IpTrYcVFgBq_HTb_4NC-SbllV9wh8yVMgm_YTfN0q7p7dCJ6AxCUncwtYgqv1Bmpwszgz20svrUJXZsnr8NZDqllGpEtOeelHCAQLbBzE WYqSjnyNxmzicXec23XvFywihnyDRi9WKRvVksnXT2QZFCPo6TWTfFazd7aE7SYFArEa5BmIV43V3AXfvBeBogVvVaG8Jcx_woQnox)

[rzCMG0pRHjinen1PFOqRFscnezE_dSIg8Wjq12LELdPulvrTrQ8MXDYD4PPfsoam1mX_hN4ZXstNXHK6pFNQXpv84IZOKNW7r6UfAvdi_byZ8q-Jqtg-](https://www.facebook.com/agon.ethnikos/?__xts__[0]=68.ARDJXed6Bsey4AQNltpm6zcdDKu11QK3laKIIYo-IpTrYcVFgBq_HTb_4NC-SbllV9wh8yVMgm_YTfN0q7p7dCJ6AxCUncwtYgqv1Bmpwszgz20svrUJXZsnr8NZDqllGpEtOeelHCAQLbBzE WYqSjnyNxmzicXec23XvFywihnyDRi9WKRvVksnXT2QZFCPo6TWTfFazd7aE7SYFArEa5BmIV43V3AXfvBeBogVvVaG8Jcx_woQnox)

[FIPIMXoFsj9PVmrYyf7au_TP0JJ_4r4RlfJGikB9yWJ6ttth5CpS4Ut5r2-a9og-6Pzxm08lqZwHQIWPLi_gC7KP8Gplub1cClb-](https://www.facebook.com/agon.ethnikos/?__xts__[0]=68.ARDJXed6Bsey4AQNltpm6zcdDKu11QK3laKIIYo-IpTrYcVFgBq_HTb_4NC-SbllV9wh8yVMgm_YTfN0q7p7dCJ6AxCUncwtYgqv1Bmpwszgz20svrUJXZsnr8NZDqllGpEtOeelHCAQLbBzE WYqSjnyNxmzicXec23XvFywihnyDRi9WKRvVksnXT2QZFCPo6TWTfFazd7aE7SYFArEa5BmIV43V3AXfvBeBogVvVaG8Jcx_woQnox)

[Ch0kcTxxg6E5_yjDXTbawwaKWgWgawR7NJKxUNcQhdUxuXA1VOIPU6e-5G535u_I](https://www.facebook.com/Ch0kcTxxg6E5_yjDXTbawwaKWgWgawR7NJKxUNcQhdUxuXA1VOIPU6e-5G535u_I)).

Ημερομηνία δημιουργίας Σελίδας: 3 Φεβρουαρίου 2018.

- **Greece is Macedonia and Macedonia is Greek - Η Μακεδονία είναι Ελλάδα / @MacedoniaIsAndWillRemainGreek**

Κοινότητα: Αρέσει σε 14.171 άτομα, 14.485 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα

Ημερομηνία δημιουργίας Σελίδας: 18 Φεβρουαρίου 2018

(<https://www.facebook.com/MacedoniaIsAndWillRemainGreek/>)

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ: m.me/MacedoniaIsAndWillRemainGreek

«Οι Αρχαίοι Μακεδόνες αγωνίζονταν ως Έλληνες στους Ολυμπιακούς αγώνες (Ηρόδοτος). / Ancient Macedonians participated in the Olympic games as GREEKS».

- **Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΕΙΝΑΙ ΕΛΛΑΔΑ. ΟΝΟΜΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΙΝΑΙ ΑΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΤΑ**

Ομάδα: 334.000 μέλη (<https://www.facebook.com/groups/449603842124201/>)

Η ομάδα δημιουργήθηκε στις 4 Μαρτίου 2018.

Ιστορικό:

Η ομάδα ΣΥΜΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΥΣ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΥΣ ΣΕ ΕΧΘΡΙΚΗ ΧΩΡΑ δημιουργήθηκε 4 Μαρτίου 2018.

Το όνομα άλλαξε σε ΣΥΜΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΥΣ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΧΘΡΙΚΗ ΤΟΥΡΚΙΑ στις 4 Μαρτίου 2018.

Το όνομα άλλαξε σε Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΕΙΝΑΙ ΕΛΛΑΔΑ. ΟΝΟΜΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΙΝΑΙ ΑΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΤΑ στις 17 Αυγούστου 2018.

- **Επιτροπή Αγώνα για την Ελληνικότητα της Μακεδονίας @macedoniarally**

Κοινότητα: Αρέσει σε 16.782 άτομα, 17.230 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα (<https://www.facebook.com/macedoniarally/>). Ημερομηνία δημιουργίας Σελίδας: 25 Ιανουαρίου 2018.

Πληροφορίες: Η ΕΠΙΣΗΜΗ ΣΕΛΙΔΑ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΑΓΩΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ.

ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ-ΨΗΦΙΣΜΑ

Επιτροπή Αγώνα για την ελληνικότητα της Μακεδονίας, Τετάρτη 23 Ιανουαρίου 2019·

Πανεθνική λαϊκή Σύνοδος,
που έγινε την Κυριακή 20 Ιανουαρίου 2019,
στην Πλατεία Συντάγματος -Αθήνα

Εμείς, η Πανεθνική λαϊκή Σύνοδος που εκπροσωπεί και τους απανταχού απόδημους Έλληνες, συγκεντρωθήκαμε εδώ, σήμερα, σε μια ελεύθερη, ανοιχτή και δημοκρατική συνέλευση για να δηλώσουμε ότι: η Μακεδονία είναι Ελλάδα και ως εκ τούτου αδιαπραγμάτευτη. Έτσι, δεν παραδίδουμε την ιστορία μας, το ιερό όνομα της Μακεδονίας μας, αλλά ούτε αντίστοιχη εθνότητα και γλώσσα σε αλλοεθνείς.

Η σημερινή Πανεθνική λαϊκή Σύνοδος αποτελεί συνέχεια των πάνδημων, μεγαλειωδών συλ-λαλητηρίων που έγιναν σε πλήθος πόλεων της Ελλάδος, εκφράζοντας τη συντριπτική πλειοψηφία του ελληνικού λαού για την απόλυτη ελληνικότητα της Μακεδονίας μας. Για το ίδιο θέμα υπήρξαν ψηφίσματα 43 δήμων της Μακεδονίας μας, κοινή δήλωση 22 Μητροπολιτών της Βορείου Ελλάδος, δήλωση του Αγίου Όρους, ενώ κατετέθησαν δημοσίως επιστολές, ψηφίσματα και εκατοντάδες χιλιάδες υπογραφών Ελλήνων πολιτών στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Μετά από όλες αυτές τις δημόσιες τοποθετήσεις του λαού δηλώνουμε ότι: Η «Συμφωνία των Πρεσπών» είναι άκυρη, καταστρέφει τη χώρα μας, είναι αντίθετη σε πολλές διατάξεις δημοσίου Διεθνούς Δικαίου και του Ελληνικού Συντάγματος και εκθέτει την πατρίδα μας σε άμεσο κίνδυνο διαμελισμού.

ΕΝΤΕΛΛΟΜΑΣΤΕ

- 1) Προς τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, να τηρήσει το Άρθρο 1, παράγραφος 2 του Συντάγματός μας όπου ρητά αναγράφεται ότι: «Θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία» και την παράγραφο 3 που επιτάσσει, ότι: «Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από το Λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα». Έτσι τον καλούμε να προβεί σε κάθε δυνατή ενέργεια για την ακύρωση της «Συμφωνίας των Πρεσπών» με ύστατη πράξη την υποβολή παραίτησής του.
- 2) Προς την Κυβέρνηση, να αναγνωρίσει τον λανθασμένο χειρισμό του θέματος και να ακυρώσει αμέσως, πριν την εισαγωγή της στη Βουλή, τη «Συμφωνία των Πρεσπών», καταγγέλλοντας την σκοπιανή πλευρά για τις παραβιάσεις της «Συμφωνίας» αυτής, από την επομένη της υπογραφής της. Άλλως να διενεργήσει αμέσως Δημοψήφισμα.
- 3) Προς τη Βουλή των Ελλήνων, να εκφράσει τη δηλωμένη επί του θέματος λαϊκή βούληση, καταψηφίζοντας τη «Συμφωνία των Πρεσπών».
- 4) Προς τη Δικαιοσύνη, να διενεργηθούν αμέσως τα προβλεπόμενα από αρμόδιους εισαγγελείς με αντικείμενο τη διερεύνηση ποινικών αδικημάτων με σχέδιο, σκοπό και

δόλο, από τους πολιτικούς εκπροσώπους μας στο κοινοβούλιο, όπως της εσχάτης προδοσίας, ενεργητικής ή παθητικής δωροδοκίας, πράγμα που αναφέρθηκε στο Υπουργικό Συμβούλιο, του σφετερισμού λαϊκής κυριαρχίας, και κατάχρηση κρατικής εξουσίας.

Παράλληλα, να καταγγελθούν διεθνώς και αρμοδίως όσοι συνήργησαν σε αυτήν τη διεθνή απάτη σε βάρος της χώρας μας, ώστε να επιβληθούν οι νόμιμες κυρώσεις και να απαιτηθούν αποζημιώσεις από αυτούς.

Η Πανεθνική λαϊκή Σύνοδος μας ψηφίζει αυτή τη Διακήρυξη με ακλόνητη πίστη στην πατρίδα και τη δημοκρατία, έτοιμη να τηρήσει όσα προβλέπει το ακροτελεύτιο άρθρο 120 του Συντάγματος, και ειδικά στην παράγραφο 4 όπου καθορίζεται ρητά: «Η τήρηση του Συντάγματος επαφίεται στον πατριωτισμό των Ελλήνων, που δικαιούνται και υποχρεούνται να αντιστέκονται με κάθε μέσο εναντίον οποιουδήποτε επιχειρεί να το καταλύσει με τη βία».

- **Ελληνική Πολιτική Συνείδηση - ΕΠΟΣ**

Κοινότητα: Αρέσει σε 2.014 άτομα, 2.053 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα.

Ημερομηνία δημιουργίας Σελίδας: 30 Ιανουαρίου 2019

https://www.facebook.com/%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%B5%CE%AF%CE%B4%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CE%95%CE%A0%CE%9F%CE%A3-317973578849812/?_tn_=kCH-R&eid=ARBmf6PK3QwxggJIEbrEkkOn6bNHqt73_5I05IeMKI9Lz7mrqZWAYOCghgmixYrJf2gcpI_uSGpMuYao&hc_ref=ARSXJak065z-dY9T2eCcFTj2IQ9nv1HqTdamlXS5WwJwfFftpPAtgU7C05bjhdS35u8&fref=nf

Το αίτημα των Συλλαλητηρίων για τη Μακεδονία μας συνεχίζεται μέσα από την Ελληνική Πολιτική Συνείδηση (Ε.ΠΟ.Σ.)

- **Παρατηρητήριο Πολιτικής Ορθότητας**

Κοινότητα: Αρέσει σε 8.014 άτομα, 8.283 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα.

Ημερομηνία δημιουργίας Σελίδας:- 4 Απριλίου 2017

https://www.facebook.com/political.correctness.b.watch/?comment_id=Y29tbWVudDoyMTI0ODEzNjY3NjAyNzI2XzIxMjQ4MjIzMTQyNjg1Mjg%3D

Ενάντια στην καθεστωτική προπαγάνδα και σε κάθε μορφή πολιτικής ορθότητας στην ελληνική κοινωνία. Ενάντια στον πολιτιστικό μαρξισμό, στην πολιτική ορθότητα, τον φεμινισμό, στη λευκοφοβία και στον πολυπολιτισμό.

- **History-of-Macedonia.com**

Κοινότητα: Αρέσει σε 19.799 άτομα, 20.300 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα (<https://www.facebook.com/History.of.Macedonia.GR/>). Ημερομηνία ίδρυσης: 2017.

Πληροφορίες: The aim of this research blog is to provide its readers with an informative and rigorous examination of the history of Macedonia through ages, exposing the propaganda coming mainly from the newly emerged state of FYROM and a detailed account of lates.

Επιτροπή Μακεδονικού Αγώνα Αττικής @EpitropiMakedonikouAgonaAttikis

Κοινότητα: Αρέσει σε 2.125 άτομα, 2.152 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα ([https://www.facebook.com/EpitropiMakedonikouAgonaAttikis/?__xts__\[0\]=68.ARC_LArCNKnhK0xN-F90MKBSboBZsSyR8xbxxo7_8rG9AQH-ONnDAIuoTCziyV6uTvrnvJ_BxurVWSKngGt_NQeMyEXGuLGIXOicsUULnq_TZA3iGA5pfXRR0ufoZVgQsFq4o2iWYHMCHt68ahozEiVu1XcgLID_6tC54Rjrmbo koVSNmV8Rxhip6HW_1GG_Dev1i59Q8qNjmcm0WsLEOuwJ4yM_v8qLiei0RBuo6IMdnZzSiScRqHyJyJgO0mTjDKhppgYwf8IZjch-L534EQXtWbfrB4yp6FUJb03q06CRv09Oa_DbUInkGPBr98iyiiG94KcLOxvZTio niA](https://www.facebook.com/EpitropiMakedonikouAgonaAttikis/?__xts__[0]=68.ARC_LArCNKnhK0xN-F90MKBSboBZsSyR8xbxxo7_8rG9AQH-ONnDAIuoTCziyV6uTvrnvJ_BxurVWSKngGt_NQeMyEXGuLGIXOicsUULnq_TZA3iGA5pfXRR0ufoZVgQsFq4o2iWYHMCHt68ahozEiVu1XcgLID_6tC54Rjrmbo koVSNmV8Rxhip6HW_1GG_Dev1i59Q8qNjmcm0WsLEOuwJ4yM_v8qLiei0RBuo6IMdnZzSiScRqHyJyJgO0mTjDKhppgYwf8IZjch-L534EQXtWbfrB4yp6FUJb03q06CRv09Oa_DbUInkGPBr98iyiiG94KcLOxvZTio niA)).

Ημερομηνία δημιουργίας Σελίδας: 22 Νοεμβρίου 2018.

Πληροφορίες: Ο Αγώνας για την Υπεράσπιση της Μακεδονίας είναι αγώνας για Σωτηρία της Πατρίδας και του Ελληνισμού μπροστά στην απειλή συρρίκνωσης.

- **Ξύπνα Ελλάδα**

Κοινότητα: Αρέσει σε 152.581 άτομα, 175.136 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα ([https://www.facebook.com/%CE%9E%CF%8D%CF%80%CE%BD%CE%B1-%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1-540135126197682/?__xts__\[0\]=68.ARBewf8E0fMhsFSW63Q2OAZdzXp5VxenovX8H2IRCmnhLsyrunJEyBiymM--jrQVBgm6KpVzBs2tQlsjBgBa74yT5OtmEFMFPmSCQAXKbgf1gkfJH30AVZZKrc](https://www.facebook.com/%CE%9E%CF%8D%CF%80%CE%BD%CE%B1-%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1-540135126197682/?__xts__[0]=68.ARBewf8E0fMhsFSW63Q2OAZdzXp5VxenovX8H2IRCmnhLsyrunJEyBiymM--jrQVBgm6KpVzBs2tQlsjBgBa74yT5OtmEFMFPmSCQAXKbgf1gkfJH30AVZZKrc)

[U1pgb4WpUZg6sDSjFvACj8s3hwhUn6USrBadF1Zji8GRLOH5y-fEMKOFmNRmgV1EKVCrQye1HK7SuNP5k9unyAAbYxVikoodRkRMDFKxxD9at3mHRABynWwQYnvvhgVnIwQCeGh1N22aXqpA_-hBAtoHSMKVzNGYkDFZ_izVvwmZ0YnLLkbWEzyYyOg_7L2rII_g9TSc6OZELTbuSCsxiN9eJnUyuggzS_Hgy2nPGQw](https://www.facebook.com/U1pgb4WpUZg6sDSjFvACj8s3hwhUn6USrBadF1Zji8GRLOH5y-fEMKOFmNRmgV1EKVCrQye1HK7SuNP5k9unyAAbYxVikoodRkRMDFKxxD9at3mHRABynWwQYnvvhgVnIwQCeGh1N22aXqpA_-hBAtoHSMKVzNGYkDFZ_izVvwmZ0YnLLkbWEzyYyOg_7L2rII_g9TSc6OZELTbuSCsxiN9eJnUyuggzS_Hgy2nPGQw)). Ημερομηνία δημιουργίας Σελίδας: 24 Σεπτεμβρίου 2016.

Πληροφορίες: Διαμοιρασμός υλικού προς αφύπνιση των Ελλήνων.

- **Π.Α.Ο.Κ Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΕΙΝΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ**

Ομάδα Δημόσια. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: ΠΑΟΚ ΟΛΕΟ ΠΑΟΚ ΟΛΕΟ ΓΑΜΩ ΤΟΝ ΣΥΡΙΖΑ ΚΑΙ ΚΑΘΕ ΣΥΡΙΖΑΙΟ (<https://www.facebook.com/groups/732483683563414/>). Μέλη: 112. Η Σελίδα δημιουργήθηκε το 2017 (χ.χ.).

- **ΝΑΙ ΡΕ, ΓΕΝΝΗΘΗΚΑΜΕ ΚΑΙ ΘΑ ΠΕΘΑΝΟΥΜΕ ΕΛΛΗΝΕΣ!**

Κοινότητα: Αρέσει σε 91.581 άτομα, 88.241 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα. Ημερομηνία δημιουργίας Σελίδας: 30 Μαρτίου 2009 (<https://www.facebook.com/%CE%9D%CE%91%CE%99-%CE%A1%CE%95-%CE%93%CE%95%CE%9D%CE%9D%CE%97%CE%98%CE%97%CE%9A%CE%91%CE%9C%CE%95-%CE%9A%CE%91%CE%99-%CE%98%CE%91-%CE%A0%CE%95%CE%98%CE%91%CE%9D%CE%9F%CE%A5%CE%9C%CE%95-%CE%95%CE%9B%CE%9B%CE%97%CE%9D%CE%95%CE%A3-63408706900/>). Πληροφορίες: ΕΛΛΑΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ.

- **Ρωμαίικο Οδοιπορικό @orthoxosellhnas**

Κοινότητα: Αρέσει σε 8.299 άτομα, 8.304 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα (<https://www.facebook.com/orthoxosellhnas/>). «Όταν μου πειράζουν την πατρίδα μου και την θρησκεία μου, θα μιλήσω, θα ενεργήσω και ό,τι θέλουν ας μου κάνουν" (Μακρυγιάννης)».

- **ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΓΗ ΕΛΛΗΝΩΝ @madoniaghellinon**

Σελίδα: Αρέσει σε 27.825 άτομα, 29.565 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα. Δημιουργήθηκε την Τρίτη 25 Ιουνίου 2019 (<https://www.facebook.com/madoniaghellinon/>): «Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΓΗ ΕΛΛΗΝΩΝ

δημιουργήθηκε από Έλληνες Πατριώτες για να προσφέρει έγκαιρη και έγκυρη ενημέρωση για θέματα σχετικά με το πατριωτικό φρόνημα των Ελλήνων, την επικαιρότητα, τον πολιτισμό, την ελληνική ιστορία και την ψυχαγωγία. Ο στόχος μας είναι η αφύπνιση των Ελλήνων με γνώμονα το εθνικό συμφέρον, τις αξίες και τις παραδόσεις της Πατρίδας μας».

- **ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΕΙΝΑΙ ΜΟΝΟ ΜΙΑ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ!!!!!!!!!!!!!!**

Κοινότητα: Αρέσει σε 11.034 άτομα, 11.074 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα (https://www.facebook.com/%CE%9C%CE%91%CE%9A%CE%95%CE%94%CE%9F%CE%9D%CE%99%CE%91-%CE%95%CE%99%CE%9D%CE%91%CE%99-%CE%9C%CE%9F%CE%9D%CE%9F-%CE%9C%CE%99%CE%91-%CE%97-%CE%95%CE%9B%CE%9B%CE%97%CE%9D%CE%99%CE%9A%CE%97-107598139263782/?ref=search&_tn_=%2Cd%2CP-R&eid=ARDiMm3lKBaMkm4TbSDYEemvQWBUoWlyHyEUafMzZ6kYnLOXOxOVuMUDolSEqRuMt9LWTOoWomxE540u)

Δημιουργήθηκε την Τρίτη 8 Ιανουάριου 2019

Our Story: «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΕΙΝΑΙ ΜΟΝΟ ΜΙΑ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ!!!!!!!!!!!!!!·ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΔΕΝ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΕΤΑΙ!! ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΠΡΟΣ ΟΛΟΥΣ... Η ΣΕΛΙΔΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΘΗΚΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΜΑΣ!!! Ο ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΣ ΑΥΤΟΣ ΧΩΡΟΣ ΕΙΝΑΙ ΓΙΑ ΝΑ ΤΟΠΟΘΕΤΟΥΜΑΣΤΕ ΕΠΙ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ ΚΟΣΜΙΑ! ΟΠΟΙΟ ΜΕΛΟΣ ΑΜΦΙΒΑΛΛΕΙ Ή ΔΕΝ ΣΥΜΦΩΝΕΙ, ΕΧΕΙ ΤΟ ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΟ ΤΗΣ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ, ΑΚΟΛΟΥΘΩΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΕΣ Ή ΤΗΣ ΕΞΟΔΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΜΑΔΑ. ΟΠΟΙΕΣΔΗΠΟΤΕ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ Ή ΑΠΟΨΕΙΣ ΜΕΛΩΝ ΠΟΥ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΥ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΗ ΔΕΝ ΤΟΝ ΕΚΦΡΑΖΟΥΝ. ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΑΝΑΡΤΗΣΕΩΝ ΠΟΥ ΘΑ ΑΞΙΟΛΟΓΟΥΝΤΑΙ ΩΣ ΑΠΑΡΑΔΕΚΤΕΣ - ΠΡΟΣΒΛΗΤΙΚΕΣ ΘΑ ΔΙΑΓΡΑΦΟΝΤΑΙ ΑΜΕΣΑ ΚΑΙ Η ΔΙΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΘΑ ΓΙΝΕΤΑΙ ΧΩΡΙΣ ΠΡΟΕΙΔΟΠΟΙΗΣΗ.

Ο ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΗΣ!!»

- **ΜΑΚΕΔΟΝΟΜΑΧΟΣ ®**

Ομάδα ιδιωτική, δημιουργήθηκε στις 27 Ιανουαρίου 2018. Μέλη: 5.068. (<https://www.facebook.com/groups/1308521825958643/>).

Περιγραφή: «ΠΡΟΣΟΧΗ!!! Η ομάδα αφορά όλους όσους υπηρέτησαν Ειδικές Δυνάμεις, και επίσης είναι ευπρόσδεκτοι και όλοι όσοι αισθάνονται βαθιά Έλληνες Πατριώτες. Όλοι όσοι έχουνε Ανθελληνική συμπεριφορά θα διαγράφονται. Σε όσους δεν αρέσουμε, κάπου γράφει αποχώρηση.

Οι κανόνες της ομάδος είναι:

A) Απαγορεύονται πολιτικά, ειρωνικά, υβριστικά σχόλια και αναρτήσεις.

B) Γράφουμε Ελληνικά και όχι GREEKLISH με εξαίρεση τους κατοίκους του εξωτερικού.

Γ) Απαγορεύεται πορνογραφικό η διαφημιστικό υλικό.

Δ) Σεβασμός πηρός και από όλους.

E) Απαγορεύονται οι αναφορές σε αναρτήσεις η σχόλια. Η μη τήρηση αυτού σημαίνει Αυτόματη Διαγραφή με Συνοπτικές Διαδικασίες.

Z) Η μη τήρηση των άνω σημαίνει Διαγραφή.

Για οποιοδήποτε πρόβλημα απευθυνόμαστε στην Διαχείριση.

Σας Ευχαριστώ πολύ.

Μετά τιμής

Ο Ιδρυτής και Διαχειριστής

PAMANΔΑΝΗΣ ΝΙΚΟΣ

OYK 110».

- **Ο Συντηρητικός**

Αρέσει σε 12.516 άτομα, 12.838 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα (<https://www.facebook.com/%CE%9F-%CE%A3%CF%85%CE%BD%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-2089029571372687/>).

Σελίδα Εθνικού και πατριωτικού περιεχομένου.

«Η ομάδα είναι από τις πρώτες που δημιουργήθηκαν για τη Μακεδονία και κρατάει κατά την γνώμη μου ένα πάρα πολύ καλό επίπεδο και από άποψης δημοσιεύσεων αλλά και κόσμου που συμμετέχει. Θα ήθελα να κρατηθεί η ομάδα σε υψηλά στάνταρ και δεν με ενδιαφέρει αν έχουμε 5.000 ή 10.000 κόσμο. Μπορούμε άνετα να τον έχουμε αν θέλουμε.

Θέλω αυτοί που είναι μέσα να είναι Έλληνες πατριώτες και να μάχονται για τη Μακεδονία. Τίποτα άλλο. Τα κομματόσκυλα δεν έχουν θέση εδώ. Ναι, βάλουμε δηλώσεις του στρατηγού Συναδινού και του Νότη Μαρία αλλά όχι σαν κόμμα αλλά σαν Έλληνες ευρωβουλευτές που αντέδρασαν μέσα στο ευρωκοινοβούλιο για τη Μακεδονία μας. Θα

βάλουμε και οποιουδήποτε άλλου κάνει το ίδιο. Αλλά δεν δικαιολογείται με τίποτα κάποιοι από εσάς να κάνετε προεκλογικό αγώνα εδώ μέσα. Αυτά σε άλλες ομάδες. Αν δεν σας αρέσει απλά αποχωρήστε... Ο σεβασμός μεταξύ των μελών της ομάδας νομίζω ότι είναι αυτονόητος. Ο καθένας μπορεί να εκφέρει τη γνώμη του, με επιχειρήματα και όχι αερολογίες ή μη σεβόμενος την προσωπικότητα και γνώμη του άλλου. Το άσχημο βρίσιμο δεν νομίζω να τιμάει κανέναν. Αντίθετα όταν τα λες με επιχειρήματα και όμορφο τρόπο σε παίρνουν όλοι στα σοβαρά. Καταλαβαίνω την αγανάκτησή σας. Κι εγώ δεν έχω λόγια να εκφράσω και αν το ανοίξω θα βγει οχετός, αλλά δεν το κάνω σεβόμενος τα μέλη μας. Χαζές δημοσιεύσεις που δεν προσφέρουν τίποτα δεν βλέπω λόγο να υπάρχουν. Ας είναι λίγες, επί της ουσίας και να γίνεται κουβέντα αυτό είναι το νόημα. Το να κάνουμε spam την ίδια φωτό σε όλα τα σχόλια δεν βοηθάει + ότι δίνει στο Facebook το δικαίωμα να μπλοκάρει την ομάδα. Τα greekish δεν είναι η γλώσσα μας και δεν μπορούμε να τα διαβάσουμε εύκολα. Παρακαλώ. **Γράφετε ελληνικά έστω και ανορθόγραφα.** Ευχαριστώ. Παρακαλώ να τηρείτε τους στοιχειώδεις όρους καλής λειτουργίας» (<https://www.facebook.com/groups/va.portal/permalink/2130491743630147/>).

- **MENOYME ΕΛΛΑΔΑ**

Αρέσει σε 423.808 άτομα, 423.274 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα (<https://www.facebook.com/%CE%9C%CE%AD%CE%BD%CE%BF%CF%85%CE%BC%CE%B5-%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1-397462240670576/>)

Ημερομηνία δημιουργίας Σελίδας: 28 Οκτωβρίου 2017.

- **Η Μακεδονία είναι μία και είναι Ελληνική**

Σελίδα: Αρέσει σε 1.468 άτομα, 1.488 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα (https://www.facebook.com/%CE%97-%CE%9C%CE%B1%CE%BA%CE%B5%CE%B4%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%B1-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%BC%CE%AF%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-160569361254840/?_tn_=_HHH-R)

- **Macedonia is Northern Greece.**

Ομάδα δημόσια, 180 μέλη. Η ομάδα δημιουργήθηκε στις ΗΠΑ στις 12 Ιουνίου 2009.

(<https://www.facebook.com/groups/132038230224/>)

Please join this group, and invite your friends if you know that the Former Yugoslavian Republic of Macedonia has no right to call itself Macedonia, nor to use the Vergina star as its symbol.

- **ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΚΟΜΜΑ @MakedonikoKomma**

Η Ελλάδα μεγαλώνει με “Αλέξανδρους” - το Κόμμα του Μεγάλου Αλεξάνδρου και της νέας Ελλάδας!

Δημιουργήθηκε την Κυριακή 17 Ιουνίου 2018

Αρέσει σε 7.069 άτομα, 7.350 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα

ΥΠΟΓΡΑΨΤΕ ΤΗΝ ΙΔΡΥΤΙΚΗ ΜΑΣ ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ

http://makedonikokomma.blogspot.com/p/blog-page_4.html

ΔΙΑΒΑΣΤΕ ΚΑΙ ΕΚΤΥΠΩΣΤΕ ΤΗΝ ΙΔΡΥΤΙΚΗ ΜΑΣ ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ

<https://drive.google.com/file/d/0B-FPKm6s--aNWGV1Yk5rR0lsVU0/view>

TWITTER: <https://twitter.com/macedonianparty>

YOUTUBE: <https://www.youtube.com/channel/UC2AoWzGgMIwTxxSS6Mzvz4w>

GOOGLE+: <https://plus.google.com/+MakedonikokommaBlogspotGr>

BLOG: <http://makedonikokomma.blogspot.gr/>

INSTAGRAM: <https://www.instagram.com/makedonikokomma/>

- **Η Μακεδονία είναι μια και είναι Ελληνική @MakedoniaGreek356Alexandros**

Σελίδα: Αρέσει σε 1.090 άτομα, 1.098 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα

(<https://www.facebook.com/MakedoniaGreek356Alexandros/>)

- **ΕΛΛΗΝΕΣ**

Ομάδα Δημόσια - Μέλη: 3.314

(<https://www.facebook.com/groups/1720704971506533/>)

- **Macedonia is Hellas - Η Μακεδονία είναι Ελλάδα**

Αρέσει σε 36.455 άτομα, 37.654 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα

([https://www.facebook.com/Macedonia-is-Hellas-%CE%97-%CE%9C%CE%B1%CE%BA%CE%B5%CE%B4%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%B1-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1-2011923925717833/?_tn_ =kCH-R&eid=ARCnKrXSmGxXEXx64w_zFA2ogLNTscY4z_SwqS29tzCyXQSjYDGxPtxrvJGGOMO7m-jGuPZoV5M44LM3&hc_ref=ARQb5weOINYgFRIFriUEJz2kfNZt4IF8xlwwJBWgjmLUzMATOeys5tsgYUZ8Ussp1KY&fref=nf&__xts__\[0\]=68.ARA2ylQ2mUU9M8HOMe8vG7TOF7jcJEzFo4Slgq4TMLAVKAwMYEJ8PHeFUpHzfa1xI xv4VA-EFsaPdu82M_62zUHyaP34htPujSbjJmbuP7gZ9DrayaeWHrtNaprhkSgdtoKLCDoTKwyqnrEPvZB4knb9ZBw-NeLu93-MYH1dkJseA6ae2sXuALCredXW0gIDLAjIEvwrJIQyNyUXCf20UcnSqXRlxCliga4UsAtp-ewpUkzB35bNCgvSLM6ZzU4s3vl5boTv7gGGT7jKLReBnqdNQuhPV1xSIrqmZVKcl4dmd4DipQs6wi_AgO-dFqNAng74YX5MihYL90naTWWTr7lfdxZu3dYfCLYtA](https://www.facebook.com/Macedonia-is-Hellas-%CE%97-%CE%9C%CE%B1%CE%BA%CE%B5%CE%B4%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%B1-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1-2011923925717833/?_tn_ =kCH-R&eid=ARCnKrXSmGxXEXx64w_zFA2ogLNTscY4z_SwqS29tzCyXQSjYDGxPtxrvJGGOMO7m-jGuPZoV5M44LM3&hc_ref=ARQb5weOINYgFRIFriUEJz2kfNZt4IF8xlwwJBWgjmLUzMATOeys5tsgYUZ8Ussp1KY&fref=nf&__xts__[0]=68.ARA2ylQ2mUU9M8HOMe8vG7TOF7jcJEzFo4Slgq4TMLAVKAwMYEJ8PHeFUpHzfa1xI xv4VA-EFsaPdu82M_62zUHyaP34htPujSbjJmbuP7gZ9DrayaeWHrtNaprhkSgdtoKLCDoTKwyqnrEPvZB4knb9ZBw-NeLu93-MYH1dkJseA6ae2sXuALCredXW0gIDLAjIEvwrJIQyNyUXCf20UcnSqXRlxCliga4UsAtp-ewpUkzB35bNCgvSLM6ZzU4s3vl5boTv7gGGT7jKLReBnqdNQuhPV1xSIrqmZVKcl4dmd4DipQs6wi_AgO-dFqNAng74YX5MihYL90naTWWTr7lfdxZu3dYfCLYtA))

Ημερομηνία δημιουργίας Σελίδας: 21 Ιανουαρίου 2018.

- **PISODERI 2018 Epitropi Agona - ΠΙΣΟΔΕΡΙ 2018 Επιτροπή Αγώνα**

Ομάδα δημόσια, μέλη: 2.617. Η ομάδα δημιουργήθηκε στις 29 Ιουνίου 2018 (<https://www.facebook.com/groups/pisoderi2018/>): «Η ομάδα αυτή δημιουργήθηκε από Έλληνες που συμμετείχαν στις διαμαρτυρίες εναντίον της παράδοσης του ονόματος της Μακεδονίας στους Σκοπιανούς. Οι διαμαρτυρίες αυτές έγιναν στο χωριό Πισοδέρι της Φλώρινας στις 17 Ιουνίου 2018. Την ίδια ώρα, σε απόσταση τριάντα πέντε χιλιομέτρων, στο χωριό Ψαράδες Πρεσπών οι Τσίπρας και Κοτζιάς παρέδιδαν το όνομα της Μακεδονίας στο γειτονικό σλαβικό κρατίδιο των Σκοπίων. Οι Έλληνες

διαδηλωτές, στην προσπάθειά τους να κινηθούν πεζοί προς τους Ψαράδες για να διαδηλώσουν με ειρηνικό τρόπο την αντίθεσή τους σε αυτή την συμφωνία, δέχθηκαν ασυνήθιστα σκληρή βία από τα ΜΑΤ της Ελληνικής Αστυνομίας με αποτέλεσμα τον τραυματισμό αρκετών από τους διαδηλωτές. Η σκληρότητα της βίας των ΜΑΤ αποτυπώθηκε σε έναν από τους τραυματίες που βιντεοσκοπήθηκε σε εκείνα τα επεισόδια στο Πισοδέρι. Τυλιγμένος όπως ήταν με την γαλανόλευκη σημαία των Μακεδονικών Συνταγμάτων του Μεγάλου Αλεξάνδρου την πότισε για πάντα με το αίμα του καθιστώντας την το σύμβολο του Ανένδοτου Αγώνα για την Μακεδονία που μόλις είχε ξεκινήσει. Ο Αγώνας αυτός θα σταματήσει μόνον με την αποκατάσταση της Εθνικής αλλά και της Ιστορικής Αλήθειας οι οποίες στο συγκεκριμένο θέμα ταυτίζονται απολύτως».

Μακεδονία Γη Ελλήνων - Όχι στη συμφωνία των Πρεσπών @makedonia33

Αρέσει σε 1.354 άτομα, 1.364 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα (<https://www.facebook.com/makedonia33/>)

Ημερομηνία δημιουργίας Σελίδας: 19 Ιανουαρίου 2019

- **«Ελεύθεροι Μακεδόνες Κατερίνης» @elemakedones**

Αρέσει σε 8.553 άτομα, 8.883 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα (<https://www.facebook.com/elemakedones/>)

Ημερομηνία δημιουργίας Σελίδας: 25 Μαρτίου 2019

- **Αυτόνομη Κίνηση Μαθητών ΕΦΕΝ @efen.cy**

Αρέσει σε 4.848 άτομα, 4.909 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα (https://www.facebook.com/efen.cy/?_tn__=kCH-

[R&eid=ARAEpVMNgTT1R03uZhh-g10m5vCTGZZy0yzLvs9vICOzFGnVmWtj3iB3NAFeSv_QAPbL2hR1NJHqCyrn&hc_ref=ARSNbbPnqRjfAP_x3ETHTa9EA20YA4sfqJtZvKpRkSP79XuvalmL6f5eg6wzxmsTd6c&fref=nf](https://www.facebook.com/efen.cy/?_tn__=kCH-R&eid=ARAEpVMNgTT1R03uZhh-g10m5vCTGZZy0yzLvs9vICOzFGnVmWtj3iB3NAFeSv_QAPbL2hR1NJHqCyrn&hc_ref=ARSNbbPnqRjfAP_x3ETHTa9EA20YA4sfqJtZvKpRkSP79XuvalmL6f5eg6wzxmsTd6c&fref=nf))

«ΑΥΤΟΝΟΜΗ ΚΙΝΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ ΕΦΕΝ·ΚΥΡΙΑΚΗ, 17 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2019·

Είμαστε η Εθνική Φωνή Ελληνόψυχων Νέων, μια αυτόνομη μαθητική παράταξη που δραστηριοποιείται στην Κύπρο και έχει σκοπό να προβάλλει το εθνικό μας πρόβλημα

και να προβληματίσει τη μαθητιώσα νεολαία. Ως Έλληνες Ορθόδοξοι, έχουμε γαλουχηθεί με τις πανανθρώπινες αξίες του έθνους και της πίστης μας, όπως η ελευθερία, η δικαιοσύνη, η ειρήνη, η δημοκρατία και η αγάπη προς τον συνάνθρωπο. Δεν ανήκουμε στην ακροδεξιά ούτε έχουμε σχέση με οποιοδήποτε κόμμα. Διεξάγουμε έναν υπερκομματικό αγώνα και δεν κάνουμε εκπτώσεις στα «πιστεύω» μας για να γίνουμε αρεστοί. Πατρίδα μας είναι η Ελλάδα και σημαία μας, η γαλανόλευκη. Το κυπριακό κράτος για εμάς αποτελεί μια δυσμενή υποχώρηση, αφού η δημιουργία του ενταφίασε την ιδέα της Ένωσης. Αυτό, βέβαια, δεν σημαίνει πως δεν το αναγνωρίζουμε. Αντιθέτως, είμαστε αναγκασμένοι να το διαφυλάξουμε μέχρι την Απελευθέρωση, μετά από την οποία θα ανοίξει ξανά ο δρόμος για Αυτοδιάθεση και Ένωση! NYN ΥΠΕΡ ΠΑΝΤΩΝ Ο ΑΓΩΝ»

- **History-of-Macedonia.com @History.of.Macedonia.GR**

Αρέσει σε 19.587 άτομα, 19.999 άτομα ακολουθούν αυτή τη Σελίδα (https://www.facebook.com/History.of.Macedonia.GR/?tn-str=k*F)

Ημερομηνία δημιουργίας Σελίδας: 14 Ιουνίου 2009.

- **The Brotherhood of Alexander the Great . St Louis Missouri @thebrotherhoodofalexanderthegreat**

Κοινότητα: Αρέσει σε 1.291 άτομα, 1.300 άτομα ακολουθούν αυτή τη σελίδα

Ημερομηνία δημιουργίας Σελίδας: 31 Ιουλίου 2013

(<https://www.facebook.com/thebrotherhoodofalexanderthegreat/>)

This page is for the Social Networking of Current, New, and Past members of the Brotherhood of Alexander the Great.

Ημερομηνία ίδρυσης: 1934.

categories: Μη κερδοσκοπικός οργανισμός - Μη κυβερνητική οργάνωση.

«Αποστολή/Mission:

To unite all Macedonians and all other Hellenes and Philhellenes, to protect the Hellenic origin of the name, history, and culture of Macedonia, to counter falsifications and distortions of history, to promote our Hellenic history and culture, and to strengthen the educational and cultural ties between the United States of America and Greece.

Vision:

The Pan-Macedonian Association, Inc. of the United States of America aspires to continue being a leader in preserving, promoting, and defending our Hellenic heritage».

ΜΕΡΟΣ 2

Οι όροι του δημόσιου διαλόγου για το Μακεδονικό το 2016

2.1. Η «απαγορευμένη» λέξη

Με την ανάληψη στις 25 Ιανουαρίου 2015 της διακυβέρνησης από τον ΣΥΡΙΖΑ με κυβερνητικό εταίρο το κόμμα των Ανεξάρτητων Ελλήνων και τον Πάνο Καμμένο επιφορτισμένο με το χαρτοφυλάκιο της Εθνικής Άμυνας, οι πρώτες τριβές στον συνασπισμό των δύο κομμάτων να εμφανίστηκαν μετά την ανάγνωση στις 8 Φεβρουαρίου 2015 των προγραμματικών δηλώσεων. Η κυβερνητική δέσμευση στην «εθνική γραμμή» (σύνθετη ονομασία με γεωγραφικό προσδιορισμό για χρήση erga omnes³⁶¹) βρήκε τους ANEΛ αντίθετους, αφού διακηρυγμένη θέση τους ήταν «[η] αδιαπραγμάτευτη άρνηση οποιασδήποτε συζήτησης - διαπραγμάτευσης για το θέμα της ονομασίας των Σκοπίων. Το όνομα της Μακεδονίας δεν εκχωρείται σε κανέναν, ούτε καν σύνθετο με οποιουδήποτε προσδιορισμούς, είτε γεωγραφικούς, είτε εθνικούς».³⁶² Δεδομένου ωστόσο ότι «πρώτη προτεραιότητα της κυβέρνησής μας, από την Τετάρτη το πρωί, θα είναι η αντιμετώπιση των μεγάλων πληγών του μνημονίου, η αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης στην πατρίδα μας, όπως δεσμευθήκαμε προεκλογικά» (Ελληνική Δημοκρατία, 2015), όπως επεσήμανε κατά την ανάγνωση των προγραμματικών δηλώσεων της κυβέρνησής του στη Βουλή ο πρωθυπουργός, Αλέξης Τσίπρας, οι ANEΛ έδωσαν ψήφο εμπιστοσύνης. Στο πλαίσιο αυτό και με τη χώρα εν μέσω εξαιρετικά κρίσιμων διαπραγματεύσεων με τους εταίρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Ευρωζώνης και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, μεσολάβησαν ένα δημοψήφισμα, μια διάσπαση για τον κυβερνώντα ΣΥΡΙΖΑ, μια προσφυγική κρίση –που ήρθε για να μείνει– και εκ νέου εθνικές εκλογές στις 20 Σεπτεμβρίου 2015, για να περάσει η χώρα και πάλι στη μνημονιακή κανονικότητα και να επανέλθει στον δημόσιο διάλογο το Μακεδονικό.

Στις 15 Μαρτίου 2016, παραμονές της σύγκλησης της Συνόδου για την προσφυγική - μεταναστευτική κρίση, που ήδη τότε έχει εξελιχθεί σε φλέγον ζήτημα για όλη την

³⁶¹ «Σημαντική είναι, επίσης, η εξεύρεση, στο πλαίσιο συνομιλιών υπό τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, αμοιβαία αποδεκτής λύσης στη διαφορά για το όνομα με την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, στη βάση μίας σύνθετης ονομασίας με γεωγραφικό προσδιορισμό για όλες τις χρήσεις», είτε συγκεκριμένα κατά τις προγραμματικές δηλώσεις της πρώτης κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ - ANEΛ ο Αλέξης Τσίπρας (Ελληνική Δημοκρατία, 2015).

³⁶² Ανεξάρτητοι Έλληνες, Κυβερνητικό Πρόγραμμα, Τομέας Εξωτερικών, θέση 12: <http://anexartitioellines.gr/files/%CE%A4%CE%9F%CE%9C%CE%95%CE%91%CE%A3%20%CE%95%CE%9E%CE%A9%CE%A4%CE%95%CE%A1%CE%99%CE%9A%CE%A9%CE%9D.pdf>.

Ευρώπη,³⁶³ ο αναπληρωτής υπουργός Μεταναστευτικής Πολιτικής, Γιάννης Μουζάλας, περιγράφοντας σε τηλεοπτική συνέντευξη την κατάσταση στα σύνορα στην Ειδομένη, προέβη στο «λεκτικό απόπημα» να αναφερθεί στη γειτονική χώρα ως «Μακεδονία».³⁶⁴ Αμέσως ξεσηκώθηκε θύελλα. Η Νέα Δημοκρατία με σχετική ανακοίνωση³⁶⁵ ζήτησε την παραίτηση του υπουργού υποστηρίζοντας ότι «[ε]νίσχυσε έτσι την επιχειρηματολογία και την εν γένει πολιτική των Σκοπίων», το Πρωθυπουργικό Γραφείο χαρακτήρισε την αξίωση της αξιωματικής αντιπολίτευσης «τουλάχιστον υπερβολή», υπογραμμίζοντας βέβαια ότι «το ελληνικό κράτος, σε κάθε περίπτωση, αναφερόμενο στη γειτονική χώρα χρησιμοποιεί τη διεθνώς αναγνωρισμένη ονομασία ΠΓΔΜ», ο ίδιος ο υπουργός έδωσε εξηγήσεις αργότερα μιλώντας περί «γκάφας»,³⁶⁶ όμως η κυβερνητική κρίση παρέμενε επί θύραις.

Panos Kammenos
@PanosKammenos

Δεν αρκεί η συγγνώμη Μουζάλα ζητώ την παραίτηση
του

11:14 PM · Mar 15, 2016 · Twitter for iPhone

Επίμονα ο Πάνος Καμμένος ζητούσε, όχι μόνο με το σχετικό tweet³⁶⁷, αλλά και με σειρά συναντήσεων με τον πρωθυπουργό, την παραίτηση Μουζάλα με την επιχειρηματολογία: «Η Μακεδονία και η Ιστορία της είναι ελληνική με αποδείξεις. Όσα χρόνια κι αν περάσουν, οι Έλληνες γνωρίζουμε τις ρίζες μας και κανείς δεν θα μας αποκόψει από αυτές (...) στα εθνικά μας ζητήματα δεν επιτρέπονται λάθη και “γκάφες” ούτε μια φορά. Από την πρώτη στιγμή δεν υπερασπιζόμαστε τις αβάσιμες, εθνικιστικές, επεκτατικές ανοησίες των Σκοπίων με κανέναν τρόπο. (...) Οι

³⁶³ Τρεις ημέρες μετά υπεγράφη η Κοινή Δήλωση Ευρωπαϊκής Ένωσης - Τουρκίας. βλ.: Ευρωπαϊκό Συμβούλιο - Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης: <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>.

³⁶⁴ Συνέντευξη στον ΣΚΑΪ και τον δημοσιογράφο Παύλο Τσίμα

<https://www.youtube.com/watch?v=4o0tFOUQ1ro&feature=youtu.be>.

³⁶⁵ Νέα Δημοκρατία, Γραφείο Τύπου, «Ο κ. Μουζάλας σήμερα το βράδυ θα έπρεπε να σκεφτεί ακόμη και την παραίτησή του», 15/3/2016: <https://nd.gr/deltia-tipou/o-k-moyzalas-simera-vrady-tha-eprepe-na-skeftei-akomi-kai-tin-paraitisi-toy>. Συγκεκριμένα επεσήμαιναν: «Την ώρα που η κατάσταση στην Ειδομένη, όπως και συνολικά στο προσφυγικό - μεταναστευτικό ζήτημα, είναι εκτός ελέγχου και αγγίζει πλέον και τις σχέσεις μας με τα Σκόπια, ο κ. Μουζάλας υπέπεσε σε ένα μεγάλο απόπημα. Αποκάλυψε δημόσια τα Σκόπια ως “Μακεδονία”. Ενίσχυσε έτσι την επιχειρηματολογία και την εν γένει πολιτική των Σκοπίων. Το απόπημα αυτό δεν καλύπτεται με εκ των υστέρων διευκρινίσεις, εξηγήσεις ή δικαιολογίες. Ο κ. Μουζάλας σήμερα το βράδυ θα έπρεπε να σκεφτεί ακόμη και την παραίτησή του».

³⁶⁶ «Ζητάω συγγνώμη. Αν είπα κάτι τέτοιο, είναι γκάφα. Μπορεί να μην το κατάλαβα και να παρασύρθηκα» (Ρ/Σ Αθήνα 9,84).

³⁶⁷ <https://twitter.com/panoskammenos/status/709850378620313600>: «Δεν αρκεί η συγγνώμη Μουζάλα, ζητώ την παραίτησή του»:

Ανεξάρτητοι Έλληνες δεν διαπραγματευόμαστε το όνομα “Μακεδονία” και την Ιστορία μας». ³⁶⁸

Αδωνις Γεωργιάδης
@AdonisGeorgiadi

Είναι δυνατόν Υπουργός της Ελληνικής Κυβερνήσεως να αποκαλεί τα Σκόπια Μακεδονία; Χωρίς αιδώ; Πόσο πιο χαμηλά πια; (Μουζάλας στον @skaigr)

9:57 PM · Mar 15, 2016 · Twitter for iPhone

Στη διένεξη παρενέβη και ο αντιπρόεδρος της Νέας Δημοκρατίας Άδωνις Γεωργιάδης, αναρτώντας «Είναι δυνατόν Υπουργός της Ελληνικής Κυβερνήσεως να αποκαλεί τα Σκόπια Μακεδονία; Χωρίς αιδώ; Πόσο πιο χαμηλά πια;», ³⁶⁹ ενώ ο Ανδρέας Λοβέρδος, κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος της Δημοκρατικής Συμπαράταξης τότε, ³⁷⁰ μίλησε για παραβίαση μιας εθνικής γραμμής που ακολουθεί σταθερά η χώρα επί δεκαετίες, προσθέτοντας: «Είτε πρόκειται για εγκληματικό λάθος, ανεπίτρεπτο βέβαια για υπουργό, είτε πρόκειται για προσωπική άποψη του συγκεκριμένου μέλους της κυβέρνησης, είτε πρόκειται για ανομολόγητη, τουλάχιστον έως τώρα, κυβερνητική γραμμή, ο πρωθυπουργός πρέπει αμέσως να πάρει θέση». ³⁷¹ Η Ένωση Κεντρώων επίσης προχώρησε σε καταδίκη της δήλωσης Μουζάλα, επισημαίνοντας: «Ένα πράγμα μόνο δεν είχαμε ακούσει από την κυβέρνηση, το να λένε τα Σκόπια “Μακεδονία”. Και να που έγινε και αυτό διά στόματος του κ. Μουζάλα. Η πράξη αυτή είναι το λιγότερο ντροπιαστική για όλους τους Έλληνες. Καλούμε αμέσως τον κ. Τσίπρα να καταδικάσει τα λεγόμενα του κ. Μουζάλα και να προβεί στις απαραίτητες ενέργειες». Ο δε περιφερειάρχης Κεντρικής Μακεδονίας, Απόστολος Τζιτζικώστας, έκανε λόγο για «ολίσθημα για τα εθνικά συμφέροντα» που «παρέχει επιχειρήματα στην πολιτική της γειτονικής χώρας», την ίδια ώρα που 18 Μακεδόνες βουλευτές της ΝΔ επισήμως ζητούσαν την απομάκρυνση του υπουργού. ³⁷²

Σαφώς πολύ πιο «προωθημένη», η Χρυσή Αυγή ανακοίνωνε: «Πριν από λίγη ώρα στην τηλεοπτική εκπομπή του Τσίμα στον ΣΚΑΪ, ο εθνοπροδότης Μουζάλας, που έχει

³⁶⁸ Ανακοίνωση της εκπροσώπου Τύπου των ANEA Μανταλένας Παπαδοπούλου:

<https://www.protothema.gr/politics/article/561672/o-mouzalas-apokalei-ta-skopia-makedonia/>.

³⁶⁹ <https://twitter.com/adonisgeorgiadi/status/709831000533155840>

³⁷⁰ Όπως σχολιάστηκε στο Facebook με αφορμή την επίλυση του Μακεδονικού: «Το ονοματολογικό των Σκοπίων θα έχει λήξει και το ονοματολογικό του ΠΑΣΟΚ θα εκκρεμεί ακόμα», Michalis Chiotinis, 20/1/2019, <https://www.facebook.com/michael.chiotinis/posts/10157429086899131>.

³⁷¹ <https://tvxs.gr/news/ellada/loberdos-o-moyzalas-me-atopima-toy-parabiase-mia-ethniki-grammi>.

³⁷² <http://www.topontiki.gr/article/163380/apomakrynsi-moyzala-zitoy-n-18-makedones-voyleytes-tis-nd>

αναλάβει εργολαβία την αλλοίωση του πληθυσμού της Ελλάδος, τόλμησε να αποκαλέσει το κρατίδιο των Σκοπίων... Μακεδονία! Η εθνική προδοσία των ραγιαδών της συγκυβέρνησης Τσίπρα - Καμμένου δεν έχει προηγούμενο. Η προσβολή των ιερών και των οσίων του Ελληνισμού από μία δράκα ξεπουλημένων ανθελλήνων ξεπέρασε κάθε όριο. Θα έρθει η μέρα που θα πέσει το “ψευτορωμέικο” και ένα σοβαρό εθνικό κράτος θα αναλάβει να διαχειριστεί τις τύχες του Ελληνισμού. Και τότε θα καταδικαστεί σε ισόβια για εσχάτη προδοσία κάθε Μουζάλας και κάθε άλλος ελεεινός κυβερνητικός παράγοντας που πρόδωσε με τον πιο κατάπτυστο τρόπο τα δίκαια της Ελλάδος, την Ιστορία μας και τις ιερές παρακαταθήκες των προγόνων μας»³⁷³.

Στην αντίπερα όχθη, η ανακοίνωση του Ποταμιού ανέφερε: «Υπάρχουν πολλοί λόγοι για να παραιτηθεί ένας υπουργός της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑΝΕΛ, αλλά τα σαρδάμ δεν περιλαμβάνονται σε αυτούς. Εθνοκάπηλοι όλων των ειδών συμμαζευτείτε. Η χώρα έχει τραγικά προβλήματα μπροστά της, μην καταπίνουμε την κάμηλο και διυλίζουμε τον κώνωπα»³⁷⁴. Η δε Μαρία Ρεπούση έγραψε στο Twitter: «Είμαστε με τον Μουζάλα. Κατά του εθνικιστικού παραλογισμού των Καμμένων, στον οποίο δυστυχώς προσχώρησε και η ΝΔ του Κυριάκου Μητσοτάκη»³⁷⁵, ενώ επανήλθε και με επόμενο tweet γράφοντας:

³⁷³ Λαϊκός Σύνδεσμος - Χρυσή Αυγή, «Ο άθλιος Μουζάλας αποκαλεί τα Σκόπια... Μακεδονία – Ένοχος για εσχάτη προδοσία», 16/3/2016: <http://www.xyryshaygh.com/enimerosi/view/o-athlios-mouzalas-apokalei-ta-skopia...-makedonia-enochos-gia-eschath-prod#ixzz430ir31iq>.

³⁷⁴ Ζούλας, Κ. (2016), «Ποτάμι: Το σαρδάμ δεν είναι λόγος αποπομπής», *Η Καθημερινή* <https://www.kathimerini.gr/853123/article/epikairothta/politikh/potami-to-sardam-den-einai-logos-apopomphs>. Ενδιαφέρον εν προκειμένω έχει η επισήμανση του συντάκτη (ο οποίος αργότερα, στις 9 Οκτωβρίου 2017, ανέλαβε το γραφείο Τύπου της ΝΔ και στις 12 Αυγούστου 2019 ορίστηκε από τον Κυριάκο Μητσοτάκη πρόεδρος της ΕΡΤ) ως προς το ενδοκομματικό πρόβλημα στο Ποτάμι, με αφορμή τη διαφοροποίηση του τότε βουλευτή Β΄ Αθήνας Χάρη Θεοχάρη, ο οποίος, διαφοροποιούμενος από την επίσημη θέση του κόμματος, επέμενε στην ανάγκη παραίτησης Μουζάλα, σημειώνοντας ανάμεσα σε άλλα: «Διπλωματικά σαρδάμ δεν υφίστανται» (<https://www.facebook.com/htheocharis/posts/771561749611855>). Η «συνέχεια» που «έβλεπε», όπως γράφει στο δημοσίευμα, ο Κ. Ζούλας στο εσωκομματικό πρόβλημα του Ποταμιού επιβεβαιώθηκε. Πράγματι, ο Χ. Θεοχάρης ανεξαρτητοποιήθηκε λίγο αργότερα (19/4/2016) κι ενώ ως ανεξάρτητος βουλευτής τοποθετούνταν υπέρ της Συμφωνίας των Πρεσπών, στις 18/12/2018, λίγο πριν από την επικύρωσή της από το Ελληνικό Κοινοβούλιο, ανακοίνωσε ότι «αποφάσισα να ανταποκριθώ στο κάλεσμα του προέδρου της ΝΔ Κυριάκου Μητσοτάκη προς τις κεντρώες δυνάμεις και να συστρατευτώ στον αγώνα του» (<https://www.iefimerida.gr/news/466334/o-haris-theoharis-proshorise-sti-nd-antapokrinomai-sto-kalesma-mitsotaki>), περιπλέκοντας τα «μαθηματικά» της αναγκαίας πλειοψηφίας, αφού η ΝΔ είχε θέσει ζήτημα κομματικής πειθαρχίας, όφειλε επομένως να καταψηφίσει. Νωρίτερα εμφανιζόταν θετικός υπό προϋποθέσεις να υπερψηφίσει τη Συμφωνία, δηλώνοντας: «Πρέπει να λυθεί, είναι ένα ζήτημα που δεν πρέπει να παραδώσουμε στα παιδιά μας, είναι ένα ζήτημα που δε μας τιμεί στο εξωτερικό, είναι καλή η συγκυρία, να μη χάσουμε τη στιγμή σήμερα που όλοι θέλουν να το λύσουν, δεν πρέπει να χάσουμε την ευκαιρία, πρέπει να παίξουμε ως χώρα έναν διεθνή γεωστρατηγικό ρόλο και να δούμε πώς θα επωφεληθούμε από το ζήτημα» («Ναι” Θεοχάρη υπό προϋποθέσεις στη Συμφωνία των Πρεσπών», 2018, efsyn.gr: https://www.efsyn.gr/politiki/antipoliteysi/166884_nai-theohari-yproproypotheseis-sti-symfonia-ton-prespon). Στις 8 Ιουλίου 2019 ο Χάρης Θεοχάρης ορκίστηκε υπουργός Τουρισμού της κυβέρνησης του Κυριάκου Μητσοτάκη.

³⁷⁵ <https://twitter.com/MariaRepousi/status/710169410611318785>

«Αν ο Σαμαράς δεν έριχνε τον Μητσοτάκη το 1993, δεν θα υπήρχε θέμα Μουζάλα. Γιατί η ΝΔ αφήνει και πάλι τους Σαμαρικούς να κάνουν παιχνίδι;».³⁷⁶

Στο εξωτερικό «μέτωπο», η εφημερίδα *Der Standard* της Βιέννης μίλησε για «τραγελαφικό καβγά για τη λέξη που αρχίζει από Μ», ενώ η γερμανική *Süddeutsche Zeitung* έγραφε: «Την ώρα που χιλιάδες πρόσφυγες φυτοζωούν σε τραγικές συνθήκες στη λάσπη της Ειδομένης, η κυβέρνηση στην Αθήνα καβγαδίζει για το αν ο υπουργός Μετανάστευσης επιτρέπεται να αποκαλέσει “Μακεδονία” τη Μακεδονία. Παράλογο;».³⁷⁷ Η *Libération* πάλι, που διέβλεπε πιθανή πτώση της κυβέρνησης από τον «εθνικιστή ηγέτη Καμμένο», εξηγούσε: «Το σφάλμα του; Ο υπουργός αποκάλυψε τη FYROM “Μακεδονία”... Ο ίδιος πάντως έσπευσε να ζητήσει συγγνώμη. Ακόμα και η συντηρητική Νέα Δημοκρατία ζήτησε την παραίτηση του Μουζάλα»,³⁷⁸ την ώρα που ο δημοσιογράφος Peter Spiegel αναπαρήγε την είδηση στο Twitter αναρωτώμενος: «Ένας από τους πιο σεβαστούς διεθνώς κυβερνητικούς της Ελλάδας αναγκάζεται σε παραίτηση επειδή άρθρωσε τη λέξη “Μακεδονία”;».³⁷⁹

Peter Spiegel
@SpiegelPeter

One of #Greece govt's most internationally-respected ministers forced to resign for uttering word "Macedonia"?

 The Greek Analyst @GreekAnalyst · Mar 16, 2016

Replying to @aris_ravanos

MinMigration Mouzalas will resign in a few hours to de-escalate the intra-govt crisis, according to info obtained by @aris_ravanos. #Greece

Στην άλλη πλευρά των συνόρων, όπου ακόμα την πρωθυπουργία είχε ο Νίκολα Γκρούεφσκι, μεταδιδόταν ότι ο Έλληνας υπουργός υπέβαλε την παραίτησή του «διότι αναφέρθηκε στην ΠΓΔΜ με το όνομά της». «Οι Έλληνες εθνικιστές επιμένουν ότι η Ελλάδα έχει το αποκλειστικό δικαίωμα να χρησιμοποιεί το όνομα “Μακεδονία”», συμπλήρωνε το δημοσίευμα, ενώ σημείωνε ακόμα ότι «ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης, Κυριάκος Μητσοτάκης, ζήτησε επίσης την παραίτηση του Γιάννη Μουζάλα», εξηγώντας: «Ο πατέρας του είναι ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, πρώην πρωθυπουργός, που έχασε την πλειοψηφία στο κοινοβούλιο το 1993 από τους

³⁷⁶ <https://twitter.com/MariaRepousi/status/710359819845308416>

³⁷⁷ <http://www.topontiki.gr/article/163585/germanikos-typos-gia-ypothesi-moyzala-tragelafikos-kaygas-gia-ti-lexi-poy-arhizei-apo>

³⁷⁸ <http://www.topontiki.gr/article/163562/liberation-i-kyvernisi-tsipra-tha-pesei-tora-logo-makedonias-i-argotera-logo>

³⁷⁹ <https://twitter.com/spiegelpeter/status/710023432411422720>

εθνικιστές-μέλη του κόμματός του, οι οποίοι “επαναστάτησαν”, θεωρώντας ότι η πολιτική που ακολουθούσε έναντι της “Μακεδονίας” δεν ήταν σκληρή». ³⁸⁰

Η κρίση στους κόλπους της ελληνικής κυβέρνησης αποσοβήθηκε χωρίς την αποπομπή Μουζάλα, στην πραγματικότητα ωστόσο το συγκεκριμένο επεισόδιο έδωσε την αφορμή ώστε όλοι οι πολιτικοί δρώντες, εντός κι εκτός συνόρων, να δώσουν το στίγμα των προθέσεων τους περίπου έναν χρόνο πριν ανοίξει εκ νέου σε διπλωματικό επίπεδο το Μακεδονικό. Η επισήμανση της *Süddeutsche Zeitung* στο προαναφερόμενο δημοσίευσμά της, ότι «το μεγαλύτερο κόμμα της αντιπολίτευσης, η ΝΔ, αυτή την αντιπαράθεση βρήκε να αξιοποιήσει προκειμένου να ρίξει την κυβέρνηση (...) Οι Έλληνες θα ήταν οι πρώτοι που θα έριχναν την κυβέρνησή τους μέσα σε μια νύχτα και μάλιστα για ασήμαντη αφορμή. Δυστυχώς, η Ελλάδα πάντοτε προσφέρεται για δυσάρεστες εκπλήξεις», προοιωνίστηκε, όπως φάνηκε στην πορεία, τη στάση που θα τηρούσαν όλοι οι εμπλεκόμενοι δρώντες στη συνέχεια.

2.2. «Επίσημη πρώτη» για το Μακεδονικό στο Facebook

Την ίδια ωστόσο ώρα, στο δημόσιο πεδίο προστίθετο με ένταση μια ακόμα «φωνή». Με τη δημοσιότητα να έχει πάψει να μονοπωλείται από τα ΜΜΕ και τους πολιτικούς, κάθε πολίτης μπορούσε να την εμβολίσει, αρθρώνοντας τη δική του άποψη και συντελώντας στη συγκρότησή της, αυτονομούμενος από τα όποια συμφέροντα την ελέγχουν και την κατευθύνουν. Στο πλαίσιο αυτό, η υποδοχή της ενδοκυβερνητικής κρίσης στο Facebook έτυχε πολλών «αναγνώσεων»: «(...) *Η γειτονική χώρα έχει όνομα, ανεξαρτήτως των δικών μας στρουθοκαμηλισμών. Όταν βρισκόμαστε στο εξωτερικό, έτσι τη λέμε. Όταν είμαστε εδώ, “δεν” τη λέμε. Βέβαια, το ξέρουμε και στην προσωπική ζωή, ο στρουθοκαμηλισμός είναι κι αυτός ένα καπρίτσιο! Μια γραφική εν τέλει, αν παραμένει ανώδυνη βέβαια, νότα της ελληνικής πολιτικής ζωής. Ο Μουζάλας θα παραμείνει, και ο Καμμένος το ξέρει. Κάνει κι αυτός το παιχνίδι του, έχει και την πελατεία του που πρέπει να ταΐζει. Μερικές φορές μου φαίνεται πως κάνουμε σαν τον άνθρωπο που έχασε τα κλειδιά του και τα ψάχνει μόνο εκεί που έχει φως*», ³⁸¹ σχολίαζε χρήστης επισημαίνοντας τόσο την παγιωμένη διεθνή πραγματικότητα όσο και τα πολιτικά παίγνια του τότε υπουργού Άμυνας. «*Την ώρα που η χώρα καταρρέει από εγκληματικά λάθη πολλών χρόνων, από την ανικανότητα των νυν, από ένα παγκόσμιο*

³⁸⁰ «“Πάρτι” των σκοπιανών ΜΜΕ για τη δήλωση Μουζάλα», [topontiki.gr](http://www.topontiki.gr), 16/3/2016: <http://www.topontiki.gr/article/163425/parti-ton-skopionon-mme-gia-ti-dilosi-moyzala>

³⁸¹ Antonis Liakos, 18/3/2016: <https://www.facebook.com/antonis.liakos.98/posts/488566364683426>.

πρόβλημα, όπως το προσφυγικό, που μας ξεπερνάει, οι Μακεδονομάχοι, παλιοί και όψιμοι (οι τελευταίοι από στείρο και αδιέξοδο αντι-Συριζισμό) έβγαλαν τα σπαθιά από τα θηκάρια και ετοιμάζονται για νέες ένδοξες μάχες... Σαν αυτές που έδωσαν από το 1990 και μετά. Με τα γνωστά αποτελέσματα... Συνοψίζοντας: η σύνδεση της διαφοράς για το όνομα της γειτονικής χώρας με το προσφυγικό είναι απλά εγκληματική. Αν επιτρέψουμε, εν μέσω κρίσης, το λεκτικό ολίσθημα του κ. Μουζάλα να αναχθεί σε μείζον εθνικό θέμα, είμαστε έθνος ηλιθίων. Που επιτρέπει σε κάθε αποτυχημένο Καμμένο, και όχι μόνο, να τζιράρει στα εθνικά αισθήματα των Ελλήνων τζάμπα και με εξασφαλισμένο προσωπικό όφελος...»³⁸², σχολιαζόταν ακόμα, καυτηριάζοντας επίσης την υιοθέτηση, για λόγους αντιπολιτευτικής τακτικής, της εθνικιστικής ρητορικής από τον θεωρητικά κεντροαριστερό χώρο, όπως συνοψίστηκε στην ανακοίνωση Λοβέρδου.

Στο ίδιο μήκος κύματος υποστηριζόταν: «(...) Για πόσα χρόνια πιστεύουμε ότι όλος ο πλανήτης θα θεωρούσε απολύτως φυσιολογικό οι κάτοικοι μιας χώρας να αποκαλούνται κάτοικοι μιας πρώην χώρας, που περιλαμβάνει το όνομα που τώρα δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν; (...) Ας το πάρουμε χαμπάρι: η χώρα ηττήθηκε στο διπλωματικό πεδίο. Όλος ο πλανήτης αποκαλεί τη γειτονική χώρα “Μακεδονία”, εκτός ημών. Ακόμα κι όταν κάποιος ξένος σε δηλώσεις του λέει “Μακεδονία” εμείς μεταφράζουμε “Σκόπια”. Δεν αποδίδουμε δηλαδή αυτό που λέει, αλλά αυτό που θα θέλαμε να πει. Αστειότητες. (...) Δεν αποδίδεις “δίκαιο”, παραποιείς τη δήλωση. (...) Η δήλωση Μουζάλα είναι εμφανές ότι έγινε εκ παραδρομής, αλλά ένας υπουργός κυβέρνησης αφενός μεν εκφράζει ΠΑΝΤΑ την επίσημη γραμμή (και η επίσημη γραμμή δεν αναγνωρίζει καμία Μακεδονία) και αφετέρου πρέπει να είναι πιο προσεκτικός. Από την άλλη, οι αντιδράσεις Καμμένου και ΝΔ συνεχίζουν αυτή την παράδοση φαιδρότητας που ζούμε αυτά τα 25 χρόνια και δυστυχώς θα συνεχίσουμε να ζούμε»,³⁸³ ενώ ακόμη σημειωνόταν: «Εθνικισμός είναι να μην μπορείς ούτε να αλλάξεις τους διευθυντές των νοσοκομείων χωρίς να ρωτήσεις πρώτα Τρόικα/ΕΚΤ/Μέρκελ, αλλά να θίγεται που κάποιος συνάδελφός σου αποκάλεσε τα Σκοπιά Μακεδονία».³⁸⁴

Με σαφώς αντικυβερνητική διάθεση, καταγγέλλοντας όμως την υποκρισία των αντιδράσεων, άλλοι έγραφαν: «Όταν, με ανεύθυνο και εγκληματικό τρόπο, ο Μουζάλας μετέτρεπε τη χώρα σε ένα απέραντο hotspot, υποθηκεύοντας το μέλλον όλων μας, δεν

³⁸² Marilena Koppa II, 16/3/2016:

<https://www.facebook.com/marilena.koppa2/posts/491445404397883>.

³⁸³ Dimitris Soultas, 16/3/2016, <https://www.facebook.com/dimitris.soultas/posts/10154181750978641>.

³⁸⁴ Χάρης Ζάβαλος, 16/3/2016: <https://www.facebook.com/zavalosxaris/posts/561671473990670>

είδα τη “Νέα Δημοκρατία” ή τον Καμμένο να απαιτούν την παραίτησή του (και γιατί άλλωστε; επί της ουσίας, συμφωνούν μαζί του). Τη ζητάνε τώρα που, εκ παραδρομής, αποκάλεσε τη FYROM “Μακεδονία” (και για το οποίο ήδη ζήτησε δύο φορές συγγνώμη). Ακριβοί στα πίτουρα και φτηνοί στ’ αλεύρι»,³⁸⁵ «Το ότι αυτή η κυβέρνηση έχει διαλύσει τη χώρα, αλλά κινδυνεύει να πέσει μόνο και μόνο επειδή ένας υπουργός της είπε τα Σκόπια Μακεδονία δείχνει για τι μπουρδέλο μιλάμε»,³⁸⁶ καθώς και: «Προσωπικά λίγο με νοιάζει εάν το όμορο κράτος ονομάζεται “Μακεδονία”. (...) Εφόσον όμως επί είκοσι πέντε χρόνια έχει δαπανηθεί τέτοιο εθνικό και διπλωματικό κεφάλαιο για να μην αναγνωριστούν επισήμως τα Σκόπια ως Μακεδονία, εφόσον η Ελλάδα έχει υπερασπιστεί τη θέση της σχετικά με το όνομα με τέτοιο πάθος και επιμονή –κάνοντας προφανώς υποχωρήσεις σε άλλα μέτωπα– μου φαίνεται αδιανόητο ένας προχθεσινός υπουργός να πετάει με μια δήλωσή του τους κόπους και τα κέρδη μας στα σκουπίδια. (...) Εάν, στο κάτω-κάτω, η κυβέρνηση είχε αποφασίσει να δώσει το όνομα “Μακεδονία”, ας το έκανε με συγκεκριμένα, απτά ανταλλάγματα (...)»³⁸⁷.

Στον αντίποδα, υποστηρίχθηκε: «Έχει ενδιαφέρον να βλέπεις με αφορμή την υπόθεση Μουζάλα πόσοι έσπευσαν να δηλώσουν ότι κακώς επικρίνεται ο υπουργός για το λεκτικό απόπημα διότι ο αγώνας για το όνομα έχει χαθεί. Και κατηγορούν για την κατ’ αυτούς χαμένη μάχη τον “Σαμαρά”, τον “Ανδρέα που έκανε εμπάργκο”, τους “εθνικιστές”, τους “ακροδεξιούς”, την “εθνική παράκρουση”, τους “παπάδες”, τις “μαξιμαλιστικές θέσεις” κ.λπ. Ανεξαρτήτως των ιστορικών ευθυνών και ασχέτως από την προφανή σκοπιμότητα Καμμένου –ο οποίος εν τω μεταξύ έχει καταπιεί, όχι την κάμηλον, αλλά ολόκληρο καραβάνι στα υπόλοιπα–, η αλήθεια είναι ότι όλοι αυτοί που διακρίνουν υπερευαίσθησία σε όσους αντιδρούν, αν ήταν στο χέρι τους δεν θα έχαναν ποτέ τη μάχη του ονόματος, διότι ποτέ δεν θα την έδιναν. Αντί για τη μάχη, θα έδιναν το όνομα και ενδεχομένως πολλά άλλα. Η έννοια της ελληνικότητας και της εθνικής ταυτότητας για πολλούς εξ αυτών είναι από ελαστική έως ενοχλητική και ανεπιθύμητη. ΥΓ.: Και ολόκληρο το σύμπαν να αναγνωρίσει τα Σκόπια ως “Μακεδονία”, μόνο μία αναγνώριση και μία υπογραφή μπορεί να “νομιμοποιήσει” την κλοπή. Του ιδιοκτήτη».³⁸⁸

³⁸⁵ Tilemachos Chormovitis, 16/3/2016,

<https://www.facebook.com/tilemachos.chormovitis/posts/10154065743716757>.

³⁸⁶ Thanassis Chimonas, 16/3/2016, <https://www.facebook.com/snob1/posts/10154665922208047>.

³⁸⁷ Χρήστος Α. Χωμενίδης, 16/3/2016,

<https://www.facebook.com/christos.chomenidis/posts/10154342786844523>.

³⁸⁸ Κλειστό προφίλ, 17/3/2016,

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1574336699549811&id=100009204891748.

Failos Kranidiotis

13 ώρες · 🌐

Βρε το Μουζάλα. Το αμόλησε το "Μακεδονία" για τα Σκόπια σε εθνική μετάδοση. Ο Τσίμας ο γεροκνίτης ρίγησε από την Σνοφίτικη ηδονή αλλά το πέρασε ντούκου για να μην καρφωθεί. Έξι ακόμη κυπαρίσσια στο Γουδί, τομάρια, κι εγώ εθελοντής να σας δέσω τα χέρια με σύρμα το χάραμα.

👍 Μου αρέσει!

💬 Σχολιάστε

➡ Κοινοποιήστε

Όσο δε για το τότε στέλεχος της ΝΔ Φαήλο Κρανιδιώτη, ο οποίος, στη γραμμή της «εθνικής μειοδοσίας», επί της ουσίας ζήτησε μέσω του προσωπικού του λογαριασμού στο Facebook «εκτέλεση» για τους «προδοτές»,³⁸⁹ δεν άργησε να δει την πόρτα της εξόδου από το κόμμα της τότε αξιωματικής αντιπολίτευσης: «Μετά τις τελευταίες του δηλώσεις, ο κ. Φαήλος Κρανιδιώτης είναι προφανές ότι έθεσε τον εαυτό του εκτός της Νέας Δημοκρατίας»,³⁹⁰ ανέφερε η σχετική ανακοίνωση, σε μια απόδειξη ότι τα ΜΚΔ παράγουν και πολιτικά γεγονότα.

³⁸⁹ «Βρε το Μουζάλα. Το αμόλησε το "Μακεδονία" για τα Σκόπια σε εθνική μετάδοση. Ο Τσίμας ο γεροκνίτης ρίγησε από Σνοφίτικη ηδονή, αλλά το πέρασε ντούκου για να μην καρφωθεί. Έξι ακόμη κυπαρίσσια στο Γουδί, τομάρια, κι εγώ εθελοντής να σας δέσω τα χέρια με σύρμα το χάραμα». Η ανάρτηση έχει διαγραφεί από τον λογαριασμό του χρήστη, η φωτογραφία της προέρχεται από σχετικά δημοσιεύματα στο διαδίκτυο («Εκτός ΝΔ ο Φαήλος Κρανιδιώτης, [protothema.gr](https://www.protothema.gr/politics/article/561984/ektos-nd-o-failos-/), 16/3/2016: <https://www.protothema.gr/politics/article/561984/ektos-nd-o-failos-/>). Η αναφορά στην οργάνωση ΣΝΟΦ (Σλαβομακεδονικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Μέτωπο) πάντως αναπαράγει την κατηγορία προς το ΚΚΕ ότι ήταν πρόθυμο να παραδοθούν ελληνικά εδάφη στη Γιουγκοσλαβία του Τίτο, δεδομένης της συμμετοχής στις τάξεις του Δημοκρατικού Στρατού Σλαβομακεδόνων ανταρτών, θέση που κατά το αφήγημα της Δεξιάς άλλαξε με τη σύγκρουση Τίτο-Στάλιν (Σκυλακάκης, 1995: 23-24). Εξαπολύεται δε ως μομφή στον Παύλο Τσίμα, που υπήρξε στέλεχος του κόμματος.

³⁹⁰ Ανακοίνωση του Γραφείου Τύπου της Νέας Δημοκρατίας, 16/3/2016, 19.41: <https://nd.gr/deltia-tipou/anakoinosi-toy-grafeiou-ty-pou-tis-neas-dimokratias-9>.